

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**MUSTAFA BİN ŞÜCÂ'NIN
NESRÜ'L-LEÂLÎ ŞERHİ
(İnceleme-Metin)**

**HAZIRLAYAN
Ahmet Oğuz ALTUNAĞA**

**Danışman
Prof. Dr. Âdem CEYHAN**

MANİSA-2019

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI

Tez Savunma Sınavı Tutanağı

Doküman Kodu

FRYL-031

Yayınlanma
Tarihi

26/03/2018

Revizyon
No/Tarih

2/23/03/2018

Sayfa

1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 12.03.2019 tarih ve 8/11 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Ahmet Oğuz ALTUNAĞA'nın "Mustafa Bin Şucâ'nın Nesrü'l-Leâli şerhi (İnceleme-Metin)" konulu tezi incelenmiş ve aday 08.04.2019 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ⁹⁰..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna

OY BİRLİĞİ

DÜZELTME yapılmasına *

OY ÇOKLUĞU

RED edilmesine **

ile karar verilmiştir.

ÜYE

Doc.Dr. Osman Ünel

BAŞKAN

Prof. Dr. Adem Çayhan

ÜYE

Doç.Dr. Hasan Çalkılıç

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Mustafa bin Şücâ'nın *Nesrû'l-leâli* Şerhi (İnceleme-Metin) adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2019

Ahmet Oğuz ALTUNAĞA

ÖZET

MUSTAFA BİN ŞÜCÂ'NIN NESRÜ'L-LEÂLÎ ŞERHİ (İnceleme-Metin)

15. asır Osmanlı âlimlerinden Mustafa bin Şücâ, Evrenoszâde Ahmed Bey'in isteği üzerine *Nesrü'l-leâlî* isimli vecizeler derlemesini Türkçe olarak şerh etmiştir. *Nesrü'l-leâlî*, Hz. Ali'ye ait 267 Arapça özlü sözü elifba sırasına göre ihtiva eden bir kitapçıktır. Mustafa bin Şücâ bu vecizeleri mensur olarak şerh etmiş; şerh sırasında ele aldığı sözlerle ilgili âyet ve hadislerden, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerden, ayrıca bazı hikâyelerden faydalanmıştır. Bu özlü sözlerde İslâm esaslarına bağlı olarak inanç, ibadet, ahlâk ve adap konuları ele alınmıştır.

Bu çalışmada Klasik Türk Edebiyatındaki tercüme ve şerh geleneği hakkında bilgi verildikten sonra Mustafa bin Şücâ'nın yegâne kitabı olan *Nesrü'l-leâlî* şerhi tanıtılıp incelenmiştir. Son olarak adı geçen tercüme ve açıklamanın çeviri yazılı metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vecize, Hz. Ali, Şerh

ABSTRACT
***NESRÜ'L-LEÂLÎ* COMMENTARY of**
MUSTAPHA BİN ŞHUCA
(Review-Text)

At the request of Evrenoszade Ahmed Bey, one of the Ottoman scholars of the 15th century, Mustafa bin Şücâ interpreted the compilation called Nesrû'l-leâlî into Turkish. *Nesrû'l-leâlî* is a booklet, containing 267 Arabic aphorisms belonging to Hz. Ali's dictionary is a in the order of Arabic Alphabet. Mustafa bin Şücâ defined these epigrams as prose; and he benefited from the verses, hadiths, poems in Arabic, Persian and Turkish, in addition to various tales. In these aphorisms, belief, prayings and morality are handled in the sense of Islamic Belief.

In this study, after giving information about the translation and commentary tradition in classical Turkish literature, the only book of Mustafa bin Şücâ, *Nesru'l-leâlî* commentary, was introduced and studied.

Key Words: The Aphorsim, Hz.Ali, Commentary

ÖN SÖZ

Arap ve Fars edebiyatında Hz. Ali'nin vecizeleri çok rağbet görmüş ve yüzlerce esere konu olmuştur. *Nesrü'l-leâli* Hz. Ali'ye ait 267 Arapça özlü sözü elifba sırasına göre ihtiva eden bir kitapçıktır. İlk olarak Tabersî tarafından derlendiği rivayet edilen bu eser, edebiyatımızda da bir hayli rağbet görmüş; 15-20. asırlarda 14 kez dilimize çevrilmiştir. 15. asır Osmanlı âlimlerinden olduğu anlaşılan Mustafa bin Şücâ, bu vecizeleri mensur olarak şerh etmiş; şerh sırasında ele aldığı sözlerle ilgili âyet ve hadislerden, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerden, ayrıca bazı hikâyelerden faydalanmıştır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmanın Giriş bölümünde edebiyat tarihimizde tercüme ve şerh geleneği hakkında bilgi verilmiştir. Birinci Bölümde Mustafa bin Şücâ'nın hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında biyografik ve bibliyografik kaynaklarımızda bilgi bulunamadığı için *Nesrü'l-leâli*'den çıkarılan bilgiler verilmiştir. İkinci Bölümde *Nesrü'l-leâli* şerhinde ele alınan konular, dil ve anlatım özellikleri, eserde atıf yapılan şahıslar ve eserlerine ait bilgilere yer verilerek muhteva incelemesi yapılmıştır. Üçüncü Bölümde ise Mustafa bin Şücâ'nın yegâne eseri olan *Nesrü'l-leâli* şerhinin çevrim yazılı metni verilmiştir.

Bu eser üzerinde bir inceleme yapmamı ve onun metnini hazırlamamı tavsiye eden ve çalışmalarım esnasında benden yardımlarını eksik etmeyen değerli hocam Prof. Dr. Âdem Ceyhan'a teşekkürlerimi sunarım.

Ahmet Oğuz ALTUNAĞA

Manisa 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR ve İŞARETLER.....	xii
GİRİŞ	1
1. Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği.....	1
1.1. Tercüme.....	1
1.2. Şerh.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA BİN ŞÜCÂ'NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

I.I. HAYATI.....	16
I.II. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	17
I.III. ESERİ.....	18
<i>Nesrû'l-leâlî</i> Şerhi.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

NEsrÜ'L-LEÂLÎ ŞERHİNİN MUHTEVA İNCELENMESİ

II.1.MUHTEVA İNCELEMESİ.....	19
1.1.1. Ele Alınan Konular.....	19
1.1.1.1. Sosyal Konular.....	19
1.1.1.2. Dinî Konular.....	20
1.1.1.3. Âdâb-ı Muâşeretle İlgili Konular.....	21
II.2.DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ.....	21
<i>Deyimler ve Atasözleri</i>	24
II.3.MUSTAFA BİN ŞÜCÂ'NIN ŞERH METODU.....	25
II.4.KONUYU AÇIKLAYICI ALINTILARDA BULUNMA.....	28

II.4.1. Âyet-i Kerîmeler	29
II.4.2. Hadîs-i Şerîfler ve Kelâm-ı Kibârlar	32
II.4.3. Arapça ve Farsça Beyitler	43
II.9. ŞAHISLAR VE ESERLERİ	46
II.9.1. Hz. Ali	46
II.9.2. Ebû Hureyre	49
II.9.3. İbn Abbas	50
II.9.4. Hasan-ı Basrî	51
II.9.5. Câ'fer es-Sâdık	51
II.9.6. Ebû Hanîfe	52
II.9.7. İbn Cüreyc	53
II.9.8. İbrâhim bin İsmail el-Mekkî	54
II.9.9. Feth-i Mevsilî	55
II.9.10. Süfyân-ı Sevrî	56
II.9.11. İbrâhim Edhem	57
II.9.12. Bâyezîd-i Bistâmî	58
II.9.13. Cüneyd-i Bağdâdî	59
II.9.14. Hallâc-ı Mansur	60
II.9.15. Ebu Bekir Şiblî	62
II.9.16. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî	63
II.9.17. Sa'dî-i Şirâzî	65
II.9.18. Hâfız-ı Şirâzî	65
II.9.19. Ahmedî	66
II.9.20. Karamanlı Nizâmî	67
II.10. MANZUMELERDE KULLANILAN VEZİNLER	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
NESRÜ'L-LEÂLÎ ŞERHİ

III. METİN	69
III.3.1. <i>Nesrü'l-Leâlî</i> Şerhi'nin Yazma Nüshaları.....	69
III. 3.2. Metnin Kuruluşunda Tutulan Yol.....	70
III. 3.3. Transkripsiyon Alfabetesi.....	71
III. 3.4. <i>Nesrü'l-leâlî</i> 'nin Transkripsiyonlu Metni.....	72
SONUÇ	178
KAYNAKÇA	179
DİZİN	183

KISALTMALAR ve İŞARETLER

- [ ] : Müstensih tarafından unutulmuş harfleri gösterir
[?] : Silik, okunmayan kısımları gösterir
a : Yazma nüshada sayfanın ön yüzünü belirtir
b : Yazma nüshada sayfanın arka yüzünü belirtir
vb. : Ve başkası
vs. : Vesaire
c.c : Celle Celâluhü
s.a.v : Sallallahu aleyhi ve sellem
r.h : Rahmetullahi aleyhi
r.a : Radıyallahu anh
a.s : Aleyhi's-selâm
Hz. : Hazret, Hazret-i
bkz. : Bakınız
Yay. : Yayını, Yayınları
yy. : Yüzyıl
çev. : Çeviren
s. : Sayfa
S. : Sayı

GİRİŞ

1. Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği

1.1. Tercüme

Yapılan bilimsel çalışmalar tercümenin hemen hemen insanlık tarihi ile başlayan bir olgu olduğunu bize göstermiştir. Tarih içinde var olan medeniyetlerde kültür akışı ve paylaşımı tercüme aracılığı ile yapılmıştır.¹ Cemal Demircioğlu'nun tercüme kelimesi üzerinde yaptığı bir çalışmada kelimenin aslen terceme olduğu; ancak tercime ve tercüme şekillerinin de kullanıldığı, özellikle de tercüme şeklinin meşhur bir galat olarak dile yerleştiği belirtilmektedir.²

Uygur dönemi Türkçe metinlere ve bazı etimolojik sözlüklere bakıldığında, bu dönemde tercüme faaliyetini karşılayan evirmek, yaratmak, aktarmak, çevürmek ve döndermek kelimeleriyle karşılaşmaktadır.³

Anadolu sahasında da farklı dönemlerde (XIII. ve XV. yüzyıllar arası) “Türkîye gelmek”, “Türkîye çıkarmak”, “Türkî sûretinde söyle-, eyit-”, “Türkîce kılmak”, “Tercüme olmak”, “Tercüme eylemek”, “Tercüme it-(dür)mek” Ve “Nakl itmek”, “Nazm itmek”, “Tebdîl eylemek”, “Mübeddel eylemek” şeklinde yardımcı fiilleriyle birlikte tercüme faaliyetinin ifade edildiği görülmektedir.⁴

İnsanlık tarihinde kalıcı tesirler bırakan tercüme faaliyeti, ilk defa, MÖ III. asırda esir olarak Yunanistan'dan Roma'ya getirilen ve orada Homeros'un Odysseia'sını Yunancadan Latinceye tercüme eden Livius Andronikus tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵ Edebiyatımızda ilk tercümenin varlığından Çin kaynakları aracılığıyla haberdar oluruz. VI. yüzyılda Göktürk kağanı To-po zamanında Türkçeye tercüme edilen *Nirvansutra* adlı eserin, ilk Türkçe yazılı eser olduğu da tahmin edilmektedir. Yine bu yüzyılda Hazar civarındaki Türkleri Hristiyanlaştırmak için *Kitab-ı Mukaddes*'in Yunan alfabesiyle Türkçeye tercüme edildiği bilinmektedir.⁶

¹ İlyas Öztürk, **Tarihsel Süreçte Çeviri**, Sakarya Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 1.

² Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, 2011, s. 13.

³ Yazar, s. 181.

⁴ Yazar, s. 190.

⁵ Nurgül Sucu, **Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği**, S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 19, 125-148, 2006, s. 126.

⁶ Ayşe Yıldız, **Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klasik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi**, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/7, Fall 2009, s. 942.

İslam tarihinde en yoğun tercüme hareketlerinin XI. yüzyılda Irak'ta, Abbasiler döneminde başladığı görülür. Fetihler sebebiyle çok geniş bir sahaya yayılan Müslümanlar; Helenistik, İran ve kısmen de Hint kültürleriyle karşılaşmışlar; bu kültürlerle karşı büyük bir ilgi duymuşlardır. Ayrıca bu farklı kültürler arasında ortaya çıkan birtakım sürtüşme ve tartışmalarda Müslümanlar, kendi inanç ve düşüncelerini tutarlı bir şekilde savunmak ve onlara İslâm dininin güzelliklerini göstermek için bu kültürleri çok iyi tanımak ihtiyacını duymuşlardır. Böylece, antik dünyanın bilinen ilmî ve felsefî eserlerini Arapçaya çevirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Özellikle Halife Me'mun devrinde 830'da Bağdat'ta kurulan "Beytü'l-hikme" adlı, tercüme ve yüksek seviyedeki ilmî araştırmaların yapıldığı merkezler sayesinde tercüme faaliyetleri hem genişlemiş, hem de büyük bir hız kazanmıştır. Emeviler devri; kökleri İslâm, Grek, Suriye ve İran kültür çevrelerine dayanan ve ilk Abbasi halifeleri zamanında Bağdat'ta gelişen ilimler için bir filizlenme dönemi olmuş; o devirde sadece tıp, kimya ve astronomi sahalarına inhisar eden tercüme faaliyetleri, Abbasiler devrinde cebir, geometri, mantık ve metafizik alanlarını da içine almıştır. Abbasiler devrinde, Pehleviceden (eski Farsça) Arapçaya tercüme yapanlar arasında en önemli yeri Abdullah b. Mukaffa (İbn Mukaffa) alır. İbn Mukaffa; Hüsrev I. Enûşirvan zamanında tabip Berzeveyh (Berzuye) tarafından Hindistan'dan getirilip Pehleviceye tercüme edilen "*Panchatantara*" (beş makale/söz/nasihat/ders) Türk edebiyatındaki adıyla *Kelile ve Dimne*'yi Arapçaya çevirerek bu esere yeni bir şekil vermiş ve böylece, *Kelile ve Dimne* Arap nesrinin en güzel örneklerinden biri haline gelmiştir.⁷

Türkler X. yüzyılın ortalarından itibaren İslâmiyeti toplu halde kabul etmeleriyle yeni dinin emir ve yasaklarını öğrenme ihtiyacı doğmuş; Arapçaya yönelerek dini ana kaynağından öğrenme, *Kur'ân-ı Kerîm*'i anlama ihtiyacı hissetmiştir. *Kur'ân-ı Kerîm*'in ardından fıkıh kitapları, Arapça sözlükler, hadisler de çevirideki yerlerini almışlardır.⁸ Kuruluş ve ilk gelişme dönemindeki Anadolu Türk edebiyatı, yerli eserler yanında İran ve Arap edebiyatından yapılan çevirilere de yer vermiştir. Bu bakımdan, Anadolu Selçuklu devletinin parçalanması ile ortaya çıkan Anadolu Beylikleri dönemi, çeviri eserler yönünden önemli bir devirdir. XIII.

---

⁷ Sucu, s.127.

⁸ Vesile Albayrak Sak, **Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Geleneğe Mantıku't-Tayr Tercümeleleri**, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall, 2012, s. 656.

yüzyılda, Arap ve Fars kültürüne pek aşına olmayan, millî dil ve geleneklerine bağı Türkmen emirleri, bir yandan yerli eserlerin yazılmasını teşvik ederken, bir yandan da Arapça ve Farsça eserlerin Türk diline kazandırılmasında yardımcı olmuşlardır.⁹ Türklerde XIII. yüzyıldan sonra hız kazanan tercüme faaliyeti, Türkçenin zamanla edebiyat ve ilim dili olması ile yaygınlaşmıştır. Osmanlı'da tercüme faaliyetleri XIII. ve XIX. yüzyıllar arasında başta İstanbul olmak üzere, Tebriz'den Belgrad'a, Kırım'dan Mısır'a kadar birçok kültür merkezini içine alan geniş bir sahaya yayılmıştır.¹⁰

Eski Türk edebiyatında tercümenin şu şekillerini görmekteyiz:

1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,
2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler,
3. Eserin konusu aktarılarak yapılan çeviriler,
4. Genişletilerek yapılan çeviriler.¹¹

Klasik Türk edebiyatında dinî, ahlâkî, siyasî ve sosyal konularda yazılmış birçok tercüme eser bulunmaktadır:

XIV. yüzyıl şairi Gülşehrî'nin Feridüddin-i Attâr'ın aynı adlı eserinden çevirdiği *Mantuku't-tayr*'ı; XIV. yüzyılda Mısır'da yetişmiş bir şair olan Seyf-i Sarâyî'nin Sadi-î Şirâzî'nin *Gülistân* adlı eserinden çevirdiği, *Gülistân* tercümelerinin bizdeki ilk örneği ve Kıpçak edebî nesrinin en güzel numunesi olan *Gülistân* tercümesi; Bedr-i Dilşâd'ın 1427 yılında telif ettiği, Emir Unsuru'l-Maâli Keykâvus'un *Kâbus-nâme* adlı eserinin genişletilmiş manzum tercümesi olan ve Sultan II. Murad'a sunulduğu için *Murâd-nâme* adıyla anılan eseri.¹²

Türk dilindeki ilk kırk hadis tercümesi, XIV. yüzyıl Harezmi sahası şairlerinden Kerderli Mahmud b. Ali'nin kaleme aldığı *Nehcü'l-Ferâdis*'dir. Türk edebiyatında bu eserden sonra pek çok kırk hadis tercümesi meydana getirilmiştir:

Kemâl Ümmî, *Kırk Armağan*. Bâkî, *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn*. Usûlî, *Manzûme-i Hadîs-i Erbaîn*. Abdülmecid b. Şeyh Nasuh, *Arafâtü'l-Ârifîn*.¹³

Eski Türk edebiyatında başka dillerden tercüme edilen eserler, edebî eserlerin

⁹ Zeynep Korkmaz, *Kâbus-Nâme ve Marzuban-Nâme Çevirileri Kimindir?*, TDAY Belleten, 1966, s. 267-275.

¹⁰ Yazar, s.13.

¹¹ Sucu, s.126.

¹² Âdem Ceyhan, *Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâme'si*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, Cilt: I-II, 1068 s.

¹³ Sucu, s.131.

yanında, çoğunlukla ahlâk ve adap kitapları ile nasihat-nâmelerdir. Başka dillerden Türkçeye tercüme edilen ahlâk ve adap kitapları ile nasihat-nâmelerden bazıları şunlardır:¹⁴

Hüseyin Tevfik, *Mi'yar-ı Hüsn-i Ahlâk*, (Gazâlî'nin İhyâu Ulûmi'd-dîn adlı eserinden seçmeler.); *Mizân-ı Ulfet* (Gazâlî'nin İhyâu Ulûmi'd-dîn adlı eserinden ahlâk bahsinin tercümesi).¹⁵

Farukî, Abdullah Hasîb, *Mısbâhu'n-Necâh*, (Gazâlî'nin Vasâyâ-yı Hikemiyye'sinden).¹⁶

İzzet, *Terceme-i Risâle-i Dürcü'd-Dürer*, (Sühreverdî Şihâbü'd-din Ebû Hafs Ömer'in eserinden ahlâkî öğütler; çok gülme, sır saklamama, düşmanlık, vb. konularla ilgili).¹⁷

Ahmet Muhtar Giritli, *Mahâsin-i Ahlâk*, (Muhyi'd-din-i Arâbî'nin Fahu'ddin-i Râzî'ye yazdığı ahlâka dair eserinden).¹⁸

Hacı Zihnî, *Feyz-i Yezdân*, (İbnu'l-Verdî'nin *Nasihatu'l-İhvân* adlı *Kasîde-i Lâmiyye*'sinin tercümesi).¹⁹

Osman Rasih, *Mükâlemât-ı Edebiyye* (Farsça Zafer-nâme adlı eserden: Büzürcmihr ile üstadı arasında geçen ahlâka dair 60 soru-cevap).²⁰

Nevres-i Kadîm, *Mebâligu'l-hikem* (Abdu'llahu'l-Ensârî-i Hirevî'nin Farsça Nasayih'ından).²¹

Seyyid Ali Fethi, *Terceme-i Nasâyih-ı Eflâtûn-ı İlahî* (biri ikişer cümlelik öğütler).²²

Fatma Mebrûke, *Terceme-i Nasihâtu'l-hukemâ*.²³

Mercimek Ahmet, *Kabus-nâme* çevirisi (II. Murad'ın emriyle)²⁴

Mesut, *Kelile ve Dimne* çevirisi, Aydınogullarından Umur Bey adına, (Nüshanın istinsah tarihi 895, istinsah eden İsmail b. Mehmet b. Yavuz).²⁵

Filibeli Ali Çelebi, *Humâyûn-nâme*, (Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifi'nin *Envâr-ı*

¹⁴ Sucu, s.131.

¹⁵ Sucu, s.131.

¹⁶ Sucu, s.131.

¹⁷ Sucu, s.136.

¹⁸ Sucu, s.136.

¹⁹ Sucu, s.136.

²⁰ Sucu, s.136.

²¹ Sucu, s.136.

²² Sucu, s.136.

²³ Sucu, s.136.

²⁴ Sucu, s.137.

²⁵ Sucu, s.137.

Süheylî adı altında Farsça'ya çevirdiği *Kelîle ve Dimne*'nin Türkçe tercümesidir. Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuştur).²⁶

Abdurrahîm, *Terceme-i Pend-i Attâr* (Telifi 865/ 1447, Feridüddin-i Attâr'ın *Pend-nâme* adlı eserinin tercümesidir).²⁷

Tebrizli Ahmedî, *Esrâr-nâme* (Attâr'ın *Esrar-nâme* adlı eserinden tercüme denilmekle birlikte 39 hikâyenin yalnızca 3 tanesi Attâr'ın eserindeki hikâyelerle aynıdır).²⁸

Mesnevi türünde yazılan tercümelere bazıları şunlardır:

İlk defa Firdevsî'nin daha sonra da Câmî'nin (ö.1492) kaleme aldığı *Yûsuf u Zeliha*, yine ilk defa Firdevsî'nin (ö.1020) *Şehnâmesi*'nde Hüsrev Perviz adıyla ele alınan *Hüsrev ü Şirin* (daha sonra Senâî ve Nizamî de yazmış), Selmân-ı Savecî'nin (ö. 1376) 27000 beyit civarındaki eseri *Cemşîd ü Hurşîd*, yine İranlı şair Şemseddin Muhammed Asâr'ın (ö.1382-3) kaleme aldığı *Mihr ü Mah*, *Mihr ü Müşteri*, Unsurî'nin (XI. yüzyıl) *Vâmık u Azrâ*, Cürcânî'nin (XI. yüzyıl) *Vîs ü Râmîn*, kahramanlarının gerçek kişilikler olduğu sanılan bir Arap halk hikâyesi olmasına rağmen ilk defa bir bütünlük içinde ve mesnevi şeklinde İran'da ele alınan Genceli Nizamî'nin (ö.1204) *Leylâ vü Mecnûn*'u ve daha birçok mesnevi, tercüme yoluyla İran edebiyatından Türk edebiyatına girmiş; yüzyıllar boyu şairlerimizin esin kaynağı olmuştur.²⁹

Yüzlerce tercüme eserden sadece bazılarına örnek vermeye çalıştığımız tercüme faaliyetleri günümüze kadar devam etmiştir.

1.2. Şerh

Şerh kelimesi edebî metinlerde "açıklama, izah etme, genişletme, yarma"³⁰ anlamında kullanılır. "Şerh" açma, açılma demektir. "Şerh-i sadr" göğsün, kalbin açılması; "şerh-i bâb", kapının açılması; "şerh-i mütûn" ise "edebî bir metnin, bir risalenin, bir kitabın ve bir şiirin açıklanması"³¹ olarak izah edilir. Tunca Kortantamer ise şerhi "bir metnin daha iyi anlaşılmasını diyor, o metni başkalarından

²⁶ Sucu, s.137.

²⁷ Sucu, s.138.

²⁸ Sucu, s.138.

²⁹ Vesile Albayrak Sak, **Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantuku't-Tayr Tercümeleleri**, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Ankara, Fall 2012, p. 658.

³⁰ Yazar, s. 32.

³¹ Muhammet Nur Doğan, **Yolculuk Metaforu Bağlamında Klasik Şiiri Anlamak**, Aylık Eğitim Dergisi, Yıl 7, Sayı 77-78, 2016, s. 52.

daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması”³² olarak tarif eder. Şerh yazan kişiye ise şârih adı verilir.³³ Bu tarifler ışığında şârihin şerhi yaparken birinci önceliği okura bir şeyler öğretmek olduğu görülecektir.³⁴ Yapılan şerhler yöntem bakımından farklılıklar gösterse de amaç okuru metin hakkında daha detaylı bilgilere ulaştırmaktır.

İki türlü şerh yönteminden bahsedebiliriz: İlk olarak şârih önce metindeki kelimelerin lügat manasını, gramer yapısını v.b sıralar, sonra metinde kastedilmek istenen anlamı söyler. İkinci şerh metodunda ise metindeki kelime ve gramer yapısına dokunulmadan doğrudan şerh edilen metnin manası üzerinde durulur.³⁵

Kur’ân-ı Kerîm ve onun i’câzı ile Hz. Muhammed’in hadislerini daha iyi, daha doğru anlayıp aktarabilme gayretleri, beraberinde Arap dili ve edebiyatı üzerinde yoğun bir düşünme sürecini başlatmış; bu süreç birçok ilim dalının doğup hızla gelişmesinin fikrî zeminini oluşturmuştur. Tefsir, hadis gibi konuyla doğrudan ilgili ilimlerin yanında, bu ilimlerin alt yapısını oluşturan nahiv, sarf, lügat, istikak gibi dil; fesâhat, meânî, beyân, belâgat, aruz, kâfiye, inşâ gibi edebiyat bilimleri zamanla başlı başına birer ilmî disiplin hâline gelmişlerdir.³⁶ İslâm kültür ve medeniyetinde şerh çalışmaları VIII. yüzyılda başlamış ve Anadolu Osmanlı sahasında XX. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Elbette şerh edebiyatının bilinen bu tarihî seyrinde meydana getirilen eserlerin sayısı oldukça fazladır.³⁷

XIII. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu sahası klasik Türk edebiyatında şerh geleneği içinde en fazla şerh edilen eserlerin başında; kırk hadis mecmuaları, evrâd mecmuaları, hilye-i Nebî mecmûaları, esmâ-i hüsnâ risâleleri, *Fıkh-ı Ekber*, *Fusûsü’l-hikem*, *Mesnevî*, *Gülşen-i Raz*, *Bostan*, *Gülistân*, *Baharistân*; en çok şerh edilen kasidelerin; *Kasîde-i Bürde*, *Kasîde-i Münferice*, *Kasîde-i Tâiyye*, *Kasîde-i Mimiyye*, Mevlânâ ve Urffî’nin kasideleri; şiirleri en çok şerh edilen şairlerin; Mevlâna, Hâfız, Urffî, ve İbni Fâriz olduğu bilinmektedir.³⁸ III. Murad devrinde ismi belirsiz bir kişi tarafından kaleme alınan *Şemâ’ilü’l-Ahmediyye* adlı hilye şerhinde de

³² Tunca Kortantamer, **Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi**, Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, VIII, İzmir, 1994, s. 1.

³³ Mustafa Erdoğan, **Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış**, Celal Bayar Üniversitesi Sosya Bilimler Dergisi, Sayı:1, Manisa, 1997, s. 287.

³⁴ Hakan Yekbaş, **Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2008, s. 196.

³⁵ Erdoğan, **Edebiyatımızda Şerh Geleneğine...**s. 288.

³⁶ Hulûsi Kılıç, **Belâgat**, DİA, Cilt: 5, İstanbul, 1992, ss. 380-383.

³⁷ Yazar, ss. 263-980.

³⁸ Ömür Ceylan, **Tasavvufî Şiir Şerhleri**, Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 25.

Hız. Peygamber'in fizikî özellikleri ile ilgili hadisler bu yöntemle şerh edilir. Kırk/yüz hadis şerhi gibi dinî nitelikli şerhlerin yanında felsefe, tasavvuf, mantık, matematik, târih eserlerinin şerhleri de bulunmaktadır. Ancak sayısal olarak asıl yekûnu Farsça telif edilmiş “*Hâfız Dîvânı*”, “*Gülistân*”, “*Bostân*”, “*Mesnevî-i Ma'nevîyye*” gibi edebî eserler; Türkçe kaleme alınmış “*Tuhfe-i Şâhidî*”, “*Tuhfe-i Vehbî*”, “*Sübha-i Sıbyân*” gibi manzum lugatlar ile Arapça aslından “*Avâmil*”, “*Emsile*”, “*Kâfiye*”, “*Unmûzec*”, “*Telhîsü'l-Miftâh*” gibi dil ve belâgat eserlerine yapılmış şerhler teşkil etmektedir. Şem'î Şem'ullâh, (ö.1602'den sonra), *Sa'âdetnâme* (*Şerh-i Pend-i Attâr*). Hulûsî (1626-27'den sonra), *Vesîletü'l-Merâm* (*Şerh-i Pend-i Attâr*). Şu'ûrî Hasan Çelebi (ö.1693), *Şerh ve Tercüme-i Pend-i Attâr*. İsmâil Hakkı Bursevî (ö.1724), *Şerh-i Pend-i Attâr*, Şehrî, İsmet Süleymân Efendi (ö. 1731), *Mufasssal Şerh-i Pend-i Attâr*, Mustafâ Refî'a (ö. 1746'dan sonra), *Berg-i Dervîşân* (*Şerh-i Pend-i Attâr*), Kilisli Rûhî Mustafâ Efendi (ö.1798), *Rûhu's-Şürûh* (*Şerh-i Pend-i Attâr*), İsmâil Müfid Efendi (ö. 1802), *Şerh-i Pend-i Attâr*. Attâr'ın *Pendnâmesi* de defalarca şerh edilmiş eserlerdendir.³⁹

Hız. Ali'ye Ait Sözlerin Tercüme ve Şerhi

Vecizeler içinde ise daha çok Hız. Ali'ye nisbet edilen sözlerle ilgili tercüme ve şerhler hem Arap ve Fars edebiyatında hem de klasik Türk edebiyatında karşımıza çıkar.⁴⁰ Arap ve Fars edebiyatında asırlar boyunca onlarca eserin vücuda getirilmiş olması, kültür mirasının nesilden nesle nakledilmesi dolayısıyla edebî bir geleneğin teşekkül ettiğini göstermiştir.⁴¹ Bu mevzuda yazılmış belli başlı Türkçe eserleri zaman sırasına göre incelediğimizde, Türk edebiyatında da mevcut olduğu görülecektir.⁴² Bu tercüme ve şerhlere Câhız'ın (ö. 255/869) *Mie Kelime'si*, Abdülvâhid b. Muhammed Temîmî el-Âmidî'nin (ö. 550/1155) hazırladığı *Gurerü'l-Hikem* ve *Dürerü'l-Kelim*, Reşîdüddîn Vatvat'ın (ö. 578/1182) *Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Emîri'l-Mü'minîn Alî bin Ebî Tâlib* adlı kitapçığı ve Ebû Alî Tabersî'nin (ö. 548/1153) hazırladığı *Nesrû'l-le'âlî* adlı eserler kaynaklık etmiştir.⁴³

Bu derleme eserler klasik Türk edebiyatında birçok şârih ve mütercim tarafından şerh ve tercüme edilerek kültür dünyamıza kazandırılmışlardır. Türk

³⁹ Yazar, ss. 62-70.

⁴⁰ Konuyla ilgili en kapsamlı çalışma bkz. Âdem Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri**, Öncü Kitap, Ankara, 2006.

⁴¹ Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda...**, s.102.

⁴² Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda...**, s.102.

⁴³ Yazar, ss. 965-966.

edebiyatında Hz. Ali vecizeleriyle alâkalı tercüme ve şerhler, zaman sırasına göre şunlardır:

XV. asırda yapılan tercüme ve şerhleri:

1- Kasım, *Nazmü'l-leâlî der Terceme-i Nesrû'l-leâlî*⁴⁴: Sultan II. Murad devri şairlerinden olan Kâsım *Nesrû'l-leâlî*'yi “*Nazmü'l-leâlî*” adıyla ve padişahın iltifatına erişmek ümidiyle tercüme etmiştir.⁴⁵

2- Hâfız, *Lü'lü-i Mendûd*⁴⁶: Hâfız, *Nesrû'l-leâlî*'yi 825/1422 yılında “*Lü'lü-i Mendûd*” adı altında ve daha açık bir dille çevirerek II. Murad'a sunmuştur.⁴⁷

3- Bedreddin bin Himmet-yârü'l-Mevlevî, *Sad-Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn*⁴⁸: Sultan II. Murat devrinde Bedreddin bin Himmet-yârü'l-Mevlevî tarafından 838/1435 yılı Ramazan'ında Edirne'de yazıldığına dair (vr.125) kaydı bulunmaktadır.⁴⁹

4- Cemâl-i Halvetî, *Şerh-i Sad Kelime-i İmâm Ali*⁵⁰: Cemâl-i Halvetî'nin Hz. Ali'ye ait yüz vecizenin şerhi konusunda Arapça bir eseri vardır. Ancak onun aynı konuda Türkçe bir metin meydana getirip getirmediği kesin olarak bilinmemektedir.⁵¹

5- Ali Şir Nevâî, *Nazmü'l-cevâhir*⁵²: Ali Şir Nevâî (844-906/1441-1501) *Nesrû'l-leâlî*'yi *Nazmü'l-cevâhir* (Cevherler Dizisi) adıyla 890/1485 yılında Türkçeye çevirmiştir.⁵³

6- Mustafa bin Şücâ, *Terceme-i Nesrû'l-leâlî*⁵⁴: Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid devrinin akıncı beylerinden Evrenoszâde Ahmed Bey'in ricası üzerine 902/1496 yılında meydana getirilmiştir. Bu eser sadec Arapça vecizelerin tercümesi değil aynı zamanda şerhidir.⁵⁵

⁴⁴ İstanbul Üniversitesi Ktp. T.Y. nr. 220.

⁴⁵ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.132.

⁴⁶ Yapı Kredi Sermet Çifter Ktp. nr.786

⁴⁷ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.149.

⁴⁸ Konya Mevlânâ Müzesi Ktp. nr.650.

⁴⁹ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.150.

⁵⁰ Mısır Türkçe Yazmalar, III, s.47 nr. 3122.

⁵¹ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.156.

⁵² Süleymaniye Ktp. Kılıç Ali Paşa, nr.781.

⁵³ Vahit Türk, *Ali Şir Nevâyî Nazmü'l-Cevâhir*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

⁵⁴ Millet Ktp. A. Emirî, Şer'îye, nr.629.

⁵⁵ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.166.

XVI. asırda yapılan tercüme ve şerhleri:

7- Mâtemî, *Terceme-i Nesrû'l-leâlî Min Kelâmi Ali bin Ebî Tâlib*⁵⁶: XVI. asır Osmanlı şairlerinden Mâtemî de *Nesrû'l-leâlî*'yi devrin sultanı için nazmen Türkçeye çevirmiştir.⁵⁷

8- Latîfî, *Nazmü'l-cevâhir*⁵⁸: Kastamonulu Latîfî (895-990/1490-1582) Hz. Ali'nin iki yüz (yedi) sözünün her birini de ikişer beyitle Türkçeye çevirmiş ve bu şekilde meydana gelen esere de *Nazmü'l-cevâhir* namını uygun görmüştür.⁵⁹

9- Usûlî, *Min Kelimât-ı 'Aliyyü Velî Kerrem-Allâhu Vechehu*⁶⁰: Hz. Muhammed'in 69 hadisini remel bahrinin “fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla ikişer beyitli kıt'alar halinde tercüme eden Usûlî, bu çevirilerinin sonlarında Hz. Ali'nin sözlerinden onunu yine aynı şekilde nazmen Türkçeye çevirmiştir.⁶¹

10- Edâyî, *Sad-Kelime-i Ali*⁶²: XVI. veya XVII. asır şairlerinden Edâyî de Hz. Ali'nin, ünlü Arap yazarı ve Mutezile kelâmcısı Câhız (ö. 255/869) tarafından seçilen yüz sözünü nazımla Türkçeye tercüme etmiştir.⁶³

11- Vahdetî, *Terceme-i Sad-Kelime-i Hazret-i Murtazâ*⁶⁴: On altıncı Osmanlı şairlerinden biri olan Vahdetî, Hz. Ali'nin yüz sözünü Türkçeye ikişer beyitli kıt'alar halinde çevirmiştir.⁶⁵

12- Vâhidî, *Cinânü'l-cenân*⁶⁶: Vâhidî *Cinânü'l-cenân* adlı eserde *Nesrû'l-leâlî* derlemelerindeki 178 vecizenin her birini ekseriya sekizer beyitle dilimize tercüme ve şerh etmiştir.⁶⁷

13- Mustafa bin Mehmed, *Terceme-i Sad-Kelimât-ı Çihâr Yâr-ı Güzîn*⁶⁸: Hâcegîzâde Mustafa bin Mehmed 978/1570 senesinde Sokullu Mehmet Paşa'nın isteği üzerine dört halifenin yüzer sözünü Türkçeye tercüme ve şerh etmiştir.⁶⁹

⁵⁶ Süleymaniye Ktp. Fatih, 5404/8.

⁵⁷ Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda...**, s.172.

⁵⁸ İstanbul Arkeoloji Müzesi Ktp. nr. 341/2.

⁵⁹ Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda...**, s.179.

⁶⁰ Millet Ktp. Ali Emîrî Efendi, Manzum Eserler, nr. 31.

⁶¹ Âdem Ceyhan, **Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, 2001-2003, Cilt 30, ss. 147-188.

⁶² (Konya) Koyunoğlu Müze ve Ktp. 11068, vr. 67b-74a.

⁶³ Âdem Ceyhan, **Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâyî'nin Sad-Kelime-i Ali Tercümesi**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Manisa 2005/1 Bahar Sayısı, s. 15-46.

⁶⁴ Staatsbibliothek zu Berlin, Orient Bölümü, Landberg, 631.

⁶⁵ Âdem Ceyhan, **Vahdetî'nin Sad-Kelime-i Hazret-i Murtaza Tercümesi**, Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1 (Yaz 2004), s. 21-68.

⁶⁶ Dersaadet, 1313/1897, Kütüphâne-i İkdâm, s. 128.

⁶⁷ Hasan YILMAZ, **Vâhidî'nin Cinânü'l-cenân'ı (İnceleme-Metin)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış yüksek lisans tezi, Manisa 2009.

14- Harîmî, *Şerh-i Çihl-Kelâm-ı Emîri'l-mü'minîn*⁷⁰: Hangi asır şairlerinden olduğuna dair eserinde maalesef kesin bir bilgi bulunmayan Harîmî de Hz. Ali'nin kırk sözünü ikişer beyitle Türkçeye çevirmiştir.⁷¹

15- Rihletî, *Tercemeti'l-Leâlî*⁷²: Rihletî de Mâtemî ve Latîfî'den sonra, *Nesrî'l-leâlî*'yi XVI. asırda nazmen tercüme eden Osmanlı şairlerindendir.⁷³

16- Lutfî, *Nazm-ı Nesr-i Leâlî*⁷⁴: Lutfî mahlasıyla tanınan şair Yahyâ bin Abdünnebî *Nesrî'l-leâlî*'yi manzum olarak tercüme etmiştir.⁷⁵

XVII. asırda yapılan tercüme ve şerhleri:

17- Azîz, *Gül-i Sad-Berg (Terceme-i Sad-Kelime-i İmâm Ali)*⁷⁶: XVII. asır Osmanlı şair ve yazarlarından Azîz, Sultan I. Ahmed'in isteği üzerine, Reşidüddîn Vatvat (ö. 578/1182)'in Matlûb Küll Tâlib'ini, yani Hz. Ali'nin yüz vecizesine dair eserini, Türkçeye tercüme etti.⁷⁷

18- Lâlî Hasan Efendi, *Şerh-i Kelimât-ı İmâm Ali*: Osmanlı Müellifleri yazarı Bursalı Mehmed Tâhir Bey (1278-1344/1861-1925), Manastırlı Lâlî Hasan Efendi'nin “*Şerh-i Kelimât-ı İmâm Ali*” isimli basılmamış bir eserinin bulunduğunu bildirir.⁷⁸

19- Âlî Hüseyin, *Ukûdü'l-'ukûl*⁷⁹: XVII. asır Osmanlı şair, tarihçi ve yazarlarından Âlî Hüseyin Efendi (ö.1058?/1648?) “*Ukûdü'l-'ukûl*” adını verdiği eserinde *Nesrî'l-leâlî*'de mevcut olan cümleleri tercüme ve şerh etmiştir.⁸⁰

20- Mehmed Gubârî, *Tercüme-i Sad-Kelime-i Cenâb-ı Şâh-ı Velâyet*⁸¹: XVII. asır Osmanlı şair ve yazarlarından Mehmed Gubârî de Hz. Ali'nin yüz sözünü Sultan IV. Murad devrinde (1032-1049/1623-1640) Türk diline nazmen çevirmiştir.⁸²

⁶⁸ Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. R. 1914.

⁶⁹ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.210.

⁷⁰ Millet Ktp. Ali Emîrî, Şer'iyye, 821/9, vr. 163b- 167a.

⁷¹ Âdem Ceyhan, *Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2003/2, s. 45-58.

⁷² Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 1350.

⁷³ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.230.

⁷⁴ Mısır, Türkçe Yazmalar, IV, 227, nr. 4958.

⁷⁵ Âdem Ceyhan ve Hasan Yılmaz, *Lutfî Mahlaşlı Bir Şairimizin Manzum Bir Eseri: Nazm-ı Nesr-i Leâlî*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Manisa 2018, Cilt: 16, Sayı: 1, ss. 418-462.

⁷⁶ Süleymaniye Ktp. Denizli, 416/1.

⁷⁷ Âdem Ceyhan, *Reşidüddin Vatvat: Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü Gül-i Sad Berg*, Buhara yayınları, İstanbul, 2008, 192 s.

⁷⁸ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.237.

⁷⁹ Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 3317; Hacı Mahmud Efendi, nr. 5248.

⁸⁰ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.238.

⁸¹ Ankara Milli Ktp. Yz. A 3833/2 vr. 6b-14b.

21- Dânişî, *Terceme-i Nesrû'l-leâlî*⁸³: XVII. asır Türk şairlerinden biri olan ve Dânişî mahlasını kullanan Şâban bin Mustafa, *Nesrû'l-leâlî*'yi (1052/1643) Türkçeye çevirmiştir.⁸⁴

22- Seyyid Hasan Rızâî, *Sad-Kelime-i İmâm Alî Tercemesi*⁸⁵: XVII. asırda yaşamış mutasavvıf şairlerden Seyyid Hasan Efendi, Hz. Ali'nin *Sad-Kelime*'sinden doksan beşini, hezec bahrinin “mefâilün mefâilün feülün” kalıbıyla ve iki beyitli kıt'alar halinde Türkçeye tercüme etmiştir.⁸⁶

23- Dânişî, *Sad-Kelime-i Hazret-i Alî Tercemesi*⁸⁷: Dânişî Şâban Efendi, *Sad-Kelime*'den yüz sözü ikişer beyitli kıt'alar şeklinde, aruzun müctess bahrinin “mefâilün feilâtün mefâilün feilün” kalıbıyla Türkçeye çevirmiştir.⁸⁸

XVIII. asırda yapılan tercüme ve şerhleri:

24- Nesîb Yusuf Dede, *Rişte-i Cevâhir*⁸⁹: Mevlevî şairlerden Nesîb Yusuf Dede (ö.1126/1714) kelimeleri tahlil, sözleri tercüme ve şerh etmek suretiyle *Nesrû'l-leâlî*'yi Türkçeye çevirmiştir.⁹⁰

25- İsmâil bin İbrâhim, *Sad-Kelime-i Hazret-i Alî*⁹¹: XVIII. asır şairlerinden olduğu tahmin edilen İsmâil bin İbrâhim de Hz. Ali'nin yüz sözünü, hafif bahrinin “feilâtün mefâilün feilün” kalıbıyla ve ikişer beyitli kıt'alar hâlinde Türkçeye tercüme etmiştir.⁹²

XIX. asırda yapılan tercüme ve şerhleri:

26- Mehmed Ali Fethî, *Terceme-i Kelâm-ı Erba'în-i Hazret-i Alî*⁹³: XIX. asır şair ve âlimlerinden Mehmed Ali Fethî (1219-1274/1804-1857) Hz. Ali'nin

⁸² Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.239.

⁸³ Süleymaniye Mikrofilm Arşivi nr. 3273.

⁸⁴ Âdem Ceyhan, *XVII. Asırda Yaşamış Aksaraylı Bir Âlim, Şair ve Yazar: Dânişî Şâban bin Mustafa'nın Hayatı, Eserleri ve Hz. Ali'den Yüz Söz Tercümesi*, Türkiyat Mecmuası, Cilt:27/1, 2017, 65-99.

⁸⁵ DTCF Ktp. İsmail Saib I 5266.

⁸⁶ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.250.

⁸⁷ Manuscript Volume No.750H from the Garret Collection of Arabic Manuscripts in Princeton University Library, vr. 88a-101a.

⁸⁸ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.252.

⁸⁹ İstanbul, Dârü't-tibâatü'l-âmire, 1250/1834.

⁹⁰ Gürdal Semen, *Nesîb Dede, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Rişte-i Cevâhir*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2006.

⁹¹ Ankara Milli Ktp. Yz.A. 4978/1.

⁹² Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.265.

⁹³ Beyoğlu Kışlak-ı Hümâyûnî Litografyası, 1276/1859, s. 8.

hutbelerinde yer alan hikmetli sözlerden binini tesbit etmiş, sonra bu vecizelerden kırk birini seçerek çevirmiştir.⁹⁴

27- Mustafa Vehbî, *Mahsûlî ‘ Alî fî Şerh-i Kelimât-ı ‘ Alî*⁹⁵: “Meclis-i Kebîr-i Maârif Dâire-i İmiyyesi âzâsından” Mustafa Vehbî efendi, 1288/1871 yılında Hz. Ali'nin yüz vecizesini “*Şerh-i Nutk-ı Hayderî: Mahsûlî ‘ Alî fî Şerh-i Kelimât-ı ‘ Alî*” adıyla ve her sözden sonra o sözde geçen kelimeleri gramere tatbik edip şerh etmek suretiyle Türkçeye çevirmiştir.⁹⁶

28- Osman Salâhaddin Dede, *Terceme-i Nesrî'l-leâlî*⁹⁷: On dokuzuncu asrın Mevlevî şeyhlerinden biri olan Osman Salâhaddin Dede, Türkçeye çevirdiği (1297/1879) *Ahidnâme-i Alî* tercümesinin 43b-58b yaprakları arasında bulunan *Nesrî'l-leâlî*'ye ait yirmi dokuz baktan meydana gelen vecizeleri birer ikişer cümleyle tercüme etmiştir.⁹⁸

29- Zihnî Efendi, *Emsâl-i ‘ Alî*: Manastırlı Rifat Bey'in *Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr*'ından öğrendiğimize göre, Mevlevî tarikati bağlularından Zihnî Efendi de Hz. Ali'nin *Emsâl*'inden bir miktarını tercüme ve şerh etmiştir.⁹⁹

30- Akşehirlizâde Ali Haydar, *Şemmetü'l-esrâr*¹⁰⁰: Akşehirli Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi'nin (1210-1298/1795-96-1881) oğlu Ali Haydar Bey (1262-1333/1847-1914-15), 1297/1880 yılında Manisa'da şer'iyeye mahkemesi hâkimi iken, Manisa Mevlevîhanesi şeyhi İbrâhim Fahreddin Çelebi'nin isteğiyle, Hz. Ali'nin yüz sözünü şerh etmiştir.¹⁰¹

---

⁹⁴ Âdem Ceyhan, **Mehmet Ali Fethî'nin Hz. Ali'den Kırk Söz Tercümesi: Terceme-i Kelâm-ı Erba'în-i Hazret-i ‘Alîyyü'l-Murtazâ**, Sûfî Araştırmaları, Cilt: 2, Sayı: 3, Manisa, Kış 2011, ss. 11-42.

⁹⁵ Matbaa-i Âmire, İstanbul 4 Şa'bân 1288/ 18 Ekim 1871, 66 s.

⁹⁶ Âdem Ceyhan, **Bektâşî-meşrep Bir Molla'nın Hz. Ali'den Yüz Söz Açıklaması: İmamzâde Mustafa Vehbî'nin Sad-Kelime-i Alî Şerhi**, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl 2012, Sayı 64, s. 233-248.

⁹⁷ TSM M.R.759, vr. 43b-58b.

⁹⁸ Âdem Ceyhan ve Fatma Şükran Elgeren, **Osman Selahaddin el-Mevlevîye Ait Olduğu Sanılan Bir Eser: Nesrî'l-leali Tercümesi**, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 18, İstanbul 2017, ss. 29-84.

⁹⁹ Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda...**, s.292.

¹⁰⁰ 1. bs. 1297/1880, Saruhan Sancağı Matbaası, 52 s.- 2. bs. 1299/1881 (Merâsîdü'l-hikem'le birlikte), Saruhan Matbaası, s. 130-166.

¹⁰¹ Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda...**, s.293.

31- Akşehirlizâde Ali Haydar, *Merâsîdü'l-hikem*¹⁰²: Akşehirlizâde Ali Haydar Bey, Hz. Ali'nin yüz sözünü tercüme ve şerh ettikten sonra “*Nesrû'l-leâli*” yi de “*Merâsîdü'l-hikem*” adıyla şerh etmiştir.¹⁰³

32- Muallim Nâcî, *Emsâl-i 'Ali*: Eserlerinden; Arap, Fars, Türk dillerine ve edebiyatlarına vâkıf olduğu anlaşılan Muallim Nâci Efendi (1265-1310/1849-1893), 1303/1885-86 yılında Hz. Ali'nin bazı vecizelerini “*Emsâl-i 'Ali*” adı altında mensur olarak Türkçeye tercüme etti.¹⁰⁴

33- Hocaâde Ahmet Cevdet, *Külliyât-ı İmâm Ali Rady-Allâhu Te'âlâ Anhü ve Kerrem-Allâhu Vechehü'den Birinci Kitab*¹⁰⁵: Hocaâde Ahmet Cevdet (1866-1943), Hz. Ali'ye nisbet edilen manzum ve mensur eserlerin edebî, hikemî ve ahlâkî bakımdan büyük bir değer taşıdığına inandığı için onun sözlerinden bir kısmını nazmen Türkçeye tercüme etmiştir.¹⁰⁶

34- Sipâhizâde Ali Gâlib, *Dürretü'l-ma'âlî fi Tercemeti'l-leâli*¹⁰⁷: “İbnü's-Sâvecî” diye tanınan Ebü'l-mehâsin Muhammet bin Sa'd bin Muhammet en-Nahcûvânî (ö.738/1337), 732/1331 yılında “*Nesrû'l-leâli*” yi “*Dürretü'l-ma'âlî fi Tercemeti'l-leâli*” adıyla ve iki yüz elliye yakın Arapça sözün her birini hezec bahrinin “mefâilün mefâilün feülün” kalıbıyla Fars diline çevirmiştir; Sipâhizâde Ali Gâlib ise vecizelerin mensur Türkçe çevirilerini ve gerekli gördüğü bazı açıklamaları ilâve ederek bu eseri neşretmiştir.¹⁰⁸

35- Mahmut Nedim, *İmâm Ali Kerrem-Allâhu Vechehu Efendimizin Eş'âr-ı Hakîmânelerinden*¹⁰⁹: 1887-88 yıllarında Aksaray civarında “Medrese-i Edebiye” adıyla kurulan hususî mektebin muallimlerinden olan Mahmut Nedim, Hz. Ali'ye sorulan yedi soru ve onun bunlara verdiği cevaplarla yine halifeye ait hikmetli şiirlerden yedi beyti Türkçeye tercüme etmiştir.¹¹⁰

¹⁰² Saruhan Sancağı Matbaası, 1299/1881, s. 2- 129. S.130-166'da *Şemmetü'l-esrâr'ın* 2. baskısı yer almaktadır.

¹⁰³ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.297.

¹⁰⁴ Âdem Ceyhan, *Emsâl-i Ali: Hazret-i Ali'nin Hikmetli Sözleri*, Çev. Muallim Nâcî, Buhara yayını, İstanbul 2011, 144 s.

¹⁰⁵ Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1311/1894-95, s. 32.

¹⁰⁶ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 317.

¹⁰⁷ İstanbul Matbaa-i Âmire, 1315/1897, s. 96.

¹⁰⁸ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 322.

¹⁰⁹ Atatürk Üniversitesi Seyfeddin Özege Yazmaları, nr. 18769.

¹¹⁰ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 330.

XX. asırda yapılan tercüme ve şerhleri:

36- Mehmed Hâlis, *Envârü'l-edeb*¹¹¹: Mehmed Hâlis, Abdülvâhid-i Âmidî'nin (ö. 550/1155?) Hz. Ali'nin binlerce sözünü derleyerek meydana getirdiği *Gurerü'l-hikem*'inden seçtiği bazı vecizeleri Türkçeye çevirmiştir.¹¹²

37- Manastırlı Mehmet Rif'at, *Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr*¹¹³: Manastırlı Mehmet Rif'at Bey 1319/1904 yılında yazdığı “*Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr*” adlı eserinde Reşîdüddîn-i Vatvat'ın dört halifenin vecizelerine dair eserlerini Türkçeye kısmen çevirmiştir.¹¹⁴

38- Sa'deddin, “İmâm Alî Efendimizin Hikemiyât-ı Celîlelerinden”¹¹⁵: 1909-1910 yıllarında Üsküp'te Muallim Sadî (1853?-1917) tarafından yayımlanan “*Yıldız*” mecmuasında Sa'deddin Efendi, Hz. Ali'ye ait bazı vecizeleri tercüme ederek yayınlamıştır.¹¹⁶

39- Ahmet Râşid, *Düstûr-ı Ahlâkî*¹¹⁷: Ahmed Râşid Efendi “*Şerh-i Dîvân-ı Alî*”den seçtiği yüz civarında beyti kendi devrinin Türkçesiyle nesre çevirmiş, “*Nehcü'l belâga*”dan aldığı otuz dolayında vecizeyi dilimize tercüme etmiştir.¹¹⁸

40- Ahmed Nazmi, *Emsâl-i Alî*¹¹⁹: Ahmed Nazmi, Hz. Ali'nin bazı vecizelerini “*Emsâl-i Alî*” adı altında dilimize çevirmiştir.¹²⁰

Bu tercüme ve şerh mahiyetindeki eserler arasında yer alan ve çalışmamıza konu olan metin ise Mustafa bin Şücâ tarafından meydana getirilmiş çeviri *Nesrü'l-leâlî* açıklamasıdır.

Çeşitli nüshalarına, tercüme veya şerhlerine göre vecize sayısı 200 ilâ 300 arasında değişen *Nesrü'l-leâlî*'nin Tabersî (ö. 548/1154) tarafından hazırlandığı nakledilir.

¹¹¹ Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1324 [1908-09], s. 52.

¹¹² Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 334.

¹¹³ Matbaa-i Uhuvvet, (Marunî), Halep 1327/1909, s. 97.

¹¹⁴ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 339.

¹¹⁵ Yıldız, 7 Mayıs[Haziran] (1) 325, 1. yıl, Sayı 16, s.2-3.

¹¹⁶ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 347.

¹¹⁷ Müntehabât-ı Eş'ar-ı Alî (Kerrem-Allâhu Vechehu) Tercümesi, Metin Matbaası, 1909-10, s. 22.

¹¹⁸ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 351.

¹¹⁹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Ktp. Osman Ergin Yazmaları, 68/2.

¹²⁰ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s. 358.

Tabersî ve Nesrû'l-leâlî

Büyük ihtimalle Taberistan'da, bazı rivayetlere göre ise Kâşân ve İsfahan arasında bir köy olup Arapça'ya Tabris şeklinde geçen Tefriş'te doğdu. 467/1075 veya 470'te (1077) dünyaya geldiğini belirten nakiller yanında doksan yaşında öldüğü şeklindeki rivayetler dikkate alınarak 458 (1066) yılında doğduğu kabul edilebilir. Ebû'l-Vefâ Abdülcebbâr b. Ali el-Mukrî er-Râzî, Ebû Ali b. Şeyh et-Tûsî, Muvaffakuddin Hüseyin b. Feth el-Vâiz el-Bekrâbâdî, Ebû Tâlib Muhammed b. Hüseyin el-Hüseyinî ve Hasan b. Hüseyin b. Bâbeveyh el-Kummî gibi âlimlerin derslerine devam etti. Tahsilinden sonra bir süre Horasan'da hocalık yaptı. Başta oğlu Radiyyüddin olmak üzere Reşîdüddin İbn Şehrâşûb et-Tabersî, Müntecebüddin el-Kummî, Kutbüddin er-Râvendî ve Burhâneddin Muhammed Ali el-Kazvînî gibi öğrenciler yetiştirdi. 523'te (1129) Meşhed'den ayrılarak Sebzevâr'a yerleşti ve eserlerinin çoğunu telif ettiği ömrünün son yirmi beş yılını burada geçirdi. 548 (1154) yılının kurban bayramı gecesi Sebzevâr'da vefat eden Tabersî'nin naaşı Meşhed'e nakledilerek Katlgâh diye bilinen yerde, diğer bir rivayete göre ise İmam Ali er-Rızâ'nın abdest alıp guslettiği yerde defnedildi.

Tabersî'nin tefsir alanındaki çalışmalarının önem taşıdığı kabul edilmekte, günümüz Şîf dünyasında müfessirliğiyle öne çıkmaktadır. 1. Mecma'ul-beyân li-'ulûmi'l-Ķur'ân (Mecma'u'l-beyân fi tefsîri'l-Ķur'ân). Eser üzerinde muhtelif ihtisar çalışmaları yapılmış ve Farsça'ya tercüme edilmiştir. *Nesrû'l-leâlî*, Hz. Ali'nin sözlerinin alfabetik sıraya göre düzenlenip kaydedildiği küçük bir risâledir.¹²¹

Nesrû'l-leâlî, Türk edebiyatı tarihinde de hayli rağbet görmüş; XV.-XX. asırlar arasında manzum veya mensur olarak on dört kere dilimize çevrilmiştir. Bunlardan çoğu manzum olup üçü (Mustafa bin Şücâ', Nesîb Yûsuf Dede ve Akşehirlizâde Ali Haydar Bey'in eserleri) mensur şerh mahiyetindedir.¹²²

Biz burada önce Mustafa bin Şücâ'nın hayatı ve edebî kişiliği hakkında eserinden yola çıkarak bilgi vermeye çalışacağız, daha sonra *Nesrû'l-leâlî* şerhini ele alıp incelemeye gayret edeceğiz.

¹²¹ Mustafa ÖZ, **Tabersî**, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2010, Cilt: 39, s. 324-325.

¹²² Âdem Ceyhan, Tuğba Aydoğan, **II. Murad için Dizilmiş İnciler: Hâfız'ın Nesrû'l-leâlî Tercümesi "Lü'lü-i Mendûd**, Turkish Studies, 2013, s. 36.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUSTAFA BİN ŞÜCÂ'NIN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

I.I. HAYATI

Mustafa bin Şücâ'nın hayatı ile ilgili herhangi bir bilginin *Şekâik Tercümesi*, şuara tezkireleri gibi Osmanlı âlim ve müelliflerini tanıttıcı biyografik kaynaklarda geçmediğini tespit ettik.¹²³

Yazar yaşadığı dönemle ilgili bilgiyi eserinde kendisi şöyle verir: “Ahmed Beg İbn ‘Alî Beg İbn Evrenos Beg¹²⁴ *سعادة كاسمه لازال وادم الله بقاءه بفضل* Hicret-i Resûl’ün (şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem) toğuz yüz ikinci yılında Emirü’l mü’minîn ‘Alî İbn Ebî Tâlib (Kerrema’llâhu te‘âlâ vecchehu ve rağıya’llâhu te‘âlâ ‘anhu) bir kitâb kim *Nesrû’l-leâlî* dârlar, ol emîr-i kebîre tuhfe getürmişler. ‘Arab lisânı üzre olup ve icâz olduğ-çün ‘Türkçe şerh yazılsun.’ dèyü bu faķır, eđ‘afü’l ‘ibâd Mustafa bin Şücâ‘a işâret buyurdılar.” (vr. 1b)

Bu cümlelerden anlaşıldığına göre Fatih Sultan Mehmed ve II. Bâyezid devrinin akıncı beylerinden Evrenos-beyzâde Ahmed Bey’e 902/1496 yılında Hz. Ali’nin vecizelerini ihtiva eden *Nesrû’l-leâlî* hediye getirilmiş; o da bu Arapça eser için Türkçe şerh yazılmasını Mustafa bin Şücâ’dan rica etmiştir.¹²⁵

Evrenoszâde Ahmed Bey (ö. 912/1506), Osmanlı Devlet’nin kuruluş devrinde, bilhassa Rumeli’nin fethinde büyük gayretleri, başarıları görülen Evrenos Bey’in (ö. 820/1417) akıncı torunlarından olup hem Fâtih Sultan Mehmed, hem de onun oğlu II. Bayezid devrinde çeşitli seferlere, akınlara katılmış; askerî ve idarî hizmetlerde bulunmuş; Vardar Yenicesi’nde cami, medrese, imaret ve tekke yaptırmış bir adamdı.¹²⁶ Eserindeki bu satırlardan Mustafa bin Şücâ’nın 15. asrın ikinci yarısında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Evrenos-zâde Ahmed Bey’le ilgili başka bir kaynakta şu rivayet yer alır: “Rivayete göre genç bir sipahi olarak sefere katılan Kemâl Paşa-zâde, Vezir İbrahim Paşa’nın (ö. 1499) başkanlığında yapılan bir toplantıda, devrin âlimlerinden Molla Lütfi’nin (ö. 1495) protokolde, kahramanlığı ile meşhur ordu komutanı Evrenos-zâde Ahmed Bey’in önünde yer aldığına, yani ilmiye sınıfının askerlikten daha fazla itibar

¹²³ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.167.

¹²⁴ İsmi gibi mutluluğu yok olmasın, Allah lütfuyla onun kalıcılığını devam ettirsin.

¹²⁵ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.166.

¹²⁶ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda...*, s.166.

gördüğüne şahit olur. Bunun üzerine Kemâl Paşa-zâde, ne kadar çok çalışırsa çalışsın askeriyede Evrenos-zâde Ahmed Bey'in şöhretine ulaşamayacağını, lakin çok çalışarak bir Molla Lütfi olabileceğini düşünüp askeriyeden ayrılır ve medrese eğitimine başlar.¹²⁷

Mustafa bin Şücâ'nın biyografisi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşamamak da 15. asrın sonlarında hayatta olduğu kendi eserinde verdiği bilgiden açıkça anlaşılmaktadır.

I.II. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Mustafa bin Şücâ'nın edebî kişiliğinin izlerini bilinen tek eseri *Nesrû'l-leâlî* şerhinde görmekteyiz. Onun II. Bâyezid devri âlimlerinden biri olduğu, Arap ve Fars dillerini bildiği *Nesrû'l-leâlî* şerhinden anlaşılmaktadır.¹²⁸ *Nesrû'l-leâlî* şerhinde söyleyeni belirsiz manzum parçaların bulunması -eğer kendisine ait ise- onun âlimlik vasfının yanında şairlik vasfının olduğunu da akla getirmektedir.

Mütercim yüz on ikinci sözü, kendisine ait olduğunu tahmin ettiğimiz bir manzume ile izah etmiştir:

Sükût étse kişi râhat olur dil
Degül dil belki cān râhat olur bil

Ki zîrā söylemekde çokdur āfāt
Olur bühtān nemīme dahı ğıybet

Sözi söyleme illā söylegil az
Ki vācib olmasa söz vāzgel vāz

Kişi sözden girür ekşer günāha
Ki cān-ı Yūşuf'ın atar ka^ç r-ı çāha

Dilüni hıfz edüp terk ét günāhı
Behişt eyle bu cāna ka^ç r-ı çāhı

¹²⁷ İsmet Parmaksızoğlu, **Kemal Paşazâde**, MEB İslâm Ansiklopedisi, 2002, Cilt. 6, s. 561.

¹²⁸ Ceyhan, **Türk Edebiyatı'nda ...**, s.166.

Bir nesir yazarı olarak Mustafa bin Şücâ'nın eserini amacına uygun olarak yazdığını, izahları sırasında âyet ve hadislerden örnekler, menkıbelerle, büyüklerin sözlerinden alıntılarla konuyu anlattığı görülmektedir.

I.III. ESERİ

Nesrü'l-leâli Şerhi

Mustafa bin Şücâ, Evrenoszâde Ahmed Bey'in isteği üzerine *Nesrü'l-leâli* isimli Arapça vecizeler derlemesini Türkçe olarak şerh etmiştir. *Nesrü'l-leâli*, Hz. Ali'ye ait 280-290 civarında Arapça özlü sözü elifba sırasına göre ihtiva eden bir kitaptır. Mustafa bin Şücâ bu vecizelerden 267'sini mensur olarak şerh etmiş; izahı sırasında ele aldığı sözlerle ilgili âyet ve hadislerden, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerden, ayrıca bazı hikâyelerden faydalanmıştır. Bu özlü sözlerde İslâm esaslarına bağlı olarak inanç, ibadet, ahlâk ve adap konuları ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

NESRÜ'L-LEÂLÎ ŞERHİNİN MUHTEVA İNCELENMESİ

II.1.MUHTEVA İNCELEMESİ

I.1.1. Ele Alınan Konular

Mustafa bin Şücâ'nın *Nesrü'l-leâli* şerhinde 267 Arapça özlü sözün elifba sırasına göre açıklanmıştır. Mustafa bin Şücâ Arapça vecizeleri mensur olarak şerh etmiş; şerh sırasında ele aldığı sözlerle ilgili âyet ve hadîslerden, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerden, ayrıca bazı hikâyelerden faydalanmıştır. İslâm esaslarına bağlı olarak inanç, ibadet, ahlâk ve âdâp konuları bu özlü sözlerde ele alınmıştır.

İncelediğimiz eserde Hz. Ali'nin 267 vecizesi izah edilmiştir. Bu ahlâkî güzel sözlerde ele alınan bazı konular şunlardır: İman, dostluk, şükür, edep, borcun ödenmesi, kişinin ailesine edep öğretmesi, anne ve babanın iyilikleri, gece namazı, çok yemenin zararları, âhîret hayatının dünya hayatından üstün olması, güzel amel işlemenin insan ömrüne katacağı bereket, Allah'ın takdirine râzı olmak, hayırsız kişilerin devletin başına geçmeleri, gece namazına kalkmak, cimri ve hırslı insanların durumu, iyi insanlarla sohbet etmek... Sosyal, dinî ve âdâb-ı muâşeretle ilgili olmak üzere üç başlık altında topladığımız bu konuları eserden alıntıladığımız sözlerle izah etmeye çalışacağız.

II.1.1.1. Sosyal Konular

Fakirlerle yemek yemenin bereketine otuzuncu sözde değinilmektedir:

تزامم الايدي على الطعام بركته¹²⁹

Ṭa'âm üzre el çok olmak bereketdür. Murâd demek ola ki kişi ṭa'âmın yalunuz yimeyüp fuḳarâ ile yemek ez'af u muz'af olduğı cem'iyete sebebdür. (vr. 15a)

Elli dokuzuncu sözde, sanat sahibi olmanın gerekliliğı ve sanatın insan için bir hazine olduğı anlatılır.

خرفة المرء كنزه¹³⁰

Erüñ şan'atı kenzidür. Ya'nî demekdür ki kişinüñ şan'atı cem' olmuş hâzır māl gibidir. Zîrâ ehl-i şan'at küt-ı yevmini şan'at sebebiyle taḥşîl ederler, ma'âşları

¹²⁹ Yemeğın üzerinde çok el olması berekettir.

¹³⁰ Kişinin sanatı hazinesidir.

şan‘atdan gelüp eksük olmaz ve şan‘atdan hâşıl olan māl oldur ki kişi şan‘atdan ve ‘arağ-ı cebinden kazana.(vr. 25a)

Yüz otuz dördüncü sözde az konuşmanın rahata vesile olduğu ve sözün ne amaçla, nasıl kullanılacağı da beyitlerle izah edilmektedir.

صمت الجاهل ستره¹³¹

Cāhilün şamt édüp söylememesi örtüsüdür. Zîrā söyleyecek ‘ayb ü hüneri zāhir olur. Ammā söylemeyecek h̄amuşluk ile mestūr olur, cehli zāhir olmaz. Nitekim demişlerdür:

Beyt: تا مرد سخن نگفت باشد

عيب و هنرش نهفته باشد¹³²

Ya‘nî demekdür ki tā er söz söylemeyince ‘ayb ve hüneri gizli olup ma‘lūm olmaz ammā kaçan söylese, āşkār olur, ve hem demişler söz söylemek gerekmez illā birkaç mevzi‘de gerekdür. Birisi ‘ilm öğretmek için söyleye, ikinci ‘ilm öğrenmekde şeyhden su‘al etmek için söyleye, üçüncü talebelere ‘ilm-i dīn beyān édüp emr-i ma‘rūf, nehy-i münker için söyleye. Dördüncü umūr-ı dünyevīde zarūret düşerse söyleye. Bunlardan ğayrı kelimāt zāid ve mālāya‘nidür, demişler. [vr. 46b]

II.1.1.2. Dinî Konular

İslâmın şartlarından biri olan zekât vermek konusuna on üçüncü sözde şöyle değinilmiştir:

بركت المال فى اداء الزكوة¹³³

Ya‘nî mālün bereketi zekâtını vèrmeklikdedür. Ya‘nî demekdür ki, bir kişi mālünün zekâtını edā etmese, mālünün zevāline sebebdür. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurdi: ¹³⁴حٰصِنُوا مَوَالِكُمْ بِالزَّكٰوةِ Ya‘nî “Mālünüz āfātdan mahfūz kıluğ zekātını edā eylemek ile.” demekdür. Pes kişi mālünün zekātını vèrmek mālini āfātdan mahfūz kılmakdur ve hem izdiyādına sebep olur. (vr. 7b)

Namazla iman arasındaki münasebet yirmi altıncı sözde anlatılmaktadır:

تكاسل المرء فى الصلوة من ضعف الايمان¹³⁵

Ya‘nî erün namāzda süstlügi imānının za‘findandur. Zîrā imān kişi Allāh

¹³¹ Cāhilin susması örtüsüdür.

¹³² Kişi konuşmadığı müddetçe aybı da hüneri de gizli kalır.

¹³³ Malın bereketi zekâtını vermekle olur.

¹³⁴ Malınızı zekâtla koruyun. (*Beyhaki*)

¹³⁵ Kişinin namazda gevşekliği imānının zayıflığındandır.

te‘ālā’ya ve yevm-i āhirete inanmağa dەرler. Pes, dөmek oldu ki, bir kimesne Allāh te‘ālā’ya ve yevm-i āhirete i‘tikād-ı tām ile dileye ki ĩmān getüre, ol kimseye gerekdür ki ‘ibādetu’llahda gūşışde olup ihlāş ile ‘amelde ola, ĩmānınuñ kuvveti miğdārı ve eger ‘ibādet-i Hāğ’da süst olup tekāsül ve tehāvün gösterse, ĩmānınuñ ve i‘tikādınuñ za‘fına delıldür. Nitekim Resül Hāğreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ¹³⁶
Ya‘nī ‘Īmānuñ ‘alāmeti şalātdu.’ dөmekdür. (vr. 12b)

II.1.1.3. Ādāb-ı Muāşeretle İlgili Konular

Sözün faydalısı ve makbulü konusuna kırk altıncı sözde şöyle değınilmiştir:

¹³⁷ جودة الكلام فى الاختصار

Kelāmuñ muğkem olup mağbül olması ihtışār ile, ya‘nī muğtaşar olup müfīd olmağladur. Zīrā bir mağāmda kelām uz etse aqvāl çoğalup zabt etmesi güç olur ve nāzır olanlara süstlük vөрür. Anuñ gibi kelāmuñ ‘i’tibārı az olur ve hem dөmişler beyt:

سخن بسيار دان واند كى كو

يكي راصد مكوصدرا يكي كو ¹³⁸

Ya‘nī dөmekdür, sözü çok fikr eyle az söyle. Bir sözü yüz kerre söyleme, yüz sözü bir söyle! Ya‘nī az ‘ibāretle edā etmege kaçd eyle. Zīrā öyle olan kelām kavī ve ağkem olur. (vr. 21b)

Vermiş olduğumuz örneklerde görüldüğü üzere *Nesrū’l-leālī* şerhi konu bakımından zengin bir muhtevaya sahip dinî, ahlākî bir kitapçıktır.

II.2.DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

İncelemesini yaptığımız *Nesrū’l-leālī* şerhi yazılmış olduğı dönem olan XV. asır Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini göstermektedir. Mustafa bin Şücâ’nın Arapçadan Türkçeye nesren çevirdiğı bu eserde sade ve açık bir Türkçe kullandığını, dilinin o devirde okuyan herkes tarafından rahatlıkla anlaşılabilir olacak sadelikte olduğunu görmekteyiz. Tabiî, sade, hüner göstermeye çalışmak yerine, bilgi verme gayesini güden, külfetsiz bir nesirdir onun nesri... ¹³⁹

Şücâ oğlu Mustafa Efendi, okuyanların usanmaması ve anlamakta zorlanmaması için, sözü çok uzatmadan yahut kısaltmadan, orta bir yol tutarak

¹³⁶ İmanın alāmeti ise namazdır. (*Münâvî*).

¹³⁷ Sözün kısası, sağlamı ve faydalısı makbuldür.

¹³⁸ Çok söz bil ama az söyle. Bir sözü yüz kez söyleme yüz sözü bir kez söyle.

¹³⁹ Ceyhan, *Türk Edebiyatı’nda...*, s.171.

açıklama yazmış; vecizeleri şerh ederken *Kur'an* âyetlerini, hadisleri ve büyüklerin sözlerini, Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri de şahit olarak göstermiştir.¹⁴⁰ Kendisi bu konuda şunları söyler:

“Ammā ziyāde tafşīl olunmadı tā kim mütāla‘a edenlere tekāsül gelmeye ve ziyāde ihtisār dahı olunmadı. Tā kim şübhe ve işkāl kılmaya. Ḥayru‘l-umūr üzre ketb olındı. İfrāt ve tefrīt olmamaqdır. Zīrā Resūl ‘aleyhi’s-selām buyurdı: ¹⁴¹ خیر الامور اوسطها dedi ve hem ba‘zı kelimātın şerhinde āyāt-ı kerīme ve ehādīs-i Nebviyye ve ba‘zı mevāzī‘ de ekābir kelimātından ‘alā sebīli‘l istişhād zıkr olındı.” (vr. 1b-2a)

Mustafa bin Şücā aynı zamanda Hz. Peygamber’in bir hadisinde yasaklandığı için, üstünlüğünü göstermek maksadıyla tartışmaya girmekten kaçındığını da dile getiriyor:¹⁴²

“Ammā es’ile ve ecvibe irād olunmadı tā kim ‘alā sebīli’t-tecessūs ve münāzara ve ‘alā tariķu’t tefaddul mübāḥaṣe münfehīm olmaya. Zīrā Resūl Hazreti ‘aleyhi’s-selām buyurdı: ¹⁴³ ان الله ينهكم عن قيل وقال Ma‘nāsı budur ki: Allāh te‘ālā sizi nehy eyledi kıyldan ve kâlden. Ya‘nī tefaddül kısd edüp münāzara ve mübāḥaṣe etmekden, demekdür.” (vr. 2a)

Şerhte XV. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesine ait dil özelliklerinin yanında Arapça ve Farsça terkiplerin az kullanıldığı görülmüştür. Bu ifade şeklinin kullanılmış olması, tahminimize göre yine dînî ve ahlâkî konuların daha iyi anlaşılması bakımından tercih edilmiştir. Onlarca âyet ve hadis ve bir o kadar Farsça beyit arasında kullanılan dil ve anlatımın sağlam olması Mustafa bin Şücā’nın dile olan hâkimiyetini ve konuya olan vukûfunu gösterir. Eserden alıntılarımız aşağıdaki paragrafta bu dil hususiyetlerini görmek mümkündür:

Ya‘nī erüñ namāzda süstlügi imāninun za‘findandur. Zīrā imān kişi Allāh te‘ālā’ya ve yevm-i āḫirete inanmağa dērler. Pes, demek oldı ki, bir kimesne Allāh te‘ālā’ya ve yevm-i āḫirete i‘tikād-ı tām ile dileye ki imān getüre, ol kimseye gerekdür ki ‘ibādetu’llahda gūşışde olup ihlāş ile ‘amelde ola, imānınuñ kuvveti miķdārı ve eger ‘ibādet-i Ḥaķ’da süst olup tekāsül ve tehāvün gösterse, imānınuñ ve

¹⁴⁰ Ceyhan, *Türk Edebiyatı’nda...*, s.168.

¹⁴¹ İşlerin hayırlısı; vasat (orta halli) olanıdır. (*Beyhakî*, 8/518).

¹⁴² Ceyhan, *Türk Edebiyatı’nda...*, s.171.

¹⁴³ Allah Te‘âlâ sizi nehy eyledi kıyldan ve kâlden. (*Beyhakî*, 43874).

i' tikkādınun za' fina delîldür. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ¹⁴⁴
علم الايمان اصلوة Ya' nî "İmānuñ 'alāmeti şalātudur." demekdür. Ya' nî eger kişi namāzda
sa'y-i cemîl édüp ihlāş ile ve ādāb ile ri'ayet édecek olursa, imānının kemāli
'alāmetindendür, eger süstlük ile edā édecek olursa, imānının za' fina 'alāmetdür ve
hem Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur hadîş-i āharda: موضع الصلوة من الدين
¹⁴⁵كموضع الرأس من الجسد Ya' nî namāzın dīnde mevzi' i başun bedende mevzi' i olduğı
gibidür. Ma' nāsı: Başsız bedenün beķāsı ve şebātı olmaz, demekdür. Pes, demek olur
ki, mü'min olan gerekdür ki namāzda tekāsül ve tehāvün étmeyüp 'ibādetu'llāhda
ihlāş ile sa'y ü gūşiş éde. (vr. 12b-13a)

İncelemesini yaptığımız eserde yer yer arkaik kelimelerin de kullanıldığını
görmekteyiz:

Ve taḥkīḳ bil kim nefis dükeli şerrün me'vāsıdır. Ve gāyet zararlı refīḳdir.
Tā'ate ve 'ubūdiyete geçik olursan, ol seni ma'şiyete çekse gerekdür. Ve egerçi nefis
saña muḥālefet éder Ḥaḳḳ'a 'ibādet etmede ammā Allāh te'ālā mekrūh görüp
sevmedüğü nesnelere muḥā' olup iḳdāmlar éder. (vr. 26b)

¹⁴⁶شمتة المعرفة خير من كثير العمل

Ma'rifetden koḥu duymaḳlıḳ yegrekdür çok 'amel işlemekden. (vr. 43b)

¹⁴⁷عسر المرء مقدم اليسر

Kişinin düşvārluğı geñezlik getürücüdür. Zīrā Allāh Te'ālā buyurur: (vr. 56b)

Eserde Geçen Eski Anadolu Türkçesine Ait Bazı Kelimeler:

gökçek: Güzel.	(vr. 3b)
ikiledin: İkinci kez.	(vr. 11a)
düneme: Tünemek, gecelemek.	(vr. 11b)
issi: Sahip, malik.	(vr. 12b)
arturak: Çoğalmak.	(vr. 16a)
ton: Don, elbise, kılık-kıyafet.	(vr. 18a)
yegrek: Daha iyi, daha üstün.	(vr. 19a)
yād biliş: Yabancı, tanıdık.	(vr. 20b)
bezeg: Süs, ziynet.	(vr. 23a)
dükeli: Hep, hepsi.	(vr. 26b)

¹⁴⁴ İmanın alāmeti ise namazdır. (Münâvî).

¹⁴⁵ Namazın dindeki yeri, başın vücuttaki yeri gibidir. (Mecmâü'l-Evsat, 3:154).

¹⁴⁶ Marifetten az bir şey çok amelden hayırlıdır.

¹⁴⁷ İnsanın güçlüğü, kolaylığın başlangıcıdır.

koḥu : Koku.	(vr. 43b)
deburenici : Kımıldamak.	(vr. 48a)
faḳırraḳ : Çok fakir.	(vr. 50a)
muḥtācraḳ : Çok muhtaç.	(vr. 50a)
ginlig : Zenginlik.	(vr. 50b)
ancılayın : Onun gibi.	(vr. 53a)
ḳaranuluḡ : Karanlık.	(vr. 53a)
ḳatı : Çok, fazla, pek.	(vr. 55b)
öküş : Çok, fazla.	(vr. 56a)
ḳamu : Bütün, hep, her.	(vr. 56b)
ḫoy : Şenlik, şölen.	(vr. 56b)
genezlik : Kolaylık.	(vr. 56b)
ḳulaḡuzlama : yol gösterme.	(vr. 58b)
ḳaḳıma : Öfkelenmek.	(vr. 58b)
kendüzin : Kendisi, şahsı.	(vr. 61b)
ḳıḡıç : Kıvılcım.	(vr. 73a)

Deyimler ve Atasözleri

Şârih vecizeleri açıklarken âyetler ve hadisleri yeri geldiğinde anmış; deyimlere ve atasözlerine de yer vermiştir. Böylelikle konu daha somut ve anlaşılır bir dille okuyucuya aktarılmıştır.

Meselâ yüz seksen birinci vecizede geçen atasözü uzun zaman görülmeyen kişilerin yüzlerinin unutulduğunu belirtir:

غاب حظ غاب نفسه¹⁴⁸

Haḫḫı ḡayb oldu, ya‘nî şekli unudıldı şol kimesnenüḡ ki nefsi, ya‘nî kendisi ḡayb oldu. Ve şekk yoḡdur ki bir kimesne gözden ḡayb olsa, zamānla göḡülden şekli daḫı unudılır, gider. Eyle ki meşel-i meşhürdur: “Gözden ıraḳ olan göḡülden daḫı ıraḳ olur.” (vr. 58b)

Elli dördüncü vecizede anılan atasözünde kırıcı sözlerin kalpte yara açtığı belirtilir:

حموضات الطعام خير من حموضات الكلام¹⁴⁹

¹⁴⁸ Yüzü unutulanın kendisi de unutulur.

¹⁴⁹ Yemeğin ekşi ve acısı sözün acısından iyidir.

Ṭa‘āmuṅ ekşi ve acısı yegdür kelāmuṅ acısından. Ya‘nī demek olur kim kişi acı ṭa‘ām yemek yegrekdür acı söz işitmekden. Zīrā kişi acı ṭa‘ām yese elem-i cismāniyedir, ağızda zāhir olur. Reddi āsāndur. Ammā kişi acı söz işite, elemi kalbinde zāhir olur. Def‘ étmesi güç olur. Ṭa‘āmuṅ acısı az vaḳtde def‘ olur gider. Ammā acı sözün infī‘āli zamanla aḳlanur durur. Anuṅ-çün dēmişlerdür: “El yarası gider, dil yarası getmez.” Ba‘zıları dēmişler: Acılardan acı kişi acı söz işitmekdür. (vr. 23b)

II.3.MUSTAFA BİN ŞÜCÂ'NIN ŞERH METODU

Genel olarak Mustafa bin Şücâ'nın şerh metodunu klasik şerh metodu olarak isimlendirebiliriz. Şöyle ki, önce vecizeyi Arapçadan Türkçeye tercüme etmiştir. Konunun okuyucu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için hikâye, menkıbe gibi olay anlatıları yanında manzumelere de yer vermiştir. Vecizelerin genel olarak dînî ve ahlâkî konular, ihtiva etmesinden dolayı âyet ve hadislerden deliller getirerek sözleri izah etmiştir. Ayrıca iktibas ettiği bilgilerin kaynağını ve yazarını da eserinde zaman zaman belirtmiştir.

Yüzüncü söze ait şerhte görüleceği üzere şârih ilk önce vecizeyi Türkçeye çevirmiş ve devamında konuyla ilgili bir hadis ve bir nazm eşliğinde izah etmiştir.

زر المرء على قدر اكرمه لك¹⁵⁰

Ziyâret èyle eri saḳa ikrāmı miḳdârı sen daḳı anı ziyâret èyle. İkrāmda tehāvün éderse, ziyâretde sen daḳı tekāsül èyle ve yāḥūd demek olur kim ziyâreti şol kadar èyle saḳa ikrām édecek miḳdârı ola, çok varup kendüni ḥōr èyleme. Zīrā nā-ehl ḳatında keşret-i müşāhede kıllet-i ḥürmetdür. Anuṅ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ¹⁵¹ زرني غبا تزدد حبا¹⁵¹ Ya‘nī demek olur, “Yā Ebā Hüreyre ziyâret èyle beni gün aşırı, her gün ziyârete gelme, tā kim muḥabbetüṅ ziyâde ola.” Ve hem dēmişlerdür:

Beyt:

Öküş varma şaşkın dōstun évine

Dēme dā'im seni göre sevine

¹⁵⁰ Onun seni ziyâret ve ikrām ettiği gibi sen de onu ziyâret ve ikrām et.

¹⁵¹ Ya Ebu Hüreyre beni hergün ziyaret etme, gūnaşırı ziyaret et ki muhabbetin ziyâde olsun. (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 8008).

Egerçi varasın sen anı şana

Veli çok varmağıla ol uşana (vr. 38a)

Şârih yüz on ikinci sözde vecizenin tercümesini verdikten sonra kısa bir açıklama yapmış ve devamında konuyla ilgili manzum bir parça ile vecizeyi izah etmiştir.

¹⁵²سكوت الانسان راحت اللسان

İnsānuñ sükūti, ya‘nī söylememesi dilinüñ rāḥatıdır. Zīrā kaçan söylese dil hareketde olup ‘amel üzre olur; ammā dil söylemese epsem olup rāḥat olur.

Beyt: Sükūt étse kişi rāḥat olur dil

Degül dil belki cān rāḥat olur bil

Ki zīrā söylemekde çokdur āfāt

Olur bühtān nemīme daḥı ğıybet

Sözi söyleme illā söylegil az

Ki vācib olmasa söz vāzgel vāz

Kişi sözden girür ekşer günāha

Ki cān Yūşufın atar қа‘r-ı cāha

Dilüni hıfz edüp terk ét günāhı

Behişt èyle bu cāna қа‘r-ı cāhı (vr. 40b)

Şârih yüz on sekizinci sözde vecizenin tercümesini verdikten sonra kısa bir açıklama yapmıştır.

¹⁵³شرا الامور اقربها الى الشر

Ya‘nī işlerüñ şerlüsi ve yaramazı oldur ki şer olan işlere yakın ola. Bundan murād demek ola kim bir iş kim şerlü ola, ol iş şerlü ve zararlıdır, andan ictināb èyle. Zīrā kim eger kişi şerre qarīb olan işe mübāşir olıcağ olursa āḥer şerre yetişür. (vr. 42a-42b)

Bazı sözlerin izahı kısa tutulurken bir kısım sözlerin konusuna göre açıklaması da uzun tutulmuştur:

¹⁵² İnsanın susması dilinin rahata ulaşmasıdır.

¹⁵³ İşlerin hayırsız ve şerlisi, şer olan ve hayırsız olan işlere yakın olmaktır.

عقيب كل ليل يوم¹⁵⁴

Her gecenün arduca gündüz olur. Bundan murād her düşvār işün şonunda esenlük el vèrür ve ğam ʿ aqabince net̄ice-i feraḥ yetişür, demekdür. (vr. 57b)

Görüldüğü üzere yazar Arapça sözü bir cümleyle tercüme ettikten sonra bir cümleyle de açıklamıştır.

Yüz on ikinci sözde ise imân bahsi ele alınırken konu bir manzume ile izah edilmiştir.

سكوت الانسان راحت اللسان¹⁵⁵

İnsānuñ sükūtı, yaʿnī söylememesi dilinün rāḥatıdır. Zīrā kaçan söylese dil hareketde olup ʿ amel üzre olur; ammā dil söylemese epsem olup rāḥat olur.

Beyt: Sükūt êtse kişi rāḥat olur dil

Degül dil belki cān rāḥat olur bil

Ki zīrā söylemekde çokdur āfāt

Olur bühtān nemīme daḥı ğıybet

Sözi söyleme illā söylegil az

Ki vācib olmasa söz vāzgel vāz

Kişi sözden girür ekşer günāha

Ki cān Yūşufın atar қаʿ r-ı çāha

Dilüni hıfz edüp terk êt günāhı

Behişt èyle bu cāna қаʿ r-ı çāhı (vr. 40b)

Alıntıladığımız bu sözlerde ve umumî olarak bütün vecizelerde aynı şerh metodunun kullanıldığını görmekteyiz. Şârih, ilkin Arapça özlü sözü Türkçeye çevririr, sonra ilmî müktesebatıyla izah eder.

¹⁵⁴ Her gecenin ardından gündüz gelir.

¹⁵⁵ İnsanın susması dilinin rahata ulaşmasıdır.

II.4.KONUYU AÇIKLAYICI ALINTILARDA BULUNMA

Şârih vecizeleri izah ederken konuyu açıklayıcı alıntılarda bulunmuştur.

Nakildür ki, hikâyet olupdur ki, ve haberde gelüpdür ki, bi'l-beyti'l-‘Arâbî, bi'l-beyti't-Türkî, bi'l-beyti'l-Fârisî gibi dikkat çeken cümle girişleri ile konu bir beyit veya bir hikâye ile izah edilmiştir. Sadece bir hikâye örneği verilerek de konunun anlatıldığı görülmektedir.

On üçüncü söz: “Malın bereketi zekâtın verilmesiyle olur.” vecizesi İbrâhim Mekki'den rivayet edilen bir hikâye ile açıklanmıştır:

Hikâyet: Rivâyet olunur İbrâhîm-i Mekki'den, (rahimehu'llâh) eyitdi: Ben İbn Cüreyc katında idim. Nâgâh bir sâ'il geldi, şey'en li'llâh kıldı. İbn Cüreyc hâzinine eyitdi: “Sâ'ile bir dînâr ver.” dedi. Hâzin eyitdi. Bir dînârdan artık dînâr yokdur, anı dağı vericek, sâ'ir harcuñ emri nice olur? dedi. İbn Cüreyc kağıdı: “Vér gitsün!” dedi. İbrâhîm-i Mekki eydür: “Henüz ben dağı İbn Cüreyc katında édüm, bir kişi çıka geldi, bir mektüb ve bir kîse İbn Cüreyc nazarında kodı ve kîseyi çözdü. İçinde elli bir dâne dînâr çıktı. Hâzine, “Gel, al.” dedi ve eyitdi aña “Sen Allâh için bir dînâr şadağa èyledüñ, Allâh Te'âlâ dînârıñı vèrdi. Elli dînâr dağı ziyâde èyledi.” dedi. Pes, ma' lûm oldu kim şadağa ètmek ile mâl ziyâde olurmuş, naşş olmazmış. [vr. 8a]

Yirminci söz: “İnsanın belâsı dilindendir.” vecizesi bir hikâye ve bir beyitle izah edilmiştir:

Meger hükemâdan birine şormışlar: “Niçün hāmüş olursın, söylemezsin?” demişler. Eyitmiş ki: “Halkuñ sözini dinlemekle bilmedüğim nesne öğrenürüm ve söylemeyüp hāmüş olmaqla belâdan emîn olurum.” Ve *Şad Kelime Şerhi*'nde demişler, beyt-i Fârisî:

من غلام أن جوانمردم كه كفت

راحت الانسان من حفظ اللسان¹⁵⁶

démekdür: “Ben şol cüvân-merdüñ kuluyım ki dedi: İnsānuñ rāhat olması dilin şaklamakdadur.” (vr. 10b)

Yirmi yedinci söz: “İşleri hayra yor ki murada eresin.” vecizesi bir hikâye ile izah edilmiştir:

Naıldür: “Meşâyıñdan birinüñ zāviyesine bir müsâfir dervîş geldi. İttifâk dervîşe zañîr zañmeti vâki' oldu. Şeyh kendü nefsiyle hıdmet èderdi. Bir gecede kırk kerre icâbet vâki' oldu. Her kerre şeyh kaldırıp getürürdi. Kırk birinci def'a şeyhe

¹⁵⁶ Ben “İnsanın rahatı dilini tutmaktadır.” diyen yiğidin (Hz. Ali'nin) kölesiyim.

uyhu galebe eylemiş, birkaç def'a bu marîz çağırır, şeyh uyanmaz. Āhir ol marîz la'net saña, nice bir uyursun.." dedi. Şeyh, lebbeyk deyü turdı, geldi, marîzi kaldırıp każâ-yı hâcete ilette. Şordılar ki: "Yâ şeyh, ol kişi la'net saña!" dedi, siz lebbeyk deyü cevâb verdinüz. Sırrı nedür?" dediler. Şeyh eyitti: Biz anı "Raḥmet saña!.." deyü işitdük, ol baña raḥmet oldu." (vr. 13b)

Otuz dördüncü sözde "İmân" konusu izah edilirken Hz. Âdem ile Hz. Cebrâil arasında geçen bir konuşmaya yer verilmiştir.

Zîrâ haberde gelmişdür: Ol vaqt kim Allâh Te'âlâ Âdem Peygamberi halk eyledi, Cebrâ'il 'aleyhi's-selâmla Âdem peygamber 'aleyhi's-selâm'a üç nesne gönderdi: Birisi 'aql ve birisi imân ve birisi hayâ idi. Bu üçden kangısın dilerse alsun, dedi. Âdem 'aleyhi's-selâm 'aqlı ihtiyâr eyledi. Pes, Cebrâ'il 'aleyhi's-selâm imân ile hayâya eyitti: "Çün Âdem 'aleyhi's-selâm 'aqlı ihtiyâr eyledi, siz varuñ gidüñ." dedi. İmân eyitti: "Yâ Cebrâ'il, Allâh Te'âlâ baña emr eyledi ki 'aql kanda olursa ben anda olam, 'aql dan ayrılmayam." Ve hayâ dañı eyitti: "Allâh Te'âlâ baña dañı emr eyledi, imân kanda olursa ben dañı anda olam, imândan ayrılmayam." Nitekim demişlerdür, bi'l-beyti't-Türki:

Çünkü Âdem 'aqlı etdi ihtiyâr
Oldı pes imân hayâ anuñla yâr (vr. 17a)

Otuz dokuzuncu söz: "Mülkün kalıcı olması adâlet iledir." vecizesi Arapça bir beyit ile izah edilmiştir:

Bi'l-beyti'l-' Arabî:

إذا كنت في نعمة صرعها

فإن المعاصي تنزِيل النعم¹⁵⁷

Ya'nî demekdür ki kaçan bir ni'metde oluñ ol ni'met Ḥaqq'ın ri'âyetiyle Ḥaqq'a şükr edüp ma'siyetden ictinâb etmek ile. (vr. 19a)

II.4.1. Âyet-i Kerîmeler

Şârih, şerhinde vecizelerin manasını kuvvetlendirmek kasdıyla âyet-i kerîmelere sıklıkla müracaat etmiştir. Âyetlerden önce "Nitekim Allâh Te'âlâ *Kelâm-ı Kadîm*"inde buyurur." ifadesiyle Arapça olarak yazdığı âyetlerin mealini vermekte ve izahını yapmaktadır. Âyetlerden istifâde ederken sure ve âyet

¹⁵⁷ Nimet Hakk'ın ikrâmıdır. Şüphesiz ki masiyetten ictinâb etmekle nimet iner.

numarasından bahsetmemektedir. Şerhte tespit ettiğimiz âyet sayısı 21 vecizede 27 olarak tespit edilmiştir:

- 1- ¹⁵⁸ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ أَدْوَعِبِ الْعُلَمَاءِ
- 2- ¹⁵⁹ وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا
- 3- ¹⁶⁰ إِنَّمَا لِيُبلِغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍ
- 4- ¹⁶¹ وَلَا شَرِيرَ هَمَّا
- 5- ¹⁶² وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا
- 6- ¹⁶³ وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الزَّلِّ مِنَ الرَّحْتِ
- 7- ¹⁶⁴ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْتَنِي صَغِيرًا
- 8- ¹⁶⁵ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُوا مَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ
- 9- ¹⁶⁶ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ
- 10- ¹⁶⁷ خَذَلُوا أَمْرًا بِالْعُرُوفِ
- 11- ¹⁶⁸ مِنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرٌ مِثَالِهَا
- 12- ¹⁶⁹ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ
- 13- ¹⁷⁰ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ
- 14- ¹⁷¹ قَلَّ مَتَاعَ الدُّنْيَا قَلِيلٌ
- 15- ¹⁷² الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ
- مَثَلٌ
- 16- ¹⁷³ وَاللَّهُ يَضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ
- 17- ¹⁷⁴ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا رِزْقُ اللَّهِ

¹⁵⁸ Allah 'ın kulları içinde O'ndan hakkıyla korkanlar, âlimlerdir. (Kur'an, Fâtır, 35/28).

¹⁵⁹ Rabbin, kendisinden başkasına asla ibâdet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. (Kur'an, İsrâ, 17/23).

¹⁶⁰ Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme. (Kur'an, İsrâ, 17/23).

¹⁶¹ İkisine de (anne ve baba) kötülük yapma.

¹⁶² Onlara tatlı ve güzel söz söyle. (Kur'an, İsrâ, 17/23).

¹⁶³ Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir. (Kur'an, İsrâ, 17/24).

¹⁶⁴ Ve de ki: "Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı." (Kur'an, İsrâ, 17/24).

¹⁶⁵ Sizde olanlar tükenir ama, Allah katında olanlar sonsuzdur. (Kur'an, Nahl, 16/96).

¹⁶⁶ Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. (Kur'an, Bakara 2/264).

¹⁶⁷ Sen af yolunu tut, iyiliği emret. (Kur'an, A'râf 7/199).

¹⁶⁸ Kim bir hasene ile gelirse, ona on misli verilir. (Kur'an, En'âm 6/160).

¹⁶⁹ Onlar, Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu. (Kur'an, Tövbe 113/67).

¹⁷⁰ Muhakkak ki Allah, muhsinlerin ecrini zayı etmez. (Kur'an, Hûd 11/115).

¹⁷¹ De ki: Dünya geçimliği azdır. (Kur'an, Nisâ 4/77).

¹⁷² Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. (Kur'an, Bakara, 2/261).

¹⁷³ Allah, dilediği kimse için (onun rızkını) kat kat artırıp verir. (Kur'an, Bakara, 2/261).

- 18- ¹⁷⁵ بل الساعة موعدهم وأدهى وأمر
- 19- ¹⁷⁶ كل شيء هالك الا وجهه
- 20- ¹⁷⁷ بعد عسر يسرا
- 21- ¹⁷⁸ ومن يتوكل على الله فهو حسبه
- 22- ¹⁷⁹ ان اكرمكم عندالله اتقيكم
- 23- ¹⁸⁰ ومن يؤت الحكمة فقد اوتى خيرا كثيرا
- 24- ¹⁸¹ شكرتم لا زيدنكم
- 25- ¹⁸² يوم ترى المؤمنين والمؤمنات ليسعى نورهم بين ايديهم و بايمانهم
- 26- ¹⁸³ فسلام لك من اصحاب اليمين
- 27- ¹⁸⁴ ولا تقتلوا اولادكم خشية اطلاق نحن نرزقكم واياهم

Birinci söz “Bir kişinin imânı ettiği yeminlerden anlaşılır.” vecizesi bir âyet-i kerîme ile te’yid edilmiştir.

Nitekim Allâh Te‘âlâ *Kelâm-ı Kadîm*’inde buyurur: ¹⁸⁵ يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ “Allâh Te‘âlâ’nun kulları Allâh Te‘âlâ’dan korkmaz illâ Allâh Te‘âlâ’ya ‘âlim olup bilen kullar korkarlar.” demekdür. (vr. 2b)

On birinci sözde “Ana ve babanın çocuklarına ettiği iyilik, en tam ve mükemmel olanıdır.” şeklinde çevrilen vecize âyetlerle izah edilmiştir.

Ve atanuş ve ananuş eylügi gâyet ta‘zîm olduĝ-çün Allâh Te‘âlâ *Kur‘ân*’da kendüye ‘ibâdet ataya, anaya ihşânlar ile emrâyledi ve eyitdi:

¹⁸⁶ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ Ya‘nî “Yâ Muhammed, Rabbün emre eyledi kim ‘ibâdet etmeyesin illâ Allâh Te‘âlâ’ya ‘ibâdet edesin. Zîrâ ‘ibâdet gâyet-i

¹⁷⁴ Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızkı Allah’a ait olmasın. (*Kur‘ân*, Hûd 11/6).

¹⁷⁵ Hayır, kıyamet, onların (görecekları asıl azabın) vaktidir. Kıyamet (azabı) ise daha müthiş ve daha acıdır. (*Kur‘ân*, Kamer 54/46).

¹⁷⁶ O’ndan başka her şey yok olacaktır. (*Kur‘ân*, Kasas 28/88).

¹⁷⁷ Allah, zorluktan sonra kolaylık verecektir. (*Kur‘ân*, Talâk 65/7).

¹⁷⁸ Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter. (*Kur‘ân*, Talâk 65/3).

¹⁷⁹ Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. (*Kur‘ân*, Hucurat 49/13).

¹⁸⁰ Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. (*Kur‘ân*, Bakara /269).

¹⁸¹ Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. (*Kur‘ân*, İbrahim 14/7).

¹⁸² “Mü’min erkeklerle mü’min kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında koştuğunu göreceğin gün..” (*Kur‘ân*, Hadîd /12).

¹⁸³ Eğer âhîret mutluluĝuna ermiş kişilerden ise, kendisine, “Selâm sana âhîret mutluluĝuna ermişlerden!” denir. (*Kur‘ân*, Vâkıa /91).

¹⁸⁴ Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız. (*Kur‘ân*, İsrâ 17/31).

¹⁸⁵ Allah ‘ın kulları içinde O’ndan hakkıyla korkanlar, âlimlerdir. (*Kur‘ân*, Fâtır, 35/28).

¹⁸⁶ Rabbin, kendisinden başkasına asla ibâdet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. (*Kur‘ân*, İsrâ, 17/23).

ta‘zîmdür. Ve hem ataya ve anaya ihsân etmeki ta‘lîm edüp eyitdi: ¹⁸⁷ فَلَا تَقُلْ هُمَا أَفْتٍ “Eger ataңызdan ve anaңызdan birisi ve yâhud ikisi bile pîrlige erişüp za‘îf olsalar, bir nesne emr etseler veyâ bir nesne dileseler anlara karşı “uf” deme, Ya‘nî zecret ve incitme fehmi olıcağ kelîmât ve hürûf eyleme, dağı ¹⁸⁸ وَلَا شَرِيرَ هُمَا ya‘nî vâlideyne gîlzet gösterüp incitme ve dağı ¹⁸⁹ قَوْلًا كَرِيمًا dedi. Ya‘nî “Ataya, anaya söyledüğünüz vaqt keremle ve lutf ile söyley.” demekdür. Ve dağı Allâhu Te‘âlâ vâlideyne merhametle emr eyledi ve buyurdi: ¹⁹⁰ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ Ya‘nî “Ataya ve anaya zillet kanadın döse merhamet edüp.” demek olur kim anları ziyâde esirgeyüp tezellül ve tevâzu‘ ve meskenet eyle. Ve dağı Allâhu Te‘âlâ vâlideyne du‘â eylemek emr eyledi, eyitdi ki: ¹⁹¹ رَبِّانِي صَغِيرًا Ya‘nî anlara du‘â eyle, eyit: “Yâ Rabb, vâlideynime rahmet-i bâkîñle rahmet eyle, rahmet-i fânîñle koma. Şol ben şâgiken anlar başa terbiyet edüp merhamet êtdükleri gibi sen dağı anlara rahmet eyle.” dëyü du‘â êt demekdür. (vr. 6a-6b)

II.4.2. Hadîs-i Şerîfler ve Kelâm-ı Kibârlar

Vecizelerde dile getirilen fikirleri desteklemek amacıyla yer verilen hadislerle “Nitekim Resûl Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur.” cümlesiyle giriş yapılır ve Arapça metin verilir. Devamında ise Türkçe açıklaması yapılarak vecizelerde ele alınan konular izah edilir. Hadislerin iktibası esnasında herhangi bir hadis kaynağı belirtilmemiştir. Hemen hemen bütün vecizelerde hadislere yer verilmiş olduğunu gördük. Âyetlerden daha fazla sayıda hadislerle yer verilmiştir. Bizim tespit ettiğimiz 165 sözün 163’ü hadistir. İki söze de kelâm-ı kibâr olarak vecizelerde yer verildiğini görmekteyiz.

Nesrî’l-leâlî şerhinde geçen hadîs-i şerîfler:

1. ¹⁹² خَيْرَ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا
2. ¹⁹³ إِنَّ اللَّهَ يَنْهَكُمُ عَنْ قِيَلٍ وَقَالَ
3. ¹⁹⁴ كُنْ قَانِعًا تَكُنْ أَشْكُرَ النَّاسِ

¹⁸⁷ Eger onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/23).

¹⁸⁸ İkisine de (anne ve baba) kötülük yapma.

¹⁸⁹ Onlara tatlı ve güzel söz söyle. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/23).

¹⁹⁰ Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/24).

¹⁹¹ Ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.” (*Kur’ân*, İsrâ, 17/24).

¹⁹² İşlerin hayırlısı; vasat (orta halli) olanıdır. (*Beyhakî*, 8/518).

¹⁹³ Allah Te‘âlâ sizi nehy eyledi kıyıldan ve kâlden. (*Beyhakî*, 43874).

4. ¹⁹⁵ الدين شين الدين
5. ¹⁹⁶ اقلل من الدين تعش حرا
6. ¹⁹⁷ اياكم والدين فانه هم بلليل وزلة بالنها
7. ¹⁹⁸ لاهم الاهم دين
8. ¹⁹⁹ ماتحل والده ولدًا افضل من حسن الادب
9. ²⁰⁰ اكرموا اولادكم واحسنوا ادايبهم
10. ²⁰¹ صل من قطعك واعف عن ظلمك واعط من جرمك
11. ²⁰² قضيتهما فإنيهما كانا يفعلان ذلك وهما سيحبان بقاءك و انك تفعل نالك و انت تريد موتهما
12. ²⁰³ ما رزق عبد رزقا اوسع عليه الصبر
13. ²⁰⁴ حصنوا الاموالكم بالذكوة
14. ²⁰⁵ ما احسن عبدالصدقة الله احسن الله الخلافة من بركتة
15. ²⁰⁶ ما نقصه مال من صدقة
16. ²⁰⁷ ما من قرة احب الى الله من قطرة دمع من خشية الله او قطرة دمع احرفت في سبيل الله
17. ²⁰⁸ طيب الهل الجنة دم غزاة ودمع عصاة
18. ²⁰⁹ اكثر والتفكر والبكاء
19. ²¹⁰ الصبحة تمنع الرزقي
20. ²¹¹ ما ملأ ادمى وعاشر من بطن
21. ²¹² بارك الله السبت والخميس بركة
22. ²¹³ ادنيا مزرعة للاخرة

¹⁹⁴ Verilen nimetlere râzı ol insanların en çok şükredeni olursun. (*İbn Mace*, 4207).

¹⁹⁵ Borç dînin kabahati ve ayıbıdır. (*Kenzü'l-Ummal*, 15476).

¹⁹⁶ Borcunu az kıl veya borç edinme ki hür (azâd) olası. (*Beyhakî*, 7/385).

¹⁹⁷ Borç edinmekten sakının. Zira ödemede güçlük çekerseniz gündüz zilletini gece elemi çekersiniz. (*Beyhakî*, 4/404).

¹⁹⁸ Hiçbir keder borç kederinden daha ağır değildir. (Taberâni, *Mucemu'l-Evsat*, 6/154).

¹⁹⁹ Babanın evlâdına karşılıksız verdiği en faziletli nesne güzel ahlâktır. (*Tirmîzi*, 33).

²⁰⁰ Evlâdınıza ikrâm edin ve onları güzel terbiye edin. (*İbn Mâce*, Edeb, 3).

²⁰¹ Senden kesilen kimseye sen sıla et, sana zulmeden kişiyi affet ve seni mahrum edene sen ver. (*Müsned*, 16696).

²⁰² Hayır, yüzde birini bile ödemiş olamazsın. O sana yaşaman için hizmet ediyordu, sen ise ölümünü bekleyerek hizmet ediyorsun...” (*R. Nâsîhîn*).

²⁰³ Kul, sabırdan daha geniş bir rızık ile rızıklandırılmamıştır. (*Müsned*, III, 47; *Müstedrek II*, 414).

²⁰⁴ Malınızı zekâtla koruyun. (*Beyhakî*, 3/282).

²⁰⁵ Allah Teâlâ sadakasını en iyi şekilde veren kulun, geride bıraktığı malına en iyi şekilde bereket ihvan eder. (Hadîs-i Şerîf).

²⁰⁶ Sadaka vermekle mal eksilmez. (Taberâni, *Mucemu'l-Evsat*, 2/374).

²⁰⁷ Allah katında hiçbir şey, iki damla izden daha sevimli değildir: Allah korkusuyla akıtılan gözyaşı damlası ve Allah yolunda dökülen kan damlası.” (*Tirmîzi*, Fezâilü'l-cihâd 26).

²⁰⁸ Cennet ehlinin kokusu gazilerin kanı ve âsilerin göz yaşıdır. (Hadîs-i Şerîf).

²⁰⁹ Tefekkürü ve ağlamayı çoğalt. (Kudâi, *Müsnedü's-Şihab*, 731).

²¹⁰ “Sabah namazından sonra uyumak rızka manidir.” (*Beyhakî*, el-âdâb, 1/276).

²¹¹ Âdemoğlu karnını doyurmaktan daha zararlı bir iş yapmadı. (*Tirmîzi*, Sünen, 2302).

²¹² Allah perşembe ve cumartesi gününe bereket versin. (Kelâm-ı kibâr).

23. البأ مؤكّل بالمنطق²¹⁴
24. لو انكم تتوكلون على الله حق توكله لرزقكم كما يرزق اطير, تغدو خماسا وتروح بطانا²¹⁵
25. من احب ان يكون اقوال الناس فليتوكل على الله²¹⁶
26. ولا عفا رجل عن مظلمته الا زاد الله بها عزاً²¹⁷
27. ان الله يحب العفو²¹⁸
28. لولم تزيّنوا الجأء الله بقوم يذنبون فيغفر لهم ويدخلهم الجنة²¹⁹
29. اعلم الایمان اصلوة²²⁰
30. موضع الصلوة من الدين كموضع الرأس من الجسد²²¹
31. نعم الشئ الفأل²²²
32. الكلمة الطيبة يسمعها احدكم²²³
33. وخالق الناس بخلق حسن²²⁴
34. لا وحدة او حش من العجب²²⁵
35. رأس لعقل بعد للايمان التوّد الى الناس²²⁶
36. حسن اسلام المرء تركه مالا يعنيه²²⁷
37. خيرا لطعام كثرة اللاید فيه²²⁸
38. راس كل فطنته الحوف من الله تعالى²²⁹
39. من تواضع الله فعل الله ومن تكبر وضعه الله²³⁰

²¹³ Dünya ahiretin tarlasıdır. (Hâzinî, s. 80. ; Ali el- Kârî, el- Esrâr, 206. nr. 205).

²¹⁴ Bela söze bağlıdır. (Kudâi, Müsnedü's-Şihab, 228).

²¹⁵ Eğer Allah'a hakkıyla tevekkül etseydiniz, sabah aç çıkıp akşam tok dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırır. (Tirmizi, Sünen, 2266).

²¹⁶ Kim insanların en kuvvetlisi olmak isterse o kişi Allah'a tevekkül eylesin. (Kudâi, Müsnedü's-Şihab, 366 – 367).

²¹⁷ Kendisine kötülük yapanı cezaya gücü yettiği halde affedenin Allah dünyada ve ahirette izzetini artırır. (Müsned, Hadis, 6908).

²¹⁸ Şüphesiz ki Allah affetmeyi sever. (Müsned, 3780).

²¹⁹ Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah Teâlâ hazretleri sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tevbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı." (Müslim, Tevbe, 9, 2748; Tirmizi, Da'avât 105, 3533).

²²⁰ İmanın alameti ise namazdır. (Münâvî).

²²¹ Namazın dindeki yeri, başın vücuttaki yeri gibidir. (Mecmâü'l-Evsat, 3:154).

²²² Olayları, sözleri hayra yormak ne gökçek nesne olur. (Süyûti, el-Câmiu'l-Kebir, 7281).

²²³ Hayra yormak öyle gökçek bir sözdür ki sizden biriniz onu iştip kalbi teselli bulur. (Süyûti, el-Câmiu'l-Kebir, 7281).

²²⁴ İnsanlara güzel ahlâk ile muâşeret eyle. (Tirmizi, Sünen, 1910).

²²⁵ Kendini beğenmekten daha korkunç bir yalnızlık yoktur. (Beyhakî, 4/157).

²²⁶ İmândan sonra aklın kemâli halka karşı güzel davranmaktır (Taberâni, Mucemu'l-Evsat, 6/156).

²²⁷ Kişinin kendisini ilgilendirmeyen (malayani) şeyleri terk etmesi iyi bir Müslüman olmasındandır. (İbn Mâce, 3976).

²²⁸ Allah'ın en çok sevdiği yemek, üzerinde ellerin çoğaldığı yemektir. (Taberâni, Mucemu'l-Evsat, 7/217).

²²⁹ Bütün işlerin başı Allâh'tan korkmaktır. (Beyhakî, 1/470).

²³⁰ Kim Allâh Teâlâ'nın rızası için bir derece tevâzû gösterirse, bu sebeple Allâh onu bir derece

40. ²³¹ ای داء ادواء من البخل
41. ²³² البخیل لا یدخیل الجنة ولو کان زاهیدا
42. ²³³ الجنة دار الأسخياء
43. ²³⁴ الحیاء من الیمان
44. ²³⁵ تجافوا عن ذنب السخی فإن الله اخذ بیده كلما عشر
45. ²³⁶ ان الله لا یقبض العلم انتزاعا ینتزعہ من الناس ولكن یقبض العلم یقبض العلماء
46. ²³⁷ موت العالم کموت العالم
47. ²³⁸ ما ذبیان جاعافى غنم یافسدلہما من حرص المرء على المال والشرف لدينہ
48. ²³⁹ بشخ ابن آدم وتشب منه اثنتان الحرص على المال ولحرص على العمر
49. ²⁴⁰ من اصبح معافا فى بدنہ آمانا فى سریرہ عنده قوة یومہ فکانما خیرة له الدنيا یخزا فرها
50. ²⁴¹ هذا دین ارتضیہ لنفسی ولن یصلح الا الاستحاء وحسن الخلق فأکرمو بهما الصحبتموه
51. ²⁴² ان الرجل لیحرم الرزق بالذنب ینصیبہ
52. لا ینتکمل العبد الإیمان حتى ینتک حصال الإنفاق من الإقتدار والإنساف من نفسه
وبزل السلام ²⁴³
53. ²⁴⁴ لیس الخیر کالمعانیة
54. ²⁴⁵ ان ربک یحبّ المحمد یاسر
55. ²⁴⁶ من احب عمل قوم خیرا کان وشرّا کان کمن عملہ

yükseltir. Kim de Allâh'a karşı bir derece kibir gösterirse, Allâh da onu bu sebeple bir derece alçaltır, neticede onu esfel-i sâfilîne (aşağıların aşağısına) atar. (*İbn Mâce, Zühd, 16*).

²³¹ Cimrilik hastalığından daha kötü bir hastalık var mıdır? (Taberânî, *Mucemu'l-Evsat, 4/74*).

²³² Cimri âbid olsa da, Cennete girmez. (Taberânî, *Kenzü'l-Ummal, 7385*).

²³³ Cennet cömertler yurdudur. (Taberânî, *Kenzü'l-Ummal, 15985*).

²³⁴ Hayâ imandandır. (*Buhârî, İmân 16*).

²³⁵ Cömerdin kusurlarını anlayışla karşılayın çünkü günah dahi sâdır olsa Allah Teala cömerdin elini tutar. (Taberânî, *Kenzü'l-Ummal, 16212*).

²³⁶ Allah Tealâ, ilmi insanların kalbinden sökerek almaz. Ancak âlimlerin ölümüyle alır. (*Buhari, İlim 34, Müslim, ilim, 13*).

²³⁷ Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir. (*Darimi, Sünen, 324*).

²³⁸ Bir sürüye salınan iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve şeref hırsıyla dine verdiği zarardan daha fazla değildir." (*Tirmizî, Zühd, 43, 2377*).

²³⁹ Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs. (*Buhari, Rikâk 5; Müslim, Zekât 115; Tirmizî, Zühd 28*).

²⁴⁰ Bir kimse âfiyet üzere sabahlasa ve hastalıktan sâlim olsa o kişi ve insanlardan emîn olsa o ki bütün dünyâya mâlik olmuş gibidir. (Hadîs-i Şerîf).

²⁴¹ Muhakkak bu (İslam dini) öyle bir dindir ki nefsim için ona razı oldum. O dini ancak cömertlik ve güzel ahlâk ıslah eder. Bu bakımdan siz bu iki hasletle gücünüz yettiği kadar o dine ikramda bulunun, dini güzelleştirin. (Taberânî, *Mucemu'l-Evsat, 8/375*).

²⁴² Kişi işlediği günahlardan dolayı rızkımdan mahrum kalır. (*Müsned, 21352*).

²⁴³ Kulun imânî kâmil olması için üç hasletin kulda olması gerekir. Birisi darlık zamanında sadaka vermek, ikincisi kendi nefsinde ferâgat ederek kimseye güç göstermemek, üçüncüsü tanıdık tanımadık demeyip bölüştüğüne selâm vermektir. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir, 190*).

²⁴⁴ Haber/duymak, görmek gibi değildir." (Hakim, *Müstedrek, 2/351*).

²⁴⁵ Rabbine kendisine hamd edilmesini sever. (Nesai, *Sünen, 7745*).

56. ²⁴⁷ خير الأصحاب عند الله خيرهم لصاحبه
57. ²⁴⁸ اوجبت محبته الله على من اغضب فحلم
58. ²⁴⁹ لا اذل الله بجل قط
59. ان العبد ليذكر بحسن خلقه عظيم الدرجات الأخرى وشرف المنازل وان ضعيف لعبادة وانه
ليبلغ سوء خلقا سفلا ذلك جهنم ان كان عابدا ²⁵⁰
60. الخلق الحسن طوق من رضوان الله تعالى في عتقه صاحبه مشدود الى سلسلة من رحمة الله
تعالى والسلسلة مشدود من باب الجنة حيث ذهب الخلق الحسن جرتة السلسلة الى نفسها حتى
تدخله من باب الجنة ²⁵¹
61. ²⁵² الا انبئكم بارين حفيف موتتهما عظيم اجرهما ولم يلق الله بمثلهما الصمت وحسن الخلق
62. ²⁵³ ان الله يحب الرفق في الأمر كله
63. ²⁵⁴ حرم الوفاء على من لا اصل له
64. ²⁵⁵ ان اطيب ما اكل ارجل من كسيه
65. ²⁵⁶ الكاسب حبيب الله
66. ²⁵⁷ من خاف الله خوف الله من كل شيء ومن لم يخف الله خوف الله من كل شيء
67. خوف الله لا يثيبه خوف المخلوقين لأن من خاف شيء هرب منه ومن خاف الله تعالى هرب
اليه ²⁵⁸
68. يا احمد لاتستزين بلبين اللباس وطيب الطعام وللين العظام فان النفس يجرها ماوى كل شر
وهي رقيق السوء تجرّها الى طاعت الله تعالى فتجرّك الى المعصية وتخالفك في طاعة وتعطيك

²⁴⁶ Kim ki bir kavmin hayır ve şer amellerinden hoşlanıyorsa, yapmasa da onu işlemiş gibidir. (*Ramuz el-hadis*, 396, 15).

²⁴⁷ Allah katında hayırlı arkadaş, kişiye dünya ve ahiret işlerinde faydası olandır. (*Buhari*, El-Edebül-Müfred, 115).

²⁴⁸ Kendisine öfkeli davranıldığı halde yumuşaklık gösteren için Allah'ın sevgisi vâcîp olur. (Taberânî, *Kenzü'l-Ummal*, 5826).

²⁴⁹ Allah yumuşak huylu kişiyi asla zelil etmez. (Taberânî, *Kenzü'l-Ummal*, 5830).

²⁵⁰ İnsan, ibadette zayıf olup az ibâdet yapmış olsa bile güzel huyu ile cennetin en üstün derecelerine kavuşur. Kötü huy, insanı cehennemden en aşağısına sürükler. (Yakın İfadelerle *Taberâni*, *el-Mucemu'l-Kebir*, 7709).

²⁵¹ Güzel ahlâk bir halkadır. Allah Te'ala'nın rızasından dolayı kulun boğazına geçirir. O halkaya Allah'ın rahmetinden bir zincir bağlanmıştır ve o zincirin bir ucu da cennetin kapısına bağlanmıştır. Güzel ahlâk sahibini cennete girinceye kadar çeker. (Hadîs-i Şerîf).

²⁵² Bedene kolay ve hafif gelen ibadeti size bildireyim mi? Susmak ve güzel ahlâk sahibi olmaktır. (İbn Ebi'd-Dünya, *Kitabu's-Samî*, 27).

²⁵³ Muhakkak Allah, her hususta yumuşaklıkla muamele edilmesini sever. (*Buhâri*, Edeb, 35).

²⁵⁴ Kim vefadan mahrum ise o kişi köksüz gibidir.

²⁵⁵ Kişinin yediği en temiz yiyecek kendi eliyle kazandığıdır. (*Taberâni*, *El-Mucemu'l-Evsat*, 4/380).

²⁵⁶ El emeğiyle geçinen Allah'ın sevgili kuludur. (Hadîs-i Şerîf).

²⁵⁷ Allah'tan korkan kişiden Allah herşeyi korkutur; Allah'tan korkmayan ise herşeyden korkar. (Süyûtî, *el-Câmiu'l-Kebir*, 4843).

²⁵⁸ Allah korkusu yaratılmışların korkusu gibi değildir bilakis Allah'tan korkan O'ndan kaçmaz geri ona sığınır. (Hadîs-i Şerîf).

فيما تكره ولا تطعى اذا شيعت وشكوا اذا جاعت وتغضب اذا فقرت وتتكبر اذا استغنت وتنسى

259 اذا اكبرت وتغفل اذا منت وهي فذنة الشيطان

69. 260 املاك الدين الورع
70. 261 حبك الشيء يعمى ويصم
71. 262 ان حسن العهد من اليمان
72. 263 لا تواعدا خاك موعدا فتحلقه
73. 264 تزوخوا الودود الولود فاني مكاتربكم الانبياء
74. 265 سوء ولود خير من حسناء عقيم
75. 266 اليمان بالقدر يز هب الهم ولحزن
76. 267 المؤمن المؤمن كالبيان يشد بعضه بعضا
77. 268 شر مافي الرجل شح حمالع وجب خالع
78. 269 مدارات الناس صدقته
79. 270 من كظم غيظا وهو يقدر انفازه ملا الله قلبه امانا وامانا
80. 271 من عبر اخاه بزنب لم يمت حتى يعمله
81. 272 عند نكرا لصلىء تنزل الرحمته
82. 273 انا عند منكثرة القلوب

259 Yâ Ahmed! Güzel kokularla ve övünülecek elbiseler giyerek süslenme, yemeğin lezzetlisini arama, gereksiz söz ve muhabbetle kendini meşgul etme çünkü bunlar nefsin hoşuna gidecek nesnelere, bunlardan kaçın. Gerçeği bil ki nefis her şerrin başlangıcıdır. Gayet zararlı bir köledir. İbâdette ve âhiret işlerinde güzel olursan seni günahlara çekmeye çalışır. Hakk'a ibâdet etmekte sana zorluk çıkarır. Nefs Allâh Te'ala'nın nefsin hîlelelerini görüp sevmediği nesnelere gayret gösterir. Tok olursa azgınlık gösterip Hakk'a itâat etmez. Aç olsa Hak'tan şikâyet eder. Hakk'a öfkelenir. Ve zengin olsa insanlara büyüklük gösterir. Yaşlı olsa Hakk'ı unuttur. Beladan emin olsa Hakk'ı unuttur. Beladan emin olsa Hak'tan gafil olur. Bu nefis şeytana eş koşulmuştur. Gerekli muhâlefeti yaparak nefsin hoşuna gitmeyen güzel amellerle meşgul ol. Böylelikle dünyâ ve âhîretine zarar veren kötü amellerden emin olup rahat olasin. (Hadîs-i Şerîf).

260 Dînin sâbit kalması kişinin harâm ve şüpheli şeylerden uzak durmasıylaadır. (Taberâni, el-Mucemu'l-Kebir, 10969).

261 "Bir şeye karşı sevgin seni kör ve sağır eder (de onun eksiklerini görmez, kusurlarını işitmez olursun". (Ebu Davud, Edeb 125).

262 Kuşkusuz ahde güzel bir şekilde vefâ göstermek îmandandır. (Hâkim, 1).

263 Kardeşine bir vade ile vade etme ki ona karşı gelebilirsin. (Kudâi, Müsnedü's-Şihab, 936).

264 Vedûd çok (çok seven) ve velûd (çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övünceğim. (Ebû Dâvud, 2050; Neseî, 3227).

265 Çocuk doğuran çirkin kadın, güzel ama kısır kadından hayırlıdır. (Süyûtî, el-Câmiu'l-Kebir, 13203)

266 Kadere iman, kaygı ve üzüntüyü giderir. (Münâvî, Feyzu'l-Kadir; 3/187).

267 Müminin mûmine karşı durumu birbirine bağlı sağlam binalar gibidir. (Buhârî, Salât, 88).

268 İnsanda bulunan en şerli şey, aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur. (Ebû Dâvud, c.3, Cihad, 21).

269 Müdârâ etmek sadakadır. (Taberâni, el-Mucemu'l-Evsat, 463).

270 Bir kimse fakirliğini ve zenginliğini, öfkesini ve kinini göstermese karşılık vermeye ve intikamını almaya gücü yettiği halde sabr etse Allâh Te'âlâ o kimsenin kalbini îmânla doldurur. (Hadîs-i Şerîf).

271 Kim, (müslüman) kardeşini işlediği günahından tevbe ettiği halde o günahı otürü ayıplarsa, o kimse ölmeden önce o günahı işlemekle cezalandırılır. (Tirmizî, 139).

272 Sâlihlerin güzel ahlâklarıyla anıldığı yere Allâh'ın rahmeti indirilir. (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 8644).

273 Ben kırık kalplerdeyim. (Hadîs-i Kutsî).

83. ²⁷⁴ اكثر ذكر هادم الذات
84. ²⁷⁵ لكل شيء عماد واما وهذا الدين الفقهاء
85. ²⁷⁶ دوام الدنيا بعلم العلماء وعدل الأمر او عبادة الصالحين
86. واعلم ان الخلايق لو اجتمعوا على ان يعطوك شيء لم يرد الله ان يعطيك لم يقدر عليه
ويصرفوا عنك شيء ارد الله ان يصيبك لم يقدروا على ذلك ²⁷⁷
87. ²⁷⁸ من كذب على متعمدا فليؤ مقعده من النار
88. ²⁷⁹ ان الله يحب البصير ناقد عند محبي شهوات
89. ²⁸⁰ زرنى غبا تزدد حبا
90. ²⁸¹ من تواضع غنيا لغناه ذهب ثلثا دينه
91. ²⁸² ان الله لا ينظر الى صوركم واعدالكم ولكن ينظر الى قلوبكم وبناتكم
92. ²⁸³ سوء الظن الحرام
93. ²⁸⁴ حسن الظن من الايمان
94. ²⁸⁵ الفقهاء سدة ومجالستهم زيادة
95. ²⁸⁶ ان احسن الحلق الحسن
96. ²⁸⁷ من عرف نفسه فقد عرف ربه
97. ²⁸⁸ التقوا الشيخ فانه اهلك من كان قبلكم
98. ²⁸⁹ ما عبد الله بشيء افضل من فقه في دين
99. ²⁹⁰ ان قليل العمل مع العلم كثير فان كثير العمل مع الجهل قليل

²⁷⁴ Ölümü anmayı çoğaltın. (Tirmizi, 2229).

²⁷⁵ Her nesnenin bir direği vardır, o nesnenin ayakta durması ve bekâsı o nesneye dayanmakla olur. Dînin dahi direği ilimdir. (Kudâi, Müsnedü's-Şihab, 206).

²⁷⁶ Dünyanın dâim olması âlimlerin ilmi, beylerin adâleti ve salihlerin nurlu ibâdetleri sebebiyledir. (Hadîs-i Şerîf).

²⁷⁷ Şunu bil ki, cemi mahlûkat el birliğiyle sana bir fâide ve menfaat bahş etmek isteseler, Allah'ın sana yazdığından fazla bir şey bahşedemezler. Kezâlik cemi mahlûkat el birliğiyle sana bir zarar vermek isteseler, Allah'ın sana takdir ettiği zarardan ziyadesini yapamazlar. (Taberânî, el-Mucemu'l-Kebir, 11243).

²⁷⁸ Her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa Cehennem'deki yerine hazırlansın! (Buhârî, İlim, 38).

²⁷⁹ Allah arzu ve isteklerine karşı hayrı ve şerri gözeten kullarını sever. (Hadîs -i Şerîf).

²⁸⁰ Ya Ebu Hüreyre beni hergün ziyaret etme, gûnaşırı ziyaret et ki muhabbetin ziyâde olsun. (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 8008).

²⁸¹ Zengine zenginliğinden dolayı tevazu edenin, dininin üçte ikisi gider. (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 9570).

²⁸² Allah sizin dış görünüşünüze ve amellerinize bakmaz. Ama o sizin kalplerinize ve niyelerinize bakar. (Müslim, Birr, 33; İbn Mâce, Zühd, 9; Ahmed b. Hanbel, 2/285, 539).

²⁸³ Kötü zan (başkaları ile ilgili kötü düşüncelere sahip olmak) harâmıdır.

²⁸⁴ Hüsn-i zan (başkaları ile ilgili güzel düşünceler beslemek) imândandır. (Ebu Davud, Sünen, 4341).

²⁸⁵ Âlimler önderlerdir onlarla birlikte olmak gelişmeye vesiledir. (Darekutni, Sünen, 3131).

²⁸⁶ Şüphesiz kişide en güzel şey güzel ahlâktır. (Buhari, El-Edebü'l-Müfred, 270).

²⁸⁷ Kendini bilen Rabbini bilir. (Kelâm-ı kibar).

²⁸⁸ Cimrilikten sakının, çünkü cimrilik sizden öncekileri helâk etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramı helâl görmeye yönlendirmiştir... (Müslim, Birr 56).

²⁸⁹ Allâh'a ibadette din ilmini öğrenmekten daha faziletlisi yoktur. (Süyûti, el-Câmiu'l-Kebir, 802).

100. ²⁹¹ اقرء القرآن ما نهاك فاذا لم تنهك فلست تقرأه
101. ²⁹² المؤمن مرات المؤمن
102. ²⁹³ من كثر صلوة بالليل حسن وجهه بالنهار
103. ²⁹⁴ من شىء اطيع الله فيه اعجل ثوابا من صلته الرحم
104. ²⁹⁵ الحلال بين والحرام بين وبينهما شبهات
105. ²⁹⁶ السعادة كل السعادة طول العمر فى طاعة الله تعالى
106. ²⁹⁷ اتقوا ادعوة المظلوم ان كان كافرا
107. ²⁹⁸ لو كان لابن ادم واديان من ذهب لاتبغ البها ثالثا والايماء جوف ادم الا التراب
108. ²⁹⁹ السلطان ظل الله فى الارض ياوى اليه كل مظلوم
109. ³⁰⁰ القناعتة كنز لايفنى
110. ³⁰¹ خيار المؤمن القانع وشرارهم الطامع
111. ³⁰² من عمل صالحا بما علم علم الله بما لم يعلم
112. ³⁰³ اتقوا ادعوة المظلوم فإنها تحمل على الغمام يقول الله تعالى عزتى وجلالى لا تنظر نكك ولو بعده حين
113. ³⁰⁴ الحكمة ضالته المؤمن
114. ³⁰⁵ رأس كل حكمته مخافة الله تعالى
115. ³⁰⁶ الولد سرا ابية

²⁹⁰ İlimle az amel faydalı olur, ilimsiz çok amelin kıymeti olmaz. (Kudâî, *Müsnedü's-Şihab*, 1015).

²⁹¹ Okuduğunuz Kur'an sizi haramlardan korumuyorsa Kur'an okumuşlardan olmazsınız. (*Kenzu'l-Ummal*, 2776).

²⁹² Mümin müminin aynasıdır. (*Ebu Davud*, Edeb, 49).

²⁹³ Gece namaz kılanların yüzü güzel olur. (*İbn Mâce*, *Sünen*, 1323).

²⁹⁴ Mükâfâtı en hızlı verilen hayır, iyilik ve sıla-i rahimdir. Cezası en hızlı verilen kötülük de zulüm ve sıla-i rahimi terk etmektir. (*Beyhaki*, *Sünen*, 19655).

²⁹⁵ Şüphesiz helâl bellidir. Haram da bellidir. Fakat bu ikisi arasında (helâl veya haram olduğu açıkça belli olmayan) birtakım şüpheli şeyler vardır ki, pek çok kimse onları bilemez. Şüpheli şeylerden kaçınan bir kimse, dînini ve haysiyetini korumuş olur. Şüpheli şeylerden sakınmayan bir kimse ise, zamanla harama düşer. (*Buhârî*, *İmân*, 39).

²⁹⁶ Ömrü uzun olup İslamiyet'e uymak, büyük saadettir. (Süyûtî, *el-Câmiu'l-Kebir*, 233).

²⁹⁷ Kâfir bile olsa mazlumun bedduasından sakının. (Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, 75).

²⁹⁸ İnsanoğlunun bir dere dolusu altını olsa, bir dere daha ister. Onun ağzını topraktan başka bir şey doldurmaz. (*Buhârî*, *Rikak*, 10; *Müslim*, *Zekât* 116-119).

²⁹⁹ Sultan / pâdişâh / devlet reisi, Allah'ın yeryüzündeki gölgesidir. Allah'ın bütün mazlum kulları ona sığınurlar...'' (Aclûnî, 1/521).

³⁰⁰ Kanaat, tükenmez bir hazinedir. (Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsat*: 7:84; *Beyhaki*, *Zühd*: 2:88; *Aclûnî*, *Keşfu'l-Hafâ*, 2:133).

³⁰¹ Mü'minlerin hayırlıları kanaat edenler, yaramazları ise azla yetinmeyenlerdir. (Süyûtî, *el-Câmiu'l-Kebir*, 12387).

³⁰² Kim bildiği ile amel ederse, Allah'u Teala o kimseye bilmediklerini varis kılar. (Acluni, *Keşfu'l-hafa*, 2542).

³⁰³ Mazlumun bedduasından sakının. Zira o bulutlara yüklenir. Allah Teala buyurur ki: "İzzetim ve Celâlim hakkı için, bir müddet sonra da olsa muhakkak sana (mazluma) yardım ederim."

³⁰⁴ Hikmet, değerli bilgiler müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa almaya daha hak sahibidir. (*Tirmizî*, *İlim* 19; *İbn Mâce*, *Zühd* 17).

³⁰⁵ Hikmetin başı Allah korkusudur. (*Tirmizî*; *Feyzu'l-Kadir*, 3/ 574).

116. ³⁰⁷ اغداى عدوك بين جنبيك
117. ³⁰⁸ من التمس رضاء الله بسخطالناس رضى الله عنه ورضى عنه الناس
118. ³⁰⁹ قلب المؤمن بين اصبعى الرحمان يقبله كيف يشاء
119. ³¹⁰ قل الحق ولو كان مرًا
120. ³¹¹ الناس معادن كمعادن الذهب والفضة
121. ³¹² المرء على دين خليله
122. ³¹³ القرآن هو الدواء
123. ³¹⁴ الصدقة تمتع ميسه
124. ³¹⁵ من ازلت اليه نعمة فلبشكر
125. ³¹⁶ كاد الحسود ان يغلب القدر
126. ³¹⁷ العلم خليل المؤمن واللحم وزير
127. ³¹⁸ خيار امتى علما ها وخيار علما ها حلماءها
128. ³¹⁹ ما بقى من الدنيا بلا و فتنه
129. ³²⁰ لو تعلم البهايم من الموت ما يعلم ابن ادم ما اكلتم منا سمنا
130. ³²¹ الارب مكرم لنفسه وهولها مهين الارب مهين لنفسه وهولها مكرم
131. ³²² ان الحكمته تزيد الشريف شرفا
132. ³²³ من كثر كلامه كثر سقطه

³⁰⁶ Çocuk, babasının sırrıdır. (Aclûnî, *Keşfü'l-Hafa*, 2/452).

³⁰⁷ En şiddetli düşmanın iki yanın arasındaki nefesidir. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 1192).

³⁰⁸ Kim insanların gücenmesini göze alarak Allah'ın rızasını gözetirse, Allah ondan razı olur ve insanları da ondan razı eder. (Tirmizi, 2597).

³⁰⁹ Kalpler, Rahmanın iki parmağı arasındadır hangi tarafa isterse döndürür. (Tirmizi, 2226).

³¹⁰ Acı da olsa doğruyu söyle. Yalandan da sakının. Çünkü yalan imana aykırıdır. (Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*; 1890, 865).

³¹¹ İnsanlar altın ve gümüş madenleri gibi madenlerdir. Cahiliye devrinde hayırlılarınız İslam devrinde de hayırlılarınızdır. (Buhârî, Enbiyâ, 19; Müslim, Fezâilü's sahbâbe, 199; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 257, 260, 391).

³¹² Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin. (Ebu Davud, Edeb, 19; Tirmizi, Zühd, 45).

³¹³ Devânın en hayırlısı *Kur'ân*'dır. (İbn Mâce, Tıb, 28).

³¹⁴ Sadaka, Rabb'in öfkelerini söndürür ve kişiyi kötü ölümden uzaklaştırır. (Tirmizî, Zekât, 28/664).

³¹⁵ Bir kimse, kavuştuğu nimeti her hatırlayışta Allah'a şükrederse, Allahü teâlâ da, onun her şükürüne karşı yeniden sevap verir. (Tirmizi, 1/312).

³¹⁶ Neredeyse hased kadere galip geleyazdı. (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 6188).

³¹⁷ İlim, müminin dostu; hilim vezîridir. (Nahîfi, 33).

³¹⁸ Ümmetimin hayırlıları âlimlerdir; âlimlerin hayırlıları ise Hilmi olanlardır. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 12309).

³¹⁹ Dünyada belâ ve fitne bâki kaldı. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 1707).

³²⁰ Eğer hayvanlar, ölüm hakkında ademoğlunun bildiğini bilseydiler insanlar onlardan semiz bir et yiyemezlerdi." (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 852).

³²¹ Nice nefisine ikrâm eden ihânet etmiş gibi olur; nice nefisne ihânet eden ikrâm etmiş gibi olur. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 260).

³²² Hikmet şerifini şerefini ziyade eder. Köleyi memluk yapar. Hatta onu meliklerin meclisine oturtur. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 87).

133. ³²⁴ مانز عته الرحمة الا من شغى
134. ³²⁵ رأس الحكمة مخافته الله
135. ³²⁶ انز عته الرحمة الحكمة
136. ³²⁷ من صمت نجا
137. ³²⁸ المجالس بالا مانت
138. ³²⁹ ان هذا لقبور مملوة على اهلها ظلمة وان الله لينور هالمهم بصلوتى عليهم
139. ³³⁰ من عمر الله سنتن سنته وقد اعذ هاليه
140. ³³¹ نعما بالمال الصالح للرجل الصالح
141. ³³² الغنى ان لم يكن للطمع اسيرا
142. ³³³ من شاب سببية فى الإسلام كانت له نورا يوم القيمة
143. ³³⁴ الشيب نورى واناالصحتى ان احرق نورى ينادى
144. ³³⁵ من احب ان يكون اكرم لناس فليثق الله
145. ³³⁶ آفة اسماحة لمن
146. ³³⁷ لكل شيه دعامة ودعامة المومن عقلة
147. ³³⁸ رأس العقل بعد الإيمان التودد الى الناس
148. ³³⁹ مثل جليس السوء مثل صاحب الكيران لم يحرك مشرا رناه علقك من رخانه
149. ³⁴⁰ الجليس الصالح خير من الوحدة
150. ³⁴¹ جبلت القوب على حب من احسن اليها وبعض من اساء اليها

³²³ Bir kimse çok konuşursa pişmanlığı da çok olur. (Süyüti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 6435).

³²⁴ Merhamet gönülden gitmez ancak günahkarların gönlünden gider. (Hakim, *Müstedrek*, 7632).

³²⁵ Hikmetin başı Allah korkusudur. (*Tirmizî; Feyzu'l-Kadir*, 3/ 574; *Beyhakî; Deylemî; Keşfu'l Hafâ*, 1/421; *İbn Merduyeh*; İbn Kesir, 1/242).

³²⁶ Yumuşak davranma (rıfk), hikmetin başıdır. (Süyüti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 13014).

³²⁷ Susan (tehlikeden) kurtulmuştur. (*Tirmizî, Kıyâme*, 5, Suffa: 9).

³²⁸ Meclislerde konuşulanlar, emânet hükmündedir.” (*Ebü Dâvûd*, Sünen, 4, 369).

³²⁹ Bu kabirler karanlıkla doludur, Allah Te’ala benim salâvatımla bu kabirleri nurlandırır. (*Beyhakî, Sünen*, 7261).

³³⁰ Allâh'u Teâlâ, ecelini te’hir edip altmış yaşına ulaştırdığı bir kimsenin: (Müsâade etsen şöyle böyle yapardım, gibi) mazeretlerini dinlemez. (*Buhârî, Rikak*, 5, VII, 171).

³³¹ İyi bir kimsenin elinde iyiye kullanılan mal ne iyidir. (*Müsned*, IV, 197, 202).

³³² Zengin, aç gözlülüğünün esiri olmayan kişidir. (Hadîs-i Şerîf).

³³³ Kişinin İslam içinde sakalı ağarsa sakalının beyazlığı kıyamet gününde nur olur. (*Beyhakî, Sünen*, 18979).

³³⁴ İhtiyarlık, nurumdur. Nuruma narımla (cehennem ateşiyle) azap etmekten haya ederim. O halde siz de benden hayâ edin! (Hadîs-i Kutsî).

³³⁵ Kim insanların en saygını değerlisi olmak istiyorsa Allah'tan korksun. (Hakim, *Müstedrek*, 7707).

³³⁶ Cömertin afeti minnet etmektir. (Süyüti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 24).

³³⁷ Her şeyin bir dibağı vardır, mü'minin dibağı da akıldır. (Heysemi, *Buğyetü'l-Bâjis*, 840).

³³⁸ Aklın başı (ilk emri), Allah a iman ettikten sonra halka karşı şefkatli davranmak ve herkese, ister iyi olsun ister kötü-iyilik yapmaktır. (Süyüti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 12701).

³³⁹ Kötülerle oturanın misali demirci gürsesi katında oturanlar gibidir. Odunun kıvılcımları yakmasa bile dumanı gelip rahatsız eder. (*İbn Ebi Şeybe, Musannef*, 35965).

³⁴⁰ Salihlerle oturmak yalnız oturmaktan hayırlıdır. (Hakim, *Müstedrek*, 5466).

151. ³⁴² ان احسد بكل الحسنات كَمَا تاكل النار الحطب
152. ³⁴³ اللهم اغفر لقومى فإنهم لا يعلمون
153. ³⁴⁴ التدبير نصف العيش
154. ³⁴⁵ ولا مال اغور من العقل
155. ³⁴⁶ اعظم الخطايا اللسان الكذوب
156. ³⁴⁷ طعته النساء ندامته
157. ³⁴⁸ من القى جلباب الحياء فلا غيبته
158. ³⁴⁹ لا فقر اشد من الجهل
159. ³⁵⁰ اعلم ان القلم قد جرى بما هو كائين
160. ³⁵¹ ان ابغضكم الى الله المشاؤون بالنميمة المفرقون بين الاخوان لا اهل البر العشرات
161. ³⁵² الصدقة تطفء الخطيئة كما تطفئ المال النار
162. ³⁵³ الرزق اشد طلبا للعبد من اجله
163. ³⁵⁴ اعلم ان النصر مع الصبر وان الفرج مع الكرب وان مع العسر يسرا
164. ³⁵⁵ تهادؤا تحابؤا
165. ³⁵⁶ آفة الدين الهوا

³⁴¹ İnsan, kendine iyilik edene sevgi, kötülük edene de nefret duyacak şekilde yaratılmıştır. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 357).

³⁴² Hasetten kaçın. Çünkü o, ateşin odunu yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir. (*Ebu Davut*, Edep, 44).

³⁴³ Allah'ım kavmimi affet (hidayet ver). Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar. (Kâdî İlyaz, *eş-Şifa bi ta'rihi Hukuki'l-Mustafa*, Kahire 1977, I/137).

³⁴⁴ Tedbirli olmak, geçimin yarısıdır. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 22).

³⁴⁵ Ey Ali! Cehaletten daha çetin bir yoksulluk ve akıldan daha faydalı bir mal yoktur. (Hadîs-i Şerîf)

³⁴⁶ Hataların en büyüğü yalan söylemektir. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 129).

³⁴⁷ Kadınlara itaat eden pişman olur. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 4).

³⁴⁸ Hayâ (utanma) örtüsünü yüzünden sıyrıp atan kimsenin ardından konuşmak gıybet değildir. (Suyutî, *el-Camiu's-Sağîr*, II/285).

³⁴⁹ Cahillikten daha şiddetli bir fakirlik olamaz. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 1298).

³⁵⁰ Bil ki kalem olacak olan her şeyi yazdı. (Hakim, *Müstedrek*, 6304).

³⁵¹ Şüphesiz ki bazınız günahsız kardeşlerinin arasına kovuculuk yaparak fitne sokar, o kul Allah'ın rahmetinden mahrum kalmıştır. (Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat*, 7697).

³⁵² Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günahın azâbını söndürür. (*Tirmizî*, İmân, 8/2616).

³⁵³ Kulun rızık, kendisini ecelinin aradığından daha fazla arar. (Süyûti, *Câmiü's-Sağîr*, 1150).

³⁵⁴ Şunu da bil ki nusret ilahi sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır. (*Tirmizî*, Sıfatu'l-Kıyamet, 60).

³⁵⁵ Hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz. (*Muvatta*, Hüsnül-huluk, 16).

³⁵⁶ Dinin âfeti hevâdır. (*Kenzu'l-Ummal*, Haber, 44121).

II.4.3. Arapça ve Farsça Beyitler

Şârih vecizelerde konuyla ilgili olarak verilen ve vecizenin ana fikrini destekleyen Arapça ve Farsça beyitlere yer vermiştir. Beyitler verilirken onların kime ait olduğunu ve kaynağını belirtmemiştir. Vecizelerde dört Arapça ve on beş Farsça beyte yer verilmiştir.

8. sözde geçen Bi'l-beyti'l-^c Arabî:

(vr. 5a) نهب الوفا كذهابا من ذاهب
والناس بين حجابك وكارب

يفشون بينهم المودة والصفاء
357 وقلوبهم مخشوة بعقارب

39. sözde geçen Bi'l-beyti'l-^c Arabî:

(vr. 19a) اذا كنت في نعمة صرعها
فإن المعاصي تنزىل النعم³⁵⁸

86. sözde geçen Bi'l-beyti'l-^c Arabî:

(vr. 34a) لن يبلغ المجد اقوام وان كرمو
حتى يدلووان عزو واللاقوام

ويشموأفتر الملا مشرقة
359 لماعفو ذل ولكن عفوا الحلام

116. sözde geçen Bi'l-beyti'l-^c Arabî:

(vr. 41b) اذا ذاد فضل المرء ذاد تواضعا
وان قل فضل المرء ذاد ترفقا

كذا الغصن في حمل الثمرتنا وله
360 وان قل في حمل الثمار زاد ترفعا

³⁵⁷ Gidenlerle birlikte vefa da göçtü gitti.
İnsanlar perdeler arkasında hüznün içinde.
Aralarında sevgi ve neşe saçarlar ama.
Kalpleri akreplerle doludur.

³⁵⁸ Nimet Hakk'ın ikrâmıdır. Şüphesiz ki masiyetten ictinâb etmekle nimet iner.

³⁵⁹ Halkın katında ulu olunmaz cömert olsan bile, Allah rızası için alçaklık ve fakirlik istenmeli.
Güneşin yedi renginin doğduğu yerden gülyüzlülük görünsün gazap görünmesin.

³⁶⁰ Kişinin fazileti çok olsa tevazusu ve fakirliği çok olur. Ve halka miskinlik göstermesi çok olur.
Eğer kişinin fazileti az olsa faziletindeki eksikliğine göre yükselme fazla olur.

2. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 2b) دوست مشمار آن که در نعمت زند
لاف یاری و برادر خواندگی

دوست آن دانم که گیرد دست دوست
در پریشان حالی و درماندگی³⁶¹

20. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 10b) من غلام آن جوانمردم که گفت
راحت النسان من حفظ اللسان³⁶²

46. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 21b) سخن بسیار دن واند کی کو
یکی راصد مکوصدرا یکی کو³⁶³

49. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 22b) شکر کن برشاکرا نرا بنده باش
بیش این مرده شو پاینده باش³⁶⁴

52. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 23a) ادب تاجیست اذنور الهی
بنه بر سربر و بر جاکه خوابی³⁶⁵

58. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 24a) پرتو نیکان نکیر پر که بنیاوش بدست
تربیت نا اهل راجون کردکان بر کنبدست³⁶⁶

73. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 30a) زبان در دهان ای خور مند جیست اکلید در کنج صاحب هنر
چو در بسته باشد چه داندکی که کوهر فروشت یا پیلدر³⁶⁷

75. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 30b) زمین شوره سنبال بر نیارد

³⁶¹ Nimet içinde iken dostluktan söz edip kardeşim diyeni, dost sayma.

Dost sıkıntılı anında, çaresizliğinde dostunun elini tutan kimsedir.

³⁶² Ben şu sözü eden genç delikanlı kişiyim.

İnsanın huzuru dilini korumasına bağlıdır.

³⁶³ Çok söz bil ama az söyle. Bir sözü yüz kez söyleme, yüz sözü bir kez söyle.

³⁶⁴ Şükret ve şükredenlere köle ol; onların huzurunda öl de ebedî ol.

³⁶⁵ Edeb nuru ilahiden bir tacdır, koy onu başına, nereye gidersen git.

³⁶⁶ Kötü tabiatlı olan kişi iyilerin nurunu kabul etmez.

Ehil olmayanı terbiye etmek kubbede ceviz durdurmak gibidir.

³⁶⁷ Ağızda dil nedir, ey akıllı kişi? Maharetli kimsenin hazine anahtarı değil mi?.

İçerdeki mücevherci midir, çerçici midir, kapı kapalı iken kim nereden bilecek?.

در تخم عمل ضایع مکردان³⁶⁸

78. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 31b] پادشاهی که طرح ظلم افکند
بای دیوار ملک خیش بکند³⁶⁹

79. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 32a) اسایش در کیتی تفسیر این در حوفاست
باد وستان تلطف با دشمنان مدارا³⁷⁰

81. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 32b) بی ادب تنهانه حودراست
بلکه آتش بر همه آفاق زد³⁷¹

83. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 32b) بدریا درمنافع بی شمارست
اگر خواهی سلامت درکنارست³⁷²

134. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 46b) تا مرد سخن نکفت باشد
عیب و هنرش نهفته باشد³⁷³

114. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 66a) جوانادهطاعت امروز کیر
که فردا جوامی نیاید زپیر³⁷⁴

227. sözde geçen Bi'l-beyti'l-Fārisī:

(vr. 69a) تا مرد سخن نکفته باشد
عیب و هنرش نهفته باشد³⁷⁵

³⁶⁸ Kötü toprakta sümbül yetişmez.
Ümit ve amel tohumunu boşa zayi etmemek gerek.

³⁶⁹ Zulmün temelini atan hükümdar.
Kendi mülk duvarının temelini yıkmış olur.

³⁷⁰ Her iki alemin de huzuru şu iki cümleye bağlıdır.
Düşmanı idare et dostu lutufta bulun.

³⁷¹ Edepsiz kişi sadece kendine kötülük etmez.
Belki de onun ateşi bütün alemleri vurur.

³⁷² Denizin içinde pek çok faydalar vardır.
Ama selamet istersen o sahildedir.

³⁷³ Kişi konuşmadığı sürece.
Aybı da hüneri de gizli kalır.

³⁷⁴ Ey genç bugünden taat yolunu tut.
Çünkü yarın yaşlılıktan dolayı gençlikten eser kalmaz.

³⁷⁵ Kişi konuşmadığı sürece.
Aybı da hüneri de gizli kalır.

II.9. ŞAHISLAR VE ESERLERİ

Şârih, konusuna göre bir âyet, bir hadis ve bazen de bir hikâye ile vecizeleri izah ederken alıntıladığı eserin, yazarın veya şairin adını belirtir. Bu kaynaklar içinde öncelikle *Kur'ân-ı Kerîm* gelmektedir. Hadisler için kaynak ve râvî belirtmemiştir. Kur'ân-ı Kerîm'den sonra eserde en çok ismi geçen eser *Tercüme-i Sad Kelimât-ı Hz. Ali*'dir. Eserde ismi geçmeyen, fakat iktibasta bulunduğu anlaşılan diğer eserler, *Hâfız-ı Şîrâzî Divânı*, *Karamanlı Nizâmî Divânı*, *İskendernâme*'dir. Şârihin vecizeleri izahı sırasında ismini andığı kişiler ve eserlerine de temas edilecektir: Ahmedî (*İskendernâme*), Bâyezîd-i Bistâmî, Ca' fer es-Sâdık, Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Hanîfe, Ebû Hureyre, Feth-i Mevsilî, Hâfız-ı Şîrâzî (*Hâfız-ı Şîrâzî Divânı*), Hallâc-ı Mansur, Hz. Ali (*Tercüme-i Sad Kelimât-ı Hz. Ali*), Hz. Şiblî, İbn Abbâs, İbn Cüreyc, İbrâhim Edhem, İbrâhim b. İsmail el-Mekkî, Karamanlı Nizâmî (*Karamanlı Nizâmî Divânı*), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (*Mesnevî-i Kebîr*), Sâ' dî-i Şîrâzî (*Bostan ve Gülistân*), Süfyân-ı Sevrî.

II.9.1. Hz. Ali

Hz. Ali b. Ebi Talib, Hz. Peygamber'in amcası Ebu Talib'in (ö. 619 m.) dördü oğlundan en küçüğüdür. Doğum tarihi ile ilgili farklı zaman dilimleri esas alınmasına bağlı olarak değişik tarihler verilmekteyse de hepsinde ortak olan nokta Hz. Muhammed'in peygamberliğinden on-on beş yıl önce veya hicretten yirmi iki yıl önce Mekke'de doğmuş olmasıdır. Tüm bu tarihler dikkate alındığında Hz. Ali, yaklaşık miladi 600 yılında doğmuş olmaktadır. Hz. Ali'nin Talib, Tayyar ve Akîl adlarında üç ağabeyi vardır; sahabe arasında da Ali isminde ondan başka kimse yoktur.³⁷⁶

Hz. Ali'nin künyesi, Ali b. Ebî Talib b. Abdülmuttalib b. Haşim b. Abdî Menaf el-Haşimî'dir. Tasvir edildiğiyle göre Ali b. Ebi Talib, orta veya ortaya yakın kısa boylu, buğday tenli, iri siyah gözlü, ayın on dördü gibi parlak simalı, güler yüzlü, gür sakallı idi. Bazen sakalını boyardı. Son derece âlicenap, merhametli, gösterişten uzak, saf bir kalbe sahip, güleç yüzlü bir zattı. Mizah ve latifeden hoşlanırdı.³⁷⁷

³⁷⁶ Mustafa Akçay, **Hz. Ali'nin Hayatı ve Kişiliği**, Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü, Sakarya Üniversitesi Yayınları 2010, ss. 175-178.

³⁷⁷ Akçay, **Hz. Ali'nin Hayatı...**, s.176.

Ailesinin kendisini nitelendirdiği künyesi “Ebu'l-Hasan” ve “Ebu'l-Hasaneyn”; kendisine Hz. Muhammed tarafından verilen lakabı ise "Ebu Türeb/toprağın babası"dır. Kendisine bu lakabı Hz. Peygamber verdiği için Ali en çok bu ismini sevmiş ve kendisine böyle seslenilmesinden hoşlanırmış.³⁷⁸

Hz. Ali b. Ebu Talib'in *Kur'an* ve tefsir ilminde de müstesna bir yeri vardır. Zira Ali'ye, *Kur'an-ı Kerim*'i bizzat Resulullah öğretmiş, âyetleri ona tefsir etmiştir ve Hz. Ali, Resulullah'ın hayatında tüm *Kur'an*'ı ezberlemiştir. Bu sebeplerden dolayı âyetlerin nüzul sebeplerini ve manasını en iyi bilen sahabenin önde gelenleri arasında yer almıştır.³⁷⁹

Hz. Ali Muaviye'yi durdurmak için büyük zorluklarla 40.000 kişilik bir ordu hazırlamıştır. Ancak hareketi başlatmadan önce Kufe'de, Ramazanda sabah namazına giderken Harici suikastçı Abdurrahman b. Mülcem tarafından zehirli bir hançerle yaralanmış, aldığı yaranın tesiriyle iki gün sonra 19 veya 21 Ramazan 40/ 26 veya 28 Ocak 661'de Cuma günü vefat etmiştir. Oğlu Hz. Hasan cenazenin teçhiz ve tekfin işlemlerini yürütmüş ve Kufe'ye (bugünkü Necef) defnedilmiştir.³⁸⁰

Hz. Ali'nin ilim, takva, ihlas, samimiyet, fedakarlık, şefkat, kahramanlık gibi yüksek ahlâkî ve insani vasıflar bakımından müstesna bir mevkie sahip bulunduğu, *Kur'an* ve Sünnet'i en iyi bilenlerden biri olduğu genellikle bütün Sünni ve Şii kaynaklar tarafından ittifakla kabul edilmiştir. O aynı zamanda tasavvuf alanında da vazgeçilmez bir şahsiyet olması sebebiyle İslâm tasavvuf edebiyatında ve özellikle Türk-İslâm kültüründe ayrı bir anlam ve öneme sahiptir. Böyle olmakla birlikte Ali'nin tarihi şahsiyetini, meziyetlerini ve özelliklerini tam anlamıyla doğru bir şekilde belirleyebilmek oldukça güçtür. Zira kişiliği, faaliyetleri, kendisine atfedilen konuşmaları ve şiirleri hakkında son derece farklı rivayetler mevcuttur. Ancak kesin olan husus şudur ki o, *Kur'an* ve sünnete tam anlamıyla bağlı, dünyevi işlerden uzak kalmayı dileyen, İslâm tarihinin Cemel, Sıffin, Nehrevan, Hakem Olayı gibi talihsiz vakaları sonunda ağlayan, muhaliflerinin iman ve hidayetleri için içtenlikle dua edecek kadar hassas, takva sahibi ve idealist bir mümindir.³⁸¹

³⁷⁸ Akçay, *Hz. Ali'nin Hayatı...*, s.176.

³⁷⁹ Akçay, *Hz. Ali'nin Hayatı...*, s.207.

³⁸⁰ Akçay, *Hz. Ali'nin Hayatı...*, s.201.

³⁸¹ Akçay, *Hz. Ali'nin Hayatı...*, s.202.

Sad Kelime

Eserde anılan *Sad Kelime*'nin Hz. Ali'nin yüz sözünü derleyen Arap yazarı Câhız (ö. 255/869) tarafından kaleme alındığını düşünülmektedir. Türk edebiyatında Hz. Ali sözlerine ait tercüme ve şerhler, umumiyetle, tanınmış Arap yazarı Câhız (ö. 255/869) tarafından derlenmiş “*Mie Kelime*” ve Şii âlimlerinden Ebû Alî Tabersî (ö. 548/1154)'nin topladığı rivayet edilen *Nesrû'l-leâli*'nin tercüme ve şerhleri mahiyetindedir.³⁸² XVI. veya XVII. yüzyıl Osmanlı şairlerinden olduğu düşünülen Edâyî, Câhız tarafından seçilen yüz sözü nazmen Türkçeye tercüme etmiştir.³⁸³ Edâyî, tercümesine besmeleyi överek vasıflandıran mısralarla başlamakta; bunun ardından nesirle Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e, onun aile ve arkadaşlarına dua ve selâmdan sonra, eserinin konusuna gelmektedir. Bu inci gibi sözler, müminlerin reisi, takva sahiplerinin öncüsü, Allah'ın galip aslanı Hz. Ali'nin vecizelerinden, belâgatiyle tanınmış Câhız'ın seçtiği “*Sad-Kelime*” (*Yüz Cümle*)'dir. Kendisi işte bu cümleleri Arapçadan Türkçeye nazmen çevirmiş; tercüme esnasında bahis konusu özdeyişlerin bazı işaretlerini de çözüp açmıştır:

“...Emmā ba‘dü, bu kelimāt-ı dürer-bār-ı güher-miğdār Emîrû'l-mü'minîn, imâmü'l-muttaqîn, esedü'llâhi'l-gâlib ‘Ali bin Ebî Tâlib (Kerrem'Allâhu Vechehü) Hazretlerinüñ kelimāt-ı tayyibelerinden *Şad-Kelime*'dür ki, ‘Amr bin Bahr el-Câhız (rahmetu'llâhi 'aleyh) -ki kemâl-i berâ‘at ve vüfûr-ı belâgat ile ma‘rûf ve mevşufdur-anlaruñ ihtiyâr itdüğü kelimāt-ı pür-nikâtdur ki, bu haķîr-i keşîrüt-taķşîr, ya‘nî Edâyî dâ‘îleri dahi lisân-ı ‘Arab'dan Türkî nazm ile ‘ıyân ve meh-mâ-emken ba‘zı rumûzını hall ü beyân eyledi.”³⁸⁴

Yirminci sözde *Şad Kelime Şerhi*'nden iktibas edilen Farsça beyit:

Ve *Şad Kelime Şerhi*'nde demişler, beyt-i Fârisî:

من غلام أن جوانمردم که گفت

راحت النسان من حفظ اللسان (vr. 10b)

Yüz doksan altıncı sözde *Şad Kelime Şerhi*'nden iktibas edilen vecize:

Ve Hazret-i ‘Alî (Kerrema'llâhi vechehü) bu mertebeye işaret için *Şad Kelime*'isinde buyurur:

³⁸² Âdem Ceyhan, *Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâyî'nin Sad Kelime-i Alî Tercümesi*, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2005/1, Manisa, s 17.

³⁸³ Ceyhan, *Eski Bir Vecizeler Kitabı*..., s.17.

³⁸⁴ Ceyhan, *Eski Bir Vecizeler Kitabı*..., s.19.

³⁸⁵ Ben şu sözü diyen yigitim: İnsanın huzuru dilini tutmasına bağlıdır.

³⁸⁶ لو كشف العطاء ما زدت يقينا قاتل الحريصه مرضه Ya' nī demekdür ki ħariş olan kimesneyi depeleyici girü ħırşıdır. Zīrā kişi ġāyet ħariş olıcağ a' mā gibi olur. Etdüğü fi' liñ zararın müşāhede edemez.(vr. 61b)

İki yüz on ikinci sözde *Şad Kelime Şerhi*'nden iktibas edilen bir vecize:

Ve bu ma' nīdür İmām-ı 'Ali (Kerrema'llāhu Te'ālā vechehū rażiya'llāhu Te'ālā anhū) *Şad Kelimesi*'nde buyurur: ³⁸⁷ من عذب لسانه كثر اخوانه Ya' nī demekdür ki bir kimesnenün dili tatlı olsa ħalka söylediği vaqt kelime-i tayyibe ile söylese anuñ gibi kişinün ħardaşları çok olur ve her kişi aña muĥabbet edüp dōst ve ħardaş olur. (vr. 65b)

II.9.2. Ebû Hureyre

Ebû Hureyre aslen Yemen'li olup Ezd'in bir kolu: olan Devs Kabilesi'ndendir. 7/629 tarihinde Yemen'den Medīne'ye gelmiş ve Hayber'de bulunan Resûllullah'ın huzuruna giderek islâmiyeti kabul etmiştir. O bu sırada otuz yaşlarında bulunuyordu. Müslüman olduktan sonra takriben üç seneden fazla bir süre içerisinde Resûllullah'dan hemen hemen hiç ayrılmayan Ebû Hureyre Mescidu'n-nebîdeki Suffe'de kalan; vakitlerini ilim ve ibâdetle geçiren Ehlu's-suffe arasında barınmıştır. Hz. Ömer zamanında Bahreyn, Muâviye zamanında da Medine valiliği yapmış olan Ebû Hureyre hicri 58 tarihinde vefat etmiştir.³⁸⁸

Yüzüncü sözde bahsi geçen Ebû Hureyre'ye Hz.Muhammed'in hitâbı:

زر المرء على قدر اكرمه لك³⁸⁹

Ziyâret èyle eri saña ikrâmı miğdârı sen daĥı anı ziyâret èyle. İkrâmda tehâvün ederse ziyâretde sen daĥı tekâsül èyle. Ve yâĥûd demek olur kim ziyâreti şol ħadar èyle saña ikrâm edicek miğdârı ola, çok varup kendüni ĥör èyleme. Zīrā nâ-ehl ħatında keşret-i müşāhede kılllet-i ĥürmetdür. Anuñ-çün Resûl Ĥazreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ³⁹⁰ زرنى غبا تزدد حبا Ya' nī demek olur, “Yâ Ebâ Hüreyre ziyâret èyle beni gün aşırı, her gün ziyârete gelme, tâ kim muĥabbetün ziyâde ola.” (vr. 38a)

³⁸⁶ Hırslı kişi âmâ gibidir verdiği zararı göremez ancak kendisine ve dinine zarar verir.

³⁸⁷ Tatlı dili olanın çok arkadaşı olur.

³⁸⁸ Nevzat Aşık, **Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1987, sayı: 4, s. 85.

³⁸⁹ Onun seni ziyaret ve ikram ettiği gibi sen de onu ziyaret ve ikram et.

³⁹⁰ Ya Ebu Hüreyre beni hergün ziyaret etme, gūnaşırı ziyaret et ki muĥabbetin ziyâde olsun. (*Beyhaki*, Şuabu'l-İman, 8008).

II.9.3. İbn Abbas

Hız. Peygamber'in ashabı içerisinde, *Kur'an-ı Kerim*i tefsir etme, İlahi Kelam'ı anlayıp anlatma konusunda haklı bir şöhrete sahip olan Abdullah İbn Abbas (68/687-688), hicretten üç yıl önce Mekke'de doğmuş, yetmiş yaşında iken Taif'te vefat etmiş ve oraya defnolunmuştur.³⁹¹

Devrinin pek çok ilimlerinde büyük bir dereceye ulaşan bu değerli zat; “Bahru'l İlm, tercümânü'l-Kur'ân” gibi adlarla yâd edilmiştir. İbn Abbas, *Kitabu'llah*'ın manalarını anlamada ve ictihâdda büyük bir payeye nail olmuştur. Bunun için fetva verme ve *Kur'an*'ı tefsir etme hususlarında reislik derecesine yükselmiştir.³⁹²

Hız. Peygamber, İbn Abbas için: “Allahım, Abdullah'a Kitabı ve hikmeti öğret.”, “Alah'ım, onu dinde fakih kıl ve ona te'vili öğret.” diye dualar etmiştir. Yine, Hız. Peygamber o'nun hakkında: “İbn Abbas ne güzel *Kur'an* tercümanıdır.” buyurarak *Kitabu'llah* üzerindeki ihtisasını ifade etmişlerdir.

İki yüz elli sekizinci sözde bahsi geçen İbn Abbas'tan bir söz rivayet edilir:

بأنتيك ما قدر لك³⁹³

Ya' nî saña gelüp yetişür şol nesne ki ezelde saña kısmet ve taqdîr olup durur demekdür. Ve rivâyetdür İbn 'Abbâs hâzretlerinden (radîya'llâhu 'anhu) eyitdi: Evvel ol nesne ki Allâh Te'âlâ halk' eyledi, kalem-i 'alâ idi. Ve emr' eyledi, ol günden tâ kıyâmet gününe varınca olacağı yazdı. Nitekim Resûl Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ³⁹⁴ اعلم ان القلم قد جرى بما هو كائين Ya' nî demekdür ki bilgil kim carî olup yazdı şol nesneyi kim olucudur. Pes bu hadîs-i şerîf kaçâ ve kaderün şübütına ve ef'âl-i 'ibâduñ 'ilmu'llâhda vücûdına delîldür, ve hem hâşıl-ı kelâm demekdür ki şol nesne ki 'ilmu'llâhda ola ol nesne gelüp yetişür. Kişi ziyâde harîş olup zağmet çekmek hâcet degül. (vr. 76b)

³⁹¹ Mustafa Çetin, **Abdullah İbn Abbas (r.a.) ve Tefsiri**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1983, Sayı: 1, s. 227.

³⁹² Mustafa Çetin, **Abdullah İbn Abbas (r.a.) ...**, s.227.

³⁹³ Kaderde sana takdir olan sana gelir.

³⁹⁴ Bil ki kalem olacak olan her şeyi yazdı.. (Hadîs-i Şerîf).

II.9.4. Hasan-ı Basrî

Hasan-ı Basrî 21/642 yılında Medine’de doğdu. Pek çok sahâbîden hadis rivayet eden Hasan-ı Basrî tâbiînin en faziletliyelerinden biri olarak kabul edilir. Hayatını Basra’da vaaz ve ibadetle geçiren Hasan-ı Basrî Receb 110 (Ekim 728) tarihinde burada vefat etti.³⁹⁵

Tabiîn döneminin en önde gelen âlimlerinden biri olan Hasan-ı Basrî İslâmî ilimlerin her alanında yetkin, fakih, muhaddis, müfessir, zahid ve abid kimliğiyle öne çıkmaktadır. İslâmî ilimlerin teşekkülünde onun yaşadığı yıllar oldukça önemli bir dönemdir. Hasan-ı Basrî İslâmî ilimlerin her alanında yetkin, fakih, muhaddis, müfessir, zahid ve abid kimliğiyle öne çıkmaktadır. O, bu ilimleri câmi sıfatıyla, İslâmî ilimlerin tümünde bir otorite olarak kabul edilir. Bu yüzden birçok grup onu, kendi mezheplerinin kurucu ‘fikir babası’ olarak görmüştür. Nitekim Mutezile, Hasan-ı Basrî’yi ilk Kaderîlerden sayarken; ehl-i sünnet âlimleri onu kendi selefleri arasında saymışlardır.³⁹⁶

Kur’an’a getirdiği serbest yorumları, hakîmâne sözleri, dünya ve âhirete bakış tarzıyla zâhid ve sûfilere örnek olan Hasan-ı Basrî, tasavvufî hayatın vücut bulmasını sağlayan ve ona mânevî zemini hazırlayan takvâ sahibi tâbiîlerden kabul edilir.³⁹⁷

Otuz üçüncü sözde bahsi geçen Hasan-ı Basrî’nin yaptığı bir dua nakledilir:

Rivâyetdür Hasan-ı Basrî’den, du‘asında eydür:

³⁹⁸ اللهم اعوذبك من جنون العمل dër, idi. Şordılar ki “Amel-i cünün nedür?” dediler. Eyitdi ‘ucb eylemekdür. Zîrâ ki eger kişünün cemî‘-i ef‘âli ibâdetu’llâh dağı olursa, ‘ucb edicek cemî‘ sin fâsid kıilup helâk eder’ dedi. (vr. 16a)

II.9.5. Câ’fer es-Sâdık

Ebû Abdullâh Ca’fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynil‘âbidîn (ö. 148/765) İsnâaşeriyye’nin altıncı, İsmâiliyye’nin beşinci imamı, Ca’ferî fikhının kurucusudur. 80/699 veya 83/702 yılında Medine’de doğmuştur. Babası İsnâaşeriyye’nin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır, annesi Hz. Ebû Bekir’in torunu olan Kasım b. Muhammed’in kızı Ümmü Ferme’dur. Böylece Ca’fer es-Sâdık’ın soyu baba tarafından Hz. Ali’ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir’e ulaşmaktadır. Künyesi

³⁹⁵ Süleyman Uludağ, **Hasan-ı Basrî**, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1997, Cilt:16, s. 291.

³⁹⁶ Gülsüm Solmaz, **Hasan el-Basrî Hayatı, İlmî Kişiliği ve Kelam İlmindeki Yeri**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2017, Sayı: 43, ss. 369-372.

³⁹⁷ Uludağ, **Hasan-ı Basrî..**, s. 293.

³⁹⁸ Ey Allah’ım delilik amelinden (kibirlenmekten) sana sığınırım.

büyük oğlu İsmâil'e nisbetle Ebû İsmâil ise de onun kendisinden önce vefat etmesi sebebiyle daha çok Ebû Abdullah, bazan da Ebû Mûsâ diye anılmıştır. Lakaplarının en meşhuru Sâdık olup Sâbir, Fâzıl, Tâhir ve Âtır lakaplarıyla da zikredilmiştir. Ca'fer es-Sâdık Medine'de vefat etti. Şii rivayetler onun Abbasi Halifesi Ebu Ca'fer el-Mansur tarafından zehirlenerek öldürüldüğü şeklindedir. Cenazesi Cennetü'l-Baki'da babası Muhammed el - Bakır ve dedesi Zeynelabidin'in kabirlerinin yanına defnedildi. Uzun süren imarnet devresinde çeşitli kesimlere mensup geniş İslâm toplumuyla iyi münasebetler kuran Ca'fer es-Sâdık, Sünni kaynaklarda da daima hürmetle anılan ilmi bir şahsiyet olarak benimsenmiştir.³⁹⁹

Sekizinci sözde bahsi geçen Ca'fer es-Sâdık'ın Süfyân es-Sevrî ile konuşmalarına yer verilmiştir:

Ya'ni "Şimdiki zamānuñ karındaşları 'ayblar cüst edicidür halka ifşâ etmek için." demekdür. Zîrâ şimdiki zamānda bir kişi bir kişiyle kim muşâhabet eder, ol nice eksüciğini fâş etmekde olur ve naıldür kim İmām C' afer-i Şâdık rađıyallāhu Te'ālā 'anhu bir müddet halkdan kesilüp taşra çıkmadı. Süfyān-ı Şevrî (rağmetu'llāhi Te'ālā) görmege vardı, eyitdi: "Ey sulţān-ı velāyet ve ey çerāğ-ı millet, bu halāyık mübārek nuţkınuzun fā'idelerinden maħrūm oldılar. Niçün halvet ihtiyār kıldunuz?" dedi. C' afer -i Şâdık (rađıyallāhu Te'ālā 'anhu) cevāb vèrdi: "Bu zamān anı iktizā eder." dedi ve eyitdi: ⁴⁰⁰فسد الزمان وتغير الإخوان Ya'ni "Zamān yaramaz oldu ve kardaşlar ayruşısı oldu." demekdür. (vr. 5a)

II.9.6. Ebû Hanîfe

Ebû Hanîfe (80/699) tarihinde Kufe'de doğmuş Bağdat'ta (150/767) vefat etmiştir. Doğduğu zaman devletin başında 5.Emevi Halifesi Abdülmelik b. Mervan (ö.88/705) bulunuyordu. Küçük yaştan itibaren çok iyi bir tahsil gören Ebû Hanîfe, Kufe'de o bölgenin ileri gelen üstadlarından hadis ve fıkıh meselelerini öğrendi. Hayatı maddi sıkıntıdan uzak geçmiştir. İmām-ı Âzam Ebû Hanîfe, asrında yayılmış olan ilimlerin hepsini öğrenmiş, fıkıh ilminde mütehassıs olmuştur. Ebû Hanîfe hicri 150 /milâdî 767 yılında 70 yaşlarında Bağdat'da vefat etti.⁴⁰¹

Yüz onaltıncı sözde bahsi geçen Ebû Hanîfe 'den bir söz rivayet edilir:

³⁹⁹ Mustafa Öz, **Ca'fer es-Sâdık**, TDV, İslam Ansiklopedisi 1993, Cilt: 7, s. 1.

⁴⁰⁰ Zaman yaramaz (fesat) oldu ve kardeşler ayrıldı.

⁴⁰¹ Osman Oral, **İmām-ı Âzâm Ebû Hanife'nin Hayatı, Öğretmenleri, Öğrencileri ve İlmî Kişiliği**, Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi, Sayı 7/2, Temmuz 2014, s.1-25.

سموالمراء [فى] التواضع⁴⁰²

Erünj irtifâ¹, yüceligi tevâzu¹ ve meskenetidür. Ya¹ nî demek olur ki kişinünj tevâzu¹ étmesi rıfķına ve fazlına sebebdür ve delîldür. Fazlına sebep olduğı budur ki bir kimesne rızâ-yı Hâķ taleb édüp halku'llâha dâ'im tevâzu¹ da olsa huzür-ı Hâķ'da teķarrüb hâşıl édüp halk dađı¹ izzete yetişür, dünyâda ve âhîretde rif'at bulur. Ammâ tevâzu¹ kişinünj fazlına delîl olduğı budur ki Ebü Hânife Raĥmet'ullâhi Te'âlâ buyurmışdur: *اذ اذاد فضل المرء ذاد تواضعا, وان قل فضل المرء ذاد ترفقا, كذا الغصن* باببيت العربى: *فى حمل الثمرتنا وله, وان قل فى حمل الثمار زاد ترفعا*⁴⁰³ Demekdür ki kaçan erünj fazlı ziyâde olsa, ol vaķt tevâzu¹ ve meskenet ziyâde olur ve halka meskenet göstermesi artuķ olur. Eğer kişinünj fazlı az olsa fazlda noķşânına göre tereffu¹ ziyâde olur. (vr. 41b)

II.9.7. İbn Cüreyc

80/699 yılında doğdu. Rum asıllı olup Ebü Hâlid künyesi ve Rûmî, Mekkî, Ümevî nisbeleriyle de anılmıştır. Ümeyye b. Hâlid'in mevlâsı olduğu söylenir. Dedesi Cüreyc'in de Abdülazîz b. Abdullah b. Hâlid b. Esîd'in hanımı Ümmü Habîb'in kölesi olduğu ileri sürülmüşdür. Kendi beyanına göre garip şiirler yazıp nesep konularını araştırmakla meşgul iken Atâ b. Ebü Rebâh'tan faydalanması yolundaki bir tavsiye üzerine bu zatın ders halkasına katıldı, on sekiz-on dokuz yıl süre ile bu hoca-talebe ilişkisi devam etti. Yine kendisinin belirttiği üzere Atâ b. Ebü Rebâh'tan tahsilini tamamladıktan sonra yedi veya dokuz yıl müddetle Amr b. Dînâr'a talebe oldu. Bu arada Tâvûs b. Keysân'dan bir mesele, Mücâhid b. Cebr'den kıraate dair iki vecih öğrendi; ayrıca İbn Ebü Müleyke, Nâfi¹, Hişâm b. Urve, İbn Muhaysın, Meymûn b. Mihrân'dan hadis dinledi.⁴⁰⁴

İbn Cüreyc, Mekke dışına seyahatler yapmış olup Bağdat'ta Halife Mansûr'un huzurunda bulunmuş, Abdullah b. Abbas'ın hadislerini bir araya getirip ona sunmuş, ancak karşılığında halifenin kendisine hiçbir şey vermemesinden yakınmıştır. Mansûr'un valisi Ma'n b. Zâide ile birlikte Yemen'de bulunup ders vermiş, hac mevsimi vesilesiyle de buradan ayrılmıştır. Bir ara Basra'da hadis rivayet etmiş, Kûfe'de tefsirini yazdırmıştır. Hayatının sonuna kadar ilim öğrenmeye

⁴⁰² Kişinin yükselmesi alçakgönüllülüğü ve fakirliği sayesinde olur.

⁴⁰³ Kişinin fazileti çok olsa tevazusu ve fakirliği çok olur. Ve halka miskinlik göstermesi çok olur. Eğer kişinin fazileti az olsa faziletindeki eksikliğine göre yükselme fazla olur.

⁴⁰⁴ İsmail Cerrahoğlu, **İbn Cüreyc**, TDV İslâm Ansiklopedisi, 1999, Cilt:19, s. 404.

ve öğretmeye devam ettiği anlaşılan İbn Cüreyc 1 Zilhicce 150'de (28 Aralık 767) vefat etti.⁴⁰⁵

On üçüncü sözde bahsi geçen İbn Cüreyc'den bir hikâye rivayet edilir:

Hikâyet: Rivâyet olunur İbrâhîm-i Mekki'den, (rahîmehu'llâh) eyitdi: Ben İbn Cüreyc katında edim. Nâgâh bir sâ'il geldi, şey'en li'llâh kıldı. İbn Cüreyc hâzinine eyitdi: "Sâ'ile bir dînâr vër." dedi. Hâzin eyitdi: "Bir dînârdan artık dînâr yoğdur, anı dağı vèrecek sâ'ir harcuğ emri nice olur?" dedi. İbn Cüreyc kaçıldı: "Vër gitsün!" dedi. İbrâhim-i Mekki eydür: "Henüz ben dağı İbn Cüreyc katında edüm, bir kişi çıka geldi, bir mektüb ve bir kîse İbn Cüreyc'ün nazarında kodı ve kîseyi çözdü. İçinde elli bir dâne dînâr çıkdı. Hâzine, [vr. 8a] "Gel, al." dedi ve eyitdi aña "Sen Allâh için bir dînâr şadağa èyledüñ, Allâh Te'âlâ dînârıñı vèrdi. Elli dînâr dağı ziyâde èyledi." dedi. Pes, ma'lûm oldu kim şadağa ètmek ile mâl ziyâde olurmuş, nağş olmazmış. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm:⁴⁰⁶ ما نقصه مال من صدقة Ya'nî demekdür ki: "Kişinüñ mâli şadağa ètmekle eksilmez." Zîrâ Hağ Te'âlâ ahsen ve evlâ 'ivaızlar vèrse gerekdür. Èyle olsa kaçan eksilür? (vr. 8a)

II.9.8. İbrâhim bin İsmail el-Mekkî

Eserde İbrahim-i Mekkî adıyla anılan zat, tebeu't-tabiinin büyüklerinden biri olan İbrahim bin İsmail el-Mekkî'dir.⁴⁰⁷

On üçüncü vecizede İbrahim bin İsmail el-Mekkî'den bir hikâye rivayet edilmiştir:

Hikâyet: Rivâyet olunur İbrâhîm-i Mekki'den, (rahîmehu'llâh) eyitdi: Ben İbn Cüreyc katında edim. Nâgâh bir sâ'il geldi, şey'en li'llâh kıldı. İbn Cüreyc hâzinine eyitdi: "Sâ'ile bir dînâr vër." dedi. Hâzin eyitdi: "Bir dînârdan artık dînâr yoğdur, anı dağı vèrecek sâ'ir harcuğ emri nice olur?" dedi. İbn Cüreyc kaçıldı: "Vër gitsün!" dedi. İbrâhim-i Mekki eydür: "Henüz ben dağı İbn Cüreyc katında edüm, bir kişi çıka geldi, bir mektüb ve bir kîse İbn Cüreyc'ün nazarında kodı ve kîseyi çözdü. İçinde elli bir dâne dînâr çıkdı. Hâzine, "Gel, al." dedi ve eyitdi aña "Sen Allâh için bir dînâr şadağa èyledüñ, Allâh Te'âlâ dînârıñı vèrdi. Elli dînâr dağı ziyâde èyledi." dedi. Pes, ma'lûm oldu kim şadağa ètmek ile mâl ziyâde olurmuş, nağş olmazmış. Nitekim

⁴⁰⁵ Cerrahoğlu, **İbn Cüreyc.**, s. 405.

⁴⁰⁶ Sadaka vermekle mal eksilmez. (*İ.Ahmed*).

⁴⁰⁷ Mizzi, **Tehzibü'l-Kemâl**, Beyrut, 1980, Cilt: 2, ss. 44 - 45.

Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm: ⁴⁰⁸ ما نقصه مال من صدقة Ya‘nî demekdür ki: “Kişinüñ mâli şadağa êtmekle eksilmez.” Zîrâ Hâk Te‘âlâ ahsen ve evlâ ‘ivazlar vërse gerekdür. Êyle olsa kaçan eksilür? (vr. 8a)

II.9.9. Feth-i Mevsilî

Musul âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed, ismi Feth bin Saîd el-Mûsulî'dir. 835 (H. 220) senesinde vefat etti. Bişr-i Hâfî'nin arkadaşıdır. Bişr-i Hâfî gibi yüksek dereceler sâhibiydi. Haram ve şüphelilerden kaçması kuvvetli, nefisle mücâdelesı çoktu. Devamlı hüzün ve Allah korkusu içinde bulunurdu.⁴⁰⁹

Vefatından sonra Feth-i Mevsilî'yi rüyâda görenler; “Allahü Te‘âlâ sana ne yaptı?” dediler. Dedi ki: Allahü Te‘âlâ bana: “Niçin o kadar ağladın?” buyurdu. “Günahlarım ve kusurlarım sebebiyle yüzüm olmadığından ağlıyorum.” dedim. “Ey Feth! Bu çok ağlaman sebebiyle, günâhını yazan meleğe sana günah yazmamasını emretmişim.” buyurdu.⁴¹⁰

Seksen beşinci sözde bahsi geçen Feth-i Mevsilî'den bir hikâye rivayet edilir:

⁴¹¹ ذل المرء في الطمع

Ya‘nî kişinüñ tama‘ indandur hõrluk. Zîrâ kişi ehl-i tama‘ olıcağ dâ'im talebde olur. Tâlibe hõrluk lâzımdur. Ve meşâyıhdan ba‘zılar eyitmişler ki Allâh Te‘âlâ kulunu ‘azîz kılmak odur ki kanâ‘ at müyesser eder. Ve yâhüd ve zelîl kılmak odur kim ona tama‘ ve havâle kıla.

Hikâyet: Meger Feth-i Mevsilî'den şordılar: “Bir kimesne shehevâtına tâbi‘ olup şabr u tākati ve kanâ‘ati olmasa anuñ hâli nedür?” demişler. Meger şeyhun yakınunda oğlancıklar var imiş. Şeyh sā'ile eyitmiş şol oğlancıklara nazır êyle, demiş. Ol da nazır êylemiş, görmüş birinüñ elinde yalnız etmek var, katıgı yok ve birinüñ elinde etmek ve helvâsı var. Ol elinde etmeği olup helvâsı olmayan oğlan, elinde helvâsı olan oğlanuñ katına gelüp eyitdi: “Helvândan bana dağı vër, etmegüme katık edeyin.” demiş. Helvâsı olan oğlan eyitmiş ki: “Helvâdan saña vëreyim ammâ şol şart ile ki sen benüm kelbim olasun, boğazuna ip taçup seni

⁴⁰⁸ Sadaka vermekle mal eksilmez. (İ.Ahmed).

⁴⁰⁹Süleyman Uludağ, **Feth-i Mevsilî**, Feridüddin-i Attar-Tezkiret-ül-Evliya, İlim ve Kültür Yayınları, Bursa 1984, s. 375.

⁴¹⁰ Uludağ, **Feth-i Mevsilî**...s. 375.

⁴¹¹ Aç gözlü olmak kişiyi değersizleştirir.

yedem.” demiş. Ol oğlan dağı rāzī olmuş, ol dağı bir pāre ip boğazuna takmış; kelb gibi yürür imiş.

Feth-i Mevşilī dönüp sâ'ile eyitmiş: “Eger bu oğlan yalnız etmeğe qanā' at edeydi, helvāya tama' etmeyeydi, helvā issinüñ kelbi olup hūr ve haqīr olmazdı.” dedi. (vr. 33b)

II.9.10. Süfyân-ı Sevrî

Süfyân es-Sevrî (o.161/778), Kûfe'de doğmuş, hayatının büyük kısmını bu şehirde geçirmiş, farklı beldeleri dolaşmış ve nihayet Basra'da vefat etmiştir. Kunyesi Ebû Abdullah olan Süfyân, doğduğu yere nispetle el-Kûfî, dedelerinden Sevr'e nispetle es-Sevrî diye anılır. Soyu, Peygamberimizin on altıncı göbekten atası olan İlyas'a dayanır. Süfyân'ın doğum yeri konusunda Merv asıllı olduğu, babasının görevli olarak gönderildiği Horasan bölgesinde Cürçân veya Kazvîn'de doğduğu ya da Kûfe'de Üseyr mevkiinde doğduğu şeklinde farklı görüşler bulunsa da çocukluğu ve yetişmesi Kûfe'de olmuştur.⁴¹²

Dedesı Mesruk, Cemel Vak'ası'nda Hz. Ali'nin saflarında savaşmış ve şehid olmuştur. Tâbiîn kuşağından olan babası Saîd, *Kütüb-i Sitte'de* rivayetleri bulunan güvenilir bir muhaddistir. Annesi de hadis rivayet eden, ilim ve takva sahibi bir hanım olup ilim öğrenmeye teşvik için Süfyân'a verdiği öğütle meşhurdur. Zamanının bütün ilim merkezlerini dolaşp önde gelen alimlerin birçoğuna öğrencilik yaparak oldukça zengin bir ilmî birikim elde eden Süfyân es-Sevrî tebeu't-tabiîn devrinin en büyük tefsir, hadis ve fıkıh âlimlerindedir.⁴¹³

Altmışıncı sözde bahsi geçen Süfyân es-Sevrî'den bir söz nakledilir:

Süfyân-ı Sevrî (Raḥmet'ullāhi 'aleyh) eyitdi:

⁴¹⁴ خوف الله لا يثيبه خوف المخلوقين لأن من خاف شيء هرب منه ومن خاف الله تعالى هرب إليه

Ma' nāsı demekdür ki Allāh Te'ālā korkusu maḥlūkāt korkusuna benzemez. Zīrā eger bir kişi maḥlūkātın birinden korksa korkduğu kişiden kaçsa gerekdür. (vr. 25b)

⁴¹² Ömer Faruk Akpınar, **Süfyân es-Sevrî'nin Hadis Tarihindeki Yeri: Bir Muhaddis Olarak Süfyân es-Sevrî**, Diyanet İlmî Dergi, 2015, s. 116.

⁴¹³ Recep Özdirek - Ali Hakan Çavuşoğlu, **Süfyân es-Sevrî**, TDV, İslam Ansiklopedisi, 2010, Cilt: 38, s.25.

⁴¹⁴ Allah korkusu yaratılmışların korkusu gibi değildir bilakis Allah'tan korkan O'ndan kaçmaz geri ona sığınır.

II.9.11. İbrâhim Edhem

Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b. Mansûr (ö. 161/778 [?]) Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya geldi. Anne ve babasının hac için Mekke'de bulunduğu sırada orada doğduğunu söyleyenler de vardır. Ailesi Arap kabilelerinden Benî İcl'e veya Temîm'e mensuptur. Hakkında kaynakların verdiği bilgiler çelişkilidir. Genç yaşta zühd yoluna girmeye karar verinceye kadar Horasan'da yaşadığı anlaşılmaktadır. Memleketinden ayrılmadan önce birçok hizmetçisi bulunan zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğu olduğuna dair kayıtlar, Belh hükümdarı veya hükümdarın oğlu ya da torunu olduğu şeklindeki rivayetlerden daha doğru görünmektedir. Sahip bulunduğu bütün dünya nimetlerinden vazgeçip zühd yolunu seçmesi sebebiyle destanlaştırılan hayatına dair bilgiler arasında önemli farklılıklar görüldüğü gibi tarihî kimliğiyle menkıbelerde anlatılan şahsiyeti arasında da ciddi uyumsuzluklar gözlenmektedir.⁴¹⁵

İbrâhim b. Edhem daha hayatta iken şöhreti geniş bir çevreye yayılmıştır. Kurduğu sohbet meclislerinde dostlarına nasihat etmiş, uzakta bulunanların sorularına cevap yazmıştır. Onun çok fasih konuştuğu ve zaman zaman şiir söylediği belirtilir; kaynaklarda kendisine nisbet edilen bazı beyitlere yer verilmiştir. Öğütlerinde helâl kazancın önemini vurgulaması dikkati çeker. Duasının kabul edilmesi için ne yapması gerektiğini soran birine helâl yemesini tavsiye eden İbrâhim b. Edhem, helâl kazançla çoluk çocuğun nafakasını sağlamayı yiğitlerin işi olarak görür.⁴¹⁶

Yüz kırkıncı sözde bahsi geçen İbrahim bin Edhem'den bir hikâyeye rivayet edilir:

ضياء القلب من اكل الحلال⁴¹⁷

Gönlün aydın olması helâl yemekdendir. Ya'ni demekdür ki gönül inşirâh bulup şevkle 'ibâdete meyl edüp lezzet almak ve gönül rüşen ve nürânî olmak olmaz illâ kişinin ta'âmı helâlden olmağdan olur. Kişinün kalbinün qasâveti ve qararması harâm yemekden olduğu gibi. Nağldür ki İbrâhim Edhem eydür: "Bir kerre Beytül Mağdis içinde kendümi haşîra şardum, hâdimler qovmayalar dëyü. Zîrâ gece olıcağ anda yatmağa hiç kimesneyi qomazlardı. Çünkü dünün nişfi geçdi, gördüm, mescid kapısı açıldı ve bir pîr içerü girdi, 'abâ giyerdi, geçüp iki rek' at namâz kıldı. Pîrinün 'ağabince kırk kişi içerü girdi. Pîr arkasını mihrâba eyledi. Bu kırk kişi karşusunda

⁴¹⁵ Reşat Öngören, **İbrahim Bin Edhem**, TDV İslâm Ansiklopedisi, 2000, Cilt: 21, s. 293.

⁴¹⁶ Öngören, **İbrahim Bin Edhem...**, s. 293.

⁴¹⁷ Gönlün aydın olması helâl yemektedir.

oturdılar, aradan biri eyitdi: Geceden bunda bir kişi yatur kim bizden degüldür, dedi. Pîr bu sözi işdüp gülümsedi, dedi. Eyitdi: Edhem oğlıdur, kırk gündür ki kılduğı namāzınuğ ħalāvetün bulmaz, dedi. Ve hem ol pîr dedügi gibi kırk gün idi ki ‘ibādetün lezzetün bulmazdım. Çünkü bu sözi işitdüm, qarārum kalmadı. Ol pîrün ħatına vardum, selām vërdüm ve eyitdüm ki: “Ol Tağrı ħağğı için olsun ki seni ve beni yarattı, ne sebebdür ki benim tã atumuğ řāzlığı gidüpdür.” dedim. Pîr eyitdi: “Fülān kimesneden ħurma şatun aldun idi. Bir ħurma yere düşdi, benim deyü aldun, ħurmaña ħatdun, ol ħurma senün degül idi. Ol ħurmayı nüş ëtdün. Üç yüz fersağ yol dilekden gerü ħaldun, tã at zevkıni bulamaduğun ol sebebdür.” dedi. İbrāĥim Ĥazreti eydür: “Ol ħurma şatan kişinün ħatına vardum, helāllik diledüm. Dükkān řāĥibi bu sözi işidüp na‘ ra urdı, dükkānını yağmalatdı. Hem-ān-dem kendi dağı dervişlerden biri oldı.” (vr. 48-b/49-a)

II.9.12. Bāyezîd-i Bistāmî

Nişabur tasavvuf ekolünün önde gelen isimlerinden olan Yahya b. Muaz Rāzî (ö. 258/872), Ebû Hafs Haddād (ö. 270/883) ve Hamdun Kassār’ın (ö. 271/884) akranı olan Bāyezîd, Bistām’da dünyaya gelmiştir. Bistām, Nişabur yolu üzerinde, büyük bir şehir merkezidir. Henüz çocukken Bāyezîd’in ileride büyük bir zat olacağı, hal ve hareketlerinin dengeli ve ölçülü, sözlerinin hikmetli, bakışlarının anlamlı ve yüzünün nurlu oluşundan belliydi. Bāyezid, pek çok üstaddan faydalanmıştır. Ancak bunlardan en önemlisi Ebû Ali Sindî’dir. Tasavvuf ilmi ile ilgili pek çok şeyi Ebû Ali Sindî’den öğrendiğini söyleyen Bistāmî üstadından, ağırlıklı olarak, tevhîd ve hakikatlerine dair dersler almıştır. Ebû Ali de Bāyezîd’den fikhî bilgiler öğrenmiştir. Bāyezîd’in vefatı ile ilgili olarak ise üzerinde ittifak edilen bir tarih mevcut değildir. Kaynaklar iki tarih üzerinde ağırlıklı olarak durur. Örneğın Sülemî, Bāyezîd’in vefat tarihi olarak hem 234/848 hem de 261/875 yıllarını duyduğunu aktarır. Bununla birlikte, bu tarihler arasında herhangi bir seçim yapmaz. Cāmî (ö. 892/1492) de her iki tarihi aktarır. Ancak 261/875 yılının daha doğru olduğunu söyler.⁴¹⁸

Yüz ellinci sözde bahsi geçen Bāyezîd-i Bistāmî’ye bir sual sorulur:

⁴¹⁹ طال عمر من قصر تعب

⁴¹⁸ İdris Türk, **Bāyezîd-i Bistāmî’nin Muhabbetullah Anlayışı**, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/5 Spring 2014, ss. 2007-2008.

⁴¹⁹ Ömrü uzun, elemi kısa oldu.

‘Ömri uzun ve gökçek oldu şol kimesne ki zahmeti ve eleme kışa oldu, ya‘nî az oldu. Zîrâ ‘ömr aña dêrler ki kişi zahmet ve ta‘abdan berî olup huzûr ile Hakk’a perestîş eyleye. Ve ba‘zılar demişler: “‘Ömr odur kim kişi hâzırlıkla geçüre, gafletle geçen ‘ömr ‘ömrden şayılmaz.” Ammâ ehlu’llâh: “‘Ömr odur ki kişiye haqîkatü’l-haqâyık münkeşif olup beka bi’llâh hâşıl ola.” Ve nakldür ki: Meger kim Hâzret-i Bâyezîd rahmetu’llâhi aleyh’e su’âl eylediler ki: “Yâ şeyh, kaç yaşınızda varsız ola?” Şeyh eyitdi: “Beş yaşumdayım”, dedi. Sâ’il gèrû eyitdi: “Yâ şeyh! Sizde yaş altmışdan ziyâde var. Pes, beş yaşundayım dedüklerini fehm edemedüm. Beyân buyurun.” dedi. Hâzret-i Bâyezîd eyitdi: “Haqîkat-ı hâl bana keşf olalı beş yıldır. ‘Ömr dağı andan berisidir, andan ötesi ‘ömrden degüldür”, dedi. (vr. 52a)

II.9.13. Cüneyd-i Bağdâdî

Cüneyd-i Bağdâdî olarak bilinen Ebu’l-Kasım Cüneyd b. Muhammed b. Cüneyd el- Bağdâdî el-Kavârîrî el-Hazzâz, tasavvuf tarihinde zühd döneminden tasavvufa geçiş sürecinde yaşamış ilk sûfilerden birisidir. Aslen Nihâvendli olan Cüneyd, bilinmeyen bir tarihte Bağdat’ta doğmuş, hayatını bu şehirde geçirmiş ve 297/909 tarihinde de vefat etmiştir. Ailesi cam ticaretiyle uğraştığı için “Kavârîrî”, kendisi de kumaş ve ipek ticaretiyle meşgul olduğu için “Hazzâz” unvanıyla tanınmıştır. İlim ve tasavvuftaki üstün konumu dolayısıyla “Tâvûlsü’l-Ulemâ”, “Seyyidü’t-Tâife”, “İmâlmü’l-Eimme”, “Lisâlnü’l-Kavm”, “A’bedü’l-Meşâyih” ve “Sultâlnü’l-Muhakkıkîn” gibi lâkablarla anılmıştır.⁴²⁰

Cüneyd’in tasavvuf sahasında fazla bir eser vermediği veya yazdıklarının bir kısmının günümüze kadar gelmediği söylenebilir. Onun *Kitâbü’l-Fenâ*, *Kitâbü’l-Mîsâk*, *Edebü’l-Müftekir*, *İlallâh* gibi küçük risâleleri ve dostlarından bazılarına yazdığı mektupları *Resâil* adı altında toplanmıştır. Bunların dışında onun birtakım sözleri, duâları, fikirleri, halleri ve kerâmetleri çeşitli tarihî ve tasavvufî kaynaklar aracılığıyla bizlere ulaşmıştır.⁴²¹

Cüneyd-i Bağdâdî’nin hayat hikâyesinden bahseden bütün biyografi yazarları ondan övgüyle söz etmişlerdir. Onu tasavvuf yolunun en büyük imamı, meşrebi ve mezhebi ne olursa olsun herkesçe makbul bir kişi olarak tanıtmışlardır. Kimisi onu kutub olarak görmekte, kimisi de tasavvufun hakiki temsilcilerinin sonuncusu diye

⁴²⁰Süleyman Gökbulut, **Tasavvuf Tarihinde Cüneydî Çizgi**, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012/21, Sayı 36, ss. 172.

⁴²¹Süleyman Gökbulut, **Tasavvuf Tarihinde..**, ss. 174.

nitelendirmektedir: İbn Mesrûk (ö. 298/910)'a “Kutub kimdir? Bize söyle.” denilince şöyle demiştir: “Zâhir değildir ama işâretin hükmü ile öyle görünüyor ki Cüneyd'dir.”

Yüz kırk dördüncü sözde bahsi geçen Cüneyd-i Bağdâdî'den bir hikâye rivayet edilir:

ضيف القلب اشد من ضيق اليد⁴²²

Ya‘nî demekdür ki kişinüñ gönli ıar olmak, eli ıar olmakdan ıatıdur. Zîrâ kişinüñ eli ıar olmak olursa daıı gönlinde vüs‘at olıcaı, ıuzür üzre olup refâhiyetde olur. Ammâ kişinüñ gönli ıar olsa, ‘âlemin mâli anuı olursa daıı bî-ıuzür olup küdüretten ģâlî olmaz. Anuı-çün demişlerdür: “Ġinâ oldur ki kişinüñ gönli ģanî ola. Mâl çok olmak ile ģinâ vèrmez.”

Hikâyet: Meger Cüneyd-i Bağdâdî'ye ģaceġi bir kîse aıçe getürdi ve eyitdi: Ĥelâl vechedendür, ıabul êdüñ, dedî. Cüneyd Şordı kim: “Bundan senüñ ıatında daıı var mıdur?” dedî. Ol ģaceġi “Ne‘am, vardur.” dedî. Yine Cüneyd Ĥazret[e] Şordı: “Daıa ziyâde olduġın ister misin?”, dedî. Ĥaceġi dedî ki: “Belî, isterum.” dedî. Ĥazret-i Cüneyd eyitdi: “Pes, benüm bu ıadar olduġın daıı dilemezem; çünki sen ziyâde olduġın istersin, benden sen daıı faıırraı ve muııtırıaı imişsin. İmdi saııa ģaııdur.”, dedî, ıabül êtmedi.” (vr. 50a)

II.9.14. Hallâc-ı Mansur

Asıl adı Ebu'l-Muġîs Hüseyñ b. Mansur el.Hallac el-Beyzavî. Hallâc-ı Mansur İnan sınırları içinde, Beyza'ya yakın Tûr denilen yerde 244/ 857 senesinde dünyaya geldi. Dedesi Muhammed adlı Zerdüşť dinine mensup bir zattır. Yetişme muhiti Basra olmuştur. Basrada, Beni Temim Kabilesi azadlılarından muteber bir aileye mensup, Ummu'l-Hüseyñ Karnabaiyye ile evlendi. Çok erken yaşlarda, hicri 260 senesinde kendini tasavvufa verdi. Tasavvufi yolda üç şeyhe hizmet etmiş, üçünden farklı alanlarda bilgi almıştır. Hocalarından birincisi Sehl-i Tüsterî'dir. 260-262 yılları arasında Ahvaz'da Sehl'in yanında hadis ve *Kur'an* öğrenir. Bu sırada o, gece namazlarının hikmetini ve gerçek tasavvufi düşüncenin ne olduğunu anlar. Çünkü bu asrın müslümanları sünnete ve *Kur'an'a* sıkı sıkıya bağlıdırlar. Tasavvufi anlayışından dolayı hicri 261 senesinde Basra'ya sürülen Tüsterî'nin ardından Hallac da gider. İkinci üstadı Amr el-Mekkî'dir (ö. 297/909). Hallâc sünnete son derece

⁴²² Gönün zayıf olması elin zayıf olmasından kötüdür.

bağlı, İmam Buharî'nin yetiştirdiği bu zattan dersler alır. Ondan tevbenin zaruretini ve manevi hallere itibar etmeme gereğini öğrenir. Hallac hicri 264 yılında bir mutasavvıfın kızıyla evlenir; ondan dört oğlu olur. Hallac'ın üçüncü hocası, Bağdâd Sufî Okulu'nun meşhur lideri Cüneyd-i Bağdâdî'dir (ö. 298/910). Hicri 264-284 yılları arasında, tam yirmi yıl onun hizmetinde bulunmuştur. Cüneyd'in, fikirlerini öğrettiği bir meclisi vardı. Hallâc, bu mecliste Nurî, Futî, İbn Atâ ve Şiblî gibi meşhur mutasavvıflarla beraber oldu. Hallâc bu mecliste, tasavvufi tecrübelerinin temelini teşkil edecek bilgileri öğrendi. Cüneyd'in meclisinde Hallâc, kendine has karakterini, çok geçmeden göstererek fikirleri ve görüşleri farklılık arz etti; sufi elbiseleri yerine çeşitli tipte elbiseler giydi. Hicri 284'te Cüneyd'den ayrılan Hallac kendi yolunu çizdi ve diğer sufilerden de ayrıldı. Diğer mutasavvıfların ona itimadı kalmamıştı. Zira hareketleri, onu diğer müslümanlardan ayırmaktaydı. Sufi elbisesini tamamen terk etti ve askerlerin kaba adım verdiği bir tip elbise veya murakka (kolsuz cübbe) giydi. Hicri 284'ten 286'ya kadar Tüsterî'de inzivaya çekildi. Bundan sonra, eskiden sufiyye mesleğine intisab edip bilahare ayrılmış bulunan Avaricî adlı birisi, reisü'l-kurra makamında bulunan İbn Mücahid'e, Hallac'ı, düzmece kerametler gösteriyor diye ihbar etti. Hallac muhakeme edildi. İdamı 24 Zilka'de 309/26 Mart 922 tarihinde vuku bulmuştur.⁴²³

Eserleri:

- 1- İki İbn Atâ ve Şakir b. Ahmed'e hitaben yazılmış altı mektup.
- 2-Tasavvufa dair 350 kadar vecize (Ruzbehân Baklî ve Sülemî mecmualarının zeyli).
- 3- Vaazlarına dair 74 hülâsa (Ahbaru'l-Hallâc).
- 4- 80 parça manzume (Journal Asiatique, Paris 1931, ayrı baskı).
- 5- 2 mensur mecmua.
- 6- H. 290 / m. 903 senesinden evvele ait 27 rivayet.
- 7- II Tavasın, Paris 1912. (Bu eser, Yaşar Nuri Öztürk tarafından Türk diline kazandırılmıştır).⁴²⁴

Yüz otuz dokuzuncu sözde bahsi geçen Hallâc-ı Mansur'un katli sırasında Şiblî ile olan konuşmalarına yer verilmiştir:

⁴²⁵ ضرب الحبيب اوحيع

⁴²³ Ethem Cebecioğlu, **Hallâc-ı Mansur**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1988, Cilt: 3, s. 333-338.

⁴²⁴ Cebecioğlu, **Hallâc-ı Mansur**, ss. 341-342.

Dōstun urması atı ađırdur. Ya‘nī dēmekdūr ki bir elem kim kiřiye dōstdan gelūr, yāddan gelen elemden aa artu rencīde olur. Ve naldūr ki ol vat ki allāc-ı Manřūr’ı ber-dār ēylediler, alk anı atletmek iun kimi tař, kimi ađacile ururlardı, āh dēmezdi, hemen “a a” dēyüp “Ene’l-a” dērdi. Ve azret-i řiblī ol meydanda āzır idi. Elinde bir gūl dutardı. Emr-i řerī^c yerine gelsūn iun elindeki gūl ile urdı. Manřūr “h!” ēyledi. Ve iledi. řiblī eyitdi: Yā Manřūr bu eller tařla ađala ururlar, āh ētmezsin. Ben gūl ile urduđumda niun ađlarsun? dēdi. Manřūr eyitdi: “Yā řiblī! Bu alk bī-gānedūr, benūm ālūm bilmezler. Bunların cevri ma^c zūrdur. ūnkim sen ālimden āřināsun, senūn arbuunun elemi mecmū^cunun arbından artudur. Zīrā alkun arbuı bedenūme yetiřūr, senūn arbuı cigereye yetiřūr, dēdi. (vr. 48a-b)

II.9.15. Ebu Bekir řiblī

Seyyidu’t-Tāife řeyh Cūneyd-i Bađdādī’nin yetiřtirdiđi halīfelerinden Tūrk-İslām mutasavvıfı Ebū Bekr řiblī tasavvufun tarīkat devrinden ōnce yařamıřtır. Tasavvuf tarihi kaynaklarında gōrūř ve dūřūnceleriyle yerini bulmuř olan řiblī, nesebi ve etnik kōkeni bakımından, Abbāsī saraylarında yetiřmiř, iyi eđitim almıř, yōneticilik yapmıř ve sonunda bunların hepsini terk etmiř zūhd ehli ilk Tūrk mutasavvıflardan biridir. Tarikatların tesis edilmesinden sonra Cūneyd-i Bađdādī’nin halīfesi olarak Kadiriye, Mevleviye, Rifaiye, řazeliye tarikatının silsilelerindeki řeyhlerden biri olmuřtur.⁴²⁶

Ebū Bekr řiblī, Abbāsī hilāfetinin bařkenti olan Sāmarrā’da dođ-muřtur. Kaynaklar řiblī’nin dođum tarihi hakkında her hangi bir bilgi vermemekle birlikte 334/946 senesinde 87 yařında ōldūđūnū sōylemektedirler.⁴²⁷

řiblī, dūnyevī zenginlikler iinde deb-debeli bir hayat yařarken zūhd yolunu semiř mutasavvıflardan biridir. O bu yolu seerken ōnce yařadıđı Sāmarrā Őehrinde Hayru’n-Nessāc’ın elinde tevbe etmiř, onun tavsiyesiyle Bađdad’a gelerek Cūneyd’in halkasına girmiřtir. Devrin tasavvuf anlayıřı geređi yařadıđı zamanın bir ok sūfisinden istifāde etmiř olabileceđini dūřūndūđūmüz řiblī’nin tasavvuf

⁴²⁵ Dostun darbesi ağırdır.

⁴²⁶ Rifāt Okudan, **Ebu Bekir řiblī: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri**, Tasavvuf: İlmī ve Akademik Araştırma Dergisi, 2007, Cilt: VIII, Sayı: 19, s. 211-234.

⁴²⁷ Okudan, **Ebu Bekir řiblī...**,s.212.

yolundaki şeyhleri iki büyük velî "Cüneyd el-Bağdâdî (ö.297/910) ve Hayru'n-Nessâc Ebu'l-Hasen Muhammed b. İsmâil (ö.322/837)" olmuşlardır.⁴²⁸

Şiblî'nin Cüneyd'e intisabı sırasında yaşadıkları insan tabiatının alışkanlıklarını terk ederek sûfî şahsiyetine dönüşmesini gösteren bir örnektir. O sûfî şahsiyeti kendisinde tabiat ve mîzac oluncaya kadar mücâhedeye ve nefsinı kırmaya devam etmiştir.⁴²⁹

Yüz otuz dokuzuncu sözde bahsi geçen Hallâc-ı Mansur'un katli sırasında Şiblî ile olan konuşmalarına yer verilmiştir:

139- ⁴³⁰ ضرب الحبيب اوحيع

Döstuñ urması çatı ağrıdır. Ya' nî demekdür ki bir elem kim kişiye döstdan gelür, yâddan gelen elemden aña artuğ rencide olur. Ve nağldür ki ol vaqt ki Hallâc-ı Mansür'ı ber-dâr eylediler, halk anı katletmek için kimi taş, kimi ağacile ururlardı, âh demezdi, hemen "Hağ Hağ" deyüp "Ene'l-Hağ" dèrdi. Ve Hazret-i Şiblî ol meydanda hâzır idi. Elinde bir gül dutardı. Emr-i şeri' yerine gelsün için elindeki gül ile urdı. Mansür "Âh!" eyledi. Ve inledi. Şiblî eyitdi: Yâ Mansür bu eller taşla ağaçla ururlar, âh étmezsın. Ben gül ile urduğumda niçün ağlarsun? dèdi. Mansür eyitdi: "Yâ Şiblî! Bu halk bî-gânedür, benüm hâlüm bilmezler. Bunların cevri ma' zürdur. Çünkim sen hâlimden âşinâsun, senüñ darbınuñ elemi mecmû'unuñ darbindan artuğdur. Zîrâ halkuñ darbı bedenüme yetişür, senüñ darbuñ cigerüme yetişür, dèdi. (vr. 48a-b)

II.9.16. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Mevlânâ, 30 Eylül 1207 tarihinde eski Türk kültür merkezlerinden bugün Afganistan sınırları içinde bulunan Belh şehrinde doğdu. Asıl adı Muhammed Celâleddin'dir. Büyükbabası Hüseyin Hatibî, yaşadığı devrin büyük bilginlerindendi. 1212-1213 yıllarında ailesi ve yakın dostları ile beraber Belh'ten ayrıldılar. Mevlânâ bu esnâda 5-6 yaşlarındaydı. Bahâeddin Veled, Belh'den ayrılırken hacca niyet etmişti. Nişâbur'a uğradıktan sonra bir kervanla Bağdat'a oradan Kûfe yoluyla Mekke'ye vardı. Hac farîzasını yerine getirdikten sonra Şam'da bir müddet kaldı. Oradan Malatya, Erzincan ve nihayet Sivas, Kayseri, Niğde yoluyla Karaman'a gelip yerleşti. On yıla yakın bir zaman süren bu yolculuk esnasında Bahâeddin Veled,

⁴²⁸ Okudan, **Ebu Bekir Şiblî...**,s.225.

⁴²⁹ Okudan, **Ebu Bekir Şiblî...**,s.220.

⁴³⁰ Dostun darbesi ağrıdır.

devrin önemli kültür merkezlerini dolaşmış, buralarda âlimlerle fikir alışverişlerinde bulunmuştur. Mevlânâ, 1225 yılında Semerkand'lı Hoca Şerâfeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun ile evlendi. Mevlânâ'nın vefatından sonra Mevlevîliği kuran "Sultan Veled" diye tanıdığımız oğlu Bahâeddin'de burada doğmuştur. Yedi yıl Karaman'da ikamet eden Bahâeddin Veled'i Anadolu Selçuklu sultanı Alâeddin Keykûbat Konya'ya dâvet etmiş ve 3 Mayıs 1228 tarihinde Konya'ya gelip yerleşmiştir.

1244 yılında Konya'ya gelen Şemseddin Tebrîzî adlı bir zat, onun ilimle dolu dünyasında yeni ufuklar açtı. Bir müddet sonra Şems aniden kayboldu. Mevlânâ, Şems'i çok aradı. Mevlânâ sırdaşlığını Çelebi Hüsâmeddin'le sürdürdü. Bu dönemde Mesnevî'si vücûda geldi. Mevlânâ Çelebi Hüsâmeddin'in sohbetiyle ülfet ederken, ansızın yıkıcı bir hummâya yakalandı. Hekimlerin çabaları fayda vermedi. 17 Aralık 1273 Pazar günü vefat etti.

Mevlânâ'nın eserleri ise; 25000 beyitten müteşekkil Mesnevi'si, 70000 beyitten oluşan Divan-ı Kebir'i, Rubailerini topladığı Rubaiyyat'ı, sohbetlerinin bir araya cem edildiği Mecalis-i Seb'a'sı ve Fihi Ma Fih'i'dir.⁴³¹

Seksen birinci sözde Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden bir beyte yer verilmiştir:

⁴³² ذر الطاغى فى طغيانه

Azgunı azguluğunda terk eyle. Ya' nî demek ola ki, bir kimesne nihâniyle 'işyân ve dâlâlet üzerine olup işlâha mümkün olmasa anı tuğyânunda ve azgunluğunda terk eyle, muşâhabet eyleme. Tâ kim saña dağı zararı erişmeye. Zîrâ yaramazlık ve edepsüzlük edenlerün zararı yalnız kendüye degüldür. Belkim nice kimesneye bile yetişür. Nitekim Hâzret-i Mevlânâ buyurur:

Beyt: بى ادب تنهانه حودراست

⁴³³ بلکه آتش بر همه آفاق زد

Ya' nî bî-edeb olan kişinün yaramazluğu yalnız kendüye degüldür, belkim cemî' -i âleme âteş urup incitmekdedür, demekdür. (vr. 32b)

⁴³¹ Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı, **Sezai Küçük ile Söyleşi**, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl: 8 [2007], Mevlânâ'ya Armağan Sayısı 20, 324-350.

⁴³² Azgınları azgınlığıyla bırak.

⁴³³ Edebsiz olan kişi sadece kendisine zarar vermez. Belki bütün âlemi ateşe verip incitir.

Şefik Can, **Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1997, Cilt:1 s. 25.

II.9.17. Sa'dî-i Şîrâzî

Şiirinde ve nesrinde her bir kelimeyi dikkatle seçen Sa'dî'yi, Mehmet Kanar "müjdecisi olduğu Şîraz'lı Hafız'ı bir yana bırakırsak, Fars edebiyatının en güçlü şairi, en büyük gazel üstadı, her sözü, her hikâyesi, her beyti bilgelik dolu"⁴³⁴ bir şair olarak tarif eder. İlim ve sanat merkezlerinden biri olan Şîraz'da 610/1210 yılında doğan ve çok küçük yaşta babasını kaybeden şair, 690/1292 yılında doğduğu topraklarda vefat etmiştir.⁴³⁵

Ahlâkî muhtevalı *Bostân* ve "makame" tarzının en güzel örneği *Gülistân*'ı yazmasından önceki dönemlerde Sa'dî, aşka dair şiirler söylediğini *Gülistân*'da açık olarak ifade eder. Onun bütün manzum ve mensur eserleri Külliyyât-ı Sa'dî adı altında bir araya getirilmiştir. Bu külliyyatta 16 kitap ve 6 risale bulunmaktadır. Sa'dî'nin Farsça manzum ve mensur eserlerinde yer yer Arapça ibare ve beyitlerin yanı sıra Arapça kaside de vardır. Fars edebiyatının en önemli üç isminden (söz ülkesinin üç peygamberi: Firdevsî, Sa'dî ve Hâfız) biri olan Sa'dî için bir tanımlama yapmak gerekirse, "fikri ve hayatı birleştiren bir ahlakçı" olduğu söylenebilir.⁴³⁶

Seksen üçüncü sözde bahsi geçen Sa'dî'den bir söze yer verilir:

Ve hem pâdişahların ihtilâtını deryâ seferine benzetmişler, sūdmend ve haşarnāk. Anuñ-çün Şeyh Sa'dî buyurur:

Bejt:

بدریا درمنافع بی شمارست⁴³⁷

اکر خواهی سلامت درکنارست

Ya'nî demekdür deryâ egerçi menfa'atlü incü çokdur ve hesabsızdur. Ammâ selâmet istersen kenardadır. Allâhu 'âlem. (vr. 33a)

II.9.18. Hâfız-ı Şîrâzî

Türk edebiyatı kaynaklarında Hâfız-ı Şîrâzî ismiyle tanınan büyük gazel şairinin asıl ismi Hoca Şemseddin Muhammed bin Bahaüddin Şîrâzî 706 (1326-27) yılında Şîrâz'da dünyaya gelmiş ve 769 (1389-90) yılında yine Şîrâz'da vefat

⁴³⁴ Mehmet Kanar, "Gülistân", Şule Yayınları, İstanbul 2013, s. 11.

⁴³⁵ Musa Balcı, *Bir İslâm Medeniyeti Şairi Olarak Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Poetikası*, EKEV Akademi Dergisi - Sosyal Bilimler -, 2016, Cilt: XX, Sayı: 66, s. 435.

⁴³⁶ Balcı, s. 436.

⁴³⁷ Denizin içinde pek çok faydalar vardır ama selamet istersen o sahildedir. Kilisli Rifat Bilge, *Şeyh Sâdî-i Şîrâzî-Bostân ve Gülistân*, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980, s. 342.

etmiştir.⁴³⁸ *Hâfiz Divanı*'nın defalarca Türkçeye tercümesi ve şerhleri yapılmış, şiirlerine nazireler yazılmıştır.⁴³⁹

Yetmiş dokuzuncu sözde *Hâfiz Divanı*'nından iktibas edilen bir beyit:

Beyt: اسأيش در كيتى تفسير اين دوحرفست

باد وستان تَلَطَف با دشمنان مدارا⁴⁴⁰

Ya‘nî demekdür iki cihānuñ diñlenmesi bu iki ħarfñ beyānıdır: Birisi dōstlarla luř ēdişmeñ ve birisi düşmenlerle müdārā ėyle demekdür. (vr. 32a)

II.9.19. Ahmedî

Yaklaşık 735/1334-35 yılında doğduğı söylenen Ahmedî'nin asıl adının Tâcüddin İbrâhim bin Hızır olduğı üzerinde birçok araştırmacı ittifak etmiştir. Ahmedî'nin nerede doğduğı ve ilköğrenimini nerede yaptığı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bir dönem Mısır'da bulunduğı, ardından Germiyan sarayında, Aydınogulları beyliğinde ve son olarak da Osmanogulları memleketinde yaşadığı bilinmektedir. Şairin seksen yaşını geçmiş olarak Amasya'da öldüğü kaynaklarda belirtilmektedir.⁴⁴¹

Türk edebiyatında ilk manzum İskender-nâme 1390'da Ahmedî tarafından yazılmıştır. Firdevsî ve Nizâmî'nin eserlerini tercüme etmeyerek onlardan orijinal bir eser ortaya koymayı başarmıştır. İskender-nâme, Germiyanoglu Mir Süleyman (1361-1387) için yazılmaya başlanmış, Yıldırım Bâyezid (saltanatı 1389-1403)'in büyük oğlu Emir Süleyman (ö. 1411)'a sunulmuştur. 8754 beyit ihtiva eden eserde İskender'le ilgili asıl kısımlar 5894 beyittir. Eser, “fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün” vezniyle yazılmıştır.⁴⁴²

İki yüz otuz sekizinci sözde *İskender-nâme*'den bir beyit iktibas edilmiştir:

Ve hem demişlerdür, dâ'im kişi gerçek sözlü olsa yüzünde beşâşet ve mehâbet eksük olmaz. Anuñ-çün Ahmedî demişdür:

⁴³⁸ Hamdi Birgören, *Hâfiz-Fuzûlî Karşılaştırması*, Turkish Studies, S. 8/8 Yaz 2013, s. 302.

⁴³⁹ Birgören, s.302.

⁴⁴⁰ Her iki âlemin de huzuru şu iki cümleye bağlıdır: Düşmanlara karşı dostça davranış, dostlara iyilik. (Abdülbaki Gölpınarlı, *Hâfiz Divanı*, MEB, Ankara 1988, s. 12).

⁴⁴¹ Bünyamin Ayçiçeği, *Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskender-nâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2013, Sayı 10, s. 133.

⁴⁴² Ayçiçeği, s. 134.

Beyt: Râst gūyîḡ tâzedür dâ'im yūzi
Nā-ḡabūl olur yalancınūḡ sözi⁴⁴³ (vr. 71b)

II.9.20. Karamanlı Nizâmî

Nizâmî Karaman Beyliḡi hudutları içinde, Konya šhrinde doğmuštur. Doğduḡu tarih bilinmemekle beraber, İbrahim Bey'in Karaman Beyi olduḡu sıralarda, doğum tarihinin 1435-1440/839-844 yılları arasında doğduḡu kestirilebilir.⁴⁴⁴ Nizâmî'nin genç yašta iyi yetišmiš, kùltür sahibi bir genç olduḡu šiirlerinden anlaşılıyor. Bunu da okumuš bir aile içinde olmasında borçludur. Babası Konya'nın tanınmıš müderrislerinden Molla Veliyüddin'dir. İlk tahsilini babasından almıš ve Arapçayı da babasından öğrenmištir. İran'daki öğrenimi sırasında šiir sanatı için gerekli bilgileri aldıktan sonra Farsçayı da öğrenmištir.⁴⁴⁵

Nizâmî'nin küçük bir Divân'ı vardır. Bu Divân'da Farça gazel ve rubailerin yanında Türkçe šiirler de bulunmaktadır.⁴⁴⁶

Karamanlı Nizâmî'nin beytine seksen altıncı sözde yer verilmištir:

(vr. 34a) Eylel ki dëmišlerdür, beyt:

‘İzzet [istersen] Nizâmî nefsüni ḡör èyle kim
Nefsüni ḡör èylemekden buldı ‘izzet her ‘azîz⁴⁴⁷

⁴⁴³Yašar Akdoḡan, **İskendernâme**, Kùltür ve Turizm Bak. Yay. Ahmedî, 4701. beyit. 26.01.2019, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0>, s. 294.

⁴⁴⁴ Halûk İpekten, **Karamanlı Nizâmî, Hayatı, Edebî Kišiliḡi ve Divânı**, Ankara 1974, S. 15.

⁴⁴⁵ İpekten, **Karamanlı Nizâmî,...**, s. 16.

⁴⁴⁶ İpekten, **Karamanlı Nizâmî,...**, s. 23.

⁴⁴⁷ İpekten, **Karamanlı Nizâmî,...**, s.160.

II.10. MANZUMELERDE KULLANILAN VEZİNLER

Tabloda gösterildiği gibi vecizelerin izahı sırasında geçen Türkçe manzumelerde 3 farklı aruz vezni kullanılmıştır. Bunlardan 13 kez kullanılan “Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/ fā‘ ilün” vezni başta gelmektedir. Onun ardından 4 defa ile “Mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/ fe‘ ülün”, 2 defa ile “Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün” vezni kullanılmıştır.

Manzumelerin sadece ikisinin şairi verilmiş olup tabloda gösterilmiştir. Diğer manzumelerin şairi ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Vecize No	Şiir Türü	Vezni	Bahri
71	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
78	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
86	Gazel	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün/fā‘ ilün (Karamanlı Nizâmî)	Remel
92	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
100	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
102	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
111	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
112	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
127	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
129	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
130	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün/fā‘ ilün	Remel
131	Mesnevi	Mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/fe‘ ülün	Hezec
132	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
147	Mesnevi	Mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/fe‘ ülün	Hezec
151	Mesnevi	Mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/fe‘ ülün	Hezec
152	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
155	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün	Remel
170	Mesnevi	Mefā‘ ilün/mefā‘ ilün/fe‘ ülün	Hezec
238	Mesnevi	Fā‘ ilātün/fā‘ ilātün/fā‘ ilün (Ahmedî)	Remel

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NESRÜ'L-LEÂLÎ ŞERHİ

III. METİN

III.3.1. *Nesrü'l-Leâli Şerhi'nin Yazma Nüshaları*

İncelemesini yapmış olduğumuz bu çalışma Mustafa bin Şücâ'nın Millet Kütüphanesindeki Ali Emiri Şer'îye Koleksiyonunda kayıtlı olan nüshasıdır.⁴⁴⁸ Yazma, genel olarak 76 varaktan oluşmaktadır. 225x165, 160x75 mm ölçülerinde, sırtı siyah meşin, kapakları açık ve koyu kahverengi ile ebrulu kağıt kaplı mukavva bir cilt. Abâdî kağıda, talik yazıyla, genel olarak 21 satır yazılmıştır. Ayrıca derkenarlarında konudan bağımsız bilgiler, şiirler ve anekdotlar verilmektedir. Müstensahi ve istinsah tarihi belli değildir.

Aynı eserin Seyyid Mehmed Hüsâmeddin tarafından istinsah edilmiş bir diğer nüshası da Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde kayıtlı olan nüshadır.⁴⁴⁹ 62 varaktan oluşan bu nüsha da talik yazıyla ve genel olarak 23 satır yazılmıştır. Seyyid Mehmed Hüsâmeddin tarafından istinsah edilen bu nüsha ile incelemesini yaptığımız nüsha kelime kelime aynıdır. Bu sebepten dolayı nüshalar arasında edisyon kritik yapılmamıştır. Bu nüshanın da istinsah tarihi belli değildir. Farklı özellikleri ise nüsha derkenarlarında konudan bağımsız herhengi bir bilginin olmaması, sayfa sayısı ve kullanılan hat yazısıdır.

Mustafa bin Şücâ'nın incelediğimiz eserinin bu nüshası, sadece mensur bir *Nesrü'l-leâli* tercüme ve şerhi değil, aynı zamanda “derkenar”larıyla türlü konulara dair faydalı bilgileri içine alan, asırların izlerini çağımıza kadar taşıyan bir mecmua gibi... Sayfa kenarlarına yazılmış çeşitli hadisler, peygamber, halife, imam, veli ve filozof sözleri, hikemî soru ve cevaplar, fetvâ kitaplarından iktibaslar, şiirler de monotonluğu giderip esere renk katıyor.⁴⁵⁰

Mukaddime kısmında hamd ve senâdan sonra yazılış sebebi belirtilmiş, eserin adı verilmiş ve şerh metnine geçilmiştir. 267 özlü söz numara verilmeden yazılarak şerh edilmiştir. Sözlerin izahı sırasında 11'i Türkçe, 4'ü Arapça ve 15'i Farsça olmak üzere 30 manzumeye yer verilmiştir.

⁴⁴⁸ Nesrü'l-leâli Şerhi, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emirî, Şer'îye, Numara 629.

⁴⁴⁹ Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, İsmail Saib I 623.

⁴⁵⁰ Ceyhan, *Türk Edebiyatı'nda ...*, s.165.

III. 3.2. Metnin Kuruluşunda Tutulan Yol

İncelemesini yaptığımız *Nesrû'l-Leâli* Tercümesi'nin metni oluşturulurken tek nüsha olduğu için herhangi bir karşılaştırılmaya gidilmemiştir. Metin kuruluşunda yaptığımız değişiklik ve ilaveleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Metinde geçen âyet, hadis, Arapça ve Farsça sözler iki kelimedenden fazla olmaları halinde aslî harfleriyle tesbit edilmiş; tercümeleri ise dipnotlarda gösterilmiştir.

2- Arapça terkipler şu şekilde yazılmıştır: bi-ḥasbi'l-ḥaḳīḳat, fi'l-i mekrūh, cemī' -i ef'āl.

3- İncelemesini yaptığımız bu eserde –ub, –üb şeklinde yazılan gerundium ekleri, Türkçe kelimelerin sonunda -b olmadığından dolayı –up, –üp şeklinde kaydedilmiştir: ol-up, aldan-up, dutun-up, olmay-up.

4- Bildirme ekinin her zaman yuvarlak ünlü harfli şekli kullanılmıştır: müştehiyyâtı-dur, artmakta-dur.

5- Geniş zaman eki olan -r'nin aldığı yardımcı ünlü harf yuvarlak olarak -ur, -ür şeklinde ve -ar, -er şeklinde düz-geniş yazılmıştır: kırtar-ur, mükerrerem kııl-ur.

6- Bir ön edatla bir ismin birleşmesiyle oluşan kelimeler tireli yazılmıştır: bî-vefâlık, bî-rahm, pür-ğam, penc-şenbih, ber-ṭarâf, ser'î'üz-zevâl

7- Dönüşlülük eki -n'nin önüne gelen yardımcı ünlü harfler her zaman dar-düz olarak yazılmıştır: doḳınur, nefsündür, faḥr edinmek.

8- Müstensih tarafından sıra numarası yazılmamış vecizelere atıflarda kolaylık olması için, her söze bir sayı verilmiştir.

9- Cümlelerde eksik olan yerler manaya göre tamamlanmış; tarafımızdan yapılan bu ilaveler köşeli parantez [ ] içinde gösterilmiştir.

10- Eserde atıfta bulunulan âyet, hadis, Farsça ve Arapça beyitlerin manaları/kaynakları dipnotlarda verilmiştir.

11- Nesre çeviride beyit ve vecizelerin Arapça asılları da göz önünde bulundurulmuştur.

12- Metnin Latin harflerine aktarımında kullanılan transkripsiyon işaretleri aşağıda gösterilmiştir.

III. 3.3. Transkripsiyon Alfabeti

ء: ʾ	ص : Ş, ş
ا : A, a, Ā, ā, E, e	ض : Đ, đ, Ž, ž
ب : B, b	ط : Ṭ, ṭ
پ : P, p	ظ : Ẓ, ẓ
ت : T, t	ع : ʿ
ث : Ṣ, ṣ	غ : Ğ, ğ
ج : C, c	ف : F, f
چ : Ç, ç	ق : Ḳ, ḳ
ح : Ḥ, ḥ	ك : K, k
خ : Ḥ, ḥ	گ : G, g, ŋ
د : D, d	ل : L, l
ذ : Ẓ, ẓ	م : M, m
ر : R, r	ن : N, n
ز : Z, z	و : V, v, O, o, Ö, ö, U, u, Ü, ü, Ū, ū
ژ : J, j	ه : H, h, a, e
س : S, s	ی : Y, y, I, ı, İ, i
ش : Ş, ş	

III. 3.4. *Nesrū'l-leālī*'nin Transkripsiyonlu Metni

[vr. 1b] بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى خلق الانسان ووهبه العلم والحكمة والبيان وبعث منهم الانبياء والمرسل بالحجة والبرهان وانزل عليهم التوريت والنجيل والزر بور والفرقان وفضل بين الرسل حبيبه محمد من بنى عدنان صلى الله تعالى عليه واصحابه خيارالايمن وبعده.⁴⁵¹

Bilgîl ki, kıdvetü'l-ümerâ'i'l-izâm, 'umdet-i küberâ'i'l-kirâm muhibb-i ehli'l-ħaġġi ve'l-yaġîn şemsü'l-milleti ve'd-dîn Ahmed Beg İbn 'Alî Beg İbn Evrenos Beg⁴⁵² hicret-i Resûl'ün (şall'allâhu 'aleyhi ve sellem) toġuz yüz ikinci yılında Emîrû'l mü'minîn 'Alî İbn Ebî Tâlib (kerrema'llâhu Te'âlâ vechehu ve rağıya'llâhu Te'âlâ 'anhu) bir kitâb kim *Nesrû'l-leālî* dërler, ol emîr-i kebîre tuġfe getürmişler. 'Arab lisânı üzre olup ve icâz olduġün "Türkîce şerġ yazılsun." dëyü bu faġîr, eđ'afü'l-ibâd Mustafa bin Şücâ'a işâret buyurdılar. Anların işâretiyle Türkîce şerġ yazıldı. Ammâ ziyâde tafşîl olunmadı tâ kim mütâla'a edenlere tekâsül gelmeye ve ziyâde ihtîşâr daġı olunmadı. Tâ kim şübġe ve işkâl ħalmaya. Ĥayru'l-umûr üzre ketb olındı. İfrâġ ü tefriġ olmamaġdır. Zîrâ [vr. 2a] Resûl 'aleyhi's-selâm buyurdu: ⁴⁵³ خيرا الامور اوسطها, dëdi ve hem ba'zı kelimâtın şerġinde âyât-ı kerîme ve ehâdiş-i Nebeviyye ve ba'zı mevâzi'de ekâbir kelimâtından 'alâ-sebîli'l istişhâd zıkr olındı. Ammâ es'ile ve ecvibe îrâd olunmadı tâ kim 'alâ-sebîli't-tecessüs ve münâzara ve 'alâ-ġarîġu't tefadđul mübâġase münfehîm olmaya. Zîrâ Resûl Hazreti 'aleyhi's-selâm buyurdu:

⁴⁵⁴ ان الله ينهكم عن قيل وقال Ma'nâsı budur ki: Allâh Te'âlâ sizi neġy eyledi kıyıldan ve ħâlden. Ya'nî tefadđül ħasd êdüp münâzara ve mübâġase êtmekden, dëmekdür.

Ve bilgîl kim bu kitâb hurûf-ı teġeccî tertîbi üzre yazılmışdur. Ya'nî bir kelâm kim evveli elif olsa anı ħarf-i elifde zıkreder ve eger ol bâ olsa anı ħarf-i bâ'da zıkr êder, tâ ħarf-i yâ'ya varınca. Va'llâhu a'lem.

⁴⁵¹ İnsana Allah ilim, hikmet ve beyan vermiştir. Onların içinden delil ve burhanla nebiler ve resuller göndermiştir. Onlara Tevrat, İncil, Zebur ve Furkan'ı indirmiştir. Peygamberler arasında da Habibi Muhammed b. Beni Adnan'ı en üstün kılmıştır. Onun ashabını da kendisinden sonrakilere karşı en hayırlı kılmıştır. Hamd yaratan Allah'a olsun.

⁴⁵² İsmi gibi mutluluġu yok olmasın, Allah lütfuyla onun kalıcılıġını devam ettirsin.

⁴⁵³ İşlerin hayırlısı; vasat (orta halli) olanıdır. (*Beyhakî*, 8/518).

⁴⁵⁴ Allah Te'âlâ sizi kıyıldan ve ħâlden neġy eyledi. (*Beyhakî*, 43874).

El-evvel Harf-i elif:

[1-]⁴⁵⁵ ايمان المرء بايمانه

Ya' nî erüñ imānı andlarından bilinür. Bilgil kim imān lügatde taşdıķ-ı albe d rler. Taşdıķ-ı alb didüg m z, kişi Allāhu Te'ālā'nun ululıgını ve vahdāniyyetini bil p g nliyle inanup gereklemekdir. Ve hem kişin n Allāh Te'ālā'dan orması

Allāh Te'ālā'yı bil p inandugına g re olur. Nitekim Allāh Te'ālā *Kelām-ı Kadīm*  nde buyurur: ⁴⁵⁶ اِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ لُغَمَاءَ Ya' nî “Allāh Teālā'nun ulları Allāh Te'ālā'dan ormaz illā Allāh Te'ālā'ya 'ālim olup bilen ullar orarlar.” d mekd r. [vr. 2b] Meşelā bir kimesne ef' iyi bilmey p ve arārın bilmese ol kişi ef' iden ormaz. Ammā bir kişi ef' iyi bil p ve arārın bilse şeklinden bile orsa gerekd r ve hem Allāh Te'ālā'[y]ı bil p imān get ren kişi yalan yere yem n etmege orar. Eğer bir nesneden  t r  yem n  tse, and id gi nesnenin  zerine řābit olur. Pes er n imānı andan bilin r d megin ma'nāsı ş yle olur kim: Eğer kişi yem n  td gi vaqtin yalan yere and imekden şakınup ve and id gi nesne  zerine řābit olursa, imānın gerekliği 'alāmetidir. Ve yāh d yalan yere and ierse ve yāh d and id gi nesne  zerine řābit olmazsa imānun a' fina delildir. Ammā kişi gerekd r ki g c  yetd kçe gerek yere dağı olursa and imekden şakına ve haberde gel pd r ki: “Kişi yalan and imek āđir vaqtde imānun zevāline sebep olur.”

[2-]⁴⁵⁷ آخوك من اساك فى الشدة

Ya' nî d mekd r ki sen n ardaşun şağa şiddet yet şd gi vaqt ve başına bir iş geld gi vaqt şağa muvāfaat  d p yārlıđ  dendir. Zirā v s'at ve ni'met vaqtinde kişiye d st oğ olur. Anun- n d mişlerd r:

Bi'l-beyt el-Fārisi:

دوست مشمار آن كه در نعمت زند

لاف يارى و برادر خواندگى

دوست آن دانم كه گيرد دست دوست

در پريشان حالى و درماندگى⁴⁵⁸

⁴⁵⁵ Bir kişinin imānı ettiği yeminlerden (anlaşılır) bilinir.

⁴⁵⁶ Allah 'ın kulları iinde O'ndan hakkıyla korkanlar, ālimlerdir. (*Kur'ān*, Fātur, 35/28).

⁴⁵⁷ Kim darlığ ve yokluk zamanı yardım ediyorsa o senin kardeşindir.

⁴⁵⁸ Nimet iinde iken dostluktan s z edip; “Kardeşim!”, diyeni, dost sayma. Dost, sıkıntılı anında, aresizliğinde dostunun elini tutan kimsedir.

Beytiñ ma‘nāsı [vr. 3a] demekdür ki: Dōst şayma şol kimesne[y]i kim ni‘ met vaqtinde yārlik lāfin ura ve dañı qardaşlık da’vāsın eyleye. Dōst anı bilürüm kim dōstunuñ elini dutar perişan olduğı zamānda dañı ‘āciz qalduğı vaqtdē. Pes demek olur kim kişiyē dōst-ı şādık ve yār-i muvāfık oldur kim kişiyē şiddeti vaqtinde muvāfaqat eyleye. Rehāda muvāfaqatla dōstluğ olmaz.

[3-] ⁴⁵⁹ اظهار الغنا من الشكر

Ya‘nī kişi ğinā gösterüp ihtiyāc göstermemek şükrdendür. Zīrā ihtiyāc göstermek şikāyet etmekdür. Pes bundan murād demekdür kim mevcūda qanā‘ at edüp rāzī ol, şikāyet eyleme tā kim şākir qullardan olasın. Nitekim Resūl Hazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁴⁶⁰ كن قانعا تكن اشكر الناس Ya‘nī “Hağ[kuñ] vėrdüğü ni‘ mete rāzī ol ve qāni‘ ol, kim Ādem oğlanlarından Allāh Te‘ālā’nuñ ni‘ metine ziyāde şükr edicirek ve izhār edici olasın” demekdür. Ve haberde gelüpdür ki: “Kişi musibeti ihfā etmek izhār-ı ğinā gibidür.” Nitekim naql olunur ki: Meşāyihdan birinüñ ayağına taş toqınmış qan revān olup aqarken gülermiş. Şormışlar ki: “Ayağıñızdan qan aqarken gülerdiñüz.” demişler. Eyitmiş ki: “Benüm güldüğüm şükr menzilesinedür. Eger incinme göstersem şikāyet etmiş olurum.” demiş.

[4-] [vr. 3b] ⁴⁶¹ ادب المرء خير من ذهبه

Ya‘nī erüñ edebi altunından hayrludur. Ya‘nī demekdür ki egerçi kişi altunla şeref bulur ammā ol irtifā‘a kim kişi edeb-i dīn ile olur, altunla olmaz ve ba‘zılar demişler: “Altunla kişiyē ancak dünyā şerefi el vėrür, ammā kişi dünyā ve āhıret sa‘ādetini edebiyē bulur.” Zīrā ki ehl qatında edeb inkıyād-ı Hağq’a ve ittibā-ı Resūle dėrler. Bu nesne her sa‘ādetüñ menba‘ı ve her devletüñ ma‘denidür. Anuñ-çün ‘Acem ‘azizleri buyurmuşdur:

Bi'l-beyt el-Fārisī:

با ادب باش تابزرک شوی

که بزرکه نتیجهء ادبست ⁴⁶²

Ya‘nī "Edeblü ol, tā ulu olasın. Zīrā kim ululuk edebün neticesidür. Bunun ma‘nāsı demekdür ki: Edeb şeri‘ine ve edeb tarıqine gökçek ri‘āyet eyle, tā kim dünyā ve āhıret sa‘ādetine yetişesün. Şekk yoğdur ki kişi Hağ qatında ve halk katında ‘aziz olmağ, ādāb-ı Hağ ve ādāb-ı Resūle ri‘āyet etmekle olur.

⁴⁵⁹ Kişinin zenginlik gösterip ihtiyaçlarını gizlemesi şükrdendir.

⁴⁶⁰ Verilen nimetlere rāzı ol insanların en çok şükredeni olursun. (*İbn Mace*, 4207).

⁴⁶¹ Er kişinin edebi altınından hayırlıdır.

⁴⁶² Edepli ol ki ulu olasın çünkü ululuk edebın neticesidir.

[5-] ⁴⁶³ اداء الدين من الدين

Ya‘nî borcu ödemek dîndendir. Ya‘nî demektür ki: Kişi borcın ödemek dînün gökçekligindendir. Zîrâ borc dînde ‘aybdur. Nitekim Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁴⁶⁴ الدين شين الدين Ya‘nî “Borc dînün kabâhâti ve ‘aybıdır.” demektür. Ve demişler: “Kişi borc edinmek ellerine ve ayaklarına bend edinmekdür.” ve “Borc âzâdeleri kul kıılır.” [vr. 4a] Nitekim Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm: ⁴⁶⁵ اقلل من الدين Ya‘nî “Borcuñı az ét, ya‘nî borc edinme tâ kim âzâd olup dirlik etmiş olasın.” Zîrâ kişi medyün olıcağ gamuñ, hüzñüñ esîri olur. Anuñ-çün Resül Hâzreti şall'allâhu te‘âlâ ve ‘aleyhi ve sellem buyurur ve nehy eder: اياكم والدين فانه هم بلليل وزلة ⁴⁶⁶ Ya‘nî demek olur kim: “İhtirâz édüp şaķınıñ borc edinmekden. Zîrâ kaçan siz edâsından ‘âciz olsañuz gündüz zillet elemin görüp gece hemm ve gamm elemin çekersüz.” Ve Resül Hâzreti şall'allâhu Te‘âlâ ve ‘aleyhi ve sellem hadîş-i âhârında buyurdu: ⁴⁶⁷ لا هم الا هم دين Ya‘nî “Hiçbir guşsa yokdur borc guşsasından mübâlağa ve katı ola.” demektür. Pes, kişiye gerekdür kim sa‘y édüp haķķ-ı ‘ibâdı üzerinden getüre, mezâlime irtikâb eylemeye, tâ kim ekmel olup ve özin taşfiye kııla.

[6-] ⁴⁶⁸ ادب عياك تنفعهم

Ya‘nî ‘iyâlünji te‘dîb ét, anlara menfa‘at eyle. Ya‘nî demek olur kim: Kişi ehline ve evlâdına edeb ta‘lîm etmek vâcibdür ve hem evlâda menfa‘at etmek edeb öğretmek imiş. Nitekim Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur:

⁴⁶⁹ ما نحل والده ولدا افضل من حسن الادب Ya‘nî demektür ki “Ata oğluna ‘ıvâzsuz vèrdügi nesnelerde hüsñ-i edebden efđal yokdur.” Böyle demek ata oğluna mâl i‘tâ etmekden edeb ta‘lîm etmek [vr. 4b] yegrekdür, demektür. Ammâ oğula edeb ta‘lîminden murâd şan‘at ve ‘ilm ta‘lîmidür. Zîrâ dînün ve dünyānuñ şerefi bunlaruñladur. Resül ‘aleyhi’s-selâm hadîş-i âhârında buyurur: ⁴⁷⁰ اكرموا اولادكم واحسنوا ادابهم Ya‘nî “Evlâduñuza ikrâm édün daħı anlara edeb ihsānuñ édün.” Demişler ki: “Evlâda ikrâmdan murâd gökçek edeb vèrüp *Kur‘ân-ı ‘Azîmü’s-şân* ta‘lîm etmekdür.” Âdâb

⁴⁶³ Borç dînün kabahati ve ayıbıdır.

⁴⁶⁴ Borç dînün kabahati ve ayıbıdır. (*Kenzü'l-Ummal*, 15476).

⁴⁶⁵ Borcunu az kıl veya borç edinme ki hür (azâd) olasın. (*Beyhakî*, 7/385).

⁴⁶⁶ Borç edinmekten sakının. Zira ödemede güçlük çekerseniz gündüz zilletini, gece elemini çekersiniz. (*Beyhakî*, 4/404).

⁴⁶⁷ Hiçbir keder borç kederinden daha ağır değildir. (Taberâni, *Mucemu'l-Evsat*, 6/154).

⁴⁶⁸ Eş ve çocuklarına edep öğret ki onlara faydalı olasın.

⁴⁶⁹ Babanın evlâdına karşılıksız vèrdügi en faziletli nesne güzel ahlâktır. (*Tirmîzi*, 33).

⁴⁷⁰ Evlâdınıza ikrâm edin ve onları güzel terbiye edin. (*İbn Mâce*, Edeb, 3).

ihsân etmekden murād, ādāb-ı dīn ve ādāb-ı dünyevī gökçek edicek tarīķ bildirmekdür.

[7-] ⁴⁷¹ احسن الى المسئئ تسد

Ya‘nī demekdür kim: “Saņa yaramazlık edene eylük eyle, anuñ yaramazlığına sedd edüp yaramazlığıun men‘ eyle.” Zīrā kişi yaramazlık edene eylük eylese ol dañı etdügi yaramazlıķdan utanup yaramazlığıunı terk edüp eylüge başlar ve ba‘zılar demişler: Bundan murād fütüvvet ta‘līm eylemekdür. Zīrā fütüvvet oldur ki kişi yaramazlık edene eylük eyleye ve haberde gelüpdür ki: Hāzret-i Resül ‘aleyhi’s-selām Cibrīl-i Emīn’den ‘aleyhi’s-selām “Fütüvvet nedür?” dedi, şordı. Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām eyitdi: ⁴⁷² صل من قطعك واعف عن ظلمك واعط من جرمك ,dedi. Ma‘nāsı: “Senden kesilen kimseye sen şıla edüp saņa zulm eden kimesnenüñ şuçını ‘avf edüp dañı saņa ziyān edüp seni mahrüm kılanı sen i‘tā etmege derler.” demekdür.

[8-] [vr. 5a] ⁴⁷³ اخوان هذا الزمان جواسيس العيوب

Ya‘nī “Şimdiki zamānuñ qarındaşları ‘ayblar cüst edicidür halka ifşā etmek için.” demekdür. Zīrā şimdiki zamānda bir kişi bir kişiyle kim muşāhabet eder, ol nice eksüciğini fāş etmekde olur ve naķldür kim İmām C‘afer-i Şādık rađıyallāhu Te‘ālā ‘anhu bir müddet halkdan kesilüp taşra çıķmadı. Süfyān-ı Şevrī (rahmetu’llāhi Te‘ālā) görmege vardı, eyitdi: “Ey sulţān-ı velāyet ve ey çerāğ-ı millet, bu halāyık mübārek nuţkıñuzun fā’idelerinden mahrüm oldılar. Niçün halvet ihtiyār kılduñuz?” dedi. C‘afer-i Şādık (rađıyallāhu Te‘ālā ‘anhu) cevāb vėrdi: “Bu zamān anı iķtizā eder.” dedi ve eyitdi: ⁴⁷⁴ فسد الزمان وتغير الإخوان Ya‘nī “Zamān yaramaz oldı ve qaradaşlar ayruķsı oldı.” demekdür. Ve bu iki beyti okudı: Beyt-i ‘Arabī:

ذهب الوفا كذهابا من ذاهب

والناس بين حجابك وكارب

يفشون بينهم المودة والصفاء

⁴⁷⁵ وقلوبهم مخشوة بعقارب

⁴⁷¹ Sana kötülük edene sen iyilik ederek onu kötülükten men et.

⁴⁷² Senden kesilen kimseye sen şıla et, sana zulmeden kişiyi affet ve seni mahrum edene sen ver. (*Müsned*, 16696).

⁴⁷³ Bu zamanın kardeşleri halka göstermek için ayıpları araştırırlar.

⁴⁷⁴ Zaman yaramaz (fesat) oldu ve kardeşler ayrıldı.

⁴⁷⁵ Gidenlerle birlikte vefa da göçtü gitti. İnsanlar perdeler arkasında hüzün içinde, aralarında sevgi ve neşe saçarlardı ama kalpleri akreplerle doludur.

Ya‘nī demekdür ki: “Halkuñ arasundan vefā gitdi, şol helāke gidenüñ ümmeti gitdügi gibi ve Ādem oğlanları kayd ile şirretle taleb arasında qalmışlardır. Egerçi birbirinüñ ortasında dōstluq dağı şafā ifşā edüp izhār ederler ammā göñülleri ‘akrebler ile toptolu olmışdur.”

[vr. 5b] [9-] ⁴⁷⁶ من استغنت عنه فانت نظيره, و من احسنت اليه فانت اميره, ومن طمعت فيه فانت اسيره

Ya‘nī demekdür ki: Eger bir kimseden müstağnī olup ihtiyācuñ olmasa, sen anuñ nazīri ve mişli olmuş olursın. Zīrā anuñ saña ihtiyācı olmadığı gibi senüñ dağı aña ihtiyācuñ olmaz. Pes, ‘adem-i ihtiyācda berāber olmaqdır. Ve eger bir kimseye ihsān ēylesen, ihsān ēyledüğüñ kimesnenüñ begisün, zīrā anuñ saña ihtiyācı olur tevāzū‘da ve iltiyāmda olur. Ve eger bir kimesnenüñ qatında ümizüñ ve tama‘uñ olsa, ol kimesnenüñ esīrisüñ. Zīrā ihtiyācuñ sebebiyle dā‘im aña tevāzū‘da ve iltiyāmda olursın. Pes, kişi haqīkatde āzād olup ve rāhat olması ol vaqt olur kim tama‘ getürüp halkdan ümizini kese.

[10-] ⁴⁷⁷ اخفاء الشدايد من المروة

Ya‘nī şedā‘idi gizlemek mürüvvedür. Ya‘nī demekdür kim: Bir kişi bir kimseden zarar görse ve şiddet yetişse, aña infī‘āl göstermeye ve elemiñi setr edüp izhār etmese, ‘afv qaşd edüp mürüvvedendür. Zīrā mürüvvet ıslāh-ı dīne ifrātla kereme ve seḥā-i nefse, demişler. Ve ba‘zı ekābir demişler ki: “Mürüvvet oldur kim sen halkuñ gücünü mizān-ı ‘aqlda tutasın, kimseye güc olduğunu istemiyesin. Ve ba‘zılar demişler ki: “Mürüvvet aña dērler kim sen inşāf vēresin, kimseden inşāf istemeyesin.”

Eş-şānī ḥarfı‘l-bā:

[11-] ⁴⁷⁸ بر الوالدين سلف

Atanuñ ananuñ ēyledügi geçmişdür. Ya‘nī ata ve ana oğula ētdügi eylük etemm ve [vr. 6a] ekmeldür. Zīrā ata ve ana oğluñ vücūduna sebebdür, dađı tufūliyetde oğul ‘āciz iken qudreti yoğ iken şefqatle ve merḥametle terbiyet edüp cemī‘ zarūrī ḥācetini ‘alā vechi‘l-kemāl görmişlerdir. Pes, oğul ata ve anaya ne kadar eylük ēderse dađı ol eylüge berāber olmaz, demekdür. Ve atanuñ ve ananuñ eylügi ġāyet ta‘zīm olduğ-çün Allāh Te‘ālā *Qur‘ān*‘da kendüye ‘ibādet ataya, anaya

⁴⁷⁶ Kime karşı müstağni davranırsan onun dengi olursun ama kime ihsanda bulunursan onun emiri olursun, kimden bir beklentin olursa onun esiri olursun.

⁴⁷⁷ Sıkıntıyı (ihtiyacı) gizlemek yiğitliktendir.

⁴⁷⁸ Ana ve baba evladının dünyaya gelmesine vesile olarak en güzel iyiliği yapmıştır.

ihsânlar ile emr eyledi ve eyitdi: ⁴⁷⁹ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا Ya‘nî “Yâ Muhammed, Rabbün emr eyledi kim ‘ibâdet etmeyesin illâ Allâh Te‘âlâ’ya ‘ibâdet edesin. Zîrâ ‘ibâdet gâyet-i ta‘zîmdür. Gâyet-i ta‘zîm lâıık ve müstahak degüldür, illâ gâyet ‘azametdür ve nihâyet in‘âmda olana müstahakdır. Ve dağı Allâh Te‘âlâ kendüye ‘ibâdet emr êtdükden sonra “Vâlideyne ihsân êdüñ.” dedi, vâlideyne ihsânı vâcib kıldı. Zîrâ veledün vücüdına sebab-i zâhiri olmuşlardır. Ve hem ataya ve anaya ihsân etmegi ta‘lîm êdüp eyitdi: ⁴⁸⁰ إِمَّا لِيُبْلِغَنَّٰنَا عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ Ya‘nî “Eger atañuzdan ve anañuzdan birisi ve yâhud ikisi bile pîrlige êrişüp za‘îf olsalar, bir nesne emr êtseler veyâ bir nesne dileseler anlara karşı “uf” deme, Ya‘nî zecret ve incitme fehm olıcağ kelîmât ve ħurûf eyleme, dağı ⁴⁸¹ ولاشربيرهما ya‘nî “Vâlideyne ğilzet gösterüp incitme.” ve dağı ⁴⁸² وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا dedi. Ya‘nî “Ataya, anaya [vr. 6b] söyledüğünüz vağt keremle ve luğf ile söyleñ.” demekdür. Ve dağı Allâhu Te‘âlâ vâlideyne merĥametle emr eyledi ve buyurdi: ⁴⁸³ وخفض لهما جناح الزل من الرحته Ya‘nî “Ataya ve anaya zillet kanadın döşe merĥamet êdüp.” demek olur kim anları ziyâde esirgeyüp tezelliil ve tevâzu‘ ve meskenet eyle. Ve dağı Allâhu Te‘âlâ vâlideyne du‘â eylemek emr eyledi, eyitdi ki: ⁴⁸⁴ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمُهُمَا كَمَا بَيَّنَّي صَغِيرًا

Ya‘nî anlara du‘â eyle, eyit: “Yâ Rabb, vâlideynime raĥmet-i bâĥiñle raĥmet eyle, raĥmet-i fânîñle ħoma. Şol ben şağiken anlar baña terbiyet êdüp merĥamet êtdükleri gibi sen dağı anlara raĥmet eyle.” deýü du‘â êt demekdür. Şekk yoğdur ki bu nesnelere ħukûğ-ı vâlideynüñ ululığına işâretdür.

Rivâyet olunur ki bir kişi Ĥazret-i Risâletün ‘aleyhi’s-selâm ħatına gelüp eyitdi: “Yâ Resül-allâh, atama anama pîrlük êrişüp za‘îf oldular. Şimdiki ĥâlde cemî‘i maşâlihlerin ben görürüm, anlar benim tıflken gördükleri gibi. ‘Acebâ anların ĥağğını ödemiş olduk mı?” dedi. Ĥazret-i Resül ‘aleyhi’s-selâm eyitdi:

⁴⁸⁵ لا قضيتهما فإنيهما كانا يفعلان ذلك وهما سيحبان بقاءك و انتك تفعل نالك و انت تريد موتهما

⁴⁷⁹ Rabbin, kendisinden başkasına asla ibâdet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/23).

⁴⁸⁰ Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırca, sakın onlara “öf!” bile deme. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/23).

⁴⁸¹ İkisine de (anne ve baba) kötülük yapma.

⁴⁸² Onlara tatlı ve güzel söz söyle. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/23).

⁴⁸³ Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir. (*Kur’ân*, İsrâ, 17/24).

⁴⁸⁴ Ve de ki: “Rabbim! Tıpkı beni küçüken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.” (*Kur’ân*, İsrâ, 17/24).

⁴⁸⁵ Hayır, yüzde birini bile ödemiş olamazsın. O sana yaşaman için hizmet ediyordu, sen ise ölümünü bekleyerek hizmet ediyorsun. (*R. Nâsîhîn*).

Ya' nî demekdür ki: “Ataınun ve anaıun ıaııını ödemedün, zîrâ anlar senün işün işleyüp maşâlihün görürlerdi, cân ü dilden senün beıānı isterlerdi. Egerçi sen anlarun işlerin görüp [vr. 7a] maşlahatların ıayurursın, ammâ anlarun öldüklerin daıı istersin.” dedi. Pes, bundan ma' lûm oldu ki oıul ataya ve anaya ne ıadar eylük ederse daıı ata ana oı[u]la êtdüıi eylüıe berâber olmuş olmaz.

[12-] ⁴⁸⁶ بشر نفسك بالظفر بعد الصبر

Ya' nî nefsüne beşâret êyle murâdına zafer bulmaııla şabr êtdükden sonra ve demişler: Şabr, kişiyeye mekrûh ve dilemedüıi nesne yetüdüıi vaııt rızâ-yı Haıı için nefsini ģabs êdüp şikâyet etmeyüp, ceza' u feza' göstermemektedir. Pes, demek oldu kim kişi şikâyet, ceza' u feza' êtmeyüp rızâ-yı Haıı için nefsini ģabs êtmeklik murâdına yetişmeıe mürîşdür. Ba' zıları demişler: “Şabr, *ıur'ân*'un vâģid dînün aģkâmı üzere şâbit olmaııdır. Ve şekk yoııdır kim kişi evâmir-i Haıı ve sünen-i Resül üzere şâbit olmaıı cemî' -i murâdına vuşülün sebebidür.” Ve demişlerdür: Şabr, şıfat-ı Haıı'dur. ıaçan mü'min şabr şıfatıyla muttasıf olsa Haıı Te' âlâ ana cemî' -i şiddeti âsân êdüp vüs' at vêrür. Anun-çün Resül 'aleyhi's-selâm buyurur:

⁴⁸⁷ ما رزق عبد رزقا اوسع عليه من الصبر Ya' nî “ıul hiç bir rızık ile rızıklanmaya ki ol rızık şabrdan ģeniş ola.” Pes, demek oldur kim şabr ģeniş olanlardan ģenişdür, zîrâ cemî' -i vüs' ate sebebdür. Ve hem demişlerdür: “Şabr, mü'minün bir daıı maıāmıdır. [vr. 7b] Ve bir maıāmıdır ki, ģüsn-i ' âfiyete anunla êrişülür.

[13-] ⁴⁸⁸ برکت المال فى اداء الزكوة

Ya' nî mâlün bereketi zekâtını vêrmeklikdedür. Ya' nî demekdür ki: Bir kişi mâlinün zekâtını edâ êtmese mâlinün zevâline sebebdür. Nitekim Resül Ĥazreti 'aleyhi's-selâm buyurdi: ⁴⁸⁹ حصنوا الموالكم بالذكوة Ya' nî “Mâlinüz âfâtdan maııfüz kıluı, zekâtını edâ êylemek ile.” demekdür. Pes kişi mâlinün zekâtını vêrmek mâlini âfâtdan maııfüz kıılmaııdır ve hem izdiyâdına sebep olur. Nitekim Resül Ĥazreti 'aleyhi's-selâm buyurdi:

⁴⁹⁰ ما احسن عبد الصدقة الله احسن الله الخ لا قته من بركته Ya' nî “Hiç bir kıul olmaya ki ihlaş ile şadakaşını ģökçek êyleye, illâ Allâhu Te' âlâ ol kıulun şadakaşı ' aıabince ez' âf-ı muz' af ģökçek ' ivazlar êde.” demekdür.

⁴⁸⁶ Sabr ettikten sonra zafer bulmakla nefsini müjdele.

⁴⁸⁷ Kıul, sabırdan daha ģeniş bir rızık ile rızıklandırılmamıştır. (*Müsned, III, 47; Müstedrek II, 414*).

⁴⁸⁸ Malın bereketi zekâtını vermekle olur.

⁴⁸⁹ Malınızı zekâtle koruyun. (*Beyhakî*).

⁴⁹⁰ Allah Teâlâ sadakasını en iyi şekilde veren kulun, geride bıraktığı malına en iyi şekilde bereket ihsan eder. (*İbn Mübarek, İbn Şihab'dan mürsel olarak sahih bir senedle*).

Hikāyet: Rivāyet olunur İbrāhīm-i Mekki'den, (rahimehu'llāh) eyitdi: Ben İbn Cüreyc katında edim. Nāgāh bir sā'il geldi, şey'en li'llāh kıldı. İbn Cüreyc hāzinine eyitdi: "Sā'ile bir dīnār vēr." dēdi. Hāzin eyitdi: "Bir dīnārdan artıq dīnār yoqdur, anı dağı vèrècek sā'ir hārcuñ emri nice olur?" dēdi. İbn Cüreyc kaçadı: "Vèr gitsün!" dēdi. İbrāhīm-i Mekki eydür: "Henüz ben dağı İbn Cüreyc katında edüm, bir kişi çıqa geldi, bir mektüb ve bir kīse İbn Cüreyc'ün nazārında qodı ve kīseyi çözdü. İçinde elli bir dāne dīnār çıqdı. Hāzine, [vr. 8a] "Gel, al." dēdi ve eyitdi aña "Sen Allāh için bir dīnār şadaqa èyledün, Allāh Te'ālā dīnāruñı vèrdi. Elli dīnār dağı ziyāde èyledi." dēdi. Pes, ma'lūm oldu kim şadaqa ètmek ile māl ziyāde olurmuş, naqş olmazmış. Nitekim Resül Hāzreti 'aleyhi's-selām: ⁴⁹¹ ما نقصه مال من صدقة Ya'ni demekdür ki: "Kişinüñ mālī şadaqa ètmekle eksilmez." Zīrā Hāq Te'ālā aḥsen ve evlā 'ivaızlar vèrse gerekdür. Èyle olsa kaçan eksilür?

[14-] ⁴⁹² بيع الدنيا بالآخرة تريخ

Ya'ni dünyāñı āhirete şat, fā'ide èyle. Murād demekdür ki dünyāñı Allāh Te'ālā rızāsı-çün iṣār èt, tā kim fā'ide ètmiş olasın. Zīrā dünyā fānīdür, kişinüñ elinden tiz gider. Ammā şol nesne kim rızā-yı Hāq için infāk ola, ol nesne ezelen ve ebeden bākī qalur. Nitekim Allāhu Te'ālā *Kelām-ı Kadīm*'inde buyurur: ⁴⁹³ ما عندكم Ma'ndem Ya'ni demekdür ki şol nesne ki sizün qatıñuzdadur ki anuñ ile temettu' edersiz, ol nesne tamām olup az zamānda fānī olur. Ammā şol nesne ki Allāh Te'ālā katındadır, Allāh Te'ālā rızāsı için infāk olmışdur, ol nesne bākīdür, fānī olmaz. Pes kişi etemm ve ekmel vechile fā'ide ètmek budur ki fānī olan nesne ile bākī olanı taḥşil èyleye ve yāḥūd demek ola kim telezzüzāt-ı [vr. 8b] cismāniyyeye aldanma ve tena'umāt-ı dünyeviyyeyi terk èyle ve āḥiret derecesine ve Hāq'a yakın olmağa sa'y èyle, tā kim fā'ide ètmiş olasın. Ve şekk yoqdur ki 'āqıllıq ve temām zīreklik oldur ki kişi ni'am-ı fāniyyeye aldanmayup terk ède ve ni'am-ı bākīyye ḥuşūlüne sa'y èdüp gūşiş ède.

[15-] ⁴⁹⁴ بكاء المرء من خشية الله قررة عين

Ya'ni erün Allāh Te'ālā qorqusundan ağlaması gözünün nūrlanmasıdır. Hāşıl-ı ma'nā oldur ki gözün nūrı 'aziz ve sevgilü olduğı gibi Allāhu Te'ālā

⁴⁹¹ Sadaka vermekle mal eksilmez. (İ.Ahmed).

⁴⁹² Dünyāñı āhiret için satarak faydalan.

⁴⁹³ Sizde olanlar tükenir ama, Allah katında olanlar sonsuzdur. (Kur'an, Nahl, 16/96).

⁴⁹⁴ Allah korkusundan ağlayan göz nurlanır.

korqusundan ağlamak ‘aziz dağı sevgilüdür. Nitekim Resul Hazreti ‘aleyhi’s-selam:

ما من قرة احب الى الله من قطرة دمع من خشية الله او قطرة دمع احرفت في سبيل الله⁴⁹⁵

Ya‘ni “Hiç bir katre yokdur ki Allāh Te‘ālā katında sevgilü ola, şol göz yaşından ki Allāh Te‘ālā korqusundan ağlamış ola ve yā şol kan katresinden kim Allāh yolında dökülmişdür.” Ve rivayet olunur Hazret-i ‘Alī’den kerrem Allāhu Te‘ālā vechehū ki Resul Hazret’inden ‘aleyhi’s-şalātü ve’s-selām şordı, eyitdi: “Ya Resulallāh, çün kim cennetün çerāğı ve dağı havlusı müşğden ve ‘anberden ve kâfurdandır. Pes, ehl-i cennetün tibi, ya‘ni dünyāda müşğ gökçek koğu ve ‘aziz olduğu gibi ehl-i cennete gökçek koğu ve ‘aziz olan ne nesnedür?” dedi. Resul Hazreti ‘aleyhi’s-selām eyitdi: طيب الاهل الجنة دم غزاة ودمع عصات⁴⁹⁶ dedi. “Ehl-i cennetün müşgi gâzilerün kanıdur [vr. 9a] ve aşilerün gözi yaşıdır.” Ve hem Allāh Te‘ālā korqusundan ağlamak ‘azimü’s-şān ve’l-kadr olduğ-çün Resul Hazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:⁴⁹⁷ اكثر والتفكر والبكاء⁴⁹⁷ Ya‘ni “Allāh Te‘ālā’nun maşnū‘ātında fikri çok eyle; her neye nazar eylesenüz gafletle nazar etmeğ dağı geçmiş günāhlarunızı aņup çok ağlañ.” demekdür.

[16-] باكر تسعد⁴⁹⁸

Ya‘ni demek olur ki, her seher vaktinde uyanık ol, tā sa‘adetlü olasın. Zīrā ol vaqt mübarek vaktüdür. Du‘ānuñ ve ezkārnuñ icābet olıcağ vaktidür. Pes, bir kimesne ol vaqtde hāliş olup Hazret-i Haqq’a meşğul olmağ dünyevī ve uhrevī sa‘ādete yetişmege sebebdür ve hem Resul Hazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: الصبحة تمنع⁴⁹⁹ Ya‘ni “Şabāh vaktinde ve şabāh namazından şonra uyumağ rızkı men‘ eder ve rızqdan bereketi giderir.” Zīrā ol vaqt du‘ā vaktidür, dağı hāzır olup zıkr vaktidür. Pes kişi ol vaqtde uyumağ, gāfil olmağ ve sa‘ādetden gerü kalmağ ‘alāmetidür.

[17-] بطن المرء عدوه⁵⁰⁰

Ya‘ni erün karnı düşmenidür. Ya‘ni kişi her ne āfete yetişürse karnı tok olmağdan yetüşür, demekdür. Nitekim Hazret-i Resul ‘aleyhi’s-selām⁵⁰¹ ما ملأ ادمی Ya‘ni ma‘nāsı demek olur ki: “Ādem oğlu bir yaramaz fi‘l işlemez ki karnını toyurmağdan zararlı ola.” demekdür. Pes, ma‘lüm oldu ki cemī‘-i [vr. 9b] āfet kişinüñ karnı tok olmağda imiş. Eyle olsa cemī‘-i sa‘ādet dağı kişinüñ karnı aç

⁴⁹⁵ Allah katında hiçbir şey, iki damla izden daha sevimli değildir: Allah korkusuyla akıtılan gözyaşı damlası ve Allah yolunda dökülen kan damlası.” (Tirmizî, Fezâilü’l-cihād, 26).

⁴⁹⁶ Cennet ehlinin kokusu gazilerin kanı ve âsilerin göz yaşıdır. (Hadîs-i Şerîf).

⁴⁹⁷ Tefekkürü ve ağlamayı çoğalt. (Kudâi, Müsnedü’s-Şihab, 731).

⁴⁹⁸ Seher vaktinde uyanık ol ki saadetli olasın.

⁴⁹⁹ Sabah uykusu rızka engeldir. (Beyhakî, el-âdâb, 1/276; Şârâni, Levâkîh-u’l-Envâr, s. 295).

⁵⁰⁰ Kişinin midesi onun düşmanıdır.

⁵⁰¹ Ādemoğlu karnını doyurmaktan daha zararlı bir iş yapmadı.

olmakta imiş. Zîrâ kişinüñ ıarnı aç olsa ıalbi raķıķ olup müşfik olur ve Haķķ'a 'ibâdete kavî olup zîreklik ve ma'rifet zâhir olur. Bu nesnelere sa'âdet-i 'uzmânun mürişidür. Ammâ kişinüñ ıarnı çok olsa, ıasvet-i ıalb hâşıl olup bî-raħm olur; ezkârdan ğâfil olup 'ibâdetde süst olur. Cemî'-i âfete sebep olan bunlardır. Ve hem ba'zı 'azîzler demişler: "Ma'rifet ol mi'dede ıarâr êtmez ki ta'âmdan ıolmuş ola." Pes, kişiye gerekdür ta'âmdan perhîz êyleye. Ammâ ifrâţ ve tefriţ êtmeye. Ya'nî şü deñlü çok yemeye ki 'ibâdetde süstlük gele ve dağı ta'âmdan şü deñlü perhîz eylemeye ki mizâcına za'f gelüp 'ibâdetden ve tâ'atdan ıala, belki 'ibâdete kuvvet ve cesede süstlik olmayıcaķ mîkdârı yeye.

[18-] ⁵⁰² بكرة السبت والخميس بركة

Ya'nî şenbih ğününüñ ve penc-şenbih ğününüñ şabâhları mübârekdür. Ya'nî demekdür ol ğünlerüñ şabâhında kişi du'â dilese, icâbete ıarıbdür. Ve hem işe başlamak ve sefere çıķmak mübârekdür ve hem Resül 'aleyhi's-selâm Hażretleri buyurur: ⁵⁰³ بركة الله السبت والخميس بركة Ya'nî şenbih ğünün ve penc-şenbih ğünün Allâh Te'âlâ mübârek eyledi. Pes, ol ğünlerde her işe [vr. 10a] şürü' êdüp sefere çıķmak mübârekdür.

[19-] ⁵⁰⁴ بركة العمر حسن العمل

Ya'nî demekdür ki kişinüñ 'ömrinde bereket olup mübârek olmaķlık 'amelinüñ gökçek olmasıdır. Zîrâ gökçek 'amel aña derler kim kişi niyyetini ihlâş üzre toğruldup Haķķ'a 'ibâdete ve a'mâl-i âhîrete meşğül ola. Pes demek olur ki, kişi sa'âdet-i 'uzmâ ve derecât-ı kübrâya erişmek ihlâş ile olup a'mâl-i âhîrete meşğül olmaķdır. Zîrâ dünyâda 'ömrüñ bereketinden murâd, kişi âhîret zevâdesi çoğaltmaķdır. Anuñ için Resül Hażreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁵⁰⁵ الدنيا مزرعة للآخرة Ya'nî dünyâ âhîretüñ ekinliğidür. Pes, kişiye gerekdür kim 'ömrünü hüsni-i 'ibâdete ve tâ'at-i Haķķ'a şarf êyleye, tâ ki ol 'âlemdede 'ömrüñ bereketini bulmuş ola. Zîrâ eger kişi 'ömrünü a'mâl-i fażîha ve ef'âl-i ıabîhaya şarf êderse, toħmını fâsîd êküp 'ömrünüñ hâşılın telef êyleyüp bereketini bulmamış olur.

⁵⁰² Perşembe ğünü ve perşembe ğününün sabahları mübarektir.

⁵⁰³ Allah perşembe ğünü mübarek eyledi. (Hadîs-i Şerîf).

⁵⁰⁴ Güzel amel ömrün bereketidir.

⁵⁰⁵ Dünya ahiretin tarlasıdır. (Hâzinî, s. 80; Ali el- Kârî, el- Esrâr, 206. nr. 205).

[20-] ⁵⁰⁶ بلأ الانسان من اللسان

Ya' nī insānuḡ belāsı dilindendir. Ya' nī ekşeriyā kişi āfete ve mekrūha dili ucından yetişür. Nitekim Resül Hāzreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁵⁰⁷ البلا مؤكل بالمنطق
Ya' nī belā mü'ekkedür söylemeklige. Hāşılı, demekdür ki ekşer-i evkāt kişiyē belā söylemekden hāşıl olur. Pes, kişiyē sā'ir a' zānuḡ zararından lisānuḡ zararı artuḡdur. Meger hükemādan birine şormışlar: “Niçün [vr. 10b] hāmūş olursın, söylemezsin?” demişler. Eyitmiş ki: “Halkuḡ sözini dinlemekle bilmedüġim nesne öğrenürüm ve söylemeyüp hāmūş olmakla belādan emīn olurum.” Ve *Şad Kelime Şerhi*'nde demişler, beyt-i Fārisī:

من غلام أن جوانمردم كه كفت

508 راحت الانسان من حفظ اللسان

demekdür: “Ben şol cüvān-merdüḡ kuluyım ki dedi: İnsānuḡ rāḡat olması dilin şaklamakdadur.”

[21-] ⁵⁰⁹ برك لا تبطله بالمنت

Ya' nī eylügüḡi ve ihsānuḡı bātıl étme minnet èylemekle. Ya' nī demekdür ki şadaḡanuḡ şevābı şadaḡa étdüġüḡ kişiyē minnet göstermekle bātıl ve zāyi' èyleme. Zīrā bir kimesne şadaḡa étdükden sonra minnet gösterse rızā-yı Hāḡ için olmaz, belki minnet ve faḡr için olur, şevāb kalmar. Anuḡ için Allāh Te' ālā *Kelām-ı Kadīm*'inde buyurur: ⁵¹⁰ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ
Bu āyetüḡ ma' nā-yı şerīfī demekdür ki: “Ey şunlar ki Allāhu Te' ālā'ya imān getürdiḡüz, şadaḡalarıḡuzuḡ şevābını bātıl, zāyi' èylemeḡ, şadaḡa étdüġüḡüz kişiyē minnet édüp ve yāḡud ba' zı kelimāt édüp utandurup incitmekle. Ve eger şadaḡa étdüġüḡüze minnet gösterip ve yāḡud utandırma ile ezā édicek olursanız, şadaḡalarıḡuzuḡ şevābı bātıl olur. Şol māli riyādan ötüri şadaḡa édenlerüḡ şevābı zāyi' ve bātıl olduġı gibi.” demekdür. Pes, kişiyē gerekdür ki her ne eylük éderse, rızā-yı [vr. 11a] Hāḡ için eyleye, tā kim étdüġi eylük zāyi' ve bātıl olmaya. Belki ihlāş ile olsa, şevābında ez' āf u muzā' af müşāhede èyleye.

⁵⁰⁶ İnsanın belāsı dilindendir.

⁵⁰⁷ Belā söze baġlıdır. (*Kudāi*, Müsnedü's-Şihab, 228).

⁵⁰⁸ Ben “İnsanın rahatı dilini tutmaktadır.” diyen yiġidin (Hz. Ali'nin) kölesiyim.

⁵⁰⁹ Minnet ederek iyilik ve ihsānını boşa çıkarma.

⁵¹⁰ Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadıġı hâlde insanlara gösteriş olsun diye malını harcayan kimse gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve gönül kırmak suretiyle boşa çıkarmayın. (*Kur'an*, Bakara 2/264).

[22-] ⁵¹¹ بشاشة الوجه عطية ثانية

Ya‘nî kişi güler yüzli olmak ‘aṭiyye-i sāniyedür. Murād demek ola kim bir kişi bir kimesneye ‘aṭā etmek ve güler yüz göstermek ikiledin ‘aṭā etmek gibidür. Ve yāḥud demek ola ki, Ḥaḫ Te‘ālā kılına rahmet-i ‘āmmesiyle vücūd vèrüp daḥı tenāsüb-i a‘zā vèrüp şıḥḥat ü selāmet vèrdükden sonra beşāset-i vech vèrüp güler yüzli ikiledin ‘aṭā etmektür. Ve demişler: “A‘zam-ı ‘aṭā oldur ki kişi beşşāş ola.” Ya‘nî güler yüzlü ola. Zīrā beşāset-i vech ḥüsn-i ḥulḫdandır, cemī‘-i sa‘ādete mürişdür.

Es-şelāşü Ḥarfü’t-tā‘i:

[23-] ⁵¹² توكل على الله يكفيك

Ya‘nî Allāh Te‘ālā’ya tevekkül eyle, Allāh Te‘ālā saña yeter. Bilgil kim, tevekkül aña dèrler kim kişi cemī‘-i fi‘linde kendüyi ‘āciz görüp umūrını Ḥaḫḫ’a tevfiḫ eḏe, ḥalkdan ümizini kese, Ḥaḫ’dan gayriden nesne ummaya ve Ḥaḫ’dan gayriden korkmaya. Pes, Allāh Te‘ālā’ya tevekkül eyleye, Allāh Te‘ālā saña yeter demektür. Ma‘nāsı demektür ki eger bir kişi cemī‘-i umūrında i‘timād-ı küllisini Ḥaḫḫ’a eḏüp her işde tevekkülü Ḥaḫḫ’a eḏicek olursa, Allāh Te‘ālā her işinde mu‘āvin olup cemī‘-i murādātını āsān vech ile müyesser eḏer. Nitekim Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: [vr. 11b] ⁵¹³ تتوكلون تتوكلتم على الله حق توكله لرزق كم كما “Eger siz Allāh Te‘ālā’ya ḥaḫ tevekkül eylesenüz ve kemāl-i tevfiḫ ile umūruḡuzı ıṣmarlasaḡuz, Allāh Te‘ālā sizi rızıklandırurdu şol uçar kuşcaḡızları rızıklandırurduḡı gibi. Nitekim anlar şabāḥ mekānlarından aç kalkanlar, aḡşāmın dünemege qarınıcıkları tokça gelürler.” demektür. Ammā kişi ehl-i tevekkül olmaḡuḡ ‘alāmeti budur ki dā‘im evāmir-i şer‘a imtişalde olup nevāhiden ictinābda ola, kaḡā ve kaderine Ḥaḫḫ’uḡ rāzī olup maḡlūḡātdan ümizini kese ve ḥalkdan recāsı ve ḥavfi ḡalmaya. Pes, anuḡ gibi kişi nāsūḡ aḡvāsı ve ‘alāsı olur. Anuḡ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵¹⁴ من احب ان يكون اقوال الناس فليتوكل على الله “Bir kimesne sevse ki nāsūḡ aḡvāsı ola, Allāh Te‘ālā’ya tevekkül eylesün.”

⁵¹¹ Kişinin güler yüzlü olması pâdişāḥ hediyesi gibidir.

⁵¹² Allāh’a tevekkül et, Allāh sana yeter.

⁵¹³ Eḡer Allah’a hakkıyla tevekkül etseydiniz, sabah aç çıkıp akşam tok dönen kuşları rızıklandırurduḡı gibi sizi de rızıklandırurdu. (Tirmizi).

⁵¹⁴ Bir insan severse insanların en kuvvetlisi olur, o kişi Allah’a tevekkül eylesin. (Kudāi, Mūsnedü’s-Şihab, 366 – 367).

تأخير البأسات من الأقبال⁵¹⁵ [24-]

Ya‘nī yaramazlığı te‘hīr èylemek iqbāldendir, ya‘nī maqbūl olmağdandır. Demek olur ki bir kişiye bir kimesneden zulm ve zarar yetiše, ol kişi aña muqābeleye dağı kādır olsa ve kudret var iken yaramazlık èylemege muqābele[y]i te‘hīr èdüp ‘afv èylese, nefsiñün eylügündendir. Ve hem ‘inda’llāh ve ‘inde’n-nās maqbūl[iyet] sebebüdür. Ve Resūl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵¹⁶ولا عفا رجل عن الأ زاد الله بها عزاً Ya‘nī bir kişi kendüye zulm ve yaramazlık èdenün muqābilinde cezāsına kādır iken eksükligine bağmayup ‘afv èylemese, illā ‘afv èdicek olursa, Allāh Te‘ālā ‘afv [vr. 12a] ètdüğü için dünyāda ve āhiretde anuñ ‘izzetini ziyāde èder demekdür. Pes, böyle demek halkdan vāki‘ olan eksüklüğü ‘afv ètmek üzerine kişi[y]i kandıрмаğdur. Tā kişi ‘afv sebebiyle dünyā ve āhiret şerefine èriše. Zīrā ‘afv şıfat-ı Hāğ’dur. Nitekim Resūl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵¹⁷ان الله يحب العفو Ya‘nī demekdür ki Allāh Te‘ālā kullarınun günāhların ‘afv èdicidir dağı ‘afv èylemekligi sever. Ve şekk yokdur ki ‘afv şıfatıyla muttaşif olan ‘inda’llāh ve ‘inde’n-nās maqbūl olur ve hem ‘afv èylemek ‘azīmü’s-şān ve’l-kadr olduğıçün Hāzret-i ‘İzzet celle ve ‘alā Resūl Hāzretine ‘aleyhi’s-selām *Kur‘ān-ı ‘Azīm* ve *Furqān-ı Kerīm*’inde emrèdüp eyitdi: ⁵¹⁸خذ العفو وأمر بالعرف Ya‘nī “Yā Muğammed halkunñ eksükligine kalma, suçların ‘afv èyle dağı anlara ma‘rūf ile emr èyle, ya‘nī Hāğğ’a ‘ibādet ta‘līm èyle.” demekdür. Pes Hāğ Te‘ālā’dan böyle emr olmağ, halkdan vāki‘ olan eksüklüğü ‘afv ètmek emr-i ‘azīm olmasına işāretdür.

تدارك في آخر العمر ما فاتك في أوله⁵¹⁹ [25-]

Ya‘nī ‘ömrinün evvelinde fevt ètdüğüñ nesnelere ‘ömrinün āhirinde tedārük èyle. Ya‘nī demekdür ki ‘ömrünüzün evvelinde eger bilmezlikle eksüklük olup nefsiñüze isrāf ile harāma dağı ulu günāhlara irtikāb olduysa ‘ömrünüzün āhirinde tevbe ve istiğfār èyleñ. Allāh Te‘ālā’nun rahmetinden nevmīd olmağ. Zīrā Hāğ Sübhānehu ve Te‘ālā her tā’ibün [vr. 12b] tevbesini kabūl èder. Anuñ için Resūl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵²⁰لولم تزينو الجاء الله بقوم يذنبون فيغفر لهم ويدخلهم الجنة

⁵¹⁵ Yaramazlığı (kötü işleri) ertlemek makbul olmaktadır.

⁵¹⁶ Kendisine kötülük yapanı cezaya gücü yettiği halde affedenin Allah dünyada ve ahirette izzetini artırır. (*Müsned*, Hadis, 6908).

⁵¹⁷ Şüphesiz ki Allah affetmeyi sever. (*Müsned*, 3780).

⁵¹⁸ Sen af yolunu tut, iyiliği emret. (*Kur‘ān*, A’rāf 7/199).

⁵¹⁹ Ömrünün başında kaçırduğun nesnelere ömrünün sonuna hazırlan.

⁵²⁰ Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah Teâlâ hazretleri sizi helak eder ve yerinize, günah işleyecek (fakat tevbeleri sebebiyle) mağfiret edeceği kimseler yaratırdı." (*Müslim*, Tevbe, 9; *Tirmizî*, Da’avāt, 105).

Ya‘nī “Eger siz günāh işlemesenüz, Allāh Te‘ālā bir kavm daği halk ederdi. Anlar günāh ederlerdi, Allāh Te‘ālā anları yarlıgayup cennete qordı.” demek olur. Pes, böyle demek, işyān üzerine Allāh Te‘ālā’nuñ rahmetinüñ ve fazlınuñ vüs‘atine işāretdür. Ammā demişlerdür ki haqq-ı ‘ibāddan kişi gerekdür ki şaķına, zīrā haqq-ı ‘ibād tevbe ile sākıt olmaz. Tā issinden helāllik dilemeyince mağfūr degüldür.

[26-]⁵²¹ تكاسل المرء في الصلوة من ضعف الايمان

Ya‘nī erüñ namāzda süstlügi ĩmāninun za‘ findandur. Zīrā ĩmān kişi Allāh Te‘ālā’ya ve yevm-i āhirete inanmağa dërler. Pes, demek oldu ki, bir kimesne Allāh Te‘ālā’ya ve yevm-i āhirete i‘tikād-ı tām ile dileye ki ĩmān getüre, ol kimseye gerekdür ki ‘ibādetu’llahda gūşışde olup ihlāş ile ‘amelde ola, ĩmāninun qıvveti miqdārı ve eger ‘ibādet-i Haq’da süst olup tekāsül ve tehāvün gösterse, ĩmāninun ve i‘tikādınun za‘ fina delıldür. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵²² علم Ya‘nī “ĩmānuñ ‘alāmeti şalātudur.” demekdür. Ya‘nī eger kişi namāzda sa‘y-i cemil edüp ihlāş ile ve ādāb ile ri‘ayet edicek olursa, ĩmāninun kemāli ‘alāmetindendür, eger süstlük ile edā edicek olursa, ĩmāninun za‘ fina ‘alāmetdür ve hem [vr. 13a] Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur hadīs-i āḡarda: موضع الصلوة من ⁵²³ Ya‘nī namāzuñ dīnde mevzi’i başuñ bedende mevzi’i olduğı gibidür. Ma‘nāsı: Başsız bedenüñ beķası ve şebātı olmaz, demekdür. Pes, demek olur ki, mü’min olan gerekdür ki namāzda tekāsül ve tehāvün etmeyüp ‘ibādetu’llāhda ihlāş ile sa‘y ü gūşış ede.

[27-]⁵²⁴ تفأل بالخير تنله

Ya‘nī ḡayr ile tefe’ül eyle, murāda eresin. Ya‘nī demekdür ki ḡayr ile fetḡ eyle tā kim ḡayr ile murāda vuşül bulasın. Zīrā ḡaberde gelmişdür ki Allāh Te‘ālā her kişinün üzerine bir melek-i mü’ekkel qomışdur. Ol kişi her ne dërse, ol melek “āmīn” dër, her qanğı kelimāt kim melegiñ āminine muqārin ola, icābet olur. Pes, kişi kelimātın ḡayr ile fetḡ eylesün kim ḡayr ile mūriş ola. Ve yāḡūd demek ola kim her kelimāt kim işidirsın, ḡayr ile tefsīr eyle tā kim ḡayr ile vuşüle sebep ola. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵²⁵ نعم الشيء الفأل Ya‘nī fāl ne gökçek nesne olur, demekdür. Şordılar “Yā Resūla’llāh, fāl ne nesnedür?” dediler. Resül Hāzreti

⁵²¹ Kişinin namazda gevşekliğı imānının zayıflığındandır.

⁵²² İmanın alāmeti ise namazdır. (Münāvī).

⁵²³ Namazın dindeki yeri, başın vücuttaki yeri gibidir.” (Mecmāü’l-’evsat, 3:154).

⁵²⁴ Hayır ile tefe’ül eyle (fāl açma) murāda eresin.

⁵²⁵ Olayları, sözleri hayra yormak ne gökçek nesne olur. (Süyüti, el-Cāmiu’l-Kebir, 7281).

‘aleyhi’s-selām buyurdu: ⁵²⁶ الكلمة الطيبة يسمعا احكم Ya‘nī fāl şol gökçek sözdür kim sizden birünüz anı işidüp qalbine tesellî gelür, demekdür. Ammā fāl hayr müris olmağuş sırrı budur ki, fāl çünkim nuṭqdan ve beyāndan şādır olur, ke’ennehu bu fāl şadā-yı [vr. 13b] gaybīdür kim ālem-i gaybdan mütekellim vāsıtasıyla sāmi‘ a erişür ve tesellî vērür. Ve yāhūd mütekellim ve sāmi‘ ol nesneyi murādlarınuñ vuşülüne şadā-yı gaybī bilüp teveccühleri ve recāları anuñ üzerine muqarrer olur. Allāh Te‘ālā anlarınuñ teveccühleri ve recāları berekātiyle murādlarına fetḥ vērüp müyesser eder. Fefhem.

Naḳldür: “Meşāyihdan birinüñ zāviyesine bir müsāfir derviş geldi. İttifāk dervişe zaḥīr zaḥmeti vāki‘ oldu. Şeyḥ kendü nefsiyle hıdmet ederdi. Bir gécde kırk kerre icābet vāki‘ oldu. Her kerre şeyḥ kaldırıp getürürdi. Kırk birinci def‘ a şeyḥe uyḡu gālebe èylemiş, birkaç def‘ a bu mariz çağırur, şeyḥ uyanmaz. Āḥir ol mariz “La‘net saña, nice bir uyursun?!” dedi. Şeyḥ, “lebbeyk” deyü tırdı, geldi, marizi kaldırıp kazā-yı hācete iletdi. Şordılar ki: “Yā şeyḥ, ol kişi la‘net saña!” dedi, siz “lebbeyk” deyü cevāb vērдіңüz. Sırrı nedür?” dediler. Şeyḥ eyitdi: “Biz anı ‘Raḥmet saña!’ deyü işitdük, ol baña raḥmet oldu.”

[28-] ⁵²⁷ تأكيد المودة في الحرمة

Ya‘nī demekdür ki kişi dōstlūğını te’kid edüp muḥkem kılmak dōstına ḥürmet kılmakdadur. Böyle demek kişiye ḥüsn-i ḥulḳ ile mu‘āmele ve mu‘āşeret ta‘līmdür. Demek olur kim meveddet ètdügün kişilere ḥürmet edüp [vr. 14a] tevāzu‘ gökçek ḥulḳ ile mu‘āmele èyle; tā kim muşāḥabetiñ ḥaḳḳıñ yerine getürmişlerden olasın. Anuñ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵²⁸ وخالق الناس بخلق حسن Ya‘nī Ādem oğlanlarına ḥüsn-i ḥulḳ ile ḥulḳ èyle. Ya‘nī anlara ḥüsn-i mu‘āşeret edüp ḥulḳ-ı vāsi‘ ve ṭīb-i nuṭḳ göster, kibr u ‘ucb èyleme, tā kim meveddet ve ülfete sebeb ola, demek olur. Zīrā ‘ucb u kibr vaḥşete sebebdür. Nitekim Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵²⁹ لا وحدة اوحش من العجب Ya‘nī demekdür ki egerçi vaḥdet ü ‘uzlet ḥalḳdan vaḥşet ètmekdür ammā şiddetle vaḥşet ḥalḳa ‘ucb èylemekdür ve bu ‘ucb nefsi-emrde kibrdendür. Ve hem ḥıffet-i ‘aḳldandur. Zīrā kemāl-i ‘aḳl budur ki kişi ḥalḳ ile ḥüsn-i mu‘āmele èyleye. Nitekim Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: رأس لعقل

⁵²⁶ Hayra yormak öyle gökçek bir sözdür ki sizden biriniz onu iştip kalbi teselli bulur. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 7281).

⁵²⁷ Dostluğu sağlamlaştırmak dostuna ḥürmet etmektir.

⁵²⁸ İnsanlara güzel ahlāk ile muāşeret eyle. (*Tirmizi*, Sünen, 1910).

⁵²⁹ Kendini beğenmişlikten daha büyük yalnızlık yoktur. (*Beyhakî*, 4/157).

⁵³⁰ بعد الايمان التوّد الى الناس Ya‘nī ‘aqluḡ re’si, ‘aqluḡ kemāli budur ki kişi Allāh Te‘ālā’ya ĩmān getürdikden Őnra halk ile muḡabbet etmek için gökçek mu‘āmele etmekdür. Zīrā kişi ĩmān sebebiyle dünyāda katlden ve ḡarācdan kırtulur ve āḡiretde ‘azāb-ı elĩnden ḡalāř olur ve halk ile meveddet ve ḡüsn-i mu‘āřeret sebebiyle ‘adāvet-i nāsdan daḡı mezālimden emĩn olur. Dünyāda ve āḡiretde rāḡat olmaḡa sebebdür. Ėyle [vr. 14b] olsa şekk yoḡdur ki her kimse ile ḡüsn-i mu‘āmele kemāl-i ‘aḡldandır.

[29-] ⁵³¹ تغافل عن المكروه توقّر

Ya‘nī mekrūh olan nesneden tegāfũl ol, ya‘nī terk Ėyle tā kim vaḡārlu olasĩn. Ve demĩřlerdür ki fi‘l-i mekrūhdan murād, ‘abeř fi‘ldür ki kiřiye dünyāda ve āḡiretde nef‘i olmaya. Zīrā anuḡ gibi fi‘l kiřinũḡ vaḡtin zāyi‘ Ėdũp ‘ibādetden ‘avḡ Ėder, ḡāfil kıılır. Pes, demek ola ki, bir nesne kim ‘abeř fi‘l ola, dĩn ü dünyā mařlaḡatına yaramaya, anuḡ gibi nesneyi terk Ėyle tā kim ‘inda’llāh ve ‘inde’n-nās ehl-i vaḡār olup ‘izzet bulasĩn. Bu ma‘nide Resũl ḡazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵³² حسن اسلام المرء تركه مالايعنيه Ya‘nī ĩslām[un] gökçekligindendür, kendünũḡ dĩn ü dünyāsına yaramayan ḡavl ü fi‘li terk Ėylemeklik. Zīrā bir ḡavlin, fi‘lũḡ ki kiřiye fā’idesi olmaya veyā zararadan def‘ Ėtmeye, aḡa meřḡũl olmaḡ ḡiffet-i ‘aḡldandır; edebde ve vaḡārda süst olmaḡdır.

[30-] ⁵³³ تزاحم الايدي على الطعام بركة

ḡa‘ām üzre el çok olmaḡ bereketdür. Murād demek ola ki kiři ḡa‘āmın yaluḡuz yimeyũp fuḡarā ile yemek eź‘af u muź‘af olduḡı cem‘iyete sebebdür. Zīrā ḡaḡ Te‘ālā buyurur: ⁵³⁴ من جاء بالحسنة فله عشر امثالها Demekdür ki eger bir kimse bir eylũkle gelse, aḡa on ol ḡadar ‘ivaź verilir. Ve demĩřlerdür: “Ādem oḡluna [vr. 15a] her ni‘met kim yetiřür, kıyāmet gũnũnde anuḡ ḡesābın görür, eger bir loḡma daḡı olursa. Ammā řol ḡa‘ām ki fuḡarā ile yeḡe, ol ḡa‘āmuḡ ḡisābı olmaz.” Bil kim fuḡarā ile yenen ḡa‘āmuḡ üzerinde ve bereketinde sāyir mālũḡ daḡı ḡisābı āsān olur ve hem Resũl ḡazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵³⁵ خير الطعام كثرة الايد فيه Ya‘nī ḡa‘āmuḡ

⁵³⁰ ĩmāndan sonra aklın kemāli halka karşı güzel davranmaktır. (Taberāni, *Mucemu'l-Evsat*, 6/156).

⁵³¹ Mekruh olan işleri terk ederek vakar kazan.

⁵³² Kişinin kendisini ilgilendirmeyen (malayani) şeyleri terk etmesi iyi bir Müslũman olmasındandır. (*İbn Māce*, 3976).

⁵³³ Yemeḡin üzerinde çok el olması berekettir.

⁵³⁴ Kim bir hasene ile gelirse, ona on misli verilir. (*Kur‘ān*, En‘ām 6/160).

⁵³⁵ Allah’ın en çok sevdiḡi yemek, üzerinde ellerin çoḡaldıḡı yemektir. (Taberāni, *Mucemu'l-Evsat*, 7/217).

hayrlısı oldur ki ol ta'āmda çok el vāki' ola, ya'nī fuqarā ile yenen ta'ām 'ında'llāh maqbūl olur. Pes, şekk yokdur ki 'ında'llāh maqbūl olan ta'ām, ta'āmuñ hayrlısı ve şerīfidür.

تظرف بترك الذنوب⁵³⁶ [31-]

Zarāfetlen, ya'nī ziyyeklen günāhları terk eylemekle. Bundan murād demek oldur ki zarāfet ve zireklik aña demezler ki kişi ma'ārifle ārāste olup elfāz-ı 'acīb ile bezme riya'set için ve halka ādemlenmek için, belki zarāfet ü zireklik ehl-i Haqq katında odur ki kişi kendüyi günāhlardan şakınıp ma'şiyet işlemeğe Haqq'a taqarrüb kaşd edüp. Zirā ma'şiyete irtikāb kemāl-i hamākat ve nihāyet-i cehāletdür. Anuñ-çün Resūl Hażreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁵³⁷ رأس كل فتنته الخوف من الله تعالى Ya'nī demekdür ki cemī' zireklüğün başı, Allāh Te'ālā'dan qorqmağdur. Ve ba'zı ekābir buyurmışdur ki: [vr. 15b]⁵³⁸ كل قلب ليس فيه مخافة الله فهو قلب خراب Ya'nī her göñül ki anda Allāh Te'ālā qorqısı olmaya, ol göñül harābdur. Ya'nī ma'rifet ve feţānet maqāmı degüldür, belki belādet ü cehālet maqāmıdır, demekdür.

تواضع المرء بكرمه⁵³⁹ [32-]

Ya'nī erüñ tevāzu'ı ve meskeneti eri ikrāmlu ve mükerrerem kıılır. Ya'nī demekdür ki eger kişi halka tevāzu' edüp hüsn-i hulq gösterirse halk dañı anı 'aziz görüp ikrām ederler. Ve Resūl Hażreti 'aleyhi's-selām buyurur:⁵⁴⁰ من تواضع الله فعل من Ya'nī demekdür bir kimesne Allāh için Allāh Te'ālā'nun mañlūğına tevāzu' eylese ve i'tirāz eyle[me]yüp meskenetde olsa, Allāh Te'ālā anuñ qadrini yüceldüp dünyāda ve āhiretde anı 'aziz eder ve eger bir kimesne Allāh Te'ālā'nun mañlūğına ululuq ve tekebbürlük gösterse, Allāh Te'ālā dünyāda ve āhiretde anı zelil kıılıp hōr eder. Zirā ol kimesne ululuq ve kibriyalıq Haqq'un şıfatı idüğün unudup kendünün zātı 'acz ü iftikārda iken gösterdiği-çün Allāh Te'ālā anı zillate ve hōrluğa bırağur. Bir vech ile bu mu'ayyendür Allāh Te'ālā *Kur'ān-ı 'Azim*'de buyurur: نسوا الله⁵⁴¹ فنسيهم Ya'nī anlar kendü nefslerine faqr lāzım iken mañlūğa kibr edüp kibriyā şıfat-ı Haqq idüğün ferāmüş edüp Allāh Te'ālā dañı [vr. 16a] anları zillet içre terk eyledi, demekdür.

⁵³⁶ Günahları terk ederek güzelleş.

⁵³⁷ Bütün işlerin başı Allāh'tan korkmaktır. (*Beyhakī*, 1/470).

⁵³⁸ Allāh korkusu olmayan kalp harābdır.

⁵³⁹ Erin tevāzusu onu hürmet edilen kişi yapar.

⁵⁴⁰ Kim Allāh Te'ālā'nın rızası için bir derece tevāzu gösterirse, bu sebeple Allāh onu bir derece yükseltir. Kim de Allāh'a karşı bir derece kibr gösterirse, Allāh da onu bu sebeple bir derece alçaltır, neficede onu esfel-i sâfiline (aşağuların aşağısına) atar. (*İbn Mâce*, Zühd, 16).

⁵⁴¹ Onlar, Allah'ı unuttular, Allah da onları unuttu. (*Kur'ān*, Tövbe 113/67).

ثلث مهلكات لعجب والبخل والهوا⁵⁴² [33-]

Ya‘nī demek olur üç nesne kişi[y]i helāk edicidir: Birisi ‘ucbdur. ‘Ucb dēyü kişi ‘ibādetine ya ‘ilmine mağrūr olup kendüyi görmeye dērler ve bu ‘ucb şıfat-ı şeytāndur, Raḥmān’dan uzak olmağa sebebdür ve Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵⁴³ العجب يحبط اعمال الصالحة والطاعات Ya‘nī ‘ucb a‘māl-i şālihayı ve t̄ā‘ātı düşürür. Ya‘nī demekdür ki kişi ‘ucb èylemek a‘māl-i şālihasını ve t̄ā‘ātini bāṭıl kıilup zāyī‘ èylemekdür.

Rivāyetdür Ḥasan-ı Baṣrī‘den, du‘āsında eydür:

⁵⁴⁴ اللهم اعوذبك من جنون العمل dēr, idi. Şordılar ki “Amel-i cünün nedür?” dēdiler. Eyitdi ‘ucb èylemekdür. Zīrā ki eger kişinün cemī‘-i ef‘ālī ibādetu’llāh daḥı olursa, ‘ucb edicek cemī‘sin fāsīd kıilup helāk eder’ dēdi. İkinci buḥldur. Müslimānlara fā‘ide olduğunu dilememege dērler. Bu nesne kişiye āfet-i ‘azīm ve marāz-ı mü‘ellimdür. Zīrā Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵⁴⁵ ای داء ادواء من البخل Ya‘nī demekdür ki kaḅı marāzdur buḥl marāzından artuḅkraḅ? Pes, cemī‘-i marāzdan baḅīl olmaḅ marāzı artuḅ oldu. Egerçi buḥl zātīdür, hırş degüldür. Ammā Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām isti‘āre edüp marāza teşbīh èyledi, anuḅ için kim marāzın neticesi mevtdür ki helāk olur, [vr. 16b] ol marāz sebebiyle buḥl daḥı şāhibinün dīnine helāk irişdürüp sa‘ādet-i ebed ve refāhet-i sermedden gērü kor. Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵⁴⁶ لا يدخل الجنة ولو كان زاهدا Ya‘nī baḅīl olan cennete giremez zāhid daḥı olursa. Ve ḥadīs-i āḅarda Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵⁴⁷ الجنة دار الاسخياء Ma‘nāsı: Egerçi cemī‘ eylik ve ibādet kişiden şādır olursa daḥı baḅīllik şıfatıyla mevşūf olduğu için cennetden maḅrūm olur, demekdür. Pes, kişiye gerekdür kim buḥlı terk edüp her hālde şıfat-ı seḅā ile muttaşif ola. Üçüncü hevādur. Hevā dēyü murādāt-ı nefse uyup bid‘ate tābī‘ olmağa dērler. Ve Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁵⁴⁸ آفة الدين الهوا Ya‘nī dīnin āfeti hevādur. Ya‘nī murādāt-ı nefse tābī‘ olmaḅdır. Ve şekk yoḅdur ki kişi telezzüzāt-ı nefsāniyyeye aldanup murādāt-ı nefse tābī‘ olıcaḅ olursa, dīnini daḥı dūnyāsını helāk eder.

⁵⁴² Üç nesne kişiyi helak edicidir : Ucb (kibir), buhl (cimrilik), heva (istek, arzu).

⁵⁴³ Kibirlemek sālīh amelī ve ibādetleri yok eder. (Hadīs-i Şerīf).

⁵⁴⁴ Ey Allah’ım delilik amelinden (kibirlemekten) sana sığınırım.

⁵⁴⁵ Cimrilik hastalığından daha kötü bir hastalık var mıdır?

⁵⁴⁶ Cimri ābid olsa da, cennete girmez. (Taberānī).

⁵⁴⁷ Cennet cömertler yurdudur. (Hadīs-i Şerīf).

⁵⁴⁸ Dinin āfeti hevādır. (Kenzu’l-Ummal, Haber, 44121).

ثلث الايمان حياء وثلاث عقل وثلاث جود⁵⁴⁹ [34-]

Ya' nî ĩmānuġ üç bōlüġde bir bōlüġi ħayādur. Zīrā kişi ma' rifet-i Ĥaġ ħāřıl ēdüp inandugına ve i' tiġādına göre Ĥaġ'dan ħayā ēdüp ma' şiyetden kesilüp ıraġ olsa gerek. Anuġ için Resül Ĥazreti 'aleyhi's-selām buyurur:⁵⁵⁰ الحياء من الايمان Ya' nî ħayā ĩmāndandır. [vr. 17a] Ya' nî demekdür ki kişi Allāh Te'ālā'dan ħayā ēdüp ma' şiyetden řaġınmaġ Ĥaġġ'a ĩmāndandır. Ve daġı demişler ħayā ĩmāndan olmaġ ĩmānuġ ziyāde ve noġřānına ġābil olmasına delīldür. Zīrā ħayāda eksüklik ĩmānda noġřān ĩcāb eder. ĩmānuġ bir bōlüġi daġı 'aġldur. Bil kim 'aġl ĩmānuġ şartıdur. Zīrā ħaberde gelmişdür: Ol vaġt kim Allāh Te'ālā Ādem Peyġamberi ħaġġ eyledi, Cebrā'il 'aleyhi's-selāmla Ādem peyġamber 'aleyhi's-selām'a üç nesne gönderdi: Birisi 'aġl ve birisi ĩmān ve birisi ħayā idi. Bu üçden ħaġırsın dilerse alsun, dēdi. Ādem 'aleyhi's-selām 'aġlı iġtiyār eyledi. Pes, Cebrā'il 'aleyhi's-selām ĩmān ile ħayāya eyitdi: "Ĥün Ādem 'aleyhi's-selām 'aġlı iġtiyār eyledi, siz varuġ gidüġ!" dēdi. ĩmān eyitdi: "Yā Cebrā'il, Allāh Te'ālā baġa emr eyledi ki 'aġl ħanda olursa ben anda olam, 'aġldan ayrılmayam." Ve ħayā daġı eyitdi: "Allāh Te'ālā baġa daġı emreyledi, ĩmān ħanda olursa ben daġı anda olam, ĩmāndan ayrılmayam." Nitekim demişlerdür, bi'l-beyti't-Türki:

Ĥünkü Ādem 'aġlı ētdi iġtiyār

Oldı pes ĩmān ħayā anuġla yār

Ve ĩmānuġ bir bōlüġi daġı seġādur. Seġā aġa dēr[ler] ki kişi mālını rızā-yı Ĥaġ için bezl ēde ve řřār ēde. Pes, kişi Ĥaġ rızāsı için řřārda olmaġ, Ĥaġ Te'ālā'ya ve āġirete inanmaġdur. Ve Resül Ĥazreti 'aleyhi's-selām [vr. 17b] buyurur:⁵⁵¹ نجافوعن ذنب السخی فإن الله اخذ بيده كلعاشر Ya' nî ictināb ēdüp ıraġ oluġ řaġınuġ ġünāġlarından. Ya' nî eger řaġıden eksüklik daġı řādır olursa, i' rāz ēdüp incitmeġ. Zīrā Allāh Te'ālā her kerre řaġınuġ elini dutar eger řaġıden ġünāġ vāġi' olıcaġ olursa, demekdür. Ve demişlerdür ki: Allāh Te'ālā řaġınuġ elini tutmaġdan murād budur ki eger řaġı eksüklik ēdüp ġünāġ ēdicek olursa, Allāh Te'ālā tizcek tevbe ve tevfiġ rüzī ġılup cemī' -i ġünāġın yarlıġar.

⁵⁴⁹ ĩman üç kısımdır, biri ħayādır, biri akıldır ve biri cōmertliktir.

⁵⁵⁰ Ĥayā imandandır. (*Buhāri*, ĩmān 16).

⁵⁵¹ Allah Te'ala cōmerdin elini tutar ġünāġ dahi řādır olsa, cōmerdi incitmekten sakının. (Hadis-i şerif).

ثَلَمْتَهُ الدِّينَ مِنْ مَوْتِ الْعُلَمَاءِ ⁵⁵² [35-]

Ya‘nî dînin hâleli ‘ulemânın ölümündendir. Zîrâ dînin aşlı ‘ilmle ma‘lûm olur. ‘İlm hüd ‘ulemâsız olmaz. Pes ‘ilm gitmek ‘ulemâ gitmek birle olur. Nitekim Resûl Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁵⁵³ إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ النَّاسِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ Dêmekdür ki Allâh Te‘âlâ ‘ilmi kabz etmez Âdem oğullarından çıkarmağla ya‘nî küllîsine unutturmakla, lâkin Allâh Te‘âlâ ‘ilmi kabz etdüğü, ‘ulemâ[y]ı kabz etmekledür. Pes, kaçan ‘ulemâ dükense ‘ilm gidüp esâs-ı ‘ilm bilinmez, dîne hâlel gelür. Ve haberde gelmişdür, âhîr zamanda ehl-i ‘ilm kalmayup başdan başa câhil olalar, ba‘zılar ba‘zısına cehle fetvâ vèreler, dâll ü muğill olup dîn-i kuvvî[y]i harâb édeler. Anuñ-çün Resûl Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁵⁵⁴ مَوْتُ الْعَالَمِ كَمَوْتِ الْعَالِمِ Ya‘nî [vr. 18a] ‘âlimiñ ölmesi ‘âlemiñ ölmesi gibidir. Zîrâ ‘âlemin niżâmı ‘ilmledir. ‘Âlimin ölmekle ‘ilmi gider niżâma hâlel gelür.

ثَلَمْتَهُ الْحِرْصَ لَا يَسْدُونَهَا إِلَّا التُّرَابَ ⁵⁵⁵ [36-]

Ya‘nî hırşın hâline sedd olmaz illâ toprak sedd olur. Dêmek ola ki kişi mâla, câha harîş olmağ, dînine hâlel ve fesâd vèrmekdür. Nitekim Resûl Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁵⁵⁶ مَا ذَبَّانَ جَائِعًا غَنَمَ يَأْفَسُ دِلْمَهُمَا مِنْ حِرْصِ الْمَرْءِ عَلَى الْمَالِ وَالشَّرْفِ لِدِينِهِ Ya‘nî iki aç kırtları bir koyuna kırdırsalar ol kadar fesâd èylemez ki kişi mâle ve riyâsete harîş olmağla dînine hâlel ve fesâd vèrdüğü gibi. Hâşıl-ı kelâm dêmekdür ki iki aç kırt bir koyuna ètdükleri fesâddan kişi mâle ve şerefe harîş olmağla dînine ètdüğü zarar artuğdur ve yâhud dêmek olur ki kişiden hırş münkaṭı‘ olmaz ve zararı kesilmez tâ ölüp toprak altına girmeyince. Nitekim Resûl Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁵⁵⁷ يَا أَدَمُ ابْنُ آدَمَ وَتَشَبَّ مِنْهُ اثْنَتَانِ الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ وَالْحِرْصُ عَلَى الْعَمْرِ Ya‘nî Âdem oğlu pîr olur ammâ iki nesnesi yigit olur: Biri mâle harîş olur ve biri ‘ömre harîş olur. Pes kişiden pîr olup za‘îf olmağla dağı hırş münfekk olmaz tâ ölüp toprak olmayınca dêmek olur.

⁵⁵² Din, âlimin ölümüyle bozular.

⁵⁵³ Allah Tealâ, ilmi insanların kalbinden sökerek almaz. Ancak âlimlerin ölümüyle alır. (Buhari, İlim 34, Müslim; İlim, 13).

⁵⁵⁴ Âlimin ölümü âlemin ölümü gibidir. (Darimi, Sünen, 324).

⁵⁵⁵ Hırs ancak toprakla örtülebilir.

⁵⁵⁶ Bir sürüye salınan iki aç kurdun sürüye verdiği zarar, kişinin mal ve şeref hırısıyla dine verdiği zarardan daha fazla değildir. (Tirmizî, Zühd, 43, 2377).

⁵⁵⁷ Âdemoğlu ihtiyarladıkça onda iki şey gençleşir: Mala karşı hırs ve hayata karşı hırs. (Tirmizî, Zühd 28).

ثوب اسلامة لا يبلى 558 [37-]

Ya‘nī selāmet ʔonu eskimez Ya‘nī dēmek olur ki kiři her nesneden usanır olur illā selāmetden usanmaz. Zīrā ‘ālemdede refāhiyyet kiřiye [vr. 18b] selāmetle olmađdur. Ve illā kiřiye marađ veyā bir elem vāqi‘ olsa cemī-‘ī temettu‘āt-ı dūnyā gözüne teng olur. Tā kiři řihhat ve selāmet üzere olmađ ‘ālemin meliki olup cemī-‘ī refāhiyyete erişmek gibidir. Nitekim Resūl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

Ma‘nāsı: Dēmek 559 من اصبح معافا فى بدنه آمنا فى سريه عنده قوة يومه فكأنما خيرة له الدنيا يخزا فرها
olur ki bir kimesne řabāhılsa; bedeni ‘āfiyyet üzere olup marağdan sālīm olsa ve hem emīn olsa; kimseden, hemmi olmasa; dağı yanında bir güne yetecek ğıdāsı olsa; ol kiři başdan bařa dūnyāya mālīk olmuş gibidir. Ve hem dēmiřler, 560 لباس اجمل من السالمة
Ya‘nī hiçbir libās yokdur ki kiřiye selāmetden gökçek ola dēmekdür. Ve ba‘zılar dēmiřler üç nesneye nihāyet olmaz: Biri řihhatdür zīrā kiři ne řadar müddet řihhat üzere olsa ki ve řihhatdür muhtācdur. Ve birisi emīn olmađdur; zīrā ne řadar emn ziyāde olursa ol řadar kiřinin ĥuzūru ziyāde olur. Birisi dađı ĥüsn-i ĥulđdur. Zīrā her kiři neye ʔoyarsa ʔoyar ĥüsn-i ĥulđa toymaz.

ثن احسانك بالآ عتذار 561 [38-]

Ya‘nī tekrār ēyle iĥsānını ‘özr ētmekle. Ya‘nī bir kiři bir kimseye ‘aťā ētdükden řonra ‘özr ile ētdüğü iĥsānı tekrār ētmek gibidir. Dēmiřler bundan murād kiřiye ĥüsn-i ĥulđı ta‘līm ētmekdir. Zīrā ĥüsn-i ĥulđ beřāřet-i vechle ‘afvda ve bezlde olmađa dērler. Nitekim Resūl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām [vr. 19a] buyurur:

Ma‘nāsı dēmek 562 هذا دين ارتضيه لنفسى ولن يصلح الا الاستحاء وحسن الخلق فأكرمو بهما لصحبتموه
olur ki: “Bu dīn-i İslām bir dīndir ki kendü nefsim için bu dīne rāzī oldum ve bir kimesne bu dīni işlah ēylemeye illā seĥā ile ve ĥüsn-i ĥulđ ile işlah ēylemeye ve hem dīne ĥüsn-i ĥulđla ve seĥā ile ikrām ēdüp eger bu dīn ile muřāĥabet ēdersenüz ya‘nī bu dīnle dīnlenürsünüz” dēmekdür.

558 Selāmet donu eskimez.

559 Bir kimse āfiyyet üzere sabahılsa ve hastalıktan sālīm olsa o kiři ve insanlardan emīn olsa o kiři bütün dūnyāya mālīk olmuř gibidir. (Hadīs-i řerif).

560 Selāmetten daha güzel bir elbise yoktur.

561 İhsānda bulunduktan sonra özür dileyerek iĥsānını tekrara.

562 “Muhakkak bu (İslam dini) öyle bir dindir ki nefsim için ona razı oldum. O dini ancak cömertlik ve güzel ahlāk işlah eder. Bu bakımdan siz bu iki hasletle gücünüz yettiğı kadar o dine ikramda bulunun, dīni güzelleştirin.” (Darekutni/Ihyā’u Ulūm’id-Din).

[39-] ⁵⁶³ ثبات الملك بالعدل

Ya' nî mülkün şebâtı 'adlledür. Ya' nî demek olur ki, eger bir kişi mülk-i şābite olup elinde zā'il olmaya, 'adl eylesün, zulm eylesün. Zīrā zulm eylemek 'işyān ve ma' şiyetdür. Şekk yokdur ki ' isyān ni' metün zevāline sebebdür. Nitekim Resül Hāzreti 'aleyhi's-selām buyurur:⁵⁶⁴ ان الرجل ليجرم الرزق بالذنب يصيبه Ya' nî demek olur kim kişi rızqdan maħrūm olur şol günāh sebebiyle ki aña yete. Hāşılı demekdür günāhdan ictināb édün, ma' şiyet işlemeñ. Zīrā kişinün elündeki ni' meti ma' şiyet sebebiyle zāyi' olup maħrūm qalır demişler. Bi'l-betyti'l-' Arabī:

إذا كنت في نعمة صرعها

فإن المعاصي تنزِيل النعم⁵⁶⁵

Ya' nî demekdür ki kaçan bir ni' metde olsañ, ol ni' met haqqun ri' āyet eyle Haqq'a şükr édüp ma' şiyetden ictināb etmek ile. [vr. 19b] Zīrā taħkīk ma' şiyet ni' meti zā'il eyle. Pes, ni' metün devāmın isteyen kişi gerekdür ki dā'imā Haqq'a itā' atde olup ma' āşīden ictināb éde. Tā kim vüs' ati tarlığa tebdil olmaya.

[40-] ⁵⁶⁶ ثواب الآخرة خير من نعيم الدنيا

Ya' nî āhoretün şevābı dünyā ni' metlerinden hayrludur. Böyle demek kişiye āhirete rağbet eyle, dünyādan hāzer et, demekdür. Egerçi zāhir müzeyyendür, ammā bāṭını hārabdur. Lezzetinden elemi artuğdur. Ve haberde gelüpdür ki:⁵⁶⁷ الدنيا سجن المؤمن Ya' nî dünyā mü'minün zindānidur. Pes, kişi zindānda ne kadar tena'um dañı edicek olursa elemden ve qayddan ḥalāş olmaz ve āhilet şevābı bāqīdür, zevāli yokdur. Ve şekk yokdur ki bāqī olan nesne fānī olandan yegrekdür.

[41-] ⁵⁶⁸ ثبات النفس بالغداء , ثبات الروح بالغنا

Ya' nî nefsün şebātı ğidā iledür. Ya' nî demekdür ki ğidā olmasa, nefis helāk olur. Zīrā demişlerdür bi-hasbi'l-ḥikmet: Kişi ğidā kim yer, şāfī olan qana müstaḥīl olur. Ve qanı şāfī olan qatre qatre yürece dökülmede ve yürek ğāyetde issidür. Her qatre ki iner def' aten buḥār-ı mütezā'id olur, buḥār-ı 'urūqa yayılır ve hareket bedende vardur ol buḥār sebebiyledür ve eger ğidā olmasa yürece dökülen qana bedel mā-yeteḥallel yetişmez. Buḥār dañı munqaṭı' olup nefis helāk olur.

⁵⁶³ Mülkün kalıcı olması adālet iledir.

⁵⁶⁴ Kişi işlediği günahlardan dolayı rızkıdan mahrum kalır. (Müsned, 21352).

⁵⁶⁵ Nîmet Hakk'ın ikrāmıdır. Şüphesiz ki masiyetten ictināb etmekle nîmet iner.

⁵⁶⁶ Ahiretin sevābı dünyā nimetlerinden hayırlıdır.

⁵⁶⁷ Dünyā mü'minin zindanıdır.

⁵⁶⁸ Nefsin varlığını devam ettirmesi ğidā iledir.

Ve rūḥuṅ ṣebātı ğinā iledür. [vr. 20a]Ya‘ nî ḥalkdan ümizini kesmek iledür. Zîrâ demişlerdür ḥaḳîḳatde ğinā oldur ki kişi ḥalk elinde olana ṭama‘ eylemeye. Māl çok olmağla kişi ḥaḳîḳatde ğinā[ya] erişmez. Pes, bi-ḥasbi’l-ḥaḳîḳat, rūḥuṅ ṣebātı bununla olur ki küllî recāsı Ḥaḳ’dan olup ferāğ-ı bāṭın ḥāşıl eyleye. Bu ğüne sülük maḳşad-ı aḳşānuṅ ve maṭlab-ı ‘alānıṅ miftāḥıdır. Ve eger kişi ṭama‘ da olıcaḳ olursa, ṭama‘ eṭdüği nesnenüṅ ḥuşūlüne erişem deyi taleb(?) elemiyle ḳalbi mükedder olup maḳşūd-ı aşlıden ıraḳ olur. Ve şek yokdur ki kişi maḳşūd-ı aşlıden ıraḳ olmaḳ rūḥāniyyeti helāḳ olmaḳdur.

[42-] ⁵⁶⁹ [ثناء الرجل معطيه] [مستزیده]

Ya‘ nî kişinüṅ kendüye ‘aṭā edince ṣenāsı kendüye ğālib olup kendüden ālî olıcaḳ olur. Bunun ma‘nāsında demişler demek olur ki kişi kendüden uluya ve ğālib kişiye ‘aṭā eṭdüği için medḥ eylese, ṣenā olur. Ammā ḳaçan kendüye berāber veyā kendünden aşağı kişiye ‘aṭā eṭdüğ-çün medḥ eṭse, ṣenā olmaz müdd taḥsîn olur, demişler.

El-ḥāmis-i ḥarf-i el-cīm:

[43-] ⁵⁷⁰ جد بما تجد

Ya‘ nî cömerdlik ve seḥā eyle bulduğundan, demek olur. Allāh Te‘ālā yoluna bulduğundan az, çok deme işār edüp şadaḳaya meşğül ol. [vr. 20b] Zîrâ demişlerdür: Allāh Te‘ālā az māldan şadaḳa sever ve şevābın ez‘af u muzā‘āf eder ve Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: لا يستكمل العبد الإيمان حتى يكون في ثلث خصال الإنفاق من 571 Ya‘ nî ḳul imānını kāmil ḳılmaz, ya‘ nî ḳulun imānı kāmil olmaz, tā ol ḳulda üç ḥaşlet olmayınca: Biri ḳilleti olup el ṭarlığı var iken şadaḳa eylemekdür. İkinci, kendü nefsünden inşāf edüp kimseye güç göstermemekdür. Üçüncü yād biliş demeyüp buluşduğuna selām vermekdür. Pes, bir ḳulda bu ḥaşletler bulunsa, imānınuṅ kemāline ve ḳuvvetine delīldür.

[44-] ⁵⁷² جهد المقل كثير

Ya‘ nî nazaruṅ ḳuvveti çokdur. Demek olur kim her nazar uzaḳ yere sür‘atle yetişür. Meşelā güneş dört bin yıllık yoldadır nazar edicek def‘aten gözüṅ şu‘āyı yetişür ammā sā’ir ḳuvāda yokdur. Ve hem bu uzaḳda olanı idrāk edemez. Meşelā

⁵⁶⁹ Övgü (senâ) iyilik yapılan kişiden makamca yüksek olmakla olur.

⁵⁷⁰ Cömertlik bulduklarınla (elindekilerle) olur.

⁵⁷¹ Kulun imānı kāmil olması için üç hasletin kulda olması gerekir. Birisi darlık zamanında sadaka vermek, ikincisi kendi nefsinden ferāgat ederek kimseye güç göstermemek, üçüncüsü tanıdık tanımadık demeyip görüştüğüne selām vermektir. (Hadīs-i Şerīf).

⁵⁷² Nazarın kuvveti çoktur.

şimdi kulağ gâyet uzağda olan āvāze[y]i idrāk eylemez. İştise dağı anlamaz, illā işidür. Ve yāhūd nazaruñ kuvveti çoğdur demekten murād bu ola kim, bir nesne ki görmekle ma' lūm ola; ol nesnede şübhe kalmaz. Sā'ir kuvā mābeyninde bu derecede yaqīn bulunmaz. Meşelā işitmekde kişi bir āvāz işidür, bir kimesneye benzedür; bilmez [vr. 21a] yaqīn kim olduğın veyā bir haber işidür, hılāf vāqı' olur. Ammā göricek hılāf ihtimāli kalmaz. Anuñ için Resūl Hāzreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁵⁷³ ليس الخبر كالمعاينة Ya' nī haber kulağla işidülüp göz ile görilen gibi degüldür. Zīrā yaqīn nazarı 'alā yaqīndür ve yāhūd demek ola kişinüñ göze ihtiyācı artuğdur sā'ir kuvāya ihtiyācdan.

[45-] ⁵⁷⁴ جولته الباطل ساعته وجولته الحق الى الساعة

Ya' nī bātılun cevvelānı, ya' nī durması bir sā' atdür. Ammā hağ olanuñ tedāvüli ve durması kıyāmete degindür. Ya' nī demek olur kim bir nesne buṭlān üzre olsa Hağ katında mağdüb olur. Pes, Allāh Te'ālā anuñ buṭlānını hağka izhār edüp hağka dağı andan i' rāz ederler; beğāsı olmaz, bertarāf olur, düşmen-i enbiyā gibi. Meşelā Fir'avn ve Nemrūd ve gayruhu. Anlar bātıl olduğundan ber-ṭarāf oldılar, enbiyā 'aleyhimü's-selām Hağ üzre olmağın hidāyetleri kıyāmete dek çekilür gider. Ve anuñ hılāfınca bir nesne hağ olsa ol nesne mağmūd olur ve Allāh Te'ālā mağmūd olanları sever. Nitekim Resūl Hāzreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁵⁷⁵ ان ربك يحب المحامد ايسرها Rivāyet olunur ki hitābdur Peyğamber 'aleyhi's-selām senüñ Rabbiñ mağmūd olan nesneleri sever cümlesi. Hāşıl-ı ma' nā demek olur ki: Şol emr ki anı işlemek 'inda'llāh ve 'inde'n-nās [vr. 21b] gökçek ola anuñ gibi emirleri Hağ Te'ālā sever. Şekk yoğdur ki anuñ gibi işler mağfūz olur. Tā kıyāmete varıncaya bozulmaz.

[46-] ⁵⁷⁶ جودة الكلام فى الاختصار

Kelāmuñ muğkem olup mağbūl olması ihtişār ile, ya' nī muhtaşar olup müfīd olmağladur. Zīrā bir mağāmda kelām uzansa aqvāl çoğalup zabṭ etmesi güç olur ve nāzır olanlara süstlük vērür. Anuñ gibi kelāmuñ i' tibarı az olur ve hem demişler beyt:

سخن بسيار دان واند کی کو
یکی راصد مکوصدرا یکی کو ⁵⁷⁷

⁵⁷³ Haber duymak, görmek gibi değildir. (Hakim, Müstedrek 2/351, 3250).

⁵⁷⁴ Hak ve doğru olmayan (bātıl) bir saat kalır ancak doğru ve hakikat kıyāmete kadar kalır.

⁵⁷⁵ Rabbine övülmüş olan nesneleri sever. (Hadīs-i Şerīf).

⁵⁷⁶ Sözü'nün kısası, sağlamı ve faydalısı makbuldür.

⁵⁷⁷ Çok söz bil ama az söyle. Bir sözü yüz kez söyleme yüz sözü bir kez söyle.

Ya‘nī demekdür, sözü çok fikr eyle, az söyle. Bir sözi yüz kerre söyleme; yüz sözi bir söyle! Ya‘nī az ‘ibâretle edâ etmege kâsd eyle. Zîrâ öyle olan kelâm kavî ve aḥkem olur.

[47-] ⁵⁷⁸ جليس المرء مثله

Ya‘nī kişinüñ celîsi, ya‘nī muşâḥibi kendü gibidür. Zîrâ kişi muşâḥabet êtdügi kişinüñ ef‘âline rāzîdur. Ve hem kişiye bir fi‘l kim hoş gelüp rāzî ola, hemân ol ‘ameli işleyen gibidür. Nitekim Resûl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: من احب عمل ⁵⁷⁹ قوم خيرا كان وشرا كان كمن عمله Ya‘nī bir kimesne bir kavm ‘amelini sevse, gerekse ol ‘amel ḥayr olsun, gerekse şer olsun.. Hemân ol kişi ol ‘ameli işlemiş gibi olur. Zîrâ zâtında kâbiliyet ve ist‘idâd ol fi‘le göre kônulmuşdur. Anuñ içün ol fi‘l aña hoş gelür. Pes, ma‘lûm oldı kim kişi tâ‘ate [vr. 22a] rāzî olmak tâ‘at olurmuş ve ma‘şiyete rāzî olmak ma‘şiyet olurmuş. Zîrâ her kişinüñ niyyetüne ve teveccühüne göre ecr vêrülse gerekdür. İmdi ḥâşıl-ı kelâm demekdür ki eger kişinüñ zâtında yaramazlık var ise, yaramazlar ile muşâḥabet êder ve eger zâtında eylük var ise eýülere muşâḥib olur.

[48-] ⁵⁸⁰ جليس الخير غنيمة

Ḥayrlu celîs ganîmetdür. Ya‘nī demek olur ki ‘ulemâ meclisi ve meşâyih meclisi ganîmetdür. Zîrâ anuñ gibi meclisde kişinüñ cehli ‘ilme ve ğafleti ḥâzırlığa tebdîl olur. Kişiyeye temâm ganîmet el vêrir. Ve yâḥud demek olur ki kişi eýülerle muşâḥabet êdici olmak ganîmetdür. Zîrâ kişi eýülerle muşâḥabet etmek berekâtıyla çok yaramaz ḥulķı eýülüge döner ve daḥı dünyâda ve âḥiretde sa‘âdet-i ebed ve sermed-i devlet el vêre. Ve Resûl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: خيرا الاصحاب ⁵⁸¹ عندالله خيرهم لصاحبه Ya‘nī demek olur ki Allâh Te‘âlâ katında ḥayrlu aşḥâb oldur ki, muşâḥib kişiye ḥayrlu ola, ya‘nī dünyevî ve uhrevî nef‘i yetişmege sebep ola. Bu nesne kişi[y]i eýüler meclisine terğîb etmekdür.

[49-] ⁵⁸² جاليس الفقراء تذكرو شكرا

Fuķarâ ile mücâleset eyle, tâ şükri ziyâde eyleyesin. Ya‘nī demek olur ki kişi fuķarâ ile mücâleset êdiecek anuñ gibi fuķarâlaruñ faķrın görüp kendü ğınâsına şükür

⁵⁷⁸ Kişinin birlikte oturup kalktığı kendi gibidir.

⁵⁷⁹ Kim ki bir kavmin hayır ve şer amellerinden hoşlanıyorsa, yapmasa da onu işlemiş gibidir. (*Ramuz el e-hadis*, 396/15).

⁵⁸⁰ Hayırlı meclis zenginliktir.

⁵⁸¹ Allah katında hayırlı arkadaş, kişiye dünya ve ahiret işlerinde faydası olandır. (*Buhari*, El-Edebül-Müfred, 115).

⁵⁸² Fakirlerle sohbet etmek şükürün artmasına sebep olur.

eder olur. Ve hem demişler ki kişi rızā-yı Hāḡ için tevāzu‘ ıaşđ edüp fuḡarā ile muşāḡabet etmek Allāh Te‘ālā [vr. 22b] ıatında ‘azīm şükrdür. Ve yāḡud demek ola ki şol faḡırlar kim şābir ve şākir olalar, anlarııla celīs ve enīs ol. Tā kim anlarıı muşāḡabeti berekāti[y]le sen daḡı fazl-ı şükre ve etemm-i zıkre vüşul bulasın, ve sa‘ādete yetişesin. Eyle ki Hāzret-i Mevlānā rahmet’ullahi ‘aleyh *Meşnevī*’de buyurur:

Beyt : شکر کن بر شاکرا نرا بنده باش

پیش این مرده شو پاینده باش⁵⁸³

Ya‘nī dā’imā saıa vērilen nī‘mete şükr eyle ve hem şākir olanlara teslīm-i tāmla ḡul ol. Ve şākir olanlarıı öıünde cemī‘ murādātından ol ve fānī ol, tā murādāt-ı ebediyete erişmiş olasın.

[50-] ⁵⁸⁴ جل من لا يموت

Ulu ol kimesnedir kim ölmedi. Ya‘nī demek olur ki ulu şol kimesnedür ki aıa ölüm gelmeye. Zırā ululuk kimseye müsellemler olmaıı ol vaııt olur kim ḡuvvetine za‘f ve ḡudretine ‘aciz gelmeye. Hāşıl-ı kelām demek olur ki ululuk Allāh Te‘ālā’nuıdur ki bir Hāy’dır kim ḡayātına ölüm ḡarī olmaz. ⁵⁸⁵ كل شيء يموت , وهو حي لا يموت Ve bir ḡavīdür ki ḡuvvetine za‘f gelmez. Anıı ḡayri ‘āciz ve za‘ıf ü zelīldir. İftıḡardan ḡālī değildir.

[Bābü's-] sādīs ḡarfü’l-ḡā’i:

[51-] ⁵⁸⁶ حلم المرء عونه

Erüı ḡılmi yardımıdır. ḡılm dēyü bir kimesnenüı isā’eti muḡābilinde intıḡāma ḡādir iken ‘acele etmeyüp te’ḡıre ḡoyup terk étmege dērler. Pes, demek olur ki ḡışi kendüye isā’et édenüı muḡābilinde intıḡāma ḡādir iken te’ḡır edüp terk édicek,[vr. 23a] bir ḡışi aıa muḡabbet edüp her umūrda anıı ‘avninde olur. Ve hem ḡılm şıfat-ı Hāḡ’dır. ḡılm şıfatıyla muttasıf olduğ-ıün maḡbüb-ı Hāḡ olur. Ve cemī-‘i umūrında aıa mu‘āvin Hāḡ olur. Ve Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: *اوجبت*⁵⁸⁷ Ya‘nī Allāh Te‘ālā’nuı muḡabbeti vācib oldı şol kimseye kim aıa ḡāzab olındı, ya‘nī isā’et olundı, muḡābeleye ḡudreti var iken ḡılm

⁵⁸³ “Şükret ve şükredenlere köle ol. Böylece ebedî devlete eriş.” Mevlāna Celaleddin, *Mesnevi*, (çev. Veled Çelebi İzbudak), MEB Yayınları, İstanbul 1988, Cilt: 1, s. 450.

⁵⁸⁴ Ulu kişiler ölmez.

⁵⁸⁵ Her şey ölür o ölmez.

⁵⁸⁶ Er ḡışinin yumuşaklığı onun yardımıdır.

⁵⁸⁷ Kendisine öfkeli davranıldığı halde yumuşaklık gösteren için Allah'ın sevgisi vācıp olur. (*Cāmüü’s-Sağır*).

eyledi demekdür, ve Hâzret-i Resûl ‘aleyhi’s-selâm bir hadîş-i şerîfnde dağı buyurur:⁵⁸⁸ لا ازل الله بحلم قط   Demek oldu kim Allâh Te‘âlâ bir kez bir kimesne  ilm şıfatıyla mevşûf iken zelîl eylemez.  ilmi olanı zıllete müste ağ g rmez.

[52-] ⁵⁸⁹ حلّی الرجل الأدب وحلی المرءة الذهب

Ya‘nî [er] kişinüñ bezegi edebidür ve  atun kişinüñ bezegi altundur. Demek olur ki edeb kişi[y]i her  anda olsa ‘azîz ve  ürmetlü  ılır. Anuñ i ün demişler:

Beyt: ادب تاجیست از نور الهی

بنه بر سر و برجاکه خواهی ⁵⁹⁰

Demek olur ki edeb bir tâcdır, Allâh Te‘âlâ’nun nûrundan. Ol tâcı başuñ üzre  o, dağı yürü her  anda dilerseñ! Hâşıl-ı kelâm, isti‘âredür demekdür ki pâdişâhlık tâcı başında olan ‘azîz olduğı gibi edebli olanlar dağı nerde olsa ‘azîz olur.

[53-] ⁵⁹¹ حیاء المرء ستر

Erün  ayâsı perdesidür. Ya‘nî demek olur kim [vr. 23b] kişi ehl-i  ayâ olmak cemî‘ yaramaz fi‘le  icâb ve perdedür. Zîrâ her kerre ki fi‘l-i  abî a  aşd eyleye,  ayâ mâni‘ olur, terk êtdürür. Pes  ayâsı ile mestür olur ve yâ ud demek olur ki eger kişi dâ‘imâ Hâ ’dan  ayâ êdüp ma‘âşiden ictinâb êderse, Allâh Te‘âlâ kıyâmet gününde êtdüđi  ayâyı ol kişiyeye perde êder. Cemî‘-i âfâtdan ol kişi mestür ve ma fûz olur.

[54-] ⁵⁹² حموضات الطعام خیر من حموضات الكلام

 a‘âmuñ ekşi ve acısı yegdür kelâmuñ acısından. Ya‘nî demek olur kim kişi acı  a‘âm yemek yegredür acı söz işitmekden. Zîrâ kişi acı  a‘âm yese elem-i cismâniyedir, ağızda zâhir olur. Reddi âsândur. Ammâ kişi acı söz işite, elemi  albinde zâhir olur. Def‘ êtmesi güç olur.  a‘âmuñ acısı az va tde def‘ olur gider. Ammâ acı sözün infî‘âli zamanla anlanur durur. Anuñ- ün demişlerdür: “El yarası gider, dil yarası getmez.” Ba‘zıları demişler: Acılardan acı, kişi acı söz işitmekdür.

⁵⁸⁸ Allah yumuşak huylu kişiyi asla zelil etmez. (Taberânî, *Kenzü'l-Ummal*, 5830).

⁵⁸⁹ Kişinin süsü edebidir, kadının süsü ise altındır.

⁵⁹⁰ Edeb nur-ı ilâhiden bir tacdır, o tacı başına giy, nereye istersen git.

⁵⁹¹ Kişinin edebi onun örtüsüdür.

⁵⁹² Yemeğin ekşi ve acısı sözün acısından iyidir.

تخرفة الاولاد مخرفة الاكبار⁵⁹³ [55-]

Kişinün evlādındañ inķitā‘ ı cigerin yaķıcıdır. Ya‘ nī demekdür ki kişiniñ evlādınıñ fevti cigerine zaħm-ı od urmaķdır. Zīrā kişinün veledi cigerinün pāresidür, ve gönlinün meyvesidür ve demişlerdür: “Dünyāda evlād fevtinden ulu muşībet yoķdur.”

حسن الخلق غنيمة⁵⁹⁴ [56-]

Ya‘ nī gökçek ħulķ olmaķlık ġanīmetdür. Ve demişlerdür [vr. 24a] ħüsn-i ħulķ oldur ki kişi kerīmü’n-nefs olup ħulķun gücünü getürmekdür ve rızā-yı Ħaķ için infāķda ola. Pes demek olur ki bir kimesne kerīmü’n-nefs olup rızā-yı Allāh için infāķda olmaķ ġanīmetdür. Ya‘ nī āĥiretde netīce devlet ve sa‘ ādet ve ġanīmetdür.

ان الله لا يضيع اجر المحسنين⁵⁹⁵

Resül Ħazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ان العبد ليدرك بحسن خلقه عظيم الدرجات للآ⁵⁹⁶ Ya‘ nī ħul ķıra Ħıra ve Şerf المنازل وان ضعيف لعبادة وانه ليبلغ سوء خلقا سفلا دك جهنم ان كان عابدا ħüsn-i ħulķ sebebiyle āĥiretde ulu derecelere ve cennet menzillerinin eşrefine vüşül bulur. Eger ‘ibādetde za‘īf olup az ‘ibādet daĥı eğerse ve hem ħul yaramaz ħulķı sebebiyle cehennem direklerinden aşıġa direğine yetişse gerek ‘ābid daĥı olursa. Ve hem: الخلق الحسن طوق من رضوان الله تعالى في عنقه صاحبته مشدود الى سلسلة من رحمة الله تعالى والسلسلة مشدود من باب الجنة حيث , ذهب الخلق الحسن جرتة السلسلة الى نفسها حتى تدخله من باب الجنة⁵⁹⁷ Ya‘ nī demekdür ki ħulķ-ı ħasen bir ħalķadır Allāh Te‘ālā’nuñ rızāsından. Ol gökçek ħalķa boġāzına geġüpdür şāĥibünün, ol ħalķaya Allāh Te‘ālā’nuñ raĥmetinden bir zincir baġlanupdur. Ve ol zencirin bir ucu cennet kapusunun ħalķasına baġlanupdur. Ħüsn-i ħulķı olan her ķanda yürürse ol zencir anı kendüye çekmekdedür. Tā ħüsn-i ħulķ [vr. 24b] şāĥibi cennete girinceye. Ve ĥadīs-i āĥarda Ħazret-i Resül ‘aleyhi’s-selām buyurur: الا انبئكم بارين حفيف مونتھما عظیم اجرھما ولم یلق الله بمثلھما الصمت وحسن الخلق⁵⁹⁸ Ya‘ nī demekdür ki āġāh oluñ size ħaber vēreyin şol iki nesneden mü’minlere āsān ola daĥı Allāh Te‘ālā’nuñ ķatında ecrleri ‘azīm ola. Ve hem Allāh Te‘ālā ol ikinün mişlünü ħalbe biraķmış olmaya. İmdi ol ikinün birisi şamtdur ve birisi ħüsn-i ħulķdur.

⁵⁹³ Kişinin evladından ayrılması ciġerinin yanmasıdır.

⁵⁹⁴ Güzel ahlāklı olmak zenginliktir.

⁵⁹⁵ Muhakkak ki Allah, muhsinlerin ecrini zayı etmez. (*Kur’ân*, Hūd 11/115).

⁵⁹⁶ İnsan, ibadette zayıf olup az ibādet yapmış olsa bile güzel huyu ile cennetin en üstün derecelerine kavuşur. Kötü huy, insanı cehennemden en aşıġısına sürükler. (*Taberāni, el-Mucemu'l-Kebir*, 7709).

⁵⁹⁷ Güzel ahlāk bir halkadır. Allah Te’ala’nın rızasından dolayı kulun boġazına geġirir. O halkaya Allah’ın rahmetinden bir zincir baġlanmıştır ve o zincirin bir ucu da cennetin kapısına baġlanmıştır. Güzel ahlāk sahibini cennete girinceye kadar çeker. (Hadīs-i Şerif).

⁵⁹⁸ Bedene kolay ve hafif gelen ibadeti size bildireyim mi? Susmak ve güzel ahlāk sahibi olmaktır. (İbn Ebi’d-Dünya, *Kitabu’s-Samt*,27).

Ve şekk yokdur ki kişinüñ hulķı gökçek olıcaķ, dünyāda ve āhıretde ‘azāb-ı elīmden emīn olur.

[57-] ⁵⁹⁹ حدة المرء يهلكه

Erün ħıddeti, ya‘nī tızlıgı eri helāk eder. Zīrā kiģi tız olsa ğazūb olur. Ğazab vaķtinde ‘aķl örtülür. Dünyāsına ve dīnine zararlı çok fi‘l şādır olur. Hemān kiģiye ‘ayn-ı helākdür. Ve hem demiģler kişinüñ ħıddeti Allāh Te‘ālā’nuñ ğazabına mūrīşdür kişinüñ [hilmi] muħabbetu’llāhı mūrīş olduđı gibi. Ve Resūl Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶⁰⁰ ان الله يحب الرفق في الأمر كله Ya‘nī be-dürüstī rāstī Allāh Te‘ālā emrün küllisinde rıfķla ve yumuģaklıķla olmađı sever demekdür. Pes kiģiye gerekdür kim cemī‘-i umūrında ħıddeti terk edüp rıfķla ola. Tā kim ‘inda’llāh ve ‘inde’n-nās maħbūb ve maħbūl ola.

[vr. 25a] [58-] ⁶⁰¹ حرم الوفاء على من لا اصل له

Vefā ħarām oldı Şol kimesne üzerine kim aģl olmaya, ya‘nī bī-asl ola. Ĥāģılı demekdür ki eger kiģi zātında ķabiliyyet olmaya, insāniyyet edüp terbiyet ķaşd eylese, andan vefā umup bilsün ki andan vefā gelmek ħarāmdur. Zīrā zātında ķabiliyyet yokdur. Pes anuñ gibi zātında terbiyet edenün sa‘yi ħāģılı Şu üzerine yazanuñ sa‘yi gibidür. Anuñ-ĉün demiģlerdür:

Beyt: پرتو نیکان نکیر پرکه بنیاوش بدست

تربیت نا اهل راجون کردکان برکنبدست ⁶⁰²

İmdi ķoz ķubbe üzerinde ķalmadıđı gibi nā-ehlde terbiyet dağı eyle ķarār eder demekdür.

[59-] ⁶⁰³ خرفة المرء كنزه

Erün Őan‘atı kenzidür. Ya‘nī demekdür ki kişinüñ Őan‘atı cem‘ olmuģ ħāzır māl gibidir. Zīrā ehl-i Őan‘at ķūt-ı yevmini Őan‘at sebebiyle taħģıl ederler, ma‘āģları Őan‘atdan gelüp eksük olmaz ve Őan‘atdan ħāģıl olan māl oldur ki kiģi Őan‘atdan ve ‘araķ-ı cebīnden ķazana. Nitekim Resūl Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶⁰⁴ ان اطيب ما اكل الرجل من كسبه Ya‘nī demekdür ki kiģi yedügi nesnelerden ğāyet ħelāl olan kendi kesbinden ve [vr. 25b] eli emeginden yedügidür. Pes kişinüñ cemī‘

⁵⁹⁹ Kiģinin kızgınlığı (öfkesi) kiģiyi helāk eder.

⁶⁰⁰ Muhakkak Allah, her hususta yumuģaklıķla muamele edilmesini sever. (*Buhāri*, Edeb, 35).

⁶⁰¹ Kiģinin aslında (vefā ķabiliyyeti) yoksa ondan sözünde durmasını beklemek haram olur.

⁶⁰² Kötü tabiatlı olan kiģi iyilerin nurunu kabul etmez. Ehil olmayanı terbiye etmek kubbede ceviz durdurmak gibidir.

⁶⁰³ Kiģinin sanatı hazinesidir.

⁶⁰⁴ İnsanların yediği Őeylerin en temizini helāl, kendi kazancından olanıdır ve kiģinin ĉocuđu onun kazancındandır. (*Ebū Dāvud*, Büyü, 77).

mālinden eli emeğiyle kazandığı helâldür. Anuñ-çün Resûlü'llâh buyurur 'aleyhi's-selâm: ⁶⁰⁵ الكاسب حبيب الله Ya'ni helâl kesb eyleyen Hâzret-i Allâhu Te'âlâ'nun dōstıdır.

Es-sābi' u harfu'l-hā'i:

خف الله تأ من من غيره ⁶⁰⁶ [60-]

Allâh'dan kōrķ, ğayrinden anuñ emîn ol! Ya'ni bir kimesne Allâh Te'âlâ'dan kōrķsa, Allâh Te'âlâ anı cemî' kōrķulardan emîn eýler demekdür. Nitekim Resûl Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: من خاف الله خوف الله من كل شيء ومن لم يخف الله خوف الله من ⁶⁰⁷ كل شيء Demekdür kim eger bir kimesne Allâh Te'âlâ'dan kōrķsa, Allâh Te'âlâ anuñ heybetini ğayrilerün üzerine bırağur. Her kiři andan kōrķar ve utanur ve aña 'izzet eder. Ve eger bir kimesne Allâh Te'âlâ'dan kōrķmasa, Allâh Te'âlâ anuñ heybetini giderür. Ğayrileri anuñ üzerine muşallať kılup her nesneden anı kōrķudur ve halk içinde 'izzeti eksük olur. Süfyān-ı Şevrî (Raĥmet'ullāhi 'aleyh) eyitdi:

خوف الله لا يثيبه خوف المخلوقين لأن من خاف شيء هرب منه ومن خاف الله تعالى هرب اليه ⁶⁰⁸ Ma'nası demekdür ki Allâh Te'âlâ kōrķusu maĥlūkāt kōrķusuna benzemez. Zîrā eger bir kiři maĥlūkātun birinden kōrķsa, kōrķduğu kiřiden kaçsa gerekdür. Ammā Allâh Te'âlâ'dan kōrķan kiři, Allâh Te'âlâ'ya [vr. 26a] řığınup ğirü Allâh Te'âlâ'ya kaçar.

خالف نفسك تسترح ⁶⁰⁹ [61-]

Nefsüne muĥālefet eyle, rāĥat ol! Ya'ni demekdür nefsün murād ve maķşūd etdüği nesnenün ĥilāfın işle; tā ki dünyāda ferāğ-ı bātın ĥāşıl edüp ĥuzūr edesin ve āĥiretde Hāķķ'a taķarrüb edüp āsüde olasın. Zîrā nef her şerrin me'vāsıdır ve her řekāvetün merci'idür. Anuñ için Hâzret-i 'İzzet Leyletü'l-İsrā'da Hâzret-i Risālet 'aleyhi's-selâm'a nefse řekāvet zātī ve ef'āl-i şerre cibillī olduğın ta'lim edüp ĥitāb eyledi ve eyitdi: يا احمد لاتستزين بلين اللباس وطيب الطعام ولين العظام فان النفس يجرها مأوى كل شر وهى رقيق السوء تجرّها الى طاعت الله تعالى فتجرّك الى المعصية وتخالفك فى طاعة وتعطيك فيما تكره ولا

⁶⁰⁵ Helâl kazanan Allah'ın dostudur. (Hadîs-i Şerîf).

⁶⁰⁶ Allâh'tan korkarak ğayrisinden emin ol.

⁶⁰⁷ Allah'tan korkan kişiden Allah herşeyi korkutur; Allah'tan korkmayan ise herşeyden korkar. (Suyûti, *el-Câmiu'l-Kebîr*, 484).

⁶⁰⁸ Allah korkusu yaratılmışların korkusu gibi değildir bilakis Allah'tan korkan O'ndan kaçmaz geri ona sığınır.

⁶⁰⁹ Nefsinin isteklerini yapmayarak huzura eriş.

تطعى اذا شيعت وشكوا اذا جاعت وتغضب اذا فقرت وتتكبر اذا استغنت وتنسى اذا اكبرت وتغفل اذا منت وهى
فذنّة الشيطان⁶¹⁰

Egerçi zāhiren ḥiṭāb Resūl Ḥāzretinedür ammā ümmete ta' lîmdür. Ve ma' nāsı demekdür: Yā Aḥmed, bu müşk ve fāhir libāslarla mütezeyyen olma ve ṭā' amuñ nefīsini ve lezīzini gözetme ve 'uzemā şoḥbetinüñ leyyinine ve laṭifine meşgūl olma. Zīrā bu nesnelere nefisün müştehiyyātıdır, ictināb eyle. Ve taḥkīk bil kim nefis dükeli şerrün me'vāsıdır. Ve gāyet zararlı refīk'dür. Ṭā' ate ve 'ubūdiyete⁶¹¹ [geçik olursan. Ol seni ma' şiyete çekse gerekdür. Ve egerçi nefis sağa] muḥālefet eder Ḥaḳḳ'a ' ibādet etmede, ammā Allāh Te' ālā mekrūh görüp sevmediği [vr. 26b] nesnelere muṭī' olup iḳdāmlar eder. Ve kaçan bu nefis tok olsa, azgun olup Ḥaḳḳ'a itā' at eylemez. Ve eger aç olsa Ḥaḳ' dan şikāyet eyle. Ḥaḳḳ'a gāzab eder. Ve eger gānī olsa, ḥalkā tekebbür eder ve eger pīr olsa ululuğa erişse Ḥaḳḳ' ı unuttur ve eger belādan emīn olsa, Ḥaḳ' dan gāfil olur. Ve hem bu nefis şeytāna koşulmuşdur idlāl edüp artmaḳdadur. Pes kişiye gerekdür kim dā' imā muḳtezayātına muḥālefet edüp nefse meşakḳat gelen ef' āl-i ḥaseneye meşgūl ola. Tā kim dünyevī ve uhrevī zarar vērür nesnelere emīn olup rāḥat ola.

خير الاصحاب من يدلك على الخير⁶¹² [62-]

Aşḥābuñ ḥayrlısı ol kimesnedir ki seni ḥayrlı işe delālet eyleye. Bundan murād demekdür ki bir kişi bir kimesne ile muşāḥabet eder, eger muşāḥabet edtüğü kişi aña ḥayrlı olan işe delālet edicek olursa, kişinüñ tamām dōstıdır; muşāḥabetinde ḥayr vardır. Anuñ muşāḥibün muşāḥabetin gerek eylesün. Ve eger muşāḥabet edtüğü kişi aña zararlı işe ḳulağuzluk ederse, anı idlāl etmektedir. Ḥaḳīḳatde ' adūsıdır andan ictināb edüp anuñla muşāḥabet etmesün demekdür.

⁶¹⁰ Yā Ahmed! Güzel kokularla ve övünülecek elbiseler giyerek süslenme, yemeğin lezzetlisini arama, gereksiz söz ve muhabbetle kendini meşgul etme çünkü bunlar nefsin hoşuna gidecek nesnelere, bunlardan kaçın. Gerçeği bil ki nefis her şerrin başlangıcıdır. Gayet zararlı bir köledir. İbâdet ve âhiret işlerinde güzel olursan seni günahlara çekmeye çalışır. Hakk'a ibâdet etmede sana zorluk çıkarır. Nefs Allāh Te'ala'nın nefsin hilelelerini görüp sevmediği nesnelere gayret gösterir. Tok olursa azgınlık gösterip Hakk'a itâat etmez. Aç olsa Hak'tan şikâyet eder. Hakk'a öfkelenir. Ve zengin olsa insanlara büyüklük gösterir. Yaşlı olsa Hakk'ı unuttur. Beladan emin olsa Hakk'ı unuttur. Beladan emin olsa Hak'tan gafil olur. Bu nefis şeytana eş koşulmuştur. Gerekli muhâlefeti yaparak nefsin hoşuna gitmeyen güzel amellerle meşgul ol. Böylelikle dünyâ ve âhretine zarar veren kötü amellerden emin olup rahat olasın.

⁶¹¹ Bu kısım sayfa kenarındadır.

⁶¹² Dostun hayırlısı seni hayırlı işlere sevkeder.

[63-] ⁶¹³ خاب صغفة من باع الدين با لدنيا

Ziyānkār oldu bāzārında şol kişi kim dīnini dünyāya şatdı. Ya‘nī demekdür temettu‘āt-ı dünyeviyyeye aldanup uḥrevī işini mu‘atṭal qodı. Ve hem bir kimesne metā‘-ı dünyāya [vr. 27a] aldanup kılet-i zād-ı cismāniyyeye meşgūl olsa, daḥı ḥarām olandan ve şūpheli olan nesnelere ictināb eylemese taḥkīk ol kimesne dīnine ḥalel vērür. Zīrā Resūl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:⁶¹⁴ املاك الدين الورع⁶¹⁴ Ya‘nī olur ki dīniñ durması ve şābit olması kişiye ḥarāmdan ve şūbheli nesneden pehriz etmekledür. Eger şaḫınmazsa dīnine āfet-i küllī noḫşāndur ve metā‘-ı dünyā temettu‘āt-ı āḫirete nisbet şey-i ḳalīldür. Nitekim Ḥaḳ Sübhānehu ve Te‘ālā *Kelām-ı Kadīm*’inde buyurur: ⁶¹⁵ قل متاع الدنيا قليل Ya‘nī “Yā Muḥammed de ki dünyā metā‘ı azdur ve fānīdür.” Pes kişi sa‘adet-i ebediyye vuşūlüne sebep olan nesne[y]i terk edüp şey-i ḳalīl ve fānī olanı şatun almak gāyet nādānlıḳ ve nihāyet ziyānkārlıḳdır.

[64-] ⁶¹⁶ خليل المرء دليل عقله

Erūñ dōstı ‘aḳluḅ[un] delīlidür. Ya‘nī demek olur kim eger kişi eyūleri dōst dutunup eyūlerle muşāḥabet eđerse, ‘aḳlunıñ kemāline delīldür. Ve eger yaramazları dōst dutunup anlarıñla muşāḥabet eđerse, ‘aḳlunıñ noḫşānına delīldür. Ve yāḫūd demek olur kim kişi bir nesne[y]i maḳşūd edüp şürū‘ etdügi vaḳt ol nesnenüñ ḥasen ṭarafını görür ḳabāḥatin görmez. Anuñ-çün Resūl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶¹⁷ حبك الشيء يعنى ويصم Ya‘nī senüñ bir nesne[y]i sevmegün seni gözsüz ve daḥı saḡır eđer. Zārarı cānibin görmez ve işitmezsin, demekdür. Ammā kişinüñ dōstı kişi şürū‘ etdügi işin zārarın gösterüp işlāḫını ta‘līm eđer.[vr. 27b] Eyle olsa dōst kişinüñ ‘aḳlunıñ delīli, ya‘nī ḳulaḡuzıdır, demekdür.

[65-] ⁶¹⁸ خوف الله يجلب القلب

Ya‘nī Allāh Te‘ālā’nuñ ḳorḳusı gönli mücellā ḳılıp münevver eğer. Zīrā Allāh Te‘ālā’dan ḳorḳıcaḳ ‘ibādete ve ṭā‘ate iştiḡalle ḥāzır fetḫ olup ferāḡat-ı bāṭın ḥāşıl eylemek ile ḳalb mücellā olur, küdürātdan ḳurtulur. Nitekim ma‘şiyete ve ḡaflete işḡalle ḳalb muḳedder olup ḥarā[b] olurdu. Ve hem demişler Allāh Te‘ālā’dan kişi ḳorḳmaḳ ḡayrilerden ḳorḳmaḳ gibi degüldür. Zīrā kişinüñ Ḥaḳ’dan ḡayri bir

⁶¹³ Bazı kişiler dīnini dünyâsı için satarak ziyankâr (zarar verici) oldu.

⁶¹⁴ Dīnin sâbit kalması kişinin harām ve şūpheli şeylerden uzak durmasıyladır. (*Taberâni, el-Mucemu'l-Kebir*, 10969).

⁶¹⁵ De ki: Dünya geçimliği azdır. (*Kur‘ân*, Nisâ 4/77).

⁶¹⁶ Er kişinin dostu akıllı olup olmadığının göstergesidir.

⁶¹⁷ Bir şeye karşı sevgin seni kör ve saḡır eğer de onun eksiklerini görmez, kusurlarını işitmez olursun. (*Ebu Davud*, Edeb 125).

⁶¹⁸ Allāh Te‘ālā’nın korkusu gönli aydınlatır ve nurlandırır.

kimesneden korkusu olsa, ol korktuđu kiřiye ‘adāvet ēdūp sevmese gerekdūr. Ammā kiři Allāh Te‘ālā’dan korksa, korkusu ziyāde olduđça muħabbeti ziyāde olsa gerekdūr. Ve Őekk yokdur ki bir gōnūlde muħabbet’ullāh ol gōnūlden kūdūrāt ve māsivā def⁶¹⁹ olup mücellā ve muşaffā olur.

[66-] ⁶¹⁹ خل القلب خير من صلاء الكيس

Ƙalbin ħālī olması yegrekdūr kīse ũolu olmađdan. Ya‘nī demekdūr ki kiřinūn gōnūlde ğamm u teřvīř olmayup ferāğat ħāřıl olması yegrekdūr kīsesi ũolu olup gōnūli ğamm u ğuřřalu olmađdan. Zīrā kiřinūn gōnūlde ğam u teřvīř olıcađ kīsesi ũolu dađı olmayıcađ olursa, kīse boř olursa dađı ħuzūr olur. Ve hem kīse ũolu olduđını taleb etdükleri ħuzūra sebep mülāħaza olunduđu-çündür. Zīrā eger ferāğ-ı bāĥın ve ğınā-yı ħalb ħāřıl olursa, boř olduđınınu kiřiye zārarı olmaz. Ve eger ħuzūr-ı dil ve ğınā-yı ħalb ħāřıl olmayup elemde olıcađ olursa, kīse ũolu olmađuđ ne fā’idesi olur?

[67-] ⁶²⁰ خلوص الور من حسن العهد

[vr. 28a] Muħabbetūn ħālīř olmađlı[đı] gōkçeklūğündendūr. Ya‘nī demek olur ki bir kimesne meveddeten, iħlāřla rızā-yı Ĥađđ’ı taĥşīl etmek-çün ğarađ ħarıřdurmamak ‘ahd gōkçeklūğlindendūr. Bu ma‘nīdūr ki Resūl Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶²¹ ان حسن العهد من الايمان Ya‘nī ‘ahd gōkçeklūği ĩmāndandır. Zīrā kiři Ĥađđ’a ĩmān getürse ‘ahdine vefā ēdūp dōřtluk řābit olur. Bu ma‘nāda ħüsn-i ‘ahdden murād meveddet-i ħadīme ri‘āyet ēdūp ħürmet etmek olur ve yāĥūd ‘ahdden murād ētdüği va‘deye vefā etmek ola. Eylel olsa demek olur ki ħalkuđ muħabbeti kiřiye ħālīř olmađ ol vađt olur ki ‘ahdine řādīđ olup va‘desine vefā ēdicek olursa ħalk dađı cān-[ü] gōnūlden muħabbet ēdūp dōřt ēdünürler. Bu ma‘nī için Resūl Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶²² لا تواعد اخاك موعدا فتخلفه Ya‘nī demek olur ki “Ƙardařına bir va‘de ile va‘de ēyleme ki aña muħālefet ēdesin.” Muħālefet le’īm olanlaruđ iřidir, kerīm ve mü’mīn olana lāyık deđildir.

[68-] ⁶²³ خير المال مانفق في سبيل الله

Ya‘nī demekdūr ki mālīn ħayırlısı oldur ki rızā-yı Ĥađđ için Allāh Te‘ālā yolunda řadađa ola. Zīrā rızā-yı Ĥađđ řadađa olunan māl ‘ında’llāh maĥfūz olup terbiyet bulur, ez‘āf-ı mużā‘af ecrler vērür. Nitekim Allāh Te‘ālā *Ƙur’ān-ı ‘Azīm*’de

⁶¹⁹ Kalbin dolu değil boş, tenhā olması gerekir.

⁶²⁰ Sohbetin sāmimi olması güzel ahdden (güçlü ĩmān) kaynaklanır.

⁶²¹ Kuşkusuz ahde güzel bir şekilde vefā göstermek ĩmandandır. (Ĥākim, *Müstedrek*, 1).

⁶²² Kardeşine bir vade ile vade etme ki ona karşı gelebilirsin. (Ĥadīs-i řerīf).

⁶²³ Malın hayırlısı Allāh yolunda verilen sadakadır.

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلٍ يَفِي كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ⁶²⁴ buyurur: Ya' nî şunların meşeli kim mallarını Hâk Te'âlâ [vr. 28b] yolunda rızâ-yı Hâk taleb edüp şadağa ederler, şol dâne mişillü gibidür kim yere düşüp perveriş bulmağla yedi sünbüle bitirdi her sünbülede yüz dâne olur. Pes demek olur kim Allâh Te'âlâ rızâsı-çün vèrilen şadağanıñ birine yedi yüz mişille ecr vèrilür. Ve hem Allâh Te'âlâ yedi yüze hasr edüp kıomadı, eyitdi: ⁶²⁵ والله يضاعف لمن يشاء Ya' nî Allâh Te'âlâ dilediği kişinin şevâbını kat kat edüp dağı ziyâde eder, demekdür. Ammâ kişinüñ şadağasının şevâbı ziyâde olmak, niyyetiniñ kuvvetine göre olur. Pes bir mâl kim kişiye anuñ-çün yedi yüz mişli ecr ola, şekk yokdur kim mâliñ hayrlusudur.

[69-] ⁶²⁶ خير النساء ودودة ولودة

Ya' nî hâatunların hayrlusı oldur ki muhabbetlü ola ve hulkı gökçek olup veled getürücü ola. Ve hem Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur:

⁶²⁷ تزوجوا الولود فاني مكاتركم الانبياء Ya' nî demekdür kim çiftlenüñ şol hâatunları ile ki hulkı gökçek olup oğul getürücü ola. Zîrâ ben sizünle ya' nî çok olmağuzla enbiyâya fâhr ederüm. Böyle demek kişinüñ oğul gelsün için te'ehhül edüp evlenmek müsteħâb idüğine delîldür.

Ve hem evli olmak budur kim kişi 'akîm hâatun almaya veled getürücü olmayup hasnâ dağı olmak olursa. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁶²⁸ سوء ولود خير من حسناء عقيم Akîm ya' nî oğul getürücü çirkin hâatun hayrludur, 'akîm olana. Ya' nî kıtır olan güzel hâatundan, demek olur.

Es-şâminü harf'üd-dâl:

[vr. 29a] [70-] ⁶²⁹ دواء القلب الرضاء بالقضاء

Qalbin devâsı ya' nî dermânı kazâ-i Hâk' a râzî olmağlardır. Ya' nî demekdür ki kişinüñ ğam olmadan hâlâş bulup huzür üzerine olmak ol vaqt olur ki Allâh Te'âlâ'nun kazâ-i kaderine râzî ola. Zîrâ eger gönülde kazâyâ râzî olmayıcağ olursa, dâ'im gönül elem içinde olur, ğamdan hâlî olmaz. Anuñ-çün Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁶³⁰ الامان بالقدر يزهب الهم والحزن Ya' nî kişi Allâh Te'âlâ'nun taqdirine

⁶²⁴ Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. (*Kur'ân*, Bakara, 2/261).

⁶²⁵ Allah, dilediği kimse için (onun rızkını) kat kat artırıp verir. (*Kur'ân*, Bakara, 2/261).

⁶²⁶ Kadınların hayırlısı, (eşine karşı) muhabbetli olan ve çocuk doğurandır.

⁶²⁷ Vedûd çok (çok seven) ve velûd (çok doğuran) olanla evlenin. Zira ben (kıyamet günü) diğer ümmetlere karşı çokluğunuzla övünceğim. (*Ebü Dâvûd*: 2050 – *Neseî*: 3227).

⁶²⁸ Çocuk doğuran çirkin kadın, kıtır kadından hayırlıdır. (Süyûtî, *el-Câmiu'l-Kebir*, 13203).

⁶²⁹ Kalbin dermânı Allâh'ın taqdirine râzı olmağdır.

⁶³⁰ Kadere iman, kaygı ve üzüntüyü giderir. (*Münâvî*, Feyzu'l-Kadîr, 3/187).

īmān getürmek, kişiden maḥzūn olmağı giderür. Pes, demek oldu kim kişiye gerekdür ki Allāh Te‘ālā’nuñ ḥükmüne ḳalbini sākin gönlinde ıztırāb ḳomaya. Dağı Allāh Te‘ālā’nuñ maḥlūḳuna i‘tirāz eyleme, dā’imā ḳalbini Allāh Te‘ālā’nuñ emrine muvāfiḳ ḳılıp eger vüs‘ atdır ve eger ḳilletdür Ḥaḳ’dan bilüp rāzī ve şākir ola, tā kim ḳalb marāzından ḥalāş bulup emīn ola.

[71-] ⁶³¹ دواء النفس الصمت

Nefsün devāşı söylememekdür. Ya‘nī demekdür ki kişi söylemeyüp dilini şaḳlayarak her belādan emīn olur. Zīrā vaḳt oldur ki kişi söylediğinden zarar görüp nedāmet çeker ve nefsi elem çeküp bī-ḥuzūr olur.

Beyt :

Dil dūrür sırrın erün fāş eyleyen
Gönli pür-gam bağırunı yaş eyleyen

Dil ucundan gerçi çok işler biter
Vaḳt olur bir söz ile biñ baş yiter

[72-] ⁶³² داء النفس فى الحرص

Nefsün ḥastalığı ḥarīş olmaḳdadur. [vr. 29b] Ya‘nī demekdür kişi ḥarīş olıcaḳ, dā’imā talebde olur, nefsi elemden ḥālī olmaz. Zīrā ḳalb mükedder olup bī-ḥuzūrluğu gitmez. Şekk yoḳdur kim ehl-i kanā‘ atıñ ḳalbi dā’imā ḥuzūrdadır.

Ve naḳldir kim meşāyihdan birisi bir mürīdinin evine vardı. Mürīd faḳīr idi. Evinde etmekden ğayrı nesne bulunmadı. Ḳatıksız etmeğı şeyḫinün önünde ḳodı ve ḥātırını yoḳladı ki “Ne olaydı ḳatıḳ dağı olaydı, şeyḫimün nazarına getüreydüm.” dedi. Mürīdin bu ḥātırası şeyḫine ma‘lūm oldu. Şeyḫ mürīde benümle bile gel, dedi. Bu mürīd dağı şeyḫün arduca gitdi. Şeyḫ doğru zindān ḳapısına geldi. Zindān içinde maḥbūs olanların kimini döğerlerdi ve kimini aşmağı iltürlerdi ve kimini elini keserlerdi. Ve kiminin issi ḳısacla etin çekerlerdi. Şeyḫ mürīdine eyitdi: Ey oğul! Şunlar kim görürsün, yalnız etmeğı rāzī olmayup ḳatıḳ istediklerünün belāsudur kim bu elemeleri çekerler. Ve eğer yalnız etmeğı rāzī olup ḳatıḳa ḥarīş olmasalar, bu ‘azāba uğramazlardı, dedi.

⁶³¹ Nefsin dermānı susmaktır.

⁶³² Nefsin hastalığı tamahkār (çok istemek) olmaktır.

دليل عقل المرء فعلمه قوله ⁶³³ [73-]

Erünj fi‘li ‘aqlınuñ delīlidür. Ya‘nī demekdür ki eğer kişinünj fi‘li mevzūn olmayup ḥarekāt ü sekenātda muntazam olmayup perişān olıcağ olursa, ‘aqlınuñ ḥiffetine ve noqşānına delīldür. Ve dağı erünj ‘ilminünj delīli ḳavlidür. Ya‘nī demekdür ki kişinünj ‘ilmi söylemeyince ma‘lūm olmaz. Ammā kişi ḳaçan kim söyleye [vr. 30a] ‘ālim midür, ‘āmī midür, sözünden belli olur. Nitekim demişlerdür: Beyt:

زبان در دهان ای خور مند جیست اکلید در کنج صاحب هنر
چو در بسته باشد چه داتدکی که کوهر فروشت یا پیلدر ⁶³⁴

Ma‘nāsı demek olur ki ağızda ey ‘āqıl kişi dil ne nesnedür, şāḥib olan kişinün ḥazānesünün kilīdidür. Eger bağlı olsa, ya‘nī söylemese kişi bilmezdi, gevher şatıcı mıdır veyā boncuğ şatıcı mıdır? Ammā söylese ‘ayb ve hüneri zāḥir olup ‘ilmi ve cehli bilinür. Bu ma‘nāya münāsib buyurmışlar:

Beyt:

تامرد سخن نکفته باشد
عیب و هنرش نهفته باشد ⁶³⁵

Ya‘nī tā söz eri söylemeyince ‘ayb ve hüneri örtülü olur, zāḥir olmaz, demekdür.

دوام السرور رؤیة الاخوان ⁶³⁶ [74-]

Ya‘nī kişününj gönlinünj şāzlığı dā‘im olmak, ḳardaşlarunuñ dīdāruñ görmekle olur, demekdür. Zīrā kişününj gönliñe ğam yetse, mü‘min ḳardaşlaruñ ve dōstlaruñ mülākāt olup dīdārlaruñ görüp naşīḥat kelimātlaruñ işitmekle gönlinünj ğamı gidüp şādlık u feraḥ ḥāşıl olur. Zīrā mü‘minlerünj ḳalbinünj intizāmı birbirinünj ‘avn u muşāḥabeti iledür. Anuñ-çün Resūl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁶³⁷ المؤمن المؤمنین كالبيان يشد بعضه بعضا Ya‘nī demekdür kim: “Mü‘minünj mü‘mine i‘timādı ya‘nī dayanması şol mermer direkler i‘timādı gibidür kim ba‘zısı ba‘zısını muḥkem eder. Nitekim mermer direğın yalnız durduğı gibi mü‘minlerünj durmayup

⁶³³ Er kişinin yaptıkları aklının göstergesidir.

⁶³⁴ Ağızda dil nedir, ey akıllı kişi? Maharetli kimsenin hazine anahtarı değil mi? İçerdeki mücevherci midir, çerçeci midir, kapı kapalı iken kim nereden bilecek?

⁶³⁵ Kişi konuşmadığı sürece.

Aybı da hüneri de gizli kalır.

⁶³⁶ Bir kişinin gönlünün devamlı sevinçli olması kardeşlerinin yüzünü görmesiyledir.

⁶³⁷ Müminin mümine karşı durumu birbirine bağlı sağlam binalar gibidir. (Buhāri, Salāt, 88).

ba‘ zısı ba‘ zısına i‘timād ile durduğu gibi mü‘minlerüñ [vr. 30b] dağı ahvālinüñ muntazam olması birbirinüñ ‘avn ü meşālihi iledür.”

[75-] ⁶³⁸ دولت الإراذل آفة الرجال

Ya‘nī ḥasīs ve alçaq kişilerüñ devlete ve manşib-ı ‘ālīye erişmesi erüñ āfetidür. Zīrā denī kişi mertebe-i ‘ālīye bulcaq kendü mişillü denileri ve ḥasīsleri ilerü çeküp ehl-i fazlı gerü qor. Pes erüñ āfetidür. Belki denī kimesne devlete erişmek sâ‘ir maḥlûkâtın dağı āfetidür. Zīrā ehl-i ḥükümet olıcaq ḥükmi cehl üzre olup bî-vech hareketden halka zahmet vèrüp incitmesi muqarrerdür. Ḥāşıl-ı kelām demek olur ki bir zātta denā’et ve ḥisset olsa, anuñ zātına terbiyet édüp qadr ü mertebe vèrmeñ. Zīrā ki teraqqī bulup ehl-i kerem ve şāhib-i himem anlara āfet olur.

Beyt:

زمین شوده سنبل بر نیارد
در تخم عمل ضایع مگردان ⁶³⁹

Demekdür ki, bir yer ki şorak olsa, ol sünbül bitirmez anuñ gibi yerde, iş toḥmını zayı‘ èyleme. Ve hem bir zātta ki denā’et ola, eyülük ve qābiliyet olmaya, anuñ gibi zāta eyülük èylemek hemān eyülerüñ eylüğü yerine yaramazluq èylemekdür.

[76-] ⁶⁴⁰ دينار الشحيح حجر

“Baḥlī ü ḥariş olan kişinüñ altını taşdur.” Ya‘nī demekdür ki bir kimesne ḥariş ve baḥlī olsa anuñ mālinüñ kendüye ve gayriye bir fā’idesi olmamaqda beyābānda olan taş gibidür. Zīrā baḥlī olup ḥariş olan [vr. 31a] kişinüñ mālinüñ gayra nef‘ olmaduğı oldur ki kimesneye rızā-yı Haq için nafaqa èylemez ve kendüye nef‘ i olmaduğı oldur ki dünyāda ḥıfzına meşğül olup imsākda olur, fā’idelenmez.

Ve hem vācib olanı edā etmedüğü için āhiretde ‘azāb-ı elīmeddür. Anuñ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶⁴¹ شر مافی الرجل شحّ حمالع وجبّ خالع Ya‘nī demekdür ki kişinüñ bātınuñda olan yaramazluğun gāyet yaramazı oldur ki kişi baḥlī olup kendüyi vācib olanı çıkarmaya. Eđer çıkarur olsa ceza‘ ü feza‘ édüp gāyetle bî-ḥuzūr olur. Ve yāḥūd gāyetde qorqaq olup iḥrāc-ı mālde cür’et edemez. Pes bu iki nesne kişinüñ bātınuñda olan nesnelere yaramazı ve şerlüsüdür.

⁶³⁸ Kötü huylu ve hayırsız kişilerin makam sahibi olmaları iyi huylu insanlar için afettir.

⁶³⁹ Kötü toprakta sünbül yetişmez. Ümit ve amel tohumunu boşa zayı etmemek gerek.

⁶⁴⁰ Cimri ve hırslı olan kişinin altını taşdır.

⁶⁴¹ İnsanda bulunan en şerli şey, aşırı cimrilik ve şiddetli korkudur. (Ebû Dâvud, c.3, Cihad 21).

دين الرجل خدينه⁶⁴² [77-]

Kişinün dîni şādık dōstudur. Zīrā ḥaḳīḳatde dōst oldur ki her ḥâlde kişiye mu‘āvin olup buñ deminde yetiše. Pes dînün kişiye dünyāda yardımını budur ki kılıçdan ḥalāş édüp ḥarācdan kırtarur. Ve ḥalk ḳatında ‘azīz ve mükerrem kıılır. Ve āḫiretde ‘azāb-ı elīmden emīn olup Ḥaḳ ḳatında taḳarrübe sebeb olur. Pes, bir nesne kim kişinün dünyāda ve āḫiretde āfetden emīn édüp devlet éde ve sa‘ādet-i sermede sebeb ola, şekk yoḳdur kim ol nesne kişinün [vr. 31b] dōst-ı şādıkı ve yār-i muvāfıkıdır. Vallāhu a‘lem.

دولته الملوك فى العدل⁶⁴³ [78-]

Ya‘nī beglerün devleti dā’im olmaḳ ‘adl éylemek ile olur. Zīrā zılm éylemek devletün ve mülkün zevāline ve āfetine sebedür. Nitekim demişlerdür:

Beyt: پادشاهی که طرح ظلم افکند
پای دیوار ملک خیش بکند⁶⁴⁴

Démekdür ki: Bir pādişāḥ zılm ṯarḥın biraḳdı, ya‘nī zulmi ādet édindi, kendü mülki dīvārunuñ temelini kendi ḳazdı. Ve hem demişlerdür: Pādişāḥlık olmaz illā māl ile olur. Ve māl olmaḳ memleket ma‘mūr olmaḳla olur. Ve memleket ma‘mūr olmaz illā ‘adl ile olur. Pes, pādişāḥlıḳun bünyādı ‘adlle olur, démekdür. Nitekim demişlerdür:

Beyt:

‘Addür, kim beglige bünyād olur
‘Adlle bil hem mülk bünyād olur

دار من جفاك تحجيلا⁶⁴⁵ [79-]

Ya‘nī démekdür ki müdārā éyle şol kimesne ile saña cefā éylese ḥacāletden şaḳınup cefāsın terk éde. Zīrā eḡer muḳābele édicek olursañ vaḳt ola kim bir makāmda saña bir iş éde ki seni utandura. Pes müdārā édüp anuñ yaramazluḡı sedd éyle démekdür. Nitekim Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

Ya‘nī Ādem oḡlanlarıyla müdārā éylemek şadaḳadır. Ḥāşıl-ı kelām démekdür ki bir kimesne saña zarar ve ‘adāvet ḳaşd éylese, aña eylük gösterüp anuñ ḳaşdın ve ‘adāvetini bilmez gibi ol. Tā kim saña [vr. 32a] ol daḡı

⁶⁴² Kişinin sādık dostu dînidir.

⁶⁴³ Beyler (padişâhlar) adalet ile davranarak devletlerini devamlı kılarlar.

⁶⁴⁴ Zulmün temelini atan hükümdar, kendi mülk duvarının temelini yıkmış olur.

⁶⁴⁵ Sana eziyet edene müdārâ (herkese karşı tatlı dil ve güleryüz göstermek) ile yaklaş ki utancından sakınır ve eziyeti terk eder.

⁶⁴⁶ Müdārâ etmek sadakadır. (Taberâni, el-Mucemu'l-Evsat, 463).

senden şadâkat sezüp ‘adâvetin terk eyleye. Pes, eyle olsa saña şevâb ü ecr yazılır. Şol şadağa etmekden ecr yazıldığı gibi ve hem kişi huzûrda olmak a‘dâya müdârâ etmektür. Nitekim demişlerdür:

Beyt : اسأيش دو كيتى تفسير اين دو حرفست
باد وستان تَلطف با دشمنان مدارا⁶⁴⁷

Ya‘nî demektür iki cihānuḡ diñlenmesi bu iki ḡarfīñ beyānıdır: Birisi dōstlarla luḡf ēdişmek ve birisi dūşmenlerle müdārâ eyle[mek] demektür. Nitekim Resûl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶⁴⁸ من كظم غيظا وهو بقدر انفاذه ملأ الله قلبه امنا وامانا
Ya‘nî demektür bir kimesne kaçığıdığını yutsa, ya‘nî izhār ēdüp ḡazabını ve ḡüznünü göstermese şabr eylese ḡāl bu kim sözün icrâ ēdüp muḡābele ve intikāma ḡādir daḡı olursa, Allāh Te‘ālā ol kimesnenüñ ḡalbini emnle ve imānla ḡopdolu eyleye.

Et-tāsi‘ u ḡarfū’z-zā:

ذم الشيء من اللإشتغال به⁶⁴⁹ [80-]

Bir nesne[y]i zemm eylemek mezmūm olan nesneye meşḡul olmaḡdur. Ya‘nî demektür kim bir nesneyi zemm eylese zemm ētdüğü vaḡt ol zemm ētdüğü nesneye meşḡul olup mezmūm nesne ḡāḡıra ēdinmektür. Ve yāḡūd demek ola ki bir kimesne bir kimesne[y]i zemm eylese aḡlāḡ-ı ḡamīde[y]i terk ēdüp aḡlāḡ-ı zemīmeyle meşḡul olmaḡdur. Ve yāḡūd demek ola ki [vr. 32b] bir kimesne bir mü’min ḡarındaşı bir yaramaz fi‘lle zikrēdüp zemm ētse, Allāh Te‘ālā ol kimesne[y]i ol fi‘lin ‘ameline mübtelā ēdüp meşḡul ḡılır. Nitekim Resûl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

من عبر اخاه بذنب لم يمت حتى يعمله⁶⁵⁰ Ya‘nî bir kimesne bir ḡardaşı zemm eylese bir ḡünāhla aḡup ḡıybet ēdüp ‘ārlandursa ölmeye, ol kimesne tā ol ḡünāhı işlemeyince, demektür.

ذالطاغى فى طغيانه⁶⁵¹ [81-]

Azḡunı azḡunluḡında terk eyle. Ya‘nî demek ola ki, bir kimesne nihāyetle ‘işyān ve ḡalālet üzerine olup işlāḡa mümkin olmasa anı ḡuḡyānuḡda ve azḡunluḡında terk eyle, muşāḡabet eyleme. Tā kim saña daḡı ḡararı ērişmeye. Zīrā

⁶⁴⁷ Her iki âlemin de huzuru şu iki cümleye baḡlıdır: Dūşmanlara ḡarşı dostḡa davranış, dostlara iyilik. (Abdülbaki ḡölpınarlı, **Hāfız Dıvanı**, MEB, Ankara 1988, s. 12).

⁶⁴⁸ Bir kimse fakirliğini ve zenginliğini, öfkesini ve kinini göstermese ḡarşılık vermeye ve intikamını almaya gücü yettiḡi halde sabr etse Allāh Te‘ālā o kimsenin kalbini imānla doldurur. (Hadīs-i Şerīf).

⁶⁴⁹ Bir nesnenin ayıplanması o ayıplanan nesneye ilgilenmektir.

⁶⁵⁰ Kim, (müslūman) kardeşini işlediḡi ḡünahından tevbe ettiḡi halde o ḡünahı otürü ayıplarsa, o kimse ölmeden önce o ḡünahı işlemele cezalandırılır. (Tirmizī,139).

⁶⁵¹ Azḡınları azḡınlığıyla bırak.

yaramazlık ve edepsüzlük edenlerin zararı yalnız kendüye degüldür, belkim nice kimesneye bile yetişür. Nitekim Hâzret-i Mevlânâ buyurur:

Beyt:

بی ادب تنهانه حودراست
بلکه آتش بر همه آفاق زد⁶⁵²

Ya' nî bî-edeb olan kişinün yaramazluğu yalnız kendüye degüldür, belkim cemî'-i âleme âteş urup incitmekdedür, demekdür.

[82-]⁶⁵³ ذنب واحد كثيرا والف طاعة قليل

Ya' nî demekdür ki kişiden bir günâh şadır olmağ çokdur ve biñ tâ' at èylemek azdur. Zîrâ kişiye Allâh Te' âlâ (celle celâluhü) ol kadar ni' met verip durur kim eğer biñ yıl 'ömrini tâ' at ve 'ibâdet'ullâhda geçürse dağı verilen ni' metün şükrini yerine getüremez. Pes, èyle olsa biñ tâ' at èyle az olur. Ammâ [vr. 33a] bir günâh vâki' olsa 'işyân edüp küfrân-ı ni' me[t] olur, èyle olsa bir günâh çok olur.

[83-]⁶⁵⁴ ذواقته السلاطين محرقتشفتين

Sultânların tutdurduğı dudağları yakıcıdır. Ya' nî bundan murâd demekdür ki eğerçi pâdişâhlardan ni' met-i firāvân hâşıl olur, ammâ gâyet haşar-nâkdür. Zîrâ demişlerdür, pâdişâhların muşâhabeti korku ile emîn arasındadır. Ya' nî ni' met ümîdi oldığı gibi cân korkusu dağı vardur, demekdür. Ve hem pâdişâhların ihtilâtı deryâ seferine benzetmişler, südmend ve haşarnâk. Anuñ-çün Şeyh Sa' dî buyurur:

Beyt: بدريا درمنافع بی شمارست
اكرخواهی سلامت درکنارست⁶⁵⁵

Ya' nî demekdür deryâda eğerçi menfa' atlü incü çokdur ve hesâbsızdur, ammâ selâmet istersen kenardadır. Allâhu a' lem.

[84-]⁶⁵⁶ ذكر الأولياء ينزل الرحمة

Ya' nî evliyâ'ullâh zikredüp anmağ Allâh Te' âlâ rahmetini nâzil kılup indirür. Zîrâ evliyâ'ullâh Allâh Te' âlâ'nun mağbûbıdır ve döstlarıdır. Allâh Te' âlâ döstların zikr olup anıldığı sever; zikr eden kişilere rahmet kılup mağfûr kılır. Ve bu ma' nâdendür ki Hâzret-i Risâlet 'aleyhi's-selâm buyurur:

⁶⁵² Edebsiz olan kişi sadece kendisine zarar vermez. Belki bütün âlemi ateşe verip incitir.

⁶⁵³ Kişinin bir günâh işlemesi çok ve bin ibâdet etmesi azdır.

⁶⁵⁴ Sultanların sohbeti yakıcıdır.

⁶⁵⁵ Denizin içinde pek çok faydalar vardır ama selamet istersen o sahildedir. Kilisli Rifat Bilge, **Şeyh Sâdî Şirâzî-Bostân ve Gülistân**, Zafer Matbaası, İstanbul, 1980, s. 342.

⁶⁵⁶ Allâh dostlarını anmak Allâh'ın rahmetini indirir.

⁶⁵⁷ عند ذكر الصلحاء تنزل الرحمة [vr. 33b] Ya‘nī şālihler zikr olunup ahlāk-ı hamîdeleri söylendügi maḥallinde Allāh Te‘ālā’nuñ raḥmeti nāzil olur.

[85-]⁶⁵⁸ ذل المرء فى الطمع

Ya‘nī kişinüñ ṭama‘ indandur ḥōrluḡ. Zīrā kişi ehl-i ṭama‘ olıcaḡ dā’im ṭalebde olur. Ṭālibe ḥōrluḡ lāzımdur. Ve meşāyihdan ba‘zılar eyitmişler ki Allāh Te‘ālā kulunu ‘aziz kılmak odur ki ḡanā‘ at müyesser eder, ve yāḥūd ve zelīl kılmak odur kim ana ṭama‘ ḡavāle kıla.

Ḥikāyet: Meger Feth-i Mevşilī’den şordılar: “Bir kimesne shevātına tābi‘ olup şabr u ṭāḡati ve ḡanā‘ ati olmasa anuñ ḡālī nedür?” demişler. Meger şeyḡun yaḡınunda oḡlancıklar var imiş. Şeyḡ sâ’ile eyitmiş şol oḡlancıklara nazār èyle, demiş. Ol da nazār èylemiş, görmiş birinüñ elinde yalnız etmek var, ḡatıḡı yok ve birinüñ elinde etmek ve ḡelvāsı var. Ol elinde etmeḡi olup ḡelvāsı olmayan oḡlan, elinde ḡelvāsı olan oḡlanuñ ḡatına gelüp eyitdi: “Ḥelvāñdan bana daḡı vèr, etmegüme ḡatıḡ èdeyin.” demiş. Ḥelvāsı olan oḡlan eyitmiş ki: “Ḥelvādan saḡa vèreyim ammā şol şart ile ki sen benüm kelbim olasun, boḡazuna ip ṭaḡup seni yedem.” demiş. Ol oḡlan daḡı rāzī olmış, ol daḡı bir pāre ip boḡazuna ṭaḡmış; kelb gibi yürür imiş.

Feth-i Mevşilī dönüp sâ’ile èyitmiş: “Eger bu oḡlan yalnız etmeḡe ḡanā‘ at èdeydi, ḡelvāya ṭama‘ ètmeyeydi, ḡelvā [vr. 34a] issinüñ kelbi olup ḡōr ve ḡaḡir olmazdı.” dedi.

[86-]⁶⁵⁹ ذليل الحلق عزيز عند الله تعالى

Ḥalk ḡatında ḡōr olan Allāh ḡatında ‘azizdür. Ya‘nī demek ola kim bir kimesne ṭarīḡ-i Ḥaḡ’da rızā-yı Ḥaḡḡ’ı gözleyüp, nefsinḡi ḡōr görüp, ḡalka dā’im tevāzu‘ da olup tezelliil ve meskenet gösterse, Ḥaḡ Te‘ālā anuñ ḡadrini yüce kılıp kendü ḡatında ‘izzet vèrüp ‘aziz eder. Ve demişler bi’l beyti’l-‘ Arabī:

لن يبلغ المجد اقوام وان كرمو
حتى يدلوان عزو واللاقوام

ويشموأفتر اللا مشرقة

لما عفوا ذل ولكن عفوا الحلام⁶⁶⁰

⁶⁵⁷ Sālihlerin güzel ahlāklarıyla anıldıḡı yere Allāh’ın rahmeti indirilir. (Beyhaki, Şuabu’l-İman, 8644).

⁶⁵⁸ Aḡ gözlü olmak kişiyi değersizleştirir.

⁶⁵⁹ Halkın katında değersiz olan Allāh katında değerlidir.

Ya‘nī Allāh Te‘ālā katında halk ululuğa yetişmezler eğer kerīm dağı olursa tā rızā-yı Hāk taleb edüp zillet ve meskenet taleb etmeyince. Eger kavmün ‘azīzi dağı olursa, meğer meskenet ihtiyār eyleye. Ve dağı gerekdür kim eđer kişiye sögseler elvān-ı müşerreka, ya‘nī beşāset gözüke, gażab gözükmeye, ammā böyle eyledüğü zelīl olup güci yetmedüğü için, ‘afvdan olmaya, belki muķābeleye güci yeterken hilm edüp ‘afvdan ola. Eyle ki demişlerdür, beyt:

‘İzzet [istersen] Nizāmī nefsünjü hōr eyle kim

Nefsünjü hōr eylemekden buldı ‘izzet her ‘azīz⁶⁶¹

Ve yāhūd demek ola ki bir kimesne nazarında zelīl ve hākīr olsa halkuñ aña ‘adem-i [vr. 34b] iltifātından münkesir ve şınıklı olur. Şınıklı gönüller hod Hāk’uñ menzilgāhıdır. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur hadīs-i qudsīde:

⁶⁶² Ya‘nī ana عند منكثرة القلوب⁶⁶² ben şınıklı gönüller katındayım, demekdür. Pes bir kimesnenüñ gönli Hāk’uñ menzilgāhı ola, lā-büdd ol kimesne Allāh Te‘ālā katında ‘azīz olur.

[87-]⁶⁶³ ذكر الموت جلاء القلوب

Mevti zikretmek gönüllerüñ cilāsıdır. Ya‘nī demek olur kim, bir kimesne ölümünü fikretmek, ya‘nī her zamānda anısa, hāzır olsa, anuñ gönli muhabbet-i dünyādan berī olup küdürāt-ı nefsānī sürüyüp şifāt-ı zemīmeden kalbi pāk olur. Şifāt-ı mekiyye ve rühāniyye ile gönli toptolu olup muşaffā ve mücellā olur. Anuñ için Hāzret-i Risālet ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶⁶⁴ اكثر ذكر هادم الذات⁶⁶⁴ Ya‘nī çoğalduñ hādīmü’l-lezzātuñ zikrin, demekdür. Şordular kim hādīmü’l-lezzātından murād nedür? Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurdu: Mevtdür, dedi. Zīrā mevti zikretmek gönli telezüzāt-ı cismāniyyeden berī kıluñ hātıra-i dünyeviyyeden kalbi emīn olup, hāliş olur.

El-‘āşiru harfu’r-rā:

[88-]⁶⁶⁵ رؤيته الحبيب جلا العين

Ya‘nī kiři dōstunu görmek gözünüñ cilāsı ve sürmesidür, demekdür. Zīrā demişlerdür ki üç nesne gözün nūrunı ve gönliñ sürürünü ziyāde [vr. 35a] edüp

⁶⁶⁰ Halkın katında ulu olunmaz cömert olsan bile, Allah rızası için alçaklık ve fakirlik istenmeli. Güneşin yedi renginin doğduğu yerden gülyüzlülük görünsün gazap görünmesin.

⁶⁶¹ Halük İpekten, **Karamanlı Nizāmî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Ankara 1974, s. 160.

⁶⁶² Ben kırık kalplerdeyim. (Hadīs-i Kutsi).

⁶⁶³ Ölümü anmak gönüllerin cilāsıdır.

⁶⁶⁴ Ölümü anmayı çoğaltın. (Tirmizi, 2229).

⁶⁶⁵ Kişinin dostunu görmesi gözünün cilāsı ve sürmesidir.

arturur: Evvel yeşil nesnelere nazar èylemek, ikinci aqarsuya bakmaq, üçüncü gökçek şürete nazar èylemek.

[89-] ⁶⁶⁶ راع اياك يرا عك ايك

Ya‘nî babana sen ri‘āyet èyle, tā kim oğluñ saña ri‘āyet èyleye, demekdür. Zîrā kişi eger atasına ‘āşî olup ezā etmiş olucaq olursa Allāh Te‘ālā dağı anuñ cezāsını oğlı yüzinden édüp oğlını aña āşî kılup incidürse gerekdür.

[90-] ⁶⁶⁷ رفاهيت العيش في المن

Dirligün refāhiyeti ve vüs‘ati emn içünde olmaqdadır. Ya‘nî demekdür ki eger kişi ‘adū havfından emîn olup maraz ve el tarlığı dağı olmasa dirligi refāhiyetü vüs‘at üzre olur. Ammā kişide havf olsa ve yāhūd maraza mübtelā olsa, dā’im iztırabında olup elemden hālî olmaz. Dirligünde refāhiyet olmaz, tarlık üzre olur.

[91-] ⁶⁶⁸ رتبة العلم على الرتب

‘İlme dā’im nazarda olup iştiğāl göstermek yeryüzünde olan şerefün ‘alāsıdır, demekdür. Zîrā dînün dağı dünyānuñ şerefi ‘ilmledür. Ammā dînün şerefi ‘ilmle [vr. **35b**] olduğı budur ki Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁶⁶⁹ دوام الدنيا بعلم العلماء وعدل الامرا Ya‘nî demekdür kim her nesnenün bir diregi vardır kim ol nesnenün kıyāmı ve beqası ol direge i‘timādla olur. Ve bu dînün diregi dağı ‘ilmledür. Pes, ‘ilm olmaycaq olursa dînün kıyāmı olmayup dîne hālel yetişür. Ammā dünyānuñ şerefi ‘ilmle olduğı budur ki haberde gelüpdür: ⁶⁷⁰ وعبادة الصالحين Ya‘nî demekdür ki dînün dā’im olması ‘ulemānuñ ‘ilmi sebebiyle ve dağı beglerün ‘adli bereketiyledür, ve şulehānuñ ‘ibādeti nūrāniyetiyledür. Pes, bunlar olmasa devām-ı ‘ālem olmaz ve ‘ilm şıfat-ı Hāqdır. Bir kimesne ‘ilmle mevşuf olsa, Hāq şıfatıyla mevşuf olur. Şekk yoqdur ki Hāq şıfatıyla mevşuf olana, şerefde māl ile manşıb ile mevşuf olandan artuqdur. Ve dağı ‘ālim ‘ilmle hem dünyāda hem āhiretde şerefdedür. Ammā mālîñ ve manşıbuñ şerefi ancak dünyādadır, āhiretde degüldür. Pes, èyle olsa ‘ilm cemî‘-i şerefdan şerîf olur.

⁶⁶⁶ Babana tâbi ol ki oğlun da sana tâbi olsun.

⁶⁶⁷ Yaşamın bolluğı, zenginliğı ve genişliğı güven içinde olmaktır.

⁶⁶⁸ Yeryüzünde olan için en şerefli iş ilimle meşgul olmaktır.

⁶⁶⁹ Her nesnenin bir direğı vardır, o nesnenin ayakta durması ve bekası o nesneye dayanmakla olur. Dînin dahi direğı ilimdir. (Kudâi, *Müsnedü’s-Şihab*, 206).

⁶⁷⁰ Dînin dâim olması âlimlerin ilmi, beylerin adâleti ve salihlerin nurlu ibâdetleri sebebiyledir. (Hadîs-i Şerîf).

رزقك بطلبك فاسرُح⁶⁷¹ [92-]

Ya‘nî senüñ rızkuñ seni taleb eder, sen rāhat ol. Ya‘nî demekdür ki şol rızk kim ezelde saña kısmet olupdur, ol saña gelür, yetişür. Sen ol rızk için zaḥmet çeküp gam yeme, [vr. 36a] rāhat ol.

Beyt : Rızk ezelde kısmet olmışdur gelür

Çekme zaḥmet ol seni ister bulur

Ve Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: واعلم ان الخلاق لو اجتمعوا على ان يعطوك شيء لم يرد الله ان يعطيك لم يقدر عليه ويصرفوا عنك شياء ارد الله ان يصيبك لم يقدروا على ذلك⁶⁷²
Ya‘nî demekdür, bilgil ki eger ḥalāyık cem‘ olsalar bir nesne[y]i saña vèrmek isteseler ol nesne[y]i saña vèrmege kâdir olamazlar. Ve eger ḥalāyık senden gidermek isteyüp men‘ine sa‘y eyleseler, ol nesnenüñ saña erişmesi Allāh Te‘ālā’nuñ irādetinde olsa cemī‘-i ḥalāyık anuñ men‘ine ve zevāline kâdir degüllerdür.⁶⁷³ يفعل الله ما يشاء و الحكم يريد⁶⁷³

رسول الموت الولادة⁶⁷⁴ [93-]

Mevtüñ habercisi toğmaqladur. Ya‘nî demekdür, bir kimesne anadan toğdı, anuñ için mevt müte‘ayyin ve muḥaḳḳaḳ oldı. Zīrā toğmağa ölmek lāzımdur. Pes, nesne ki mevti müte‘ayyin ve muḥaḳḳaḳ kıla, ol nesne mevtüñ habercisi olur.

رواية الحديث انتساب الى رسول الله تعالى⁶⁷⁵ [94-]

Hādīşüñ rivāyet olunması Resül Hâzretine mensüb olmaḳ ile olur, demekdür ki bir kelām-ı hādīşi duyup naql eylemek cā‘iz degüldür tā Resül Hâzretine intisāb ve şudür şābit olmayınca. Zīrā Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: من كذب على متعمدا من كذب على متعمدا
Ya‘nî demekdür ki bir kimesne hādīşdür dèyüp bir yalan sözi baña isnād eylese ol kimesne oturacaḳ yerin cehennemde yaraḳlasun, ya‘nî hāzır bulsun, demekdür. Pes, kişiye gerekdür ki bir haber ki Resül Hâzretinden şudürına vāḳıf olmayup ve kimesneden taḥḳīḳle işitmedin, hādīş-i Resüledür dèyü naql eyleme. Tā kim Resül Hâzretine yalan söylemişlerden olmayasun.

⁶⁷¹ Sen rahat ol, senin rızkın seni ister.

⁶⁷² Şunu bil ki, cemi mahlûkat el birliğıyle sana bir fâide ve menfaat bahş etmek isteseler, Allah'ın sana yazdığından fazla bir şey bahşedemezler. Kezâlik cemi mahlûkat el birliğıyle sana bir zarar vermek isteseler, Allah'ın sana takdir ettiği zarardan ziyadesini yapamazlar. (Taberâni, el-Mucemul-Kebir, 11243).

⁶⁷³ Allah dilediğı şeyi kudretiyle yapar (gerçekleştirir) ve istediğı şeye izzetiyle hükmeder.

⁶⁷⁴ Ölümün elçisi doğmandır.

⁶⁷⁵ Hadisin rivayet edilmesi Hz. Resulullâh'a mensup olmakla mümkündür.

⁶⁷⁶ Her kim, söylemediğim şeyleri bana isnād ederse cehennemdeki yerine hazırlansın! (Buhâri, İlim, 38).

راع الحق عند غليات النفس⁶⁷⁷ [95-]

Ḥaḫḫ'a ri'āyet ēyle nefsün galebe[s]i vaḫtinde. Ya'nī demekdür ki nefsün müstehiyātı ziyāde olup gālib olduğı vaḫt evāmir-i şer' i ri'āyet ēyle nā- şer' olandan nefsini men' ēyle. Tā kim Ḥaḫḫ'a ri'āyet ēdüp bārgāh-ı 'İzzetde taḫarrüb ḥāşıl ēdesün. Zīrā eger kişi ārzū-yı nefsı galebe ētdüğü vaḫt evāmir-i şer' i ri'āyet ēylemek ehl-i başiret olup maḥbüb-ı Ḥaḫ olur. Bu ma'nīdür ki Resül Ḥazreti 'aleyhi's-selām buyurur: ان الله يحب البصير ناقد عند محبى أشهوات⁶⁷⁸ Allāh Te'ālā sever, şol kimseyi ki ārzū galebe ēdüp şehvātı geldüğü vaḫt ḫayrı ve şerri görüp temeyyüz ēde. Ve daḫı ḫayrı ihtiyār ēyleyüp şer olan nesneye el şunmaya, demekdür. Pes, kişiye gerekdür kim nefsün şıfātı galebe vaḫtinde şer'-i şerīf ki ḫablu'llāh-ı metīndür, temessük ēdüp ḫavlini, fi' lini mizān-ı şer' ile [vr. 37a] i' tidāle getüre.

رفيق المرء دليل عقله⁶⁷⁹ [96-]

Erün yoldaşı 'aḫlınuḫ delīlidür. Ya'nī demekdür ki eger kişi eyülere yoldaş olup eyülerle muşāḫabet ēdicek olur[sa], 'aḫlınuḫ tamāmına ve kemāline delīldür. Ve eger yaramazla yoldaş olıcaḫ olursa 'aḫlınuḫ ḫıffetine ve noḫşānına delīldür. Ve hem kişi muşāḫabet ētdüğü kişi ile mizācda münāsebet olmayınca muşāḫabet olmaz. Anuḫ için demişlerdür:⁶⁸⁰ عن المرء لا تسئل سل عن قرين⁶⁸⁰ Ya'nī demekdür ki kişinüḫ kendüzünden şorma yoldaşundan şor. Eger yoldaşu eyü olıcaḫ olursa kendüsi daḫı eyüdüdür. Ve eger yoldaşı yaramaz olursa kendüsi daḫı yaramazdur.

El-ḫādī aşara ḫarfı'z-zā:

زن الرجال بموازينهم⁶⁸¹ [97-]

Zen ēyle erenleri yine erenler mizānunda. Erenlerden murād ricālu'llāh demekdür. Ehlü'llāhı kendünüze ḫıyās ēdüp anlara i'tirāz ve inkār ēylemeḫ. Zīrā ehlu'llāhın ḫāline girü ehlu'llāh bilür. Meşelā görünmez mi? İki aru bir çiçege konar. Birisi nüş peydā ēder, birisi semm ü niş zāhir ēyler. Egerçi şüretde ikisi daḫı birdür. Ve iki āhū bir otlakda otlar; birisi müşg-i nāfe peydā ēder ve birisi sergīn ēder. Egerçi şüretde ikisi daḫı āhūdur. Pes, kişiye gerekdür ki ehlu'llāhı kendüye ḫıyās ēdüp bu daḫı bizcileyin bir ādem [vr. 37b] oḫlanıdır. Yemede ve giymede

⁶⁷⁷ Nefsin bastırduğı zaman Hakk'ın emrine uy.

⁶⁷⁸ Allah arzu ve isteklerine karşı ḫayrı ve şerri gözeten kullarını sever. (Hadis -i Şerif).

⁶⁷⁹ Kişinin yol arkadaşı aklının delilidir.

⁶⁸⁰ Kişiyi kendisinden sorma, arkadaşından sor.

⁶⁸¹ İnsanları kendi ölçülerine göre değerlendirebilir (tart).

bizcileyindür, dèyüp gönline inkâr ve i'tirâz getürmeye. Tâ kim anlaruñ muhâbbetünden ve berekâtundan behremend olup naşîb issi ola.

[98-] ⁶⁸² زحمتہ العاقل كثير

Ya' nî âkıl olanlaruñ zaḥmeti çokdur. Zîrâ 'aql iki dürlüdür: Birisi 'aql-ı ma' âddur ve birisi 'aql-ı ma' âşdur. 'Aql-ı ma' âd oldur ki umûr-ı âhîrete meşgûl ola.

Pes, 'aql-ı ma' âd issi dâ'imâ muhâlefet-i nefside olup, riyâzet ve mücâhedede hîç zaḥmet-i şûrîden ḥâlî olmayup meşakḫatlı olan a' mālî nefse yükledür. Eyle olsa gayrilerden 'aql-ı ma' âd issinüñ zaḥmeti artuḫ olur. Ammâ 'aql-ı ma' âş odur kim umûr-ı dünyâyâ meşgûl ola. Pes, 'aql-ı ma' âş issi dünyâyı zabt' edüp fi'l-cümle zaḥmetden ḥâlî daḫı olmazlar. Ammâ âhîretde daḫı taḥşîl' êtdüğü mālûñ ḥisâbını vèrmede zaḥmeti artuḫ olur. Pes, 'aql-ı ma' âşuñ dünyâ fikrinde olmağla dünyâda daḫı zaḥmeti gayrilerden çok olur.

[99-] ⁶⁸³ زوال العلم اهنون من موت العلماء

'İlmüñ gitmesi âsândur 'ulemânuñ mevtinden. Ya' nî demekdür ki 'ilmüñ zevâlinüñ, zararından 'ulemâ fevtinüñ zararı artuḫdur. Zîrâ kişi bir mes'ele unutsa, varup 'ulemâdan gerü öğrenmek olur. Ammâ 'ulemâ fevt olsa şübhe 'arîz olıcaḫ bir mes'elede ḥalledecek kimse ḫalmaz. [vr. 38a] Pes 'ilmüñ zevâli zararundan 'ulemânuñ fevti zararı artuḫdur.

[100-] ⁶⁸⁴ زوال المرء على قدر اكرامه لك

Ziyâret' eyle eri saḫa ikrâmı miḫdârı sen daḫı anı ziyâret' eyle. İkrâmda tehâvün' êderse, ziyâretde sen daḫı tekâsül' eyle. Ve yâḫûd' demek olur kim ziyâreti şol ḫadar' eyle saḫa ikrâm' êdicek miḫdârı ola, çok varup kendüni ḫör' eyleme. Zîrâ nâ-ehl' ḫatında keşret-i müşâhede' ḫillet-i ḫürmetdür. Anuñ-çün Resûl' Ḥazreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁶⁸⁵ زرنى غبا تزدد حبا Ya' nî demek olur, "Yâ Ebâ Hüreyre ziyâret' eyle beni gün aşırı, her gün ziyârete gelme, tâ kim muhâbbetüñ ziyâde ola." Ve hem demişlerdür:

Beyt:

Öküş varma şaḫın döstüñ evine

Dème dâ'im seni göre sevine

⁶⁸² Akıllı olanların zahmeti çokdur.

⁶⁸³ İlimin kaybolması âlimin ölmesinden kolaydır.

⁶⁸⁴ Bir kişiyi ikramı oranında ziyaret et.

⁶⁸⁵ Ya Ebu Hüreyre beni hergün ziyaret etme, gûnaşırı ziyaret et ki muhabbetin ziyâde olsun. (Beyhaki, Şuabu'l-İman, 8008).

Egerçi varasın sen anı şana

Velî çok varmağıla ol uşana

[101-] زهد العامی مضلة⁶⁸⁶

‘Āmī kişinin zühdi dālet vericidir. Ya‘nī demektür ki bir kimesne ümmī olsa, cehlle zühd gösterse mürebbisiz, anuñ gibi zühd hem şāhibine, hem ğayrıya dālet vericidir. Şāhibine dālet verdüğü budur ki ‘āmī kişi zühd göstericek olursa, hikmet gözetmeyüp ifrāla i‘tidālden çıkup ğayrān u zār kalur. Belkim inkār edüp bundan netice ħāşıl olmaz dēyü i‘rāz eder ve yāhūd kendinüñ zühdüni görüp ‘ucb ve enāniyet gelüp kimesne[y]i begenmez olur, ğod-pesend olup azar. Ammā [vr. 38b] ğayrilere dālet verici olduğı oldur ki anuñ kibrini, ğurūrını ve nā-mevzūn aĥvālını ħalk görüp sā’ir ehl-i zühdlere dağı eyle bilüp inkār ederler. Ehl olan ehl-i zühdüñ enfāsı berekātında[n] maĥrūm kalur. Ne‘üzü bi’llāhi Te‘ālā.

[102-] زهد العالم رحمة⁶⁸⁷

‘Ālim kişinin zühdi raĥmetdür. Ya‘nī demektür ki ‘ālim olan kişi zühd gösterse, kendüye dağı ğayra dağı raĥmetdür. Kendüye raĥmet olduğı oldur ki dā’imā i‘tidāl üzre perĥizde olup ādāb-ı şer‘i ri‘āyet edüp aĥlāk-ı ĥamīde ve evşāf-ı pesendide olduğundan Ĥaĥĥ’a taĥarrüb eder. Ve ħalka ĥüsn-i ĥulĥ ile mu‘āmele eder. Ve hem ğayrilere raĥmet olduğı budur ki ħalk anuñ zühdin ve ĥüsn-i aĥlākını ve luĥf-ı ādābını görüp ehl-i ‘ilme ve şāhib-i ĥilme muĥabbet edüp tābi‘ oldukları ecden sa‘ādet-i sermed ve raĥmet-i ebede vāşıl olurlar.

Beyt :

‘İmle her ne edersen ĥelāl

Cehlle etseñ ĥamu işler vebāl

[103-] زوايا الدنيا⁶⁸⁹ زيارة الحبيب اطراء المحبته⁶⁸⁸

Ya‘nī demektür ki ĥabībini ziyāret etmeklük muĥabbete taṛāvet verüp tāzelenirür. Zīrā demişlerdür ki, kişinin bir kimesneye ta‘alluğı olsa, ol ta‘alluğ bağıladuğı kimesneye mülākat olduğca tāzelenüp muĥabbeti ziyāde olur. Meşel-i meşhürdür ki: “Gözden ırağ olan gönülden dağı ırağ olur.”

⁶⁸⁶ Ümmi kişinin kendini ibadetlere vermesi isyana sebep olur.

⁶⁸⁷ Ālim kişinin kendini ibadete vermesi rahmettir.

⁶⁸⁸ Dostun ziyāreti sevgiyi tazeler. Dünyanın her köşesi belâ, musibet, zahmet ve sıkıntıyla doludur.

⁶⁸⁹ Hâfiz’a ait “Lü’lü-i Mendūd” adıyla çevrilen başka bir Nesrî’l-leālî tercümesinde “züvâyid-dünyâ” şeklindedir. Dünyanın her köşesi belâ, musibet, zahmet ve sıkıntıyla doludur.

[104-] ⁶⁹⁰ زيارة الدنيا مشحونة بالزربا

Ya' nî demekdür ki dünyānuñ ziyāret olması [vr. 39a] 'itābla ve ḥaḳāretle toptoludur. Belki yalnız dünyāda degül āḫiretde daḫı 'itāb ve ḥitāb olur. Ziyāret-i dünyā eylemek dünyā ehliñ ziyāret eylemekdür. Pes, ehl-i dünyāyı ziyāret edene dünyāda 'itāb olduğu oldur ki eger ehl-i dünyādan birinüñ ḳatına varsañ, senden tevaḳḳu' görse, ya' nî bir nesne ümîzine, aña göz dutsañ saña nice ḥareketler gösterse gerekdür. Her ḥareketi kişiyeye biñ 'itāb ve 'azāb olur. Ve āḫiretde daḫı 'itāb olduğu oldur ki Resül Ḥazreti 'aleyhi's-selām buyurur:

⁶⁹¹ من تواضع غنيا لغناه ذهب ثلثا دينه Ya' nî eger kimesneye ğınāsı için meskenet eylese dīninüñ üç baḫşinden ikisi gider, demekdür. Şekk yoḳdur ki bir fi'l ki kişinüñ dīninüñ üç baḫşinden ikisini gidere, āḫiretde ol kimesne için 'itāb degül, belki 'iḳāb olsa gerekdür.

[105-] ⁶⁹² زيارة الضعفاء من التواضع

Ya' nî za' ifleri ziyāret eylemek tevāzu' dandur. Demekdür rızā-yı Ḥaḳ için kişi faḳīr ile muşāḫabet edüp anlarıñ ziyāretine mülāzamet etmek ve 'ucbı ve kibri terk edüp meskenet eylemekdür. Belki kemāl-i tevāzu' budur.

[106-] ⁶⁹³ زينة الباطن خير من زينة الظاهر

Bāḫın bezegi ḫayrludur zāhir bezeginden. Ya' nî demekdür kişi şıdḳ ve ihlāşla bezemek ḫayrludur zāhirin a' māl-i şūriyle riyā üzre bezeyüp daḫı vücūdunu fāḫir libāslarla bezemekden. [vr. 39b] Anuñ-çün Resül Ḥazreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁶⁹⁴ ان الله لا ينظر الى صوركم واعمالكم ولكن ينظر الى قلوبكم ونياتكم Ya' nî Allāh Te' ālā sizüñ şüretlerinüze ve daḫı 'amellerinüze nazar eylemez ve lākin Allāh Te' ālā sizüñ göñüllerinüze ve gökçek niyyetlerinüze nazar eder, demekdür. Zīrā kişi zāhirini bezemek ḫalk için ve riyāset için; ammā bāḫın ziynet etmek Ḥaḳ için ve 'ibādet içündür. Ve hem kişi zāhirin bezemekden nesne ḫāşıl eylemez, nefse ğurūr ḫāşıl eyler. Ammā bāḫın bezemekle Ḥaḳḳ'a taḳarrüb edüp dünyā ve āḫiret şerefine erişür.

⁶⁹⁰ Dünya yorgunluk ve sıkıntıyla dolu bir ziyāret yeridir.

⁶⁹¹ Zengine zenginliğinden dolayı tevazu edenin, dininin üçte ikisi gider. (*Beyhakī, Şuabu'l-İman, 9570*).

⁶⁹² Zayıfları ziyāret etmek tevāzudandır.

⁶⁹³ İçin süsü, dışın süsünden daha iyidir.

⁶⁹⁴ Allah sizin dış görünüşünüze ve amellerinize bakmaz. Ama o sizin kalplerinize ve niyelerinize bakar. (*Müslim, Birr, 33; İbn Māce, Zühd, 9; Ahmed b. Hanbel, 2/285, 539*).

Eş-şānī ‘aşara harfu’s-sîn:

[107-] ⁶⁹⁵سؤ الظن من الخرم

Ya‘nī demekdür ki kişi yaramaz zanneylemek kendü umürünü ziyāde zabıt edüp halka ‘adem-i i‘timād etmekdendir. Zīrā hāzım dēyü kişi umüründe tamām-ı ihtimāma ve fikretmege dērler. Ve Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁶⁹⁶الحزم سؤ لظن Ya‘nī kişi umüründe ziyāde fikr edüp ihtimām göstermek halka sū-i zandan ‘adem-i i‘timāddandır, demekdür. Ammā ba‘zılar demişlerdür ki: “Kişiye gerekdür ki mü’min kardeşlere sū-i zanla yaramaz i‘timād edüp ‘adem-i i‘timād eylemeye. Zīrā Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁶⁹⁷حسن الظن من اليمان Ya‘nī mü’min kardeşlere hüsn-i zan, gökçek fikr eylemek imānı kavī olmağdandır, demekdür.

[108-] ⁶⁹⁸سرور المرء بالدنيا غرور

[vr. 40a] Erünj dünyāsından ötürü sevinmesi gururdur. Ya‘nī demekdür ki eğer kişi māl çoqluğuna veyā ‘ālī mansıbdā olduğına sevinecek olursa, tamām-ı ğaflet ve ziyāde gururdur. Çünkü dünyānuñ herşeyi fānī, kazancı ğayr-i bākī imiş. Pes, māl-i fānīye sevinüp sürür hāşıl eden, şekk yokdur ki gururdandır. Huşūsan helālinün āhiretde heşābı ve harāmınuñ ‘azābı ola. Pes, dünyā el vėrdikce ziyāde meşğul olmağ tamām-ı ğafletdür.

[109-] ⁶⁹⁹سوء الخلق وخشيّة الخلاص

Hulğ yaramaz olmağ ihlāşuñ vahşetidür. Ya‘nī ādemij hulğı yaramaz oldukca, şıdğ ve ihlāş andan vahşet eder, kaçır, demekdür. Ve yāhūd bir kimesnenün hulğı yaramaz olmağla halkla zindegānesi olmaz. Halk dağı anuñ bed fi‘linden vahşet edüp teneffür eder. İhlāşla meveddet ve dōstluğ eylemezler. Ve yāhūd demek olur ki bir kimesnenün ahlākı tar olup bed-hulğ olsa, anuñ gibi kişiden ihlāşla meveddet ve şadākat gelmez; anuñ gibiden münkaṭı‘ olup muşāhabet ve ihtilātı terk eyle.

[110-] ⁷⁰⁰سيرة المرء ينبىء عن شريرته

Demekdür ki kişinün sīreti, ya‘nī tariķı ve ef‘āl-i bāṭınından ve şerrinden haber vėrir. Zīrā zāhir bāṭınuñ ‘unvānidur. Kışinün [vr. 40b] bāṭınında ne var ise

⁶⁹⁵ Kötü zan tedbirli oluğ alāmetlerindendir.

⁶⁹⁶ Kötü zan başkaları ile ilgili kötü düşüncelere sahip olmak harāmdır.

⁶⁹⁷ Hüsn-i zan (başkaları ile ilgili güzel düşünceler beslemek) imāndandır.

⁶⁹⁸ Kışinin dünyālıklarından dolayı sevinmesi gururdur.

⁶⁹⁹ Ahlākın kötü olması ihlāsın vahşetidir.

⁷⁰⁰ Kışinin sīreti (ahlāk) iç dünyasından haber verir.

taşrasında, ef'ālinde, aqvālinde anı gösterür. Meşelā bir zarfda 'asel olsa taşrasında dağı 'asel gösterür, eger sirke olsa sirke görünür.

[111-] ⁷⁰¹ سلامت الإنسان فى حفظ اللسان

Ya' nī demekdür ki insān selāmet bulup rāhat olması, dilini hıfz edüp şaklamak üzere olur. Zīrā kişiye ekşeriyā elem ü zağmet dili ucından gelür. Ve şekk yoğdur ki kişi dünyāda ve āhıretde cemī'ci āfetden emīn olmak dilini şaklamakdandır.

Beyt: Dilünjı şakla ey ehl-i sa' ādet

Kişi kim şamt ola bulur selāmet

Dilündendir kişiye ekşer āfet

Anuğ-çün sözde çoğ olur nedāmet

Sözi söylemedin devşür özünjı

Öküş fikr eyle andan de sözünjı

[112-] ⁷⁰² سكوت الانسان راحت اللسان

İnsānuğ sükütı, ya' nī söylememesi dilinüğ rāhatıdır. Zīrā kaçan söylese dil hareketde olup 'amel üzere olur; ammā dil söylemese epsem olup rāhat olur.

Beyt:

Süküt etse kişi rāhat olur dil

Degül dil belki cān rāhat olur bil

Ki zīrā söylemekde çoğdur āfāt

Olur bühtān nemīme dağı ğıybet

Sözi söyleme illā söylegil az

Ki vācib olmasa söz vāzgel vāz

Kişi sözden girür ekşer günāha

Ki cān Yūşuf'ın atar kaç r-ı çāha

⁷⁰¹ İnsanın selāmet bulması, rahata ermesi susmakla olur.

⁷⁰² İnsanın susması dilinin rahata ulaşmasıdır.

Dilüni hıfz edüp terk et günāhı

Behişt eyle bu cāna ƙa' r-ı ƙāhı

[vr. 41a] [113-] ⁷⁰³ سادات الامة الفقهاء

Ya' nī ümmetün uluları 'ālimlerdür. Zīrā umūr-ı dīn ' ulemā ile bilinür. Pes, ' ulemā ümmetün uluları olmış olur. Ve şekk yokdur ki kişinün üstādı ulusıdır. Resül Hāzreti ' aleyhi's-selām buyurur: ⁷⁰⁴ زيادة مجالستهم سعادة و الفقهاء سعادة و زيادة: Ya' nī ' ulemā ululardur, anların meclisinde bile oturanlarda ululuk ve ziyādelik vardur, demişlerdür. Bunun ma' nāşı demekdür ki: “Ulemā meclisin[e] mülāzemet ve müdāvemet edün. Tā kim size şerī' atde ve haĳīkatde daĳı dīnde ve imānda ve ihlāşda ziyādelik gelüp a' mālīkdan ĳalāş olup ehl-i başiret olasuz ve hem onların irşādıyla hidāyet ve Haĳĳ'a erişesüz.”

[114-] ⁷⁰⁵ سكرة الاحياء سوء الخلق

Ya' nī dirliğün şiddeti ve kıtlığı ĳulĳı yaramaz olmaĳdur. Ya' nī demekdür kişinün dirliği hālinde ĳulĳı yaramaz olmaĳ ' aẓīm şiddet ve elemdir. Zīrā kişinün ĳulĳı yaramaz olıcaĳ dā'im elem çeküp bī-ĳuzūrulukda[η] hālī olmaz. Belki kendüye muşāhib olanları bile bī-ĳuzūr eder. Anuĳ-ĳün Resül Hāzreti ' aleyhi's-selām buyurur: ⁷⁰⁶ ان احسن الخلق الحسن Ya' nī demekdür ki ĳāyet gökçekden gökçek budur ki kişide gökçek ĳulĳ ola. Zīrā gökçek ĳulĳ issi hem dünyāda ve hem āĳiretde ĳuzūrdadır. Belkim muşāhibleri anuĳla muşāĳabeti berekātında anlar daĳı ĳuzūrda olur.

[115-] ⁷⁰⁷ سلاح الضعفاء الشكايت

Zā' iflerün silāĳı şikāyet etmekligidür. Ya' nī demekdür ki zā' if [vr. 41b] olanlar şikāyetden ĳayri nesneye ĳādir degüllerdür. Zīrā ĳudreti olan muĳābele eder, şikāyet eylemez. Pes, ma' lüm oldı ki kişi şikāyet eylemek tamām-ı ' aczden olurmuş. Ammā murād demek ola kim bir kimesne şikāyete gelse ve meded umsa evlā budur ki ĳüci yetdükçe aĳa mu' āvenet olsa ĳayrludur.

[116-] ⁷⁰⁸ سمو المرء [فى] التواضع

Erün irtifā' ı, yüceligi tevāzu' ı ve meskenetidür. Ya' nī demek olur ki kişinün tevāzu' etmesi rıfĳına ve fazlına sebebdür ve delīldür. Fazlına sebep olduĳı budur ki

⁷⁰³ Ümmetin büyükleri ilim sahipleri olan ālimlerdir.

⁷⁰⁴ Ālimler önderlerdir onlarla birlikte olmak gelişmeye vesiledir. (Darekutni, *Sünen*, 3131).

⁷⁰⁵ Varlığın fazlası ve azı ahlākın bozulmasına yol açar.

⁷⁰⁶ Şüphesiz kişide en güzel şey güzel ahlaktır. (*Buhari, El-Edebü'l-Müfred*, 270).

⁷⁰⁷ Zayıfların silaĳı şikāyet etmektir.

⁷⁰⁸ Kişinin yükselmesi alçakgönüllülüĳü ve fakirliği sayesinde olur.

bir kimesne rızā-yı Hāḡ taleb edüp ḡalku'llāha dā'im tevāzu' da olsa ḡuzūr-ı Hāḡ'da teḡarrüb ḡāşıl edüp ḡalk daḡı ' izzete yetişür, dünyāda ve āḡiretde rif' at bulur. Ammā tevāzu' kişinüḡ fazlına delīl olduḡı budur ki Ebū ḡanife Raḡmet'ullāhi Te'ālā buyurmuşdur, bi'l beyti'l ' Arabī:

اذ اذاد فضل المرء ذاد تواضعا
وان قل فضل المرء ذاد ترفقا

كذا الغصن في حمل الثمرتنا وله
وان قل في حمل الثمار زاد ترفعا⁷⁰⁹

Demekdür ki kaçan erüḡ fazlı ziyāde olsa, ol vaḡt tevāzu' ve meskenet ziyāde olur ve ḡalka meskenet göstermesi artuḡ olur. Eḡer kişinüḡ fazlı az olsa fazlda noḡşānına göre tereffu' ı ziyāde olur. Anuḡ mişli şol budak gibidir kim kaçan yemişi çok olsa gelüp tenezzül eder. Yemişinden tenāvül etmek āsān olur. Ammā ne ḡadar yemişi az olsa, ol ḡadar tereffu' ı ve ḡalkması ziyāde olur. [vr. 42a] Anuḡ-çün dērler kemāli olmayana tekebbürlük lāzımdur. Zīrā kemāl-i cehlinden ululuḡ kişiyeye kendü vaż' indan şanup tekebbür ve tereffu' gösterür. Ammā ehl-i fazl olan bilür ki ululuḡ kişiyeye zātında fazlından ve kemālindendir. Pes, Hāḡḡ'a taḡarrüb ḡaşd edüp tevāzu' da olur.

Eş-şālişü ' aşera ḡarfü'ş-şin:

[117-] ⁷¹⁰ شين العلم الصلف

Ya' nī demekdür ki ' ilmde ḡabāḡat ve ' ayb oldur ki kişi miḡdārından artuḡ vaż' gösterüp lāf ura. Zīrā ' ilmden murād kişi kendü nefsiḡi bilmekdür ki Hāḡḡ' uḡ miftāḡıdur. Nitekim Resül ḡazreti ' aleyhi's-selām buyurur:

⁷¹¹ من عرف نفسه فقد عرف ربه Ya' nī demekdür ki bir kimesne ki nefsiḡi bildi, taḡḡıḡ ol kimesne Rabbisini bildi, demekdür. Zīrā kişi nefsiḡi bilse, ' aczini bilürdi. Ve hem ' aczini bilen kişi cemī' -i ḡudret ve ḡuvvet Hāḡ'dan olduḡın bilüp kendüde ḡudret ve ḡuvvet görmez. Anuḡ gibi kişi dā'im ' aczine nāzır, noḡşānına mu' terif olur. Her nefesde Hāḡḡ'a meşḡül olup ḡaflete yol vërmez. Ve ' ubüdiyete müdāvemem gösterür. Pes, eḡer kişi ' ilmüm var dēyü dā'iresinden ziyāde da'vā edüp tekebbürlük

⁷⁰⁹ Kişinin fazileti çok olsa tevazusu ve fakirliḡi çok olur. Ve halka miskinlik göstermesi çok olur. Eḡer kişinin fazileti az olsa faziletindeki eksikliḡine göre yükselme fazla olur.

⁷¹⁰ İlimde ayıp söylenmesi gerekenden fazla nasihat etmektir.

⁷¹¹ Kendini bilen Rabbini bilir. (Kelām-ı kibār).

gösterecek olursa taḥkīk bilsün kim ancak ‘ilmün merkebidür ve tamām-ı kabāhat ve noḡṣān içindedür.

[118-] ⁷¹² شر الامور اقربها الى الشر

Ya‘nī işlerün şerlisi ve yaramazı oldur ki şer’ olan işlere yakın ola. Bundan murād demek ola kim bir iş kim şerlü ola, ol iş [vr. 42b] şerlü ve zararlıdır, andan ictināb èyle. Zīrā kim eger kişi şerre qarīb olan işe mübāşir olıcaḡ olursa, āḡir şerre yetişür.

[119-] ⁷¹³ شمر في طلب الجنة

Ya‘nī demekdür ki cennet talebinde eteklerün yuḡaru çeküp belüne şoḡ. Zīrā bir kişi eger bir mühim işe şürü‘ édüp bir yere gitmek ḡaşdın ètse, eteklerin beline soḡar, yolda tezcek yürüme için. Pes, murād olan şöyle demek ola kim cennet talebinde ḡāyet sa‘y ve ihtimām èyle ki ol maḡām-ı ‘alā ve derece-i kübrāya süstlük ile varılmaz, demekdür.

[120-] ⁷¹⁴ شخ الغنى عقوبة

Ġanīnün baḡīl ve ḡarīş olması ‘uḡūbetdür. Ya‘nī demekdür ki mālđār kişi baḡīl ve ḡarīş olsa, ḡināsı kendüye ‘uḡūbet getirür. Zīrā ḡinādan murād olan budur ki kişi mālinden temettu‘ ède, ya‘nī fā’idelene. Ve hem fuḡarāya in‘ām ve iḡsān sebebiyle āḡiretde derecāt-ı ‘ālīye èrişe. Ammā kişi baḡīl ve ḡarīş olıcaḡ, dünyāda mālīḡ cem‘ine ve ḡıfzına meşḡül olup, ne menfa‘at gördi ki āḡiretde ḡelālinün ḡisābı, ḡarāmınun ‘azābın görür. Pes, bir ḡinā ki kişi onunla temettu‘ èyleye, zāḡirde ve bātında anun sebebiyle fā’idelenmeye, şekk yoḡdur ki ol ḡinā ‘uḡūbetdür. Anun-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁷¹⁵ يا‘nī demek olur ki “Ḥırşla baḡīl olmaḡdan şaḡınınun [vr. 43a] ve ḡorḡun. Zīrā bedürüstü sizden önđin gelenler[i] ḡırş ile baḡīllik ḡelāk èyledi. Pes, demekdür ki mümkün olduḡca kişi buḡıldan ve ḡırşdan şaḡına.

[121-] ⁷¹⁶ شمته المعرفة خير من كثير العمل

Ma‘rifetden ḡoḡu duymaḡlık yegrekdür çoḡ ‘amel işlemeden. Ya‘nī demekdür ki, bir kişi ‘ālim olup ‘ilm öğrenmek, çoḡ ‘amel etmekden ḡayrludur. Zīrā ‘ilm ‘amelden muḡaddemdir ve hem eşref-i ‘ibādetdür.” Nitekim Resül Ḥazreti

⁷¹² İşlerin hayırsız ve şerlisi, şer olan ve hayırsız olan işlere yakın olmaktır.

⁷¹³ Cenneti talep ediyorsan eteklerini topla.

⁷¹⁴ Zenginim cimri ve ḡırlı olması kendisine cezâdır.

⁷¹⁵ Cimrilikten sakının, çünkü cimrilik sizden öncekileri ḡelāk etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramı ḡelāl görmeye yönlendirmiştir. (Müslim, Birr 56).

⁷¹⁶ Kişinin marifet bilgisi çoḡ amel etmesinden önemlidir.

‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁷¹⁷ ما عبد الله بشيء افضل من فقه في دين Ya‘nī demekdür ki Allāh Te‘ālā’ya hiçbir nesne ile ‘ibādet olunmaya ki ol nesne dīn ‘ilmini öğrenmekden efdāl ola. Pes, cemī‘-i ‘ibādetden dīn ‘ilmini öğrenmek efdāldir. Anuñ-çün demişler: Kişi nāfile namāz kılmaktan mesāil-i şer‘iyye mütāla‘a èylemek yegrekdür. Ve hadīs-i āḥarda Resūl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁷¹⁸ ان قليل العمل مع العلم كثير فان كثير العمل مع الجهل قليل Ya‘nī demekdür ki azacuk ‘amel kim ‘ilme muḳārin ola, Allāh Te‘ālā ḥuzūrunda ol ‘amelün ḳadri çokdur. Ve çok ‘amel kim cehle muḳārin ola, Allāh Te‘ālā ḳatında ol ‘amelün ḳadri azdur. Pes, bundan murād, Allāh Te‘ālā ḳatında ‘ilmün ‘ulüvv-i şān ve sümüvv-i derecātın bildirmekdür. Ve yāḥūd ‘ilmden murād ma‘rifet’ullāh ḥāşıl èylemek yegrekdür bī-ma‘rifet olup çok ‘amel etmekden. Zīrā ma‘rifet’ullāh ‘ibādet ve ‘amelün neticesidür. Şekk [vr. 43b] yokdur ki netice muḳaddemden ḥayrludur.

[122-] ⁷¹⁹ شيبك ناعيك

Senün şaḳaluñ aḡarmaḳ senün ‘azāḥdur. Ya‘nī demekdür ki kişinün şaḳalı aḡarmaḳ pīrlüğe yetişmekdür. Ve pīrlüğe hemān mevt ḥaberin getürmek ve ḡazā etmekdür. Zīrā yigit olan pīr olam deyü recā eder. Ammā kişi pīr olsa mevtden ḡayri ihtimāle maḥal ḳalmaz. Pes, demek olur ki pīr olana vācib olan budur ki telef olmuş ‘ömre te’essüf çeküp a‘māl-i āḥirete ziyāde meşḡül olup mevte muntazır ola.

[123-] ⁷²⁰ شغاء الجنان قراءة القرآن

Ḳalbün şifāsı *Ḳur’ān* oḳumaḳdur. Ya‘nī demekdür ki kişi *Ḳur’ān* oḳuyup muḳtezāsıyla ‘amel èylemek ḳalb seḳāmetinden ḳurtulup şifā bulur. Zīrā *Ḳur’ān*’dan murād, ‘amelin ḥāşıl édüp mūcibiyle ‘amel etmekdür. Nitekim Resūl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁷²¹ اقرء القرآن ما نهاك فاذا لم تنتهك فليست تقرأه Hāşıl-ı ma‘nā demekdür kim, “*Ḳur’ān* oḳuñ, sizi muḥarremātdan men‘ etsün. Eger sizi muḥarremātdan men‘ etmeyüp ḳalbiñüze ḥarām olandan ictināb ḥāşıl olmayıcaḳ olursa, siz *Ḳur’ān* oḳumışlardan olmazsuz.” Bu hadīs-i şerīf ḥükmiyle ma‘lüm oldu kim *Ḳur’ān*’dan murād, oḳuyup muḳtezāsıyla ‘amel etmek imiş. Pes, bir kimesne *Ḳur’ān* oḳumaḡa meşḡül olup muḳtezāsıyla ‘amel èylese, *Ḳur’ān*’uñ ve ‘amelinün

⁷¹⁷ Allāh’a ibadette din ilmini öğrenmekten daha faziletlisi yoktur. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 802).

⁷¹⁸ İlimle az amel faydalı olur, ilimsiz çok amelin kıymeti olmaz. (Kudâi, *Müsnedü’s-Şihab*, 1015).

⁷¹⁹ Sakalının aḡarması yaşlandığını haber verir.

⁷²⁰ Kalbin şifāsı *Ḳur’ān* okumaktır.

⁷²¹ Okuduḡunuz *Kur’an* sizi haramlardan korumuyorsa *Kur’an* okumuşlardan olmazsınız. (*Kenzu'l-Ummal*, 2776).

nūriyla albi otolu olup [vr. 44a] havātır-ı nefsāniyye hevācis-i şeytāniyye sūrilūp afā-i bāın ve ıhat-i alb hāıl olur.

[124-] ⁷²² شحيح غنى افقر سخي فقير

Ya‘nī demekdür ki bir anī ki baıl ve asīs ve ari ola, faırraqdur ol faırden ki saı ola. Faır-i saı dā‘imā inā-i alble ve ana‘at űzre olup olancadan īārda olur. Sehāı berekātıyla Hā‘a tearrūb ēdūp derecāt-ı ‘alā ve merātib-i bālāya yetiur. Ammā anī kim baıl ű asīs hırla dūnyā cem‘ine ve hıfzına megūl olup dā‘imā albi elemde olur. Ve āiretde daı elemden hālī olmaz. Zīrā cem‘ ētdūgi mālū helālinū isābın ve arāmınū ‘azābın gōrür. Ėyle olsa ekk yokdur ki bir faır kim afā-i bāın ve inā-i alb hāıl ēdūp bārgāh-ı ‘İzzete vulat hāıl ēde, anū gibi fāır dūnyāda ve āiretde anīrraqdur ol aniden kim baıl ve ari ola.

[125-] ⁷²³ شرط الفته ترك الكلفته

Ya‘nī űlfetū ve muvānesetū artı, meaat olanı giderūp terk ēylemekdür. Bundan murād demek ola ki bir kimesne bir kimesne ile űns balamak ol vat olur ki ol nesne aa meaat olup yűksűnmeye. Zīrā yűksűnmek ‘adem-i űnsiyet ve vűcūd-ı teneffűrdűr. Ve yāūd demek ola kim bir kiiyle űns dutup űlfet balamak oldur ki aa meaat vērűr nesneyi terk ēdūp kendű gűc getűre, űnsiyet ıldūı kimseye gűc getűrmeye. Zīrā kemāl-i űlfet [vr. 44b] ve nihāyet űnsiyet odur ki kii űns olduı kiinū incindūı yerde olmaya.

[126-] ⁷²⁴ شرُّ النَّاسِ مِنْ يَنْفِيهِ النَّاسُ

Ādem olanlarınū erlűsű ol kimesnedűr ki Ādem olanların nefy ēde. Ya‘nī halkı zemm ēdūp yaramazlıla aa. Zīrā [yaman] olanlar kendű yaramazlılarından ‘ayb-bīn olup her kime nāzar ēylese anū ‘aybını gōzedűr; eyű olanlar halkūı eylűgine nāzır olduı gibi. Anū-űn Resűl Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁷²⁵ المؤمن مرأت المؤمن Ya‘nī mű‘min mű‘minū āyīnesidűr, demekdür. Pes, bir kii kim bir mű‘min ardaına bir nesne ibāt ēdūp beyān ēder, yine kendű vafını beyān ēder. Zīrā āyīneye nāzar ēdenūı eklini ve vafını gōsterűr.

⁷²² Zengin cimri aceleci ve hırslı olur fakir bir kimse kadar.

⁷²³ űlfetin artı kűlfeti terk etmektir.

⁷²⁴ İnsanların en erlisi insanları nefy (olumsuzlayan) edendir.

⁷²⁵ Műmin műminin aynasıdır. (Ebu Davud, Edeb, 49).

Er-rābi‘u aşera ḥarfı’l-şād:

[127-] ⁷²⁶ صدق المرء نجاته

Erün şıdķı necātıdır. Ya‘nî demekdür ki kişi kavlinde fi‘linde şādık olup gerçeklik üzere olmak cemî‘-i āfet-i dünyevî ve uhrevîden emîn olup kurtulmaķdır.

Beıt:

Şıdķ oldur kim tuta buyrıĝın
Kıomaya kalbinde Hakk’dan ayrıĝın

Doĝru olmayan söz söylemeye
Rāh-ı Hakk’da egrilik eylemeye

Bir kadem başmaya bî-şer‘e yere ol
Çünkü şerî‘ atdur Hakk’a varan doĝru yol

Muştafâ şer‘ine kim vere şebât
Dünyâda ‘uķbâda ol bula necât

[128-] ⁷²⁷ صحت البدن فی الصوم

Bedenün şıhhati oruc tutmaķdır. Zîrâ bi-ḥasbi’l-ḥikme demişlerdür, ekşeriyâ kişiye maraz idḥâl-i ta‘âmdan, ya‘nî karın tok iken ta‘âm yemekden ḥâşıl olur. Ve yâhûd issi, [vr. 45a] şovuk te’sîrinden olur. Ve gerü eṭıbbâ demişlerdür: “İssinün ve şovuĝun ziyâde te’sîri olmaz illâ kişi tok iken ta‘âm yemekden olur.” Eyle olsa kişi şâim olıcaķ ta‘âm hazm olur. Tekrâr vaķt-i iftârda ta‘âm yese, idḥâl olmaz ve hem aç olmaĝla issinün ve şovuĝun te’sîri olmayup ol kâdar zarar vermez. Pes, beden şıhhat üzere olur.

[129-] ⁷²⁸ صبرك يورثك الظفر

Ya‘nî senün şabruĝ her işde ol işe zafer bulmaĝa mürîşdür. Zîrâ eger kişi bir işde şabr edüp ivmese, fırsatla ol işe zafer bulur.

Beıt:

Şabr ile her işe bulunur zafer
İşde ta‘cîl olsa çokdur ḥaṭar

⁷²⁶ Kişinin doĝruluĝu kurtuluşudur.

⁷²⁷ Bedenin saĝlıĝı oruç tutmaķtır.

⁷²⁸ Senin sabrın zafer kazandırır.

İşde evmek kişi[y]i hüsran eder
Lîk şabretmek işi asan eder

Belki hem evmekdür şeytan işi
Şabr ede ve evmeye akil kişi

Çünkü ta'cîl işde şeytandan durur
Şabretmek bellüdür Raḥmān'dan durur

Şabr ede gör şabire Haḳ'dur mu'în
Bil ki “⁷²⁹Va'llāhū yuḥibbu's-sābirin”

[130-] ⁷³⁰صلوة الليل بهاء النهار

Gecenün namāzı gündüzün hüsridür, ya' nî gökçegidür, demekdür. Demek olur ki bir kimesne dün namāzın kıılır olsa, namāzın nūrāniyyeti yüzünde zāhir olup gündüzde yüzi gökçek ve mübārek olur. Nitekim Resūl Ḥazreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁷³¹من كثر صلوة بالليل حسن وجهه بالنهار Ya' nî bir kimesne gece ile namāzı çok kıılır [vr. 45b] olsa, gündüzde yüzi gökçek ve mübārek olur, demekdür. Ve hem demişler ki dün namāzını kıılan kişiler mehîb olur. Ve yāḥūd gündüzden murād rüz-ı āḥiret ola. Bir kimesne dünyāda çok namāz kıılıcı olsa, kıyāmet gününde yüzi nūrlu olur. Ve yāḥūd demek ola ki bir kimesne dün namāzın kıılsa, gündüz her işe şürü' eyleye, aḥsen-i vechle müyesser olur.

Ve hem demişler kişi kim geceyi iḥyā eyleye, gündüzün daḥı şükri yerine getürmiş olur.

Naẓm:

Kim mülāzım olsa cū'a, etmese zāid kelām
Gecede kıılsa teheccüd, şubḥa dek edüp kıyām

Nā-tamām işini cihānuḡ ol kişi eder tamām
'Uzlet eylese bu ḥalkdan zikre hem verüp devam

⁷²⁹ Allah, sabredenleri sever. (*Kur'an*, Âli İmrân, 3/146).

⁷³⁰ Gecenin aydınlığı gündüzün güzelliğidir.

⁷³¹ Gece namaz kılanların yüzü güzel olur. (*İbn Mâce, Sünen*, 1323).

[131-] ⁷³² صلاح البدن فى السكوت

Ya' nî demekdür bedenüñ şalâhı söylememekte ve epsem olmağdadur. Zîrâ demişler cemî' -i âfât kişiye bî-hüde söz söylemekdendir.

Nazm:

Ki dilden hâşıl olur on seğâmet
Biri bühtân, biri kizb, biri gıybet

Biri zemm eylemekdür gaybetinde
Biri medh eylemek dürür kıatında

Birisi fuşş ve biri hem nemîme
Bulardur şahşâ evşâf-ı zemîme

Biri dağı laîfe eylemekdür
Ki halka gülmek için söylemekdür

Anuñ terkidür İslâm'ıñ tamâmı
⁷³³[.....]

Ki mālāya' ni ana ad verildi
Anı terk edene gökçek denildi

Birisi dağı taqrî' eylemekdür
Kişide ' ayb olsa yüzlemekdür

Bu onı terk eden bula selâmet
Bula dünyâda ' ukbâda [vr. 46a] sa' âdet.

⁷³² Bedenin rahatlığı sükût etmektedir.

⁷³³ Bu mısra her iki nüshada da boş bırakılmıştır.

[132-] ⁷³⁴ صلاح الإنسان في حفظ السان

Ya' nî demekdür ki insānuñ şalāhı dilini şaqlamaqdadır. Zīrā kişi dilini hıfz edüp şaqlamasa dā'im perīşān olup müdām ğamdan hālī olmaz, insān dağı bolmaz.

Nazm:

Dēdi çün āhir zamān peygamberi

Yüzü üstine cehenneme eri

Atmayalar bir günāh için velī

Şol günāh için ki söylər di dili

Çün kişi[y]i söz kıılır hōr u zelīl

Söylemeye söz kişi illā kalīl

Söylemeye her kim ol zā'id kelām

Olısar me'vā aña dārü's-selām

[133-] ⁷³⁵ صاحب الخيار تأمن من الاشرار

Demekdür ki muhtār, ya' nî 'ākıl ve şāhib-i devlet kişilerle muşāḥabet èyle tā kim şerīrlərün ve yaramazların şerrinden emīn olasın. Zīrā 'ākıl ve şāhib-i devlet olanlardan her kişi utanup veya vehm edüp onların muşāḥabeti ile olan, onların ḥimāyetinde olup kimesne dağı ta'arruz edemez. Pes, kişi onların muşāḥabeti sebebiyle eşirrānuñ zararından emīn olur. Hikmet: Meger kim Karaçulağa şormışlar ki dā'imā arslanın muşāḥabetindedin.. Hīç anuñ muşāḥabetinde saña emn gelür mi? Karaçulağ eyitmiş: Yarım sâ'at emīn degülüm, demiş. Ve demişler ki çünki bu deñlü vehmün var, muşāḥabetin niçün terk èylemezün? Karaçulağ eyitmiş: İki nesne için: Biri budur ki ol şikār eder, ta'āmuñ bağıyyesin ğayriden teşvīşsüz nüş ederüm. İkinci budur ki anuñ muşāḥabetinde ve ḥimāyetünde [vr. 46b] olmağla sâ'ir 'adūnuñ şerrinden ve vehminden emīn oluram. Demişler kişiye gerekdür kim ekābirün muşāḥabetine şol kadar meşğül olmaya ki hırs ve tama' münfehim oluna, anlara ibrām gözüke ve hem tamām dağı münkaḥı' olmaya ki kibre ve bürüdete ḥaml olunmaya, belki ahyānen varup celse-i ḥafīfe èyleye.

⁷³⁴ İnsanın kurtuluşu dilini saklamasıyladır.

⁷³⁵ Büyüklerle sohbet et ki şerlilerin şerrinden emīn olasın.

[134-] ⁷³⁶ صمت الجاهل ستره

Cāhilün şamt édüp söylememesi örtüsüdür. Zīrā söyleyicek ‘ayb ve hüneri zāhir olur. Ammā söylemeyecek hāmuşluk ile mestür olur, cehli zāhir olmaz. Nitekim demişlerdür:

Beyt:

تا مرد سخن نکفت باشد

عیب و هنرش نهفته باشد ⁷³⁷

Ya‘nī demekdür ki tā er söz söylemeyince, ‘ayb ve hüneri gizli olup ma‘lūm olmaz. Ammā kaçan söylese, āşkār olur. Ve hem demişler, söz söylemek gerekmez illā birkaç mevzi‘de gerekdür. Birisi ‘ilm öğretmek için söyleye, ikinci ‘ilm öğrenmekde şeyhden su‘al etmek için söyleye, üçüncü talebelere ‘ilm-i dīn beyān édüp emr-i ma‘rūf, nehy-i münker için söyleye. Dördüncü umūr-ı dünyevīde zarūret düşerse söyleye. Bunlardan ğayrı kelimāt zā‘id ve mālāya‘nidür, demişler.

[135-] ⁷³⁸ صل الأرحام بكثر حشمتك

Şıla-i rahm èyle, senün, haşemün, hizmetkārūn çok ola. Ya‘nī demek ola ki şıla-i rahm èyle tā kim ta‘alluqātūn saña muḥabbet édüp seni ‘azīz görüp , saña ta‘zīimde ve hizmetde ola. Zīrā kişi şıla-i rahm edicek kavminün müsāfiri olur. [vr. 47a] Müsāfirine hizmet lāzımdur. Ve yāḥūd demek ola ki şıla-i rahm çok eden kişilerün Allāh Te‘ālā dünyālarına bereket vèrüp ḥadem ü haşem çok olur. Nitekim Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁷³⁹ من شىء اطيع الله فيه اعجل ثوابا من صلته الرحم Ya‘nī hiç nesne olmaya kim ol nesnede Allāh Te‘ālā’ya itā‘at oluna daḥı şıla-i rahm etmekde anuñ şevābı ta‘cīl olup tīzrek yetiše.

Pes, bundan murād cemī‘-i tā‘atdan murād kişiyeye şıla-i rahm èylemeklüğün şevābı tīzrek yetişür, demekdür. Ve hem demişler şıla-i rahmün şevābı tīz demekden murād āḥiretde va‘d olunan şevābdan ğayri Allāh Te‘ālā dünyāda daḥı vūs‘at vèrüp ni‘met rüzī kıılır ve ğanī eder, demekdür.

[136-] ⁷⁴⁰ صلاح الدين فى الورع وفساد فى الطمع

Dīnün şalāḥı vera‘dadur. Ya‘nī ḥarāmdan ve şübheli olan nesneden perhīz édüp şaḫınmaḥdur. Ve daḥı dīnün feşādı tama‘etmekdedür. Ya‘nī ḥarām ve şübheli

⁷³⁶ Cāhilin susması örtüsüdür.

⁷³⁷ Kişi konuşmadığı müddetçe aybı da hüneri de gizli kalır.

⁷³⁸ Akrabanı ziyaret et hizmetkārın çok olur.

⁷³⁹ Mükāfatı en hızlı verilen hayır, iyilik ve sıla-i rahimdir. Cezası en hızlı verilen kötülük de zulüm ve sıla-i rahimi terk etmektir. (Ebū Dāvud, Edeb).

⁷⁴⁰ Dīnin kurtuluşu verādadır.

olan nesneden şakınmamağdadur. Ve hem Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁷⁴¹ الحلال بين والحرام بين وبينهما شبهات ⁷⁴¹ Hâdîsün ma‘nâsı demekdür ki: “Helâl bellü olmışdur ve harâm bellü olmışdur. Ammâ helâl ile harâm arasında şühelüler vardur. Her kimesne ki şühelü olan nesnelere şakındı taḥkîk dînün ‘ırzını şakladı. Ve her kim şakınmadı taḥkîk harâma mübâşir olup dînün ‘ırzına hâlel vèrdi [vr. 47b] ve ḥör oldı.

El-ḥâmis-i ‘aşara ḥarfı’l-żad:

[137-] ⁷⁴² ضل سعى من رجاء غير الله تعالى

Ya‘nî demekdür ki azdı şol kimesne kim sa‘yinde Allâh Te‘âlâ’nun ğayrinden ümîz dutdı. Zîrâ cemî‘ nesne Allâh Te‘âlâ’nun yed-i kudretinde ve hükümündedir. Eger bir nesne Allâh Te‘âlâ ‘atâ edüp vèrse cemî‘-i ḥalk men‘ine cidd ile sa‘y eylese zarar vermez. Ve hem bir nesne Allâh Te‘âlâ’nun irâdetinde olmasa cemî‘ ‘âlem ḥuşûlüne sa‘y eylese fâ’idesi olmaz. Anuñ-çün “*Ed‘iye-i Me’sûre*⁷⁴³” de zîkr olmışdur. ⁷⁴⁴ لا مانع لما اعطيت ولا معطي لمامنعت ⁷⁴⁴ Pes, bundan murâd demek olur ki kişiye gerekdür ki cemî‘-i ümîzini Hâkḥ’a dutup her ne olursa Hâkḥ’dan bile. Halkuñ cümlesinden ümîzini kese.

Hâberdür, meğer Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm bir gün münâcâtda eyitdi: Yâ Rabbî! Bana ğâh olur ki cüz’î ḥâcetler düşer. Anuñ gibi cüz’iyyâtı senden mi istesin veyâ maḥlûkdan daḥı istemek olur mı? dedı. Hâkḥ Te‘âlâ eyitdi: “Yâ Mûsâ, benden ğayri nesne isteme, her ne olursa benden iste. Eğer ḥamîre koyacak tuz daḥı olursa ve koyunlarına ‘alef daḥı olursa. Andan sonra Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm ḳalîl ve keşîr ne ister olsa Hâkḥ’dan dilerdi. Gayriden ümîzini kesdi. Allâh Te‘âlâ’ya i‘timâdı ḳavî oldı.

[138-] ⁷⁴⁵ ضمن الله رزق كل احد

Allâh Te‘âlâ ḳâmin oldı. Ya‘nî boyün oldı her kişinün rızḳına demekdür. Nitekim *Ḳur’ân-ı ‘Azîm*’de gelür: [vr. 48a] ⁷⁴⁶ وما من دابة في الارض الا على الله رزقها

⁷⁴¹ Şüphesiz helâl bellidir. Haram da bellidir. Fakat bu ikisi arasında (helâl veya haram olduğı açıkça belli olmayan) birtakım şüpheli şeyler vardır ki, pek çok kimse onları bilemez. Şüpheli şeylerden kaçınan bir kimse, dînini ve haysiyetini korumuş olur. Şüpheli şeylerden sakınmayan bir kimse ise, zamanla harama düşer. (*Buhârî, İmân, 39*).

⁷⁴² Kim çalışmasının karşılığını Allâh’tan başkasından bekler?.

⁷⁴³ Hz. Muhammet ile, sahabelerden naklolunan te’sirli ve makbul dualar.

⁷⁴⁴ Allahım verdiğıne engel olacak; engel olduğunu da verecek kimse yoktur. (*Buhari, Deavât, 18*).

⁷⁴⁵ Allâh Te‘âlâ her kişinin rızḳına kefil oldı.

⁷⁴⁶ Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızḳı Allah’a ait olmasın. (*Kur’ân, Hûd 11/6*).

yeryüzünde hîç deburenici yokdur illâ rızķı Allāh Te‘ālā üzerinedir, demekdür. Pes, cem‘isinün kefilidür. Zīrā maḥlūkātı daḥı rızķlarını yaradıcı Allāh Te‘ālā’dır.

Ḥaberde gelüpdür kim “Ol vaķt kim nutfe anā raḥmine düşe Allāh Te‘ālā iki melek gönderür. Erkek mi veya kız mı olur Allāh Te‘ālā’nun emriyle yazılır. Ve hem rızķını ve ‘ömrini ta‘yîn ederler. Ve rızķın ne yüzden olıcaķdur, anı yazarlar. Pes, kişiyeye her ne yüzden olursa rızķ gelür, yetişür. Gerekdür ki ‘ākıl olana i‘timād-ı küllisini Ḥaķķ’a édüp rızķ-ı teşvīşin çekmeye.

[139-] ⁷⁴⁷ ضرب الحبيب اوحيع

Döstuḡ urması ķatı ağırdur. Ya‘nī demekdür ki bir elem kim kişiyeye döstdan gelür, yāddan gelen elemden aña artuķ rencide olur. Ve naķldür ki ol vaķt ki Ḥallāc-ı Manşür’ı ber-dār eylediler, ḥalk anı ķatletmek için kimi taş, kimi ağacile ururlardı, āh demezdi, hemen “Ḥaķ Ḥaķ” deyüp “Ene’l-Ḥaķ” dèrdi. Ve Ḥazret-i Şiblī ol meydanda ḥazır idi. Elinde bir gül dutardı. Emr-i şerī‘ yerine gelsün için elindeki gül ile urdı. Manşür “Āh!” eyledi. Ve inledi. Şiblī eyitdi: Yā Manşür bu eller taşla ağaçla ururlar, āh [vr. 48b] étmezsin. Ben gül ile urduğumda niçün ağlarsun? dèdi. Manşür eyitdi: “Yā Şiblī! Bu ḥalk bī-gānedür, benüm ḥālüm bilmezler. Bunların cevri ma‘zürdür. Çünkim sen ḥālinden āşināsun, senün ḍarbınuḡ elemi mecmū‘unun ḍarbından artuķdur. Zīrā ḥalkuḡ ḍarbu bedenüme yetişür, senün ḍarbuḡ cigerüme yetişür, dèdi.

[140-] ⁷⁴⁸ ضياء القلب من اكل الحلال

Gönlün aydın olması ḥelāl yemekdendür. Ya‘nī demekdür ki göñül inşirāḥ bulup şevķle ‘ibādeteye meyl édüp lezzet almak ve göñül rüşen ve nūrānī olmak olmaz illā kişinün ta‘āmı ḥelālden olmaķdan olur. Kişinün ḳalbinün ḳasāveti ve ḳararması ḥarām yemekden olduğı gibi. Naķldür ki İbrāhim Edhem eydür: “Bir kerre Beytül Maķdis içinde kendümi ḥaşıra şardum, ḥādimler ḳovmayalar deyü. Zīrā gece olıcaķ anda yatmağa hîç kimesneyi ḳomazlardı. Çünkim dünün nişfi geçdi, gördüm, mescid ḳapusu açıldı ve bir pīr içerü girdi, ‘abā giyerdi, geçüp iki rek‘ at namāz kıldı. Pīrinün ‘aķabince kırķ kişi içerü girdi. Pīr arķasını miḥrāba eyledi. Bu kırķ kişi ḳarşusunda oturdılar, aradan biri eyitdi: Geçeden bunda bir kişi yatur kim bizden degüldür, dèdi. Pīr bu sözi işdüp gülümsedi, dèdi. Eyitdi: Edhem oğlıdur, kırķ gündür ki kılduğı namāzınun ḥalāvetün [vr. 49a] bulmaz, dèdi. Ve hem ol pīr dèdüđi gibi kırķ gün idi

⁷⁴⁷ Dostun darbesi ağırdır.

⁷⁴⁸ Gönlün aydın olması ḥelāl yemektedir.

ki ‘ibādetün lezzetün bulmazdım. Çünkü bu sözi işitdüm, qarārum qalmadı. Ol pīrūñ qatına vardum, selām vèrdüm ve eyitdüm ki: “Ol Tañrı haqqı için olsun ki seni ve beni yarattı, ne sebebdür ki benüm tã‘ atumuñ şāzlığı gidüpdür.” dèdim. Pīr eyitdi: “Fülān kimesneden hırma şatun aldun idi. Bir hırma yere düşdi, benüm deyü aldun, hırmaña qatduñ, ol hırma senün degül idi. Ol hırmayı nüş ètdün. Üç yüz fersah yol dilekten gerü qaldun, tã‘ at zevkı bulamaduñ ol sebebdür.” dèdi. İbrāhīm Hāzreti eydür: “Ol hırma şatan kişinün qatına vardum, helālik diledüm. Dükkān şāhibi bu sözi işidüp na‘ ra urdı, dükkānını yağmalatdı. Hem-ān-dem kendi dañı dervīşlerden biri oldı.”

[141-] ⁷⁴⁹ ضرب اللسان من طعن السنان

Dilin çarbtı ta‘n süñisindendür. Ya‘nī demekdür ki bir kimesneden acı söz işidmek elemi, süñi çarbtı elemünden artuğdur. Zīrā süñi çarbtı bedene toqınur, elemi bedende zāhir olur. Ammā dilden çarb olsa cigere yetişüp elemi gönülde zāhir olur. Ve şekk yoğdur kim qalbde olan elem, ziyādedür bedende olan elemden. Anuñ-çün demişlerdür atalar kim: “El yarası çıkar, ammā dil yarası çıkmaz.”

[142-] ⁷⁵⁰ ضل من ركن الى الا شرا

Ya‘nī demek olur ki dālālet üzre olup azdı şol [vr. 49b] kimesne kim şerīrlere i‘timād èyleyüp umūrını anlara inandı. Zīrā anlar kim şerīrdür, kendü nefslerine eyülükleri yoğdur; gayrilere nice eylük èder? Pes, murād demek olur ki bir zātta şirret ola, anuñ gibi şahşa i‘timād èyleme ve terbiyet èdüp teraqqī vèrme. Tā kim fi‘linde dālālet olmaya. Zīrā zātında şirret ve denā’et olan zāta ne kadar terbiyet èylesen eylük şādır olmaz. İllā şirret ve denā’et zāhir olur. Ve hem demişlerdür ki yaramazlara eylük èylemek, eyülere yaramazluğ èylemek gibidür.

[143-] ⁷⁵¹ ضل من باع ادين بالدنيا

Ya‘nī dālālet üzre olup azdı şol kimesne kim dīni dünyāya şatdı. Zīrā dīni kişinün dōstıdır ve hem bāķīdür. Ammā dünyā kişinün düşmenidür dōstı şūretinde ve hem fānīdür. Pes bir kimesne ki dīnini dünyāya şatdı, taħķīķ düşmenine aldanup dōstunı terk etmiş ve şatmış olur. Èyle olsa tamām dālāletde ve gāyet ziyānkārlıqda olmağdur.

⁷⁴⁹ Dilin vurması ta‘n (ayıplama) etmektendir.

⁷⁵⁰ Dalalet şerlilere güvenmektendir.

⁷⁵¹ Dalalet, dünya için dinini satmaktır.

[144-] ⁷⁵² ضيف القلب اشد من ضيق اليد

Ya‘nī demekdür ki kişinüñ gönli ıar olmak, eli ıar olmakdan ıatıdır. Zırā kişinüñ eli ıar olmak olursa dağı gönlinde vüs‘ at olıcağ, ıuzūr üzre olup refāhiyetde olur. Ammā kişinüñ gönli ıar olsa, ‘ālemin mālī anuñ olursa dağı bī-ıuzūr olup küdüretten ĥālī olmaz. Anuñ-çün demişlerdür: “Ġinā oldur ki kişinüñ gönli ġanī ola. Māl çok olmak ile ġinā vërmez.”

Hikāyet: Meger Cüneyd-i Bāġdādī’ye ĥaceġī bir kīse aıçe [vr. 50a] getürdi ve eyitdi: Ĥelāl vechedendür, ıabul édün, dèdi. Cüneyd şordı kim: “Bundan senün ıatında dağı var mıdır?” dèdi. Ol ĥaceġī “Ne‘am, vardur.” dèdi. Yine Cüneyd Ĥazret[e] şordı: “Daĥa ziyāde olduġın ister misin?”, dèdi. Ĥaceġī dèdi ki: “Belī, isterum.” dèdi. Ĥazret-i Cüneyd eyitdi: “Pes, benüm bu ıadar olduġın dağı dilemezem; çünki sen ziyāde olduġın istersin, benden sen dağı faıırıraı ve muĥtııraı imişsin. İmdi saña ĥaıdır.”, dèdi, ıabül étmedi.”

[145-] ⁷⁵³ ضاق صدر من ضاق بده

Gögsi ve gönli ıar oldu şol kimesnenün ki eli ıar oldu, faıır oldu. Ya‘nī murād demek oldur ki ekşeriyā gönle ıarlık ki yetişür, el ıarlıġından ve faıırılığden olur. Zırā faıır iki nev‘ üzredür. Birisi faıır-i şābirdür ve birisi faıır-i şākīdür. Faıır-i şābir oldur ki mevcūda ıanā‘ at édüp gönül vüs‘ atin ele getürmiş ve muĥabbet-i dünyādan gönlini pāk [édüp], Ĥaııı’uñ zıkrine meşġül ola. Anuñ gibi gönül şāhibi eli ıar olup faıır dağı olursa dā‘imā gönli vüs‘ atdedür. Ammā faıır-i şākī aña dërler kim faıır iken ıalbinde muĥabbet-i dünyā olup efkār-ı dünyā ile gönli toptoludur. Elinde dünyādan nesne olmaduġı gibi gönlinde vüs‘ at gidüp bī-ıuzūr olur, şikāyete başlar. Pes, şekk yoıdır ki anuñ gibi faıırün gönlinün ıarlıġı eli ıar olmakdan olur.

[146-] [vr. 50b] ⁷⁵⁴ ضاق الدنيا على المتبا غضين

Dünyā ıar oldu buġz ve ġazab kılıcılar üzre. Ya‘nī demek olur kim buġz ve ġazab vaıtinde şol ıadar ıarlık gelür ki dünyā gözine ıar olur. Pes, ‘ālemin ġınlıġı ġıñ olmaġla olur imiş. Zırā o kişinüñ gönli buġzdan ve ġazabdan ĥālī olıcağ, gönli ġıñ olup ġam ve elemi olmaz, denī maıāmda dağı olursa ġeniş olup ıuzūrda olur. Ammā gönli mezkūr şıfatlardan ĥālī olmayıcağ ‘alā maıāmda dağı olursa gözine ‘ālem ıar gözüküp ıuzūr bulmaz.

⁷⁵² Gönün zayıf olması elin zayıf olmasından kötüdür.

⁷⁵³ Zayıf gönül eli fakir yaptı.

⁷⁵⁴ Kin ve öfke dünyayı dar yaptı.

Es-sādisu ‘aşara harfu’t-tā:

[147-] ⁷⁵⁵ طاب من وثق بالله

Gökçek ve pāk oldu şol kimesne kim Allāh Te‘ālā’ya inanup ve i‘timādını Hāḳḳ’a eyledi. Ya‘nī demek ola ki şirkden ve küfrden pāk oldu şol kimesne ki Allāh Te‘ālā’nuñ vaḥdāniyyetini gönlinde muḥkem kıldı. Ve yāḥūd demek ola ki ḥātıra-i dünyeviyye ekşeriyā ma‘āşī tarafında olur. Anlar kim Hāḳḳ’a itmī’nān ḥāşıl eylediler, i‘timād-ı küllīleri Hāḳḳ’a olup esbābı za‘f üzre gördiler, ḳalblerinde tereddüd ḳomayup yaḳīn ḥāşıl eylediler.

Naẓm:

Kişi ger Hāḳḳ’a kılar i‘timādın
Bula dünyāda şeksüz zevḳ dādın

Aḡa fetḥ ola hem bāb-ı tevekkül
Düşüp esbāba görmeye tezelzül

Bile hem sırr-ı er-rızḳu ‘ale’llāh
[vr. 51a] Ola seyri anuñ bātında fi’llāh

Gözi ola dā’im Hāḳḳ’a nāzır
Nazar kılduğı yerde Hāḳḳ’a ḥāzır

Şuhūdī zevḳin ère her nefesde
Behiştı bula rūḥı bu ḳafesde

Tecellī kıla ol cenneti ef’āl
Göre ef’āl-i rūḥı ola hoş-ḥāl

Göre anda cenābını şıfātuñ
Zuhūr èyleye andan nūr-ı zātun

Şuhūd édüp ère ‘ayne’l-yaḳīn
Geçüp andan ère ḥāḳḳa’l-yaḳīn

⁷⁵⁵ İsteklerini Allāh’a sevk et.

Görmeye cihān içinde ol ğayr
Eğer şarķ ile ğarbtı eylese seyr

Ħicāb olur kişi görmek özüni
Şuhūdīdür kiři görmek yüzüni

Özin bilen anı bilür ħaķīķat
Anı bulan özin bulur ħaķīķat

Ki zīrā evvel ve āĦir ebed ol
Ki zīrā zāhir ü bāṭın şamed ol

Cihān andan tolu andan diridir
AnuĦ Ħubbtı olmayan cānlar ölüdir

[148-] طوبى لمن رزق بالعاقبة⁷⁵⁶

Ya' nī demekdür ki gökçeklük ve sa' ādet şol kimesnenüñdür ki 'āfiyet aña rızķ ola. Bilgil ki 'āfiyet oldur ki 'ayb ve noķşān vèrür nesneleri Allāh Te'ālā kendi ķulından ref' edüp ķulunu emānda tutmağa dèrler. Eyle olsa dünyāda 'āfiyet odur ki kiřiñüñ bedeni şıĦĦat ve selāmet üzre ola. Ve hem şalāĦ-ı nefis oldur, Ħātimesi Ħayr ola. Ve āĦiretde 'āfiyet oldur ki kişi cemi' ķorķulardan emīn olup ķurb-ı RaĦmānda ola.

[149-] طول العمر مع الطاعة من خلق الأنبياء⁷⁵⁷

Ya' nī kiřiñüñ 'ömri uzun olup tā' atle ve Ħaķķ'a 'ibādetle geçirmek enbiyā Ħulķından ve Ħaşletindendür. Zīrā enbiyā 'aleyhimü's-selām ĦiĦbir nefes ğafletle vèrmediler ve 'ömrlerini [vr. 51b] Ħāzırlıķla geçürdiler. Ve her dem bir nefes ki vèrüp alurlardı, zıķrle ve fikr-i Ħaķla vèrüp alurlardı, belki her nefesde iki meşĦudun zevķun ederlerdi iki teveccühle. Pes anlar kim 'ömrlerini Ħāzırlıķla geçürüp ğaflete yol vèrmediler, enbiyā Ħulķıyla Ħulķlanup dünyāda ve āĦiretde zevķde ve şevķde oldular. Ve hem Resül Ħāzreti 'aleyhi's-selām buyurur:

758 السعادة كل السعادة طول العمر فى طاعة الله تعالى Ħāşıl-ı ma' nā demekdür ki a' zamī sa' ādet odur ki kiřiñüñ 'ömri uzun olup tā' atu'llāhda şarf ola. Dèmişler a' zamī şeķāvet odur

⁷⁵⁶ Kişiye mutluluk nihāyetin nimete dönüşmesidir.

⁷⁵⁷ Peyğamberlerin ahlākından olduğu gibi uzun ömrü ibadetle geçir.

ki kişinün ‘ömri uzun ola, dağı ma‘ āşīde geçire. Ve ba‘ zıları demişler tūl-i ‘ömrden murād odur ki “kişi mādem ki kayd-ı hayātdadur, tarīk-ı Hāq’da ve sūnet-i Resūl üzre olup serencāmı hayr-ı hātīme ve hūsn-i ‘ākıbet ile mūntehī ola, pes anuğ gibi ‘ömri uzundur ger bir sā‘ at dağı olursa. Şol biñ yıl ‘ömrün ki ma‘ şiyetle geçe.

[150-] ⁷⁵⁹ طال عمر من قصر تعب

‘Ömri uzun ve gökçek oldı şol kimesne ki zahmeti ve elemleri kışa oldı, ya‘ nī az oldı. Zīrā ‘ömr aña dērler ki kişi zahmet ve ta‘abdan berī olup hūzūr ile Hāq’qa perestiş ēyleye. Ve ba‘ zılar demişler: “‘Ömr odur kim kişi hāzırlıqla geçüre, ğafletle geçen ‘ömr ‘ömrden şayılmaz.” Ammā ehlu’llāh: “‘Ömr odur ki kişiye hāqıkatü’l-hāqāyık münkeşif olup bekā bi’llāh hāşıl ola.” Ve nağldür ki: Meger kim Hāzret-i Bāyezīd rahmetu’llāhi aleyh’e su‘āl ēylediler ki: “Yā şeyh, kaç yaşınızdā [vr. 52a] varsız ola?” Şeyh eyitdi: “Beş yaşumdayım”, dēdi. Sā’il gērū eyitdi: “Yā şeyh! Sizde yaş altmışdan ziyāde var. Pes, beş yaşumdayım dēdiklerini fehm ēdemedüm. Beyān buyurun.” dēdi. Hāzret-i Bāyezīd eyitdi: “Hāqıkat-ı hāl bana keşf olalı beş yıldır. ‘Ömr dağı andan berisidir, andan ötesi ‘ömrden dēğüldür”, dēdi.

[151-] ⁷⁶⁰ طلب الأدب أولى من طلب الذهب

Demek ola ki edeb taleb ēylemek yegrekdür altın taleb ēylemekden.

Nāzm:

Edeb bir tācdır nūr-ı Hūdā’dan

Giy o tācı emīn ol her belādan

Edeb yegdür cihānda māl ü cāhdan

Edebdür kırtaran kişi[y]i çāhdan

Edeblüler ğanīdür her zamānda

Olurlar dā’imā emn ü emānda

Edebdür hem ‘ibādetden netīce

Edeble açılır ğayba derice

⁷⁵⁸ Ömrü uzun olup İslamiyet’e uymak, büyük saadettir. (Süyûtî, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 233).

⁷⁵⁹ Ömrü uzun, elemleri kısa oldu.

⁷⁶⁰ Edep istemek altın istemekten üstündür.

‘ İbâdetle erer kişi rızāya
Edeb kişi[y]i ergusür Hüdā’ya

Edeb her kişiye lâzım durur bil
Edebl’ol bî-edeblikden hâzer kıł

Kişi[y]i hõr eden terk-i edebdür
‘ Azîz eden eri hem bil edebdür

Degüldür bî-edeb tenhâ zararda
Zarar dur[ur] kamuya olsa şârda

Vêrür bir bî-edeb her dürlü hüsrân
Olur bir bî-edebden niçe noķşân

Cemā’ atden biri ger etse noķşân
Êrişür nicesi[ne] dağı tuğyân

Anuğ-çün dediler gāv-ı ‘alef-hõr
Ki bir köyüğ tavarımı eder hõr

Edeb terk eylemek olur şenā’ at
Edeb hıfz eyleyen bulur sa’ âdet

[152-] ⁷⁶¹ طر مع لا مثال

Emsâlle uç. Ya’ nî akrānuđ ve emsālün ile yürü ve anlar ile muşâhabet eyle, demekdür. Zîrâ kişi kendü [vr. 52b] cinsi ile olmayup ğayri cins ile muşâhabet eylemek elemden hâlî degüldür. Meşelâ nâ-ehl ehli ile muşâhabet eyliyecek olursa, ehlün muşâhabeti nâ-ehle ağır gelür. Eger hod ehl olan tenezzül édüp nâ-ehlüğ maķāmına inerse, bu dağı mümkün degüldür. Ve hem ehl dağı nâ-ehl ile muşâhabet eylemeye ki nâ-ehl ehlün kıadrini bilmez. Belki anı kendü maķāmından aşığı bilüp anuğ hürmetini eylemeyüp tağfîf eder, elem vêrir. Pes, ehle vâcib olan budur ki kendü cinsi ile muşâhabet édüp iħtilâf êde.

⁷⁶¹ Benzerinle uç.

Beyt: Êder her cins cinsi ile pervāz

Hümā hümā ile bāz ile bāz

Ve yāhūd seklün ile uc, demekdür. Ya' nī miqdārını bilüp aña göre hareket eyle, haqqıñdan tecāvüz eyleme, demekdür.

[153-] ⁷⁶² طال حزن من قصر رجاه

Melülligi uzadı şol kimesnenün ki ümîzi kesildi. Ya' nī kişinün bir maqşūdı olsa anuñ huşūline ümîzi kesildikce melül olması ziyāde olur, demekdür.

[154-] ⁷⁶³ طاعة العدو هلاك

Düşmenün tã' ati helâklîkdür. Zîrâ kişi düşmenine itã' at edüp muṭî' olmak düşmenün mağlûbı olmaqdur. Ve şekk yoqdur ki kişi düşmenine mağlûb olmak hemān helâklîkdür.

[155-] ⁷⁶⁴ طاعة الله غنيمه

Allāh Te' ālā' nuñ tã' ati ğanîmetdür. Kişi[y]i dünyāda ve āhîretde sa' ādetüne yetişdirür. Beyt:

Ğanîmetdür kıla Hāq' dan ' ibādet

Sa' ādet şol kıluñ kim kıla tã' at

Ki kendü kılluğına ola nāzır

Murākıb ola dā' im ola hāzır

[vr. 53a] Olup hāzır kıomaya ğaflete yol

Ger Hāq' uñ zıkrin êde her nefes ol

[156-] ⁷⁶⁵ طوبى لمن لا اهل له

Sa' ādet ve baht şol kişinün kim ehli olmaya. Ya' nī cemā' ati ve ta' alluqātı olmaya, demekdür. Zîrâ kişinün cemā' ati ve ta' alluqātı olıcaq kıaydlarını üzerine alır; dā' imā teşevvüşden hālî olmaz. Ammā kişinün ta' alluqātı olmayıcaq hemān kendü kıaydı teşvîşiyile ğönül meşakqati az olur.

⁷⁶² Ümidi kesildiği için hüznü uzadı.

⁷⁶³ Düşmanın itaat etmesi seni mahveder.

⁷⁶⁴ Allah'a boyun eğmek zenginliktir.

⁷⁶⁵ Akraları olmayanın mutluluğu olur.

Es-sābi‘u ‘aşara ḥarfı’z-zā:

[157-] ⁷⁶⁶ ظلم المرء بصرعه

Erün ḡulmi eri şar‘a eder. Ya‘nî demekdür ki ḡulm eylemek kişiyi üftâde ve ḡayrân kıılır. Zîrâ demişlerdür ḡālimün ḡulmi dünyâda felâket vèrüp tarlığa düşürür.

[158-] ⁷⁶⁷ ظلم الملوك اولى من زلالى الرعاية

Beglerün ḡulmü yegrekdür ra‘iyyetinün zelelinden. Ya‘nî demekdür ki bir memleketde pâdişâh olmak yegrekdür eger ḡulm daḡı ederse, pâdişâh olmayup ra‘iyyet birbirine ta‘addî etmekden. Zîrâ memleketde ki pâdişâh olmaya, eşirrâ hücum edüp ol diyâr ḡalkınun mâl ü menâline ve ehline ta‘addî edüp zarar vèrürler. Memleket ḡalkuna zelel ve ḡörlükdur andan ise. Şekk yokdur ki memleketde pâdişâh olmak yegrekdür eger ḡulm daḡı edicek olursa.

[159-] ⁷⁶⁸ ظلامة المظلوم لا تضيق

Mazlûm ḡālimden ḡaleb eyledüğü zāyi‘ olmaz. Ya‘nî demekdür ki Allāh Te‘ālā mazlûmun intikāmını ḡālimden alıvèrür. Anuḡ-çün Resül Ḥāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁷⁶⁹ اتقوا دعوة المظلوم ان كان كافرا [vr. 53b]

Ya‘nî demekdür ki: “Sizden şadır olduḡdan sonra mazlûmun sizün üzerinize du‘âsınun icâbetinden ḡorḡun eger kāfir daḡı olıcaḡ olursa.” Zîrâ kāfirün küfri yaramazluḡı kendü nefsiḡe râci‘dür. Ammâ ḡālimün üzerine vāki‘ olup Allāh Te‘ālā intikāmın alsa gerekdür, vallāhu a‘lem.

[160-] ⁷⁷⁰ ظلم الظلم بقود الى الحلاك

Ya‘nî demekdür ki ḡālimün ḡulmi ḡālimün helâkine sebepdür yâ dünyâda yâ âḡiretde. Rivāyetdür Ḥāzret-i ‘Ömer’den raḡiya’llāhu ‘anh: “Ālem-i cāhiliyetde nâsun birbiri üzre du‘âsı şol mertebe maḡbûl olurdu ki ḡalk birbirine ḡulm etmekten ḡorḡarlardı. Ammâ Allāh Te‘ālā bu ümmete cezâyı âḡirete te’ḡîr eyledi. Nitekim *Kelām-ı Kadîm*’inde buyurur: ⁷⁷¹ بل الساعة موعدهم وأدهى وأمر Ya‘nî kıyâmet günü ḡulm edenlerün mev‘ûdı ve cezâsı günüdür. Ve hem kıyâmet günü edhâdur ya‘nî emr-i ‘âzîmdür. Daḡı Ādem oḡlanların eyledüğü ef‘âlün nevâbit ve ma‘siyeti günüdür. Ve kıyâmet günü odur. Ya‘nî emrler muḡkem olduḡı gündür, demekdür.

⁷⁶⁶ Kişinin zulmü kişiyi deli eder.

⁷⁶⁷ Beylerin eziyeti halkının düşkün olmasından iyidir.

⁷⁶⁸ Mazluma yapılan zulüm unutulmaz.

⁷⁶⁹ Kâfir bile olsa mazlumun bedduasından sakının. (*Aclûmî*, Keşfu’l-hafâ, 75).

⁷⁷⁰ Zâlimin zulmü zâlimin helâk olmasına sebep olur.

⁷⁷¹ Hayır, kıyâmet, onların (görecekları asıl azabın) vaktidir. Kıyâmet (azabı) ise daha müthiş ve daha acıdır. (*Kur’ân*, Kamer 54/46).

[161-] ⁷⁷² ظماء المال اشد من ظماء المال

Māle şusuz olmaklık kıatar kıatar şuya şusuz olmakdan. Ya‘nî demekdür ki kiři kim dünyāya ħariř olanuğ māle iřtiyākı ve talebi artuğdur řol issi günde şusuz [vr. 54a] kişinüğ şuya iřtiyākından. Ve hem şusuz kişinüğ şusuzluğu bir içim su ile def olur, ammā māle ħariř olup t̄alib-i dünyā olan kiři ne kıadar māl cem‘ eğerse, ħırşı ziyāde olup ‘aťaşı gitmez. Anuđ-çün Resül Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁷⁷³ لو كان لابن ادم واديان من ذهب لاتبغ البها ثالثا والايماء جوف ادم الا التراب Ya‘nî demekdür ki “Ādem oğlanlarınuğ iki dere toľusu altını olaydı, sa‘y bulaydı ki üç dere toľusu toľduraydı. Ādem oğlunuğ kıarnını toľdurmaz illā toľrak toľdurur.”

[162-] ⁷⁷⁴ ظلم الظلم يظلم الايمان

Ya‘nî zıľminüđ kıaranuluğu imānı kıorur. Z̄irā imān Allāh Te‘ālā’nuđ ululuğuna inanmağa d̄erler. Pes, demek ola ki bir kimesne zıľme meřđöl olsa zıľümāt kederinden kıalbe fesād gelüp ma‘rifet-i Ĥađđ’a nisyān ‘ariz olur. Netice nūr-ı imān zāhir olmaz. Ve ba‘zılar demişler kiři zıľme meřđöl olmak, āĥir vağtde imānınıđ zevāline sebep olur, ne‘üzü bi‘llāh.

[163-] ⁷⁷⁵ من غضبه ظل السلطان كظل الله

Pādiřāhlarınüđ gölgesi Allāh Te‘ālā gölgesi gibidür. Ve demişlerdür, zıľlu’llāhdan murād esmā’ullāh ve sıfāt’ullāhdur. Ve ‘āleminüđ kıyāmı ve intizāmı anunladur. Gene ancılayın ‘ālem refāhiyetde olup rāĥat olması pādiřāhlarınüđ vücūdudur. Murād olan ĥod rāĥat olıcağ yerdür. Ve řekk [vr. 54b] yoğdur ki re‘āyā rāĥat olup āsüde olması, pādiřāhlarınüđ aĥkāmı cārī olmağladur. Ve yāĥüd kāf zāyid ola demek ola ki, pādiřāhlarınüđ gölgesi Allāh Te‘ālā’nuđ gölgesidür. Ya‘nî pādiřāhlardan vāқи‘ olan aĥkāmınıđ āsārı Allāh Te‘ālā’nuđ esmāsınıđ ve řifātınıđ te’şiriniğ ‘aksidür. Bu ma‘nādur ki Resül Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁷⁷⁶ سلطان ظل الله فى الارض يابى اليه كل مظلوم Ya‘nî demekdür ki sulţān yer yüzünde Allāh Te‘ālā’nuğ gölgesidür. Her mazlüm zālinden emīn olup rāĥat olmak için ol gölgeye şığınur. Ve ba‘zılar sulţāndan murād *Kelāmu’llāh*’dır. Z̄irā sulţān luğatde ĥüccet ve burĥāna dağı d̄erler. Ve şekk yoğdur ki ĥüccet-i kıātı‘ ve burĥān-ı sātı‘

⁷⁷² Mal isteği şusuzluktan daha şiddetlidir.

⁷⁷³ İnsanoğlunun bir dere dolusu altını olsa, bir dere daha ister. Onun ağzını toľraktan başka bir şey doldurmaz. (*Buhārī*, Rikak 10; *Müslim*, Zekāt 116-119).

⁷⁷⁴ Zālimin zulmü imānı karartır.

⁷⁷⁵ Pādiřāhların gölgesi Allah’ın gölgesi gibidir.

⁷⁷⁶ Sultan / pādiřāh / devlet reisi, Allah’ın yeryüzündeki gölgesidir. Allah’ın bütün mazlum kulları ona şığınurlar...” (*Aclunī*, 1/521).

Kelāmu'llāh'dur. Pes, demek olur ki *Kitābu'llāh* Allāh Te'ālā'nun emridür. Nefsinde zünübı olup 'azāb-ı āhiretden qorqanlar ve emr-i Haqq'ı muhkem dutup şakinurlar. Allāh Te'ālā dağı *Qur'an* hükümüne ittibā' edüp şıdqla 'āmil olanları Hāzret-i *Qur'an*'nun hürmetine cemī' qorqulardan emīn kıılır, va'llāhu a'lem.

[164-] ⁷⁷⁷ ظل عمر الظالم قصير

Ya'nī zālimün 'ömri kıısala gölgeledi. Bundan murād demekdür ki gölge ser'üz-zevāl oldugı gibi zālimün 'ömri dađı ser'üz-zevāl olur. Zīrā haberde denilmişdür ki mazlūmun ne kadar mihneti qatı dađı olursa dā'imā Haq'dan meded ummadadır. Ammā zālim derece-i 'uqūbetdedür. [vr. 55a] Allāh Te'ālā kıullarına zallām degüldür. Elbette mazlūma meded edüp zālime 'uqūbet yetiştirür.

[165-] ⁷⁷⁸ ظل الكريم فسح

Kerīmün gölgesi vāsi' ve genişdür. Demek olur ki kışı kerīm olanlarun ve qatında bir noqşān dağı edicek olursa, setr edüp ifşā etmezler. Zīrā kerīmi böyle tefsir etmişler ki kerīm oldur ki sen bir günāh işleseñ, ol 'özü eyleye. Eger sen andan kesilsen, ol saña gelüp ulaşa. Ve eger sen hasta olsan seni şora, gele. Ve eger sen seferden gelseñ, seni ziyārete gele. Ve eger sen faqir olsan nefsiyle māliyle saña eylük edüp hācetün göre. Ve şekk yoqdur ki bu şıfatlı olan kışilerun himāyetinde ve sāyesinde olan kışiden eksiklik dağı şadır olursa 'afv ederler.

[166-] ⁷⁷⁹ ظل الاعرج اعوج

Aksağun gölgesi egridür. Murād demekdür ki eger bir kimesnenün qatında istikāmet olmayup qalbinde egrilik ve hıyānet olsa qavlinde ya fi'inde elbetde gösterse gerekdür. Zīrā qalb sultān-ı qavīdur. Cemī'-i cesed aña tāb'idür. Anun-çün haberde gelüpdür kim: "Cesed-i insānda bir pāre et vardur; kaçan ol et şālih olsa cemī'-i beden şālih olur. Ve kaçan ol et fāsīd olsa cemī' cesed fāsīd olur. Ol et dedüğümüz yürekdür."⁷⁸⁰

Eş-şānī 'aşara harfu'l-'ayn:

[167-] ⁷⁸¹ عيش قنعا تكن ملكا

Kanā'atle diril tā kim pādīşāh olasın! Ya'nī demekdür ki bir kimesne mevcūda rāzī olup kanā'at eylese, ziyāde talīb-i dünyā olup harīş olmasa, dā'im

⁷⁷⁷ Zālimin ömrü kıısaldı.

⁷⁷⁸ Cömerdin gölgesi genişdir.

⁷⁷⁹ Aksağın gölgesi egridir.

⁷⁸⁰ *Buhārī*, İmān, 39.

⁷⁸¹ Kanaatla yaşa pādīşāh olursun.

huzürda olup kalbi ıztırabdan kırtula. Èyle olsa ‘âlemün pādīşāhı olur huzür-ı kalb cihetiyle. Èyle zāhirde [vr. 55b] pādīşāhlara olduğı gibi. Anuñ-çün demişlerdür kişi kanā‘ at èylemek gizlüce pādīşāhlıkdur. Ehl-i tama‘ olmağ gizlüce kul olmağdur. Ve Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:⁷⁸² القناعه كنز لا يفنى Ya‘nī kanā‘ at bir gencdür ki hergiz fenā bulmaz, demekdür. Ve hadīs-i āharda Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:⁷⁸³ خيار المؤمن القانع وشرارهم الطامع Ya‘nī mü’münün muhtārı ve eyüleri oldur ki ehl-i kanā‘ at ola ve yaramazları oldur ki ehl-i tama‘ ola, demekdür. Ve demişlerdür hağıkatde kişi melik olmağ ğınā-i kalbe mālİK olup tama‘ getürölme ile olur.

[168-] ⁷⁸⁴ عيب الكلام طويله

Ya‘nī otluğun ‘aybı uzun olmasıdır. Zīrā ifrağla otlağ uzun olup haddün geçse yatup çürür, harāb olur. Èyle olsa kelāye katı uzun olmağ ‘ayb olur. Pes, bundan murād demek ola ki kişi haddün tecāvüz èdüp aĥvālinde ve aĥvālinde ifrāt etmeye, tā kim ma‘yüb olmaya. Zīrā kişi tavrından aşırı vaż‘ı göstermek ‘ākıllar katında ‘ayb ve noĥşāndur.

[169-] ⁷⁸⁵ عاقبه الشيء وخيمته

Ya‘nī her nesnenün ‘ākıbeti āfet yetişüp helāk olmağdur. Nitekim Allāh Te‘ālā buyurur:⁷⁸⁶ كل شيء هالك الا وجهه Ya‘nī her nesne helāk ve yoğ olucıdur, illā vech-i Hağ, zāt-ı Hağ ezelen ve ebeden dā’imdür.

[170-] ⁷⁸⁷ علو الهمت من الإيمان

Himmet yüce olmağluk ĩmāndandır. Ya‘nī demekdür kişi himmeti ‘ālī dutup cemī‘-i umūr-ı dünyevīde bī-ġam olup kuvvet-i kalīle i‘timād-ı küllīsini Hađĥ’a [vr. 56a] èyleyüp cümle himmetini āhirete ve ‘irfān-ı Hađĥ’a ve taĥarrüb-ı Hađĥ’a şarf ètmek Hađ Te‘ālā’nuñ ululuğını bilüp inanmağdur. Zīrā kişinün Hađĥ’a i‘timādı ve liĥāsına sa‘yi Hađ Te‘ālā[yı] bildüğüne ve ĩmān getürdüğüne göre olur.

Naẓm :

‘Ulüvv-i himmet ol ey merd-i dānā

Ki himmet ehlidür olan tüvānā

⁷⁸² Kanaat, tükenmez bir hazinedir. (Taberānī, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*: 7:84; *Beyhakī, Zühd*: 2:88; Aclūnī, *Keşfü’l-Hafā*: 2:133).

⁷⁸³ Mü’münlerin hayırlıları kanaat edenler, yaramazları ise azla yetinmeyenlerdir. (Süyüti, *el-Cāmiu’l-Kebir*, 12387).

⁷⁸⁴ Sözüñ aybı uzun olmasıdır.

⁷⁸⁵ Herşeyin sonu yok olmaktır.

⁷⁸⁶ O’ndan başka her şey yok olacaktır. (*Kur’ān*, Kasas 28/88).

⁷⁸⁷ Kişinin yardımının çok olması ĩmānındandır.

Çü himmet ile olur cümle maşşūd
‘Ulüvv-i himmet olan ola maşmūd

Degül himmet k’ola dünyā işinde
Gerekmez belki ol ‘uqbā işinde

Budur kişi olmak ‘āli-himmet
Hak’a tālib oluban bula rütbet

Bile Hak’ı ve ola Hak’a tālib
Kula çün Hak’dur ‘alā metālib

Koyup cān[ü] cihānı mā-sivāyı
Gönüle kōmaya cümle hevāyı

Gerek bakmaya kişi şağa şola
Hemān maşşūd çü Hak’dur Hak’ı bile

Derünunda Hak ola olmaya ğayr
Dün ü gün sa’y ede Hak’a ede seyr

Ola seyri anuñ seyr-i ila’llāh
Dağı şonra ola bi’llāh fi’llāh

Ède bir demde kevneyni temāşa
Ol aldanmaya bu kevneyne hāşā

Kaçan maşv ede ol yerde özini
Èrişe bula maşşūdun özünü

İlāhī ol maşāmuy hürmet-çün
Dağı anı bulanlar devlet-çün

Ol erün sa‘y-i vecdi Hâk-çün
Senünle olan ünsi Hâk-çün

Elün tut ben kulun eyle tevfiķ
Ki keşf ile açılun cāne taḥķiķ

Açıla cāne çün bāb-ı ḥaķiķat
Aḡa keşf olusar sırr-ı şeri‘ at

Göḡli cānı ḥubbuḡla pür eyle
Muḥabbetünle maḥbūbı ber eyle

Ḳoma ortada eygölük ḥicābın
Ki keşf-i cāne vaşlınuḡ niķābın

İlāhī faẓl et faẓluḡ öküşdür
[vr. 56b] Ki faẓl etmek kerīm olana ḥoşdur

Cemī‘-i mü‘minīne luḡfuḡ eyle
Ḳamusun rahmetün ḡānıyla toyla

[171-] ⁷⁸⁸ عدو عاقل خير من صديق جاهل

Ya‘nī demekdür ki düşmen ‘āķıl ola yegrekdür şol dōstdan ki cāhil ola. Zīrā ‘āķıl kişi kimesneye düşmenlik eylemez. Eger éderse de mīzān-ı şeri‘ atden tecāvüz édüp kimesneye ta‘addī eylemez. Belki ‘adāvet ü ḡāzab gösterdüḡi terbiyet ḡasd étdüḡidür. Ammā vaķt ola kim cāhil olan kimesne eylük éderem şanup yaramazluk éder. Éyle olsa şekk yoķdur ki ‘āķıluḡ düşmenliḡi yegdür cāhilün düşmenliḡinden. Anuḡ-çün dimişler ‘āķıl olan kişiylen çekişmek yegdür ‘aķsuz cāhil ile ḡelvā yemekden.

⁷⁸⁸ Akıllı düşman cāhil dosttan hayırlıdır.

[172-] ⁷⁸⁹ عسر المرء مقدم اليسر

Kişinin düşvârluğu gevezlik getürücidür. Zîrâ Allâh Te‘âlâ buyurur:

⁷⁹⁰ بعد عسر يسرا Ya‘nî bir şarp işin şonju gevezlikdür, demekdür. Ve hem ma‘nîdür ki demişler: ⁷⁹¹ فلا رحمان الطاف خفية , الا لا تحزن اصحاب البلية , فل رحمان الطاف خفية 791 Ya‘nî demekdür ki āgāh oluñ ey belâ ehleri, melûl olmañ ki Raḥmānuñ gizlü luḥfları vardur. Her düşvârları āsān êdicidür. Ve yāḥūd ‘usr ü yûsr muḳaddemdür demeden murād oldur ki her işin evveli şarpdur. Kişi iḳdāmıla şurū‘ êdicek, Allâh Te‘âlâ fetḥ êder, demekdür.

[173-] ⁷⁹² عليك بالحفظ دون الجمع كتب

Senüñ üzerine olsun ya‘nî ‘ilmüñ muḳtezâsıyla ‘amel êylemek, kitâblar içinde olanı ḥıfz edüp cem‘ êylemek [vr. 57a] degül. Zîrâ demişlerdür kişi ‘ilm okuyup öğrenmekden murād muḳtezâsınca ‘amel êylemekdür. Ve hem demişlerdür: “Kişi bildiğüyle ‘amel êylese bilmedügi nesnelere aña zāhir olur.” Nitekim Resûl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁷⁹³ من عمل صالحا بما علم علم الله بما لم يعلم 793 Ya‘nî bir kimesne bildügi nesne ile ‘amel êylese, bilmedügi nesneleri Allâh Te‘âlâ aña ta‘lîm êyleyüp bildirür, demekdür.

[174-] ⁷⁹⁴ عقوبة الظالم سرعتة الموت

Ya‘nî zālimumñ ‘uḳûbeti mevti tîz olmaḳdur, demekdür. Zîrâ Ḥaḳ Te‘âlâ ğayürdür. Ḳullarına zûlm olduğın dilemez. Zālîm olana ya şûrî ya ma‘nevî helâklük yetişdirür. Anuñ-çün Resûl Ḥazreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur:

⁷⁹⁵ اتقوا دعوة المظلوم فإنها تحمل على الغمام يقول الله تعالى عزتى وجلالى لا تنظر نكك ولو بعده حين 795 Ya‘nî demekdür ki maẓlûmuñ du‘âsından ḳorkuñ. Zîrâ maẓlûmuñ [du‘âsı] bulut üzerine yüklenür. Murād demekdür ki sür‘atle Ḥaḳ Ḥazretine varur. Pes, Ḥaḳ Te‘âlâ êydür: ‘İzz ü celâlim ḥaḳḳı-çün elbette saña yardım êderim. Ya‘nî senüñ intîḳāmuñı alıvêrürüm, eğer bir zamān şonra daḳı olursa. Pes, ma‘lûm oldı ki, Allâh Te‘âlâ zālimumñ cezâsını te’ḥîr êyledügi zālîme mühlet vêrmek imiş.

⁷⁸⁹ Kişinin zor işleri kolaylıkla biter.

⁷⁹⁰ Allah, zorluktan sonra kolaylık verecektir. (*Kur’ân*, Talâk 65/7).

⁷⁹¹ Üzülmeysin! Ey bela sahipleri. Rahmanın gizli yardımları vardır.

⁷⁹² Sadece dini bilgileri öğrenmek değil amel etmek de gerekir.

⁷⁹³ Kim bildiği ile amel ederse, Allah’u Teala o kimseye bilmediklerini varis kılar. (*Keşfu’l-hafa* : 2542).

⁷⁹⁴ Zalimin ölüm cezası çabuk olur.

⁷⁹⁵ Mazlumun bedduasından sakının. Zira o bulutlara yüklenir. Allah Teala buyurur ki: “İzzetim ve Celâlim hakkı için, bir müddet sonra da olsa muhakkak sana (mazluma) yardım ederim.”

[175-] ⁷⁹⁶ عقيب كل ليل يوم

Her gecenün ardunca gündüz olur. Bundan murād, her düşvār işün şonunda esenlük el vērür ve ğam ‘ aqabince netice-i feraḥ yetişür, [vr. 57b] demekdür.

[176-] ⁷⁹⁷ على قدر المتوكلين

Ya‘nī Allāh Te‘ālā'[ya] tevekkül edenlerün qadri yüceldi. Zīrā demişlerdür, tevekkül odur kim kişi kendüyi her işde ‘āciz görüp kuvvet ve kudreti Ḥaḳ‘dan bile daḥı cemī‘-i umūrın Ḥaḳḳ’a ısmarlaya ki buyurur: ⁷⁹⁸ ومن يتوكل على الله فهو حسبه Ya‘nī “Bir kimesne Allāh Te‘ālā’ya tevekkül édüp vekīl edinse, Allāh Te‘ālā her işde aḡa yeter.” Ve hem ehl-i başiret demişler ki: “Bir kimesne bir emre maḡlūqdan birin vekīl kılsa vekīl olan elbette müvekkilden icrā umar. Ve hem āġāḡ olur ki kişi mālını fevt eyler, taşarrufda ḡaḡā eder. Ammā Allāh Te‘ālā ni‘me’l-vekīldür. Bir kimesne Allāh Te‘ālā’nuñ vekāletine rāzī olup her işini aḡa tevfiż étse, Allāh Te‘ālā aḡa ecrler vērür ve cemī‘-i umūrını murād üzre eder. Ve aḡvālinde daḡıḡ lütuflar eder ki ‘āḡıllar ḡayrān olur.

[177-] ⁷⁹⁹ على قدر المتقين

Ya‘nī Allāh Te‘ālā’dan qorqup taḡvā ile olanlaruñ qadri yüceldi, demekdür. Zīrā Ḥaḳḳ’un muḡarribeleri ehl-i taḡvādur. Ḥaḳ katında mükerrem anlardur. Eyle ki *Kelām-ı Kadīm*’inde buyurur: ⁸⁰⁰ ان اكرمكم عندالله اتقيكم Ya‘nī sizün Allāh Te‘ālā katında ziyāde mükerrem olanlarıñuz taḡvāda ziyāde olanlarıñuzdur.

Et-tāsi‘ u ‘aşera ḡarfı’l-ġayn:

[178-] ⁸⁰¹ غنم من سلم

Ġanīmet şol kimesnenün ki bedeni marāzdan ve a‘zāsı ‘aybdan selāmet üzre ola. Ve hem şekk yoḡdur ki kişi şıḡḡat ve selāmet üzre olup āfātdan emīn olmaḡ ulu ni‘metdür. Fevḡinde daḥı ni‘met olmaz.

[vr. 58a] [179-] ⁸⁰² غمرت الموت اهون من مجالسة من لا يهوى قلبك

Ya‘nī demekdür ki kişiyē ölmek şiddeti āsāndur göñül sevmediġi kişiyē oturup muşāḡabet étmekden. Zīrā ki ölmek acısı ve şiddeti bir miḡdār zamānda

⁷⁹⁶ Her gecenin ardından gündüz gelir.

⁷⁹⁷ Allah’a tevekkül edenlerin kaderi yüceldi.

⁷⁹⁸ Kim Allah’a tevekkül ederse, O kendisine yeter. (*Kur’ân*, Talāk 65/3).

⁷⁹⁹ Allah’tan korkanların değeri yüksek olur.

⁸⁰⁰ Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır. (*Kur’ân*, Hucurat 49/13).

⁸⁰¹ Sağlıklı olan ganimet bulmuştur.

⁸⁰² Kişiyē ölüm acısı sevmediġi kişiyē oturup sohbet etmesinden daha hafif gelir.

tamām olur. Ammā kişi sevmedüğü kişiyle oturup muşāḥabet èylemek her nefesde şiddet-i elem çeker.

[180-] ⁸⁰³ غلام عاقل خير من شيخ جاهل

Ya‘nī demekdür ki bir oğlan kim ‘ākıl ola ḥayrludur şol pīrden ki cāhil ola. Zīrā demişler pīrlikten murād, kişi umūr-dīde olup her mertebeye ḥaḳḳın vère. Ve ḥām olmayup puḥte olmaḳdur. Ammā kişi cāhil olıcaḳ her nesnede ḥāmluḳ èdüp ḥilāf-ı şavāb iş èden ise ‘ākıl ola yegrekdür. Zīrā ḥabṣī ‘ākıl sebebiyle bir cāhil her nesnenüḡ mertebesin bilüp ḥaḳḳuḡ vèrür. Ve yāḥūd ta‘līmiyle kemāl derecesine yetişür. Anuḡ-çün demişlerdür:

توا انكرى بهنرست نه بال

وبزركى بعقلست ونه بال⁸⁰⁴

Ḥāşılı demekdür ki kişinüḡ her nesnede güci yetmeklüğü hüner iledür, mālīyle degül ve ululuk ‘aḳl iledür, sāl ile degül. Ya‘nī çok yaşamaḡla degüldür.

[181-] ⁸⁰⁵ غاب حظ غاب نفسه

Ḥaṭṭı ḡayb oldı, ya‘nī şekli unuduldı şol kimesnenüḡ ki nefsi, ya‘nī kendisi ḡayb oldı. Ve şekk yoḳdur ki bir kimesne gözden ḡayb olsa, zamānla göñülden şekli daḡı unudulur, gider. Èyle ki meşel-i meşhürdur: “Gözden ırāḳ [vr. 58b] olan göñülden daḡı ırāḳ olur.”

[182-] ⁸⁰⁶ غدرك من ذلك على الاساءة

Ya‘nī demekdür ki saḡa yaramazluk ve ḡadr èyledi şol kimesne ki seni yaramaz işe delālet èdüp ḳulaḡuz oldı. Zīrā kişi yaramaz işe şürü‘ èylemek tamām-ı zarardur. Pes, bir kimesne bir kişi[y]i yaramaz işe ḳulaḡuzlayup delālet èylemek, yaramazlığın dileyüp ‘adāvet ètmek bī-vefālıḳdur.

[183-] ⁸⁰⁷ قتلك من انخطك بالباطل

Seni bulandurup ḳalbine keder verdi şol kimesne ki bāṭıl nesne sebebiyle saḡa ḡaḡab vèrdi. Ya‘nī bāṭıl fi‘lle ve yanlış ve yalan ḡaberlerle saḡa ḡaḡāb vèrüp münfa‘il èyledi, demekdür. Zīrā gerçek ḡaber ve ḡaḳ söz kişiye ta‘līm ve tenbīhdür, bulandıрмаḳ degül.

⁸⁰³ Akıllı bir genç delikanlı cahil bir ihtiyardan hayırır.

⁸⁰⁴ Bu beyit: "Ne sal iledir ne mal iledir. Beyim ululuk kemāl iledir." şeklinde tercüme edilmiştir.

⁸⁰⁵ Yüzü unutulanın kendisi de unutulur.

⁸⁰⁶ Sana kötü işlerde rehberlik yaparak sana hainlik etti.

⁸⁰⁷ Yalan yanlış işlerle seni öfkelenirdi.

[184-] ⁸⁰⁸ غضبك عن الحق مقبحة

Ya' nî senin haq nesne için gâzab edüp kaçımaj kabâhat vericidir, demekdür. Zîrâ kişi muhabbet eddüğüne Allâh Te'âlâ için edüp ve gâzab kıldığına dağı Allâh Te'âlâ için kaçımaj gerekdür. Nitekim demişlerdür:

⁸⁰⁹ Ya' nî muhabbet Allâh Te'âlâ içündür ve 'adâvet dağı Allâh Te'âlâ içündür, demekdür. Pes, bir kimesne Allâh Te'âlâ için muhabbet etmegün ma' nâsı budur ki kişiye 'ilm ve ma' rifet veyâ şalâhiyet için muhabbet edüp, döstlük eyleye ve Allâh Te'âlâ için buğz edüp gâzab etmek oldur ki kişiye fışkıdan ve yaramaz fi'lden ötürü kaçıyup terbiyet kâsdın ide. Ammâ [vr. 59a] kişiye haq nesnede gâzab edicek olursa, nefsün yaramazlığından ve kabâhatindendür.

[185-] ⁸¹⁰ غنيمته المومن وجدان حكمته

Ya' nî demekdür ki mü'minün ganimeti hikmet bulmasıdır. Zîrâ hikmetu'llâh mü'minün yitigidür. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur:

⁸¹¹ Ya' nî hikmet mü'minün yitigidür, demekdür. Ve hem *Kur'an-ı* 'Azîm'de buyurur: ⁸¹² ومن يؤت الحكمة فقد أوتي خيرا كثيرا ⁸¹³ Ya' nî demekdür ki bir kimesneye hikmet verirse, taḥkîk ol kimesneye çok hayr verilir demekdür. Dünyâda hayr-ı keşir verildiği oldur ki kişi umûrında hikmet üzerine olıcağ, dîn ve dünyâsı ma' mür olup 'inde'l-Hâq ve'l-halk mu' azzez ü mükerrem olur. Ve âhiretde hayr-ı keşir verildiği oldur ki ehl-i hikmet ve ehl-i 'ilm olanları Allâh Te'âlâ sâ'ir halkı üzerine tafdil kıilup derece-i a'âlâya yetişdirür Ammâ demişler hikmetden murâd Haq Te'âlâ'dan korqup her zamânda emre muṭî' ve münkâd olmağa dërler. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁸¹³ رأس كل حكمته مخافة الله تعالى ⁸¹⁴ Ya' nî her hikmetün başı, Allâh Te'âlâ'dan korqmağdur. Pes, ma' lüm oldı kim [kişinün] Allâh Te'âlâ'dan korqması ne miqdâr ise, ehl-i 'ilm ve ehl-i hikmet olması dağı ol miqdâr olur.

El-' aşerün harfu'l-fâ:

[186-] ⁸¹⁴ فازمن ظفر بالدين

Ḥalâş ve necât buldı, kırtuldı şol kimesne ki dîne zafer buldı. Ya' nî devlet-i dîne yetişüp dîni ekmele eyledi. Zîrâ şekk [vr. 59b] yoğdur kişi dînin tekmiil eylese

⁸⁰⁸ Hakikat için öfkelenmen çirkin bir iştir.

⁸⁰⁹ Muhabbet (sevgi) ve düşmanlık (buğz) Allah için yapılıdır.

⁸¹⁰ Mü'minin hazinesi hikmeti (ma'rifet) bulmasıdır.

⁸¹¹ Hikmet, değerli bilgiler müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa almaya daha hak sahibidir. (Tirmizi, İlim 19; İbn Mâce, Zühd 17).

⁸¹² Kime hikmet verilmişse, şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir. (Kur'an, Bakara /269).

⁸¹³ Hikmetin başı Allah korkusudur. (Tirmizi; Feyzu'l-Kadir, 3/574).

⁸¹⁴ O kimse ki dine zafer bularak kırtuldu.

dünyâda îmânı kâmil oldu şekk ve şirkden dahı hâlâş bulup ehl-i necât oldu. Ve âhiretde ‘azâb-ı elîmden emîn olup ehl-i necât ve şâhib-i derecât oldu.

[187-] ⁸¹⁵ فخر المرء بفضلہ اولی من فخره باصلہ

Er kendü fazlıyla fahr édinmek, yegrekdür aşlıyla fahr édinmekden. Ya‘nî demekdür ki kişi atası ve dedesi ululuğuyla fahr édinmekden kendü fazlıyla fahr édinmek evlâdur. Zîrâ kişinüñ zâtında kemâl olıcağ, her nerede olsa kişiye ‘izzet vèrüp mu‘azzez ve mükerrem kıılır. Ammâ kişi haseb ü nesebiyle fahr olmaz illâ nesebi bilündüğü yerde olur. Ve hem kişi kendü fazlıyla fahr édünmek, kendü zâtınun kemâlini vèrür. Ammâ aşlıyla ve nesebiyle fahr édinmek gayrün kemâlini vèrür, zâtında kemâl olmağı vèrmez.

[188-] ⁸¹⁶ فلاجك من خصمك فی الإحتمال

Ya‘nî senün haşmundan kırtulmağ ihtimâlde vardır. Murâd demek oldur ki Hâk’dan ‘adüv dilemeñ. Zîrâ ‘adüvden kırtulmağ ihtimâli olduğı gibi kırtulmamağ dahı ihtimâldedir. Ve yâhüd demek ola ki eğer haşmuña mülâkât olsañ, vehmden kendün tağıtma, kırtulmağ ihtimâldedir. Ve yâhüd demek ola ki haşmuñ va‘dine mülâkât vaqtinde hamle éyle ki kırtulmağ hamle édüp muqâbele étmekdedür, kaçmağda degüldür.

[189-] ⁸¹⁷ فزع المرء يدل على اصله

Erün fer‘i aşlına delâlet éder. Ya‘nî demek olur ki kişinün [vr. 60a] oğlunun ef‘âli ve ahvâli, kendünün bātınından haberdür. Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁸¹⁸ لولد سرّ ابیه Ya‘nî [veled] atasınun sırrıdır, demekdür. Pes, bundan ma‘lûm oldu ki eğer kişinün bātınında şalâha muhabbeti olsa, eşeri oğlundan zâhir olur. Ve yaramazluğa meylî olsa girü eşeri zâhir olur, demekdür. Va’llâhu a‘lem.

[190-] ⁸¹⁹ فاز من سلم من شر نفسه

Ya‘nî necât buldı şol kimesne ki nefsinün şerrinden selâmet bulup kırtuldı. Zîrâ her âfet kim kişiye yetişür, nefsinün şerrinden yetişür. Ve hem nefis her şerrün me’vâsıdır. Eger kişi nefsiñi hayr işe çekse, ol şerre çekinür. Ve eger ‘ibâdete çekse, ol ma‘şiyete çekinür. Hâzırlığa çekse ol gaflete çekinür. Anun-çün Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁸²⁰ اعدای عدوك بین جنبيك Senün düşmenlerinün gâyetle düşmeni

⁸¹⁵ Kişinin kendisiyle övünmesi atasıyla övünmesinden iyidir.

⁸¹⁶ Düşmanından kurtulma ihtimalin vardır.

⁸¹⁷ Kişinin fer‘i (oğlu) aslını gösterir.

⁸¹⁸ Çocuk, babasının sırrıdır. (*Aclûnî, Keşfü'l-Hafa, 2/452*).

⁸¹⁹ Nefsin şerrinden selâmet bulan kurtulur.

⁸²⁰ En şiddetli düşmanın iki yanın arasındaki nefsidir. (*Beyhakî*).

iki yanının ötesindedir, ya' nî nefsündür, demektür. Ve hem kişi gayr-i düşmenle ehibbâne buluşur. Ammā nefis bir düşmendür ki kişiden bir nefes ayrılmaz ve zāhir düşmeni görüne gelür. Anuñla ceng étmek āsāndur. Bāṭın düşmeni ki nefsidür, görünmez yerden gelür, dokınur. Pes, demek olur ki kişiye gāyet lāzım olan oldur, nefsi mağlūb édüp şerründen kırtulmağa sa'y éyle.

[191-] ⁸²¹ فكال المرء فى القدق

Ya' nî erün ihlāşı ve kırtulması gerçeklikdedür. Ve hem kişiye toğrı ve gerçek olıcağ itmi'nān-ı kalb hāşıl édüp 'ākıbet [vr. 60b] vehminden emīn olur. Ammā kişiden kiẓb şādır olsa şonra zāhir ola dağı ziyāde fezāhāt ve töhmet şādır ola. Ve bu vehminden hālāş bulunmaz ve kişiye gerekdür ki rızā-yı Hāğ için toğrı sözlü ola eger halk incinürse dağı. Eger bir kişi bir fi' lde rızā-yı Hāğ éylese halkuñ incindiğüne bakmasa Hāğ Te'ālā andan rāzī olur ve halkı dağı rāzī kıılır. Nitekim Resūl Hāzreti 'aleyhi"s-selām buyurur: من التمس رضاء الله بسطا لناس رضى الله عنه ورضى ⁸²² عنه الناس Ya' nî demek olur ki Allāh Te'ālā'nun rızāsın istese, ya' nî Allāh Te'ālā rāzī olıcağ işde olsa halkuñ kıulluğuna bakmasa, Allāh Te'ālā'dan rāzī olur. Ve halkı dağı andan rāzī kıılır. Pes, kişiye 'alāmet-i sa' ādet ve necāt bu imiş ki her hālde rızā-yı Hāğ taleb éyleye ve şıdķ üzre ola.

[192-] ⁸²³ فى كل قلب شغل

Her kalbde bir şuğl vardır. Ya' nî kalbi hiç tecelliden hālī degüldür. Zīrā kalb taķallūbdendür. Dā'imā inķılābdan hālī olmaz. Nitekim Resūl Hāzreti 'aleyhi"s-selām buyurur: ⁸²⁴ قلب المؤمن بين اصبعي الرحمان يقبله كيف يشاء Ya' nî "Mü'minüñ göñli Raḥmānuñ iki parmağı arasındadır. Her ķangı yana isterse döndürür." Ammā iki parmağdan murād demişler ki "cemālu'llāh-i celāl"dür ki mü'minüñ kalbi bu şıfatuñ arasındadır. Dā'imā bu iki şıfatdan eşer kabūl édüp teveccühde ve kalbüñ şuğli teveccühdür. Pes şuğlden hālī degüldür.

[193-] ⁸²⁵ فسدت نعمة من كفرها

Fāsıd olup zāyi' oldı şol [vr. 61a] kimesnenüñ ni' meti kim küfrān-ı ni' met oldı, ya' nî şükriñ yerine getürmedi. Zīrā şükriñ yerine getürse izdiyādına sebep

⁸²¹ Kişinin kurtulması doğrudur.

⁸²² Kim insanların gücünmesini göze alarak Allah'ın rızasını gözetirse, Allah ondan razı olur ve insanları da ondan razı eder. (*Tuhfetu'l-Ahvezi*, 7/82).

⁸²³ Her kalbin uğraştığı işleri (gaileleri) vardır.

⁸²⁴ Kalpler, Rahmanın iki parmağı arasındadır hangi tarafa isterse döndürür. (*Tirmizi*; 2226).

⁸²⁵ O kimsenin ki nimeti zarara uğradı.

olurdu. Nitekim Allāh Te‘ālā *Kur’ān-ı ‘Azīm*’de buyurur: ⁸²⁶ فان شكرتم لا زيدنكم

Ya‘nī siz verilen ni‘metün şükür yerine getürcek olursanız ben dağı ni‘metiñizi ziyāde ederim, demekdür. Ammā demişler kişi ni‘metin şükür yerine getürmek budur ki ol ni‘meti ‘ibādete şarf eyleye ve ol ni‘metden ma‘şiyet işlemeye. Eger ma‘aşiyet işlese küfrān-ı ni‘me olur, zevāline sebebdür.

El-ḥādī ve’l-‘aşerden ḥarfı’l-ḳāf:

[194-] ⁸²⁷ قول مرء يخبر عما فى قلبه

Erün sözi ve kelimāti haber vürür şundan ki gönlinedür. Ya‘nī demekdür ki kişi bātını şāf olup ḳalbi pāk olıcağ olursa kelimāti dağı pāk ve şāf olur. Eger ḳalbi şāf olmayup mükedder olıcağ olursa kelimātında dağı keder eksük olmaz. Zīrā şekk yoğdur ki zāhir bātınun meydānidur. Ve her zarfun içinde ne olursa taşrasına dağı te’şir edüp zāhir olur.

[195-] ⁸²⁸ قول الحق من الدين

Ya‘nī demekdür ki kişi Ḥağ sözi söylemek dīnün kuvvetindendür. Zīrā bir kimesnenün Ḥağğ’a i‘timādı ḳavī olsa dā’imā ḥağ sözi söyler, eger ḥağğ[ı] gücendirse dağı. Anun-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸²⁹ قل الحق ولو كان مرأ Ya‘nī sözi söyle hem ketm etme, eger işidene acı dağı olursa. Pes, bu nesne olmaz illā kişi ḥağğdan ve dünyā ḫama‘ından berī olup [vr. 61b] ve ḥağğun zemmi ve medḫi ḳatında berāber olduğdan sonra olur. Ve şekk yoğdur ki anun gibi kişinün i‘timād-ı külliyesi Ḥağğ’a olup kemāl-i dünyā ve netice-i İslām’a erişmiş olur.

[196-] ⁸³⁰ قوت القلب من صحة الإيمان

Ya‘nī demekdür ki kişiyeye kuvvet-i ḳalb ḥāşıl olup kimesneden ḳorğmamağ imān-ı şaḫiḫ olmağdandır. Zīrā demişler ḳazā ve ḳadere imān getirüp cemī‘-i ef‘ālī Ḥağğ’dan görmeyince vehmi ber-tārāf olup kuvvet-i ḳalb ḥāşıl olmaz.

Ve demişlerdür, imānda dört mertebe vardur: Birisi imān-ı taḳlīdīdür, ol ‘avāmındur. İkinci istidlālīdür, ol ‘ulemāındur. Üçüncü imān-ı şuhūdīdür, ol ḫavāşşındur. Pes, kişiyeye kuvvet-i ḳalb ḥāşıl olup şihḫat-i imān ve kemāl-i İslām ḫāşıl olmaz. Ya‘nī el vürmez tā imān-ı şuhūdī ḥāşıl olmayınca. Ve Ḥazret-i ‘Alī (Kerrema’llāhi vechehū) bu mertebeye işāret için *Şad Kelime*’isinde buyurur:

⁸²⁶ Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım. (*Kur’ân*, İbrahim 14/7).

⁸²⁷ Kişinin sözü gönülden olursa hayırlıdır.

⁸²⁸ Kişinin Hak (doğru) sözü söylemesi dındendir.

⁸²⁹ Acı da olsa doğruyu söyle. Yalandan da sakının. Çünkü yalan imana aykırıdır. (*Keşfu’l Hafâ*, 1890, 865).

⁸³⁰ Kalbin kuvveti sahih (gerçek) imandan gelir.

⁸³¹ لو كشف العطاء ما زدت يقينا قاتل الحريصه مرضه Ya' nî demekdür ki ħariş olan kimesneyi depeleyici girü ħırşıdır. Zîrâ kişi ġayet ħariş olıcağ a' mā gibi olur. Etdüğü fi' lün zararın müşâhede edemez. Tama' -ı ħāmla dîni ve nefsi helāk olıcağ yere kendüyi atar. Eyle olsa ħariş yine depeleyen ħırşı olur. Ve hem demişler mişāl, şol şähine ve uqğāba benzer ki fezā-yı ' İzzetde pervāz ederken öz başına otlağda iken ağ içine et pāresini görüp kendüzin duzaga urup kayda düşer, giriftār olur. [vr. 62a] Ĥariş dahı dā'imā ħırş sebebiyle dāmına giriftār olmağdadur.

[197-] ⁸³² قدر فى العمل تبغ من الزلل

Ya' nî demekdür ki ' amelde ġudret yetişüp āsān olanı işle tā kim zelilden ve noqşāndan ġurtulasın. Zîrâ kişi sa' b ü ġudreti yetişmedüğü işe mübāşeret etse zîlālden ħālî degüldir. Ve yāĥūd demek olur ki cemî' işde endāzeden taşra ħareket eyleme. Tā kim zelil ve darlığa yetişmeyesin. Ĥaşılı demek olur ki kişiyeye gerekdür ki cemî' umūrını tevzi' edüp kendü ġücü yetdükce dāire[y]i bağlaya, andan tecāvüz eylemeye. Tā kim dā'iresinde zîlāl ve ħalel erişmeye.

[198-] ⁸³³ قيمة المرء ما يحسنه

Erün ħıymeti gökçek gördüğü nesnedür. Ya' nî demekdür ki kişi ne mağāmı ve ne mertebeyi ħoş görüp anlatursa ħıymeti oldur. Zîrâ Allāh Te'ālā aĥlāğ-ı nāsı ve tebāyi' -i nāsı merātib üzre dīvānda ħodu. Tebāyi' -i ma'ādin her ġüzîni ' arzda ħoduğı gibi. Anuñ-çün Resül Ĥazreti ' aleyhi' s-selām buyurur:

⁸³⁴ الناس معادن كمعادن الذهب والقضة Ya' nî Ādem oğlanları ma' denlerdür altun ve ġümüş ma' denleri gibi, demekdür. Ammā ma' adenün ba' zı cevher nağiddür, yāğūt ve la' l gibi ' ilāca ihtiyācı yoğdur. Ādem oğlanları ki zātında pāk olup cüziyyāt-ı Rabbāniyle olanlar gibi. Ve ba' zı ma' den, altun, ġümüşdür kim mu' āleceye muĥtāc olup ' ilācla şāf olup ħıymet bulur.

A' māl-i ħalbiyye ve ħālbiyye meşğül olanlar gibi. Ve ba' zı ma' denün cevheri zātında ħasīsdür. Bākır ve ħurşun ve ħacer gibi bunların mişāli aĥvāl-i dūnyāya meşğül [vr. 62b] olanlar gibi merātib üzerine. Pes, demek oldı ki bu mertebelerün her kanğusunda ħarār ederse olur.

⁸³¹ Hırslı kişi âmā gibidir verdiğı zararı göremez ancak kendisine ve dinine zarar verir.

⁸³² Kolay işi yap ki eksiklikten kurtul.

⁸³³ Kişinin sonu ġüzel gördüğü şeydedir.

⁸³⁴ İnsanlar altın ve ġümüş madenleri gibi madenlerdir. Cahiliye devrinde hayırlılarımız İslam devrinde de hayırlılarımızdır. (Buhārî, Enbiyā, 19; Menākıb, 1; Müslim, Fezāilü's-sahābe, 199; Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 257, 260, 391).

[199-] ⁸³⁵ فرين المرء دليل دينه

Ya‘nī kişinün yaqîn yoldaşî dīnün delīlidür. Ya‘nī demekdür ki bir kimesne bir kimesneyi yoldaş edinmez. İllā dīnine ve mezhebine rāzī olduğu kişi[y]i yoldaş edinür. Anuñ-çün Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸³⁶ المرء على دين خليله Ya‘nī kişi dōstunuñ üzerinedür. Pes, bir kişi bir kimesneyi dōst edünse, anuñ ‘ādetine ve dīnine münkād olmuş olur. Anuñ-çün demişlerdür:

⁸³⁷ شعر عن المرء لا تسأل وابصر قرينه فكل قارن سال مقارن مقتدا Ya‘nī kişinün hālını şorma yoldaşına nazar èyle. Zīrā yoldaş yoldaşına uyucıdır.

[200-] ⁸³⁸ قرب الاشرار مضرة

Şerīrlere yaqın olmak mażarratdür. Ya‘nī anlara musāhib dōst olmak dünyāda ve āhıretde zararlıdır, demekdür. Dünyāda zarar olduğu oldur ki eşirrä ile muqārīn olana bu dağı şerīrdür, dērler. Beher hāl dīn zararından hālī olmaz. Ve hem eşirradan bir fi‘l-i kabīh şādır olsa bu dağı müttehem olur. Ammā āḡar zararı oldur ki eşirräya muqārīn olmağla anlarıñ ef‘āl-i nā-pesendīdesine rāzī olmuş olur. Şekk yoqdur ki fi‘l-i kabīhaya rāzī olıcağ ol fi‘le şerīk olur. Èyle olsa külli āhıretine zararlıdır.

[201-] ⁸³⁹ فسوة لقلب من الشيع

Ya‘nī demekdür ki gönül katılığı ve şefkat az olmak qarın tok olmağdandır. Zīrā eğer kişinün qarını aç olsa [vr. 63a] gönli mülāyim ve gözi yaşlı olup halka merḡameti ziyāde olur. Ammā kaçan kişinün qarını tok olsa qalbine gurūr gelüp kimseye ülfet ve merḡamet olmaz. Ve hem demişler eğer kişi tena‘uma meşğül olup beden-i cānını semirtse rūḡ tarafı semirmeyüp safā-yı bātın el vērmez. Ammā rūḡ tarafı semirse, aḡlāḡ-ı ḡamīde ve evsāf-ı pesendīde gönül toptolu olup şafā-yı bātın ve cilā-yı qalb ḡaşıll olur.

[202-] ⁸⁴⁰ كلام الله دواء القلب

Kelāmu’llāḡ gönliñ devāsıdır, demekdür. Bir kimesne kelāmu’llāḡ bilüp ve oquyup dağı muqtezāsınca ‘amele meşğül olup a‘māl-i şāliḡa mülāzım bulup şıḡḡat üzere olur. Zīrā a‘māl-i şāliḡa gün günden qalbi mūnevver edüp inşirāḡı ziyāde eder. Qalbün inşirāḡı terakkīde oldukca şıḡḡati ziyāde olur. Ve Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-

⁸³⁵ Kişinin yakın arkadaşı dininin delilidir.

⁸³⁶ Kişi dostunun dini üzeredir. Öyleyse her biriniz, kiminle dostluk kuracağına dikkat etsin. (*Ebu Davud*, Edeb, 19, *Tirmizi*, Zühd, 45).

⁸³⁷ Kişiyi sorarlarsa arkadaşına bak. Zira arkadaş arkadaşına benzer.

⁸³⁸ Kötülük yapanlara yakın olmak zarardır.

⁸³⁹ Gönülde kasvetin olması tok olmaktır.

⁸⁴⁰ Allāḡ’ın sözü şifadır.

selām buyurur: ⁸⁴¹ Ya‘nī *Kur’ān* devādur, demekdür. Ammā demişler *Kur’ān*’nuñ devā olması āmme-i nāsa göredir. Ḥavvāşa göre şifādur. Zīrā her şifā olmağ lāzım degüldür.

[203-] ⁸⁴² كافر سخی اوجى فى الجنة من سلم صحيح

Ya‘nī demekdür ki bir kāfir ki saḡī ola cennete girmesi artıñ umulur şol müslümandan ki baḡīl ola. Zīrā cā’izdür ki saḡī seḡāveti sebebiyle Allāh seḡā kāfire āḡir vaḡtinde hidāyet verüp imān rūzī kıla, daḡı cennete gire. Bu ma‘nādür ki Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁴³ الصدقة تمتع ميسه Ya‘nī demekdür bir şadağa kişiyi yaramaz ḡāl üzerine ölmekden men‘ eder ve şaḡlar. [vr. 63b] Ve demişler yaramaz ḡalle ölmek vaşiyetsüz ölmekdür. Ve yāḡūd seḡādetden maḡrüm olup ölmekdür. Ne‘ūzu bi’llāhi Te‘ālā.

[204-] ⁸⁴⁴ كفران النعمة مزيلها

Küfrān ni‘metüñ gidericisidür. Ya‘nī demek olur ki eger kişi küfrān-ı ni‘me olıcağ olursa verilen ni‘metüñ şükürin edemeyüp ma‘şiyete şarf ederse zevāline sebebdür. Nitekim ‘ibādeti şarfı şükür yerine gelüp izdiyādına sebep olur. Anuñ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁴⁵ من ازلت اليه نعمة فلبشكر Bir kimesne kim aña ni‘met yetiše, ol ni‘metüñ şükürin eylesün. Ya‘nī ol ni‘met kuvvetiyle Ḥaḡḡ’a ifrāt ve ‘ibādet eylesün ki ‘ibādetüñ neticesi āḡiretde nāz ve ni‘metdür. Ve demişler ef‘alle şükür edemezse bāri aḡvālle şükür eyleye. Tā kim ol ni‘met zāil olmaya.

[205-] ⁸⁴⁶ كفى باشيب داء

Ya‘nī demekdür ki kişiyi pīrlük yetişmek ḡastalıñ yeter. Zīrā kişi ḡasta olıcağ bedenine süstlük yetişür. Mizācı zebūn olup süst olur. Eyle olsa pīrlük tamāmı ḡastalıñ olmış olur. Belki pīrlük cemī‘ ḡastalıñdan ziyādedür. Ammā pīrlük bir ḡastalıñdur ki ‘ilāca ḡābil degüldür.

[206-] ⁸⁴⁷ كفى الحسود حسده

Ḥasūda ḡasedi yeter. Ya‘nī demekdür ḡasūd olan kişi ḡasedden çekdügi elem kendüye yeter. Zīrā demişler ḡased bir od ola, ḡasūduñ ḡalbinde cehennem odından dā’imā cigerini yaḡmadadır. Belki ḡased aña dērler kişi bir müslümān ḡardeşine

⁸⁴¹ Devānın en hayırlısı *Kur’ān*’dır. (*İbn Māce*, Tıb, 28).

⁸⁴² Cömert kāfirin cennete girmesi umulur.

⁸⁴³ Sadaka, Rabb’in öfkisini söndürür ve kişiyi kötü ölümden uzaklaştırır. (*Tirmizî*, Zekāt, 28/664).

⁸⁴⁴ Küfrān (verilen nimetlere nankörlük yapmak) nimetin yok olmasına sebep olur.

⁸⁴⁵ Bir kimse, kavuştuḡu nimeti her hatırlayıştā Allah’a şükrederse, Allahü Teālā da, onun her şükürüne karşı yeniden sevap verir. (*Tirmizî*, 1/312).

⁸⁴⁶ İhtiyarlık geldiḡinde ḡastalıñ biter.

⁸⁴⁷ Haset edene ḡasedi yeter.

Allāh Te‘ālā vèrdügi [vr. 64a] ni‘ metün zâil olmasın dilemekdür. Anuñ-çün Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁸⁴⁸ كاد الحسود ان يغلب القدر Ya‘nî demekdür ki hâsed şâhibi yakın oldu Hâk Te‘ālā taqđır ve kısmet èyledügi nesne ğalebe ètmek için ğaşb ède, demişler. Bunun ma‘nâsı demekdür ki hâsed ètmek Hâk Te‘ālā kısmeti için Hâk Te‘ālā ile muhâşama èdişmekdür.

[207-] ⁸⁴⁹ كمال العلم فى اللحم

Ya‘nî demek olur ki kişinün ‘ilminün kemâli hilmî olmağdadur. Zîrâ kişide hilm olmağ kalbinün vüs‘atünden ve ma‘rifetinün ziyâdeliğündendir. Ve hem hilm kişide kudret varken müsteħağdan intikâm almağa te‘hîr ètmege dèrler. Şekk yokdur ki bu nesne kemâl-i ma‘rifetden ve zîreklikdendir. Zîrâ ‘âkıbet fikr èdüp umürını zabt ètmekdür. Ve şâhib-i intikâm Allāh Te‘ālā’dur. Pes kişi kendü olıcağ intikâmı Hâk’a havâle èylemek ğâyet-i ‘ilm ve nihâyet-i hilm dendir. Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁵⁰ العلم خليل المؤمن واللحم وزيرا İlm mü‘minün döstüdür ve hilm vezîridür. Ya‘nî demekdür ki mü‘min dâ‘imâ ‘ilmiyle ‘amel èder. Kişi döstıyla müşâvere èdüp ‘amel èyledügi gibi ve hem mü‘minün hilmî umürında hıfz èdüp şaklamağdadur, pâdişâhların vezîrleri mâlini zabt èdüp dağı memleketini hıfz èyledükleri gibi. Ve hadîş-i âhârda Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁸⁵¹ خيارامتى علماء ها وخيار علماء ها حلماء ها Ya‘nî demekdür ki ümmetün muhtârı ve güzîdeleri ‘âlimleridür ve ‘âlimlerinün güzîdeleri hilmî olanlarıdır. [vr. 64b] Pes ma‘lûm oldu ki ‘ilmün hüsni ‘ilm imiş. Ve ‘İsâ peygamber ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁵² ما خلق الله شيء احسن من عالم حلیم dedi. Ya‘nî Allāh Te‘ālā bir nesne yaratmadı kim ol nesne hilmî olan ‘âlimden gökçek ola.

[208-] ⁸⁵³ كفاك من عيوب الدنيا ان لا يبقى

Ya‘nî dünyânın ‘ayblarından bâkî olmayup fânî olduğı ‘aybı saña yeter, demekdür. Ve hem dünyâdan kişi nesne hâşıl ètmez illâ elem ve belâ taşşîl èder. Anuñ-çün Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁵⁴ ما بقى من الدنيا بلا و فتنه Ya‘nî şol nesne bâkî kaldı [dünyâdan] belâdur dağı fitnedür. Ya‘nî dünyânın ahîri şerdür ve

⁸⁴⁸ Neredeyse hâsed kadere galip geleyazdı. (*Beyhaki*, Şuabu'l-İman, 6188).

⁸⁴⁹ Kişinin ilminin yüceliği yumuşak huylu olmasındandır.

⁸⁵⁰ İlim, müminin dostu; hilm vezîridir. (*Nahîfi*, 33).

⁸⁵¹ Ümmetimin hayırlıları âlimlerdir; âlimlerin hayırlıları ise hilmî olanlardır. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 12309).

⁸⁵² Allah Te‘ala hilmî olan âlimden daha güzel bir şey yaratmadı.

⁸⁵³ Bâkî olmayan dünyanın ayıpları sana yeter.

⁸⁵⁴ Dünyada belâ ve fitne bâkî kaldı. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 1707).

fitnedür. Pes böyle mülâhaza édünce fāniye meşgûl olmayup ‘ömr-i ‘azîzi lâıyık olan nesneye şarf èyleye. Va’llāhu a‘lem.

[209-] ⁸⁵⁵ كفاك هما علمك بالموت

Ölümünü bildüğün için gam saña yeter, teşvîşe meşgûl olma. Zîrâ ölüm hâdim’ül-lezzâtdür. Ya‘nî lezzetleri yıkıcıdur. Zîrâ kişi tamāmca ölümünü mülâhaza édeydi lezzet-i dünyā ıalbinden sürölüp dağı dünyāya rağbet kılmazdı. Ammā Ādemoğlunun ğafletündendir ki ölümünü zıkr èylemez. Anuğ-çün Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁵⁶ لو تعلم اليهايم من الموت ما يعلم ابن ادم ما اكلتم منا سمنا Ya‘nî demekdür ki eger hayvānlar ölümün ađvālini bilelerdi, ‘Ādemoğlanları bildükleri gibi ğuşşalarundan semirmezlerdi, siz semirdirsüz. Hāşılı demek oldu ki hayvanāt benî Ādemden ‘ağılrakdır. Zîrâ anlar mevtün ađvālini bilmezlerken hırş ve tül-i emel anlarda yokdur. Ve eger mevtün ađvālin [vr. 65a] bilelerdi ebedi semirmezlerdi.

[210-] ⁸⁵⁷ كمال الجود الا عنذار معه

Sehānuđ kemāli budur ki ‘özrlè bile ola. Ya‘nî bir nesne ‘atā étdüğü vađt gökçek sözle ve güler yüzlü ‘atā èyleye, demekdür. Zîrâ hüsn-i hulqđandur kelimāt-ı tayyib muđarrin olıcađ kişinün hem kavli hem f’ili muvāfiđ ve gökçek olup mađmūd olur.

[211-] ⁸⁵⁸ كفا بالشيب ناعيا

Pirlik kişiyè ‘ezā édici olduğı yeter. Ya‘nî demekdür ki kişinün mađāsini ağarup pirlik nişānları zāhir olmağ, hemān mevt ğaberin getürüp ‘ezā étmekdür. Ve rivāyetdür ğulefā-i Abbāsdan birisi bir kimesneyè bir vazife èyledi, tā kim her şabāđ gelüp üç kerre ⁸⁵⁹ الموت diye. Pes bu kişi dā’imā ğalife divānına çığup bu ğizmeti edā éderdi. Bir müddet mülāzemetden sonra birıaç gün gelmedi. ğalife bir gün eyitdi şol bir kişi kim mevti bize tenbīh éderdi. Birıaç gün gelmedi, ğasta mıdur ? ğalī nedür ? Görün, dedı. Bārī ol kişi[y]i bulup ğalife divānına getürdiler. ğalife eyütüdi : Ey kişi! Niçün bize gelüp mevti tenbīh èylemez olduğ, dedı. Ol kişi eyitdi: Yā ğalife şimdiye deĝin gelirdüm, görürdüm međāsınün qaradur, mevti tenbīh éderdüm. Bu def’a geldüm görürdüm ki međāsınünde ağlığ düşmiş, bu mevte münebbihdür. Benüm

⁸⁵⁵ Ölümü bildiğın için gam sana yeter.

⁸⁵⁶ Eğer hayvanlar, ölüm hakkında ademoğlunun bildiğini bilseydiler insanlar onlardan semiz bir et yiyemezlerdi." (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 852).

⁸⁵⁷ Cömertliğın en güzeli özür dilenerek yapılanıdır.

⁸⁵⁸ İhtıyarlığın kişiyè eziyet edici olması yeter.

⁸⁵⁹ Ölüm.

tenbîhime hâcet kalmadı, dëyü gelmedim. Pes şekk yoğdur ki kişinüñ şaçaluna ağ düşse mevtine münebbihdür, va‘ z étmekdür.

Eş-şālīşü ve'l-‘aşrūn ħarfu'l-lām:

[vr. 65b] [212-] ⁸⁶⁰ لين الكلام فيد القلوب

Kelām yumuşağ olup mülāyim olmağ göñüllerüñ kaydı ve bağıdır. Ya‘ nī demekdür ki kişinüñ sözi gökçek olup her kişiyeye rıfķla söyleyicek ħalkuñ ħalbinüñ ol kişiyeye ülfet ve muĥabbeti olup andan ayrılmaz olurlar. Ve bu ma‘ nīdür İmām-ı ‘ Ali (Kerrema’llāhu Te’ālā vecchēhū rażiya’llāhu Te’ālā anhū) *Şad Kelimes’*nde buyurur: ⁸⁶¹ من عذب لسانه كثر اخوانه Ya‘ nī demekdür ki bir kimesnenüñ dili tatlı olsa ħalka söylediği vađt kelime-i tayyibe ile söylese anuñ gibi kişinüñ ħardaşları çođ olur ve her kişi aña muĥabbet édüp dōst ve ħardaş olur.

[213-] ⁸⁶² لين قلبك يحبك

Ķalbinī yumuşağ éyle. Ya‘ nī demekdür ki ħalka tevāzū‘ gösterüp ħüsn-i ħulķ édersen ħalk dağı saña muĥabbet édüp dōst olurlar. Bu ma‘ nīdür ki Resül Ĥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁶³ الا رب مكرم لنفسه وهولها مهين الارب مهين لنفسه وهولها مكرم Ya‘ nī nice nefsiñe ikrām édici vardır ki ol ikrām nefsiñe ihānet olur. Ve nice nefsiñe ihānet édici vardır ki ol ihānet nefsiñe ikrām olur. Bunun ma‘ nāsı demek olur ki nice kimesne vardır ki nefsiñi ulu görüp ħalka kibr gösterür. Ĥalk dağı anuñ fi‘ lin görüp aña rencide olduklarundan anı ħör görürler, ülfet éylemezler. Pes ħaķiķatde kendü fi‘ li kendüyi ħör édici olur. Nice kimesne vardır ki nefsiñi ednā maķāmda ħalka tevāzū‘ édüp ikrām éder. Ĥalk dağı anuñ [vr. 66a] muķābelesinde anı ‘ aziz dutüp ikrām éderler. Pes ħaķiķatde kendü fi‘ li kendüye ikrām étdirüci olur.

[214-] ⁸⁶⁴ ليس الشيب بالعمر

Ya‘ nī pīrlık ‘ ömr ile olmaz. Zīrā ‘ ömr aña dērler ki kişi yaşadukca dünyā ni‘ metünden ħaz alup ve a‘ māl-i āĥirete ve ‘ ibādu’llāha şarf édüp derece-i ‘ āliye vüşül bulmağ için. Demek olur ki pīr oldur ki cemī‘-i ef‘ āli ber kemāl olup rüzgār-dīde ve ‘ irfān-ı nefis ħāşıl étmiş ola. Yoĥsa ‘ ömr-i civānī ħaflet ile ülfet édüp pīrlıkde menzil alınmaz, tā‘ at ve ‘ ibādetde süst olur.

⁸⁶⁰ Gönüller yumuşak söze bağlanır.

⁸⁶¹ Tatlı dili olanın çoğ arkadaşı olur.

⁸⁶² Kalbini yumuşak tut, seni severler.

⁸⁶³ Nice nefsiñe ikrām eden ihānet etmiş gibi olur; nice nefsiñe ihānet eden ikrām etmiş gibi olur. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 260).

⁸⁶⁴ İhtiyarlık yaşla olmaz.

Beyt :

جوانادهطاعتامروذ كير

كه فردا جوامى نيايد زيبر⁸⁶⁵

ليس للحسود راحة⁸⁶⁶ [215-]

Ya‘nī demekdür ki hasūd için rāhatlık yoğdur. Zīrā hasūd hased étdügi kişinün ni‘ metini görüp dā’im qalb-i elem çeker. Ferāğat-ı bāṭın bulup rāhat olmaz. Ve hem hasūd Hağ Te‘ālā’nuñ ‘adūsıdur. Nitekim hadīs-i qudsīde Hağ Te‘ālā buyurur: ⁸⁶⁷ الحسود عدوى نعمتى ولايرضى بقضائى Ya‘nī demekdür ki hased édici kişi benüm ni‘ metimün düşmenidür. Dağı benüm qazāma ve kısmetime rāzī degüldür. Pes bir kimesne ki Hağ Te‘ālā’nuñ ‘adūsı ola, Hağ Te‘ālā anuñ gibi kişinün qalbine qabz ve qasāvet ilkā édüp dā’im elemde dutar, rāhat olmaz.

ليس لسultan العلم زوال⁸⁶⁸ [216-]

‘İlmün sultānı için zevāl yoğdur. Ya‘nī demekdür ki bir kimesne ‘ilmle şeref bula, dünyāda ve āhiretde anuñ şerefi zāil olmaz. Belki [vr. 66b] bu yevmen fe-yevmen ziyāde olur. Bu ma‘nīdür ki Resül Hağreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁶⁹ ان الحكمة تزيد الشريف شرفا Ya‘nī hikmet şerifün şerefini ziyāde éder, demekdür.

Ve dağı demişler hikmetden murād ‘ilmdür. Zīrā vağt olur ki kişi ‘ilm sebebiyle merātib-i vilāyete yetişüp mülükün ve selāṭinün üzerine taşaddur éder. Ve hem mülükün ve selāṭinün istilāsı ve hikmetün nüfuzı ancak kendü memleketine olur. Ammā ‘ilmle şeref bulan kāmīl her yerde ‘azīz olup hükmi nāfiz olur.

لكل عداوة مصلحته الاعدوة الحسود⁸⁷⁰ [217-]

Her ‘adāvet için muşliħ vardur, ammā husūddan olan ‘adāvete degül. Ya‘nī demekdür ki her ‘adāvet kim olur ıslāħı mümkündür. Hüsn-i hulğ etmegile veyā in‘ām etmegile ve ba‘zı müdārā ile. Ammā şol ‘adāvet kim hasūddan ola, qābil-i ıslāħ degüldür. Zīrā hasūd hased étdügi kişinün ni‘ metün gördükçe ‘adāveti ziyāde olur. Éyle olsa hüsn-i hulğ ve müdārā étmegün fā’idesi olur. Bu ma‘nīdür ki

⁸⁶⁵ Ey genç bugünden taat yolunu tut. Çünkü yarın yaşlılıktan dolayı gençlikten eser kalmaz.

⁸⁶⁶ Haset eden için rahatlık yoktur.

⁸⁶⁷ Haset eden kimse, nimetime düşman olan, kazāma kızan, kullarım arasındaki taksimatıma razı olmayan biridir. (Hadīs-i Kutsī).

⁸⁶⁸ İlmün sultanı için zāil olma (sona erme) yoktur.

⁸⁶⁹ Hikmet şerifin şerefini ziyade eder. Köleyi memluk yapar. Hatta onu meliklerin meclisine oturtur. (Süyütü, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 87).

⁸⁷⁰ Hasetten dolayı yapılan düşmanlıklar hariç her düşmanlığın barışı vardır.

demişlerdür:⁸⁷¹ *شعر فكيف يدارى الناس حاسد لنعمة, ازاله يكن راضيا الا زوالها* Ya‘nī demekdür ki nice müdārā eylesün nās ni‘ mete ḥased edici kişiyile çünkim ni‘ mete ḥased eden ni‘ metüñ zevālinden ğayriye rāzī olmaz. Ve demişlerdür ki ḥased ḥasūduñ ḳalbinde bir maraždur ki ol maraž def‘ olmaz illā mevtle def‘ olur. ‘Aşmina’llāh.

[218-] ⁸⁷² لا بغض العمر وغروره [vr. 67a] لو رأى العبد الا جل ومروره

Eger ḳul ecelün daḫı kendinüñ bu ‘ālem-i fānīden mürür edüp geçmesün göreydi ‘omrüne ve ğurūruna buğz ederdi. Ya‘nī demekdür ki kişi ḥāb-ı ğaflet içindedür, gözün açmaz. Eger ğafletünden göz açup ecelini ‘ömrinüñ sür‘atle geçmesinü göreydi, ‘ömrinüñ ğafletle geçdüğine buğz edüp ḳabīḥ görürdi. Dā’imā ḥāzīrū’l-vaḳt olup ğurūrın terk ederdi. Bundan murād demekdür ki kişi dā’imā ḥāb-ı ğafletden bīdār olup ‘ömr-i ‘azīzi zāyi‘ geçirmeye. Zīrā geçen nesne girü gelmez. Ve şol ‘ömr kim ğafletle geçse, ol ‘ömrden kişi ḥāşıl étmez. İllā ḥasret ü nedāmet ḥāşıl eýler.

[219-] ⁸⁷³ من علت همته طال همومته

Şol kimesnenüñ himmetü yüceldi, ğuşşası uzādı. Ya‘nī demekdür ki bir kimesne ki himmetini ‘ālī merātibe vüşül eýlese, anuñ taḥsiline ğuşişde olup ğamdan hemmden ḥālī olmaz. Ammā demişler ḥimmet dēyü āḫirete ve Ḥaḳḳ’a vesīle olana ḳaşd ve ğuşişe dērler. Şol ḳaşd ve ğuşiş kim ḫutām-ı dünyā ve merātib-i dünyāya vüşül için ola, ol ğuşişe hırş dērler, ḥimmet dēmezler.

[220-] ⁸⁷⁴ من كثر كلامه كثر ملامه

Ya‘nī demekdür ki bir kimesnenüñ kelāmı ve sözi çok olsa ol kimesnenüñ melāmeti çok olur. Murād demekdür ki bir kimesne çok söyler olsa çok yaramaz söz vāḳi‘ olur ki melāmet ve nedāmet [vr. 67b] getürür. Ve yāḫūd dil uzadığundan melāmet ederler. Bu ma‘nīdür ki Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁸⁷⁵ *من كثر كلامه كثر سقطه* Ya‘nī demekdür ki bir kimesnenüñ kelāmı çok olsa tezelzül ve nedāmeti çok olur. Bu ḥadīşden murād kişi[y]i nehy ve men‘ etmekdür çok söylemekden ve ḫaberde gelüpdür:⁸⁷⁶ *ان الله تعالى يبغض المتفقهين* Ya‘nī be-dürüstī verāstī Allāh Te‘ālā buğz eder ve sevmez çok söyleyenleri.

⁸⁷¹ İnsanlar nimete haset edenlere dost gibi görünseler de haset eden nimetin yokluğundan başkasına razı olmaz.

⁸⁷² Kişi ömrünün ve ecelinin geçip gittiğini görseydi ömrüne ve gururuna buğz ederdi.

⁸⁷³ Kişinin yardımı çok olursa kederi azalır.

⁸⁷⁴ Sözü çok olanın ayıbı da çok olur.

⁸⁷⁵ Bir kimse çok konuşursa pişmanlığı da çok olur. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 6435).

⁸⁷⁶ Allah Te’ala çok konuşanlara buğz eder.

[221-] ⁸⁷⁷ مشرب العذب من رحم

Bil ki meşreb içilecek yere dërler. ‘Az̄b tatlu şuya dërler. Pes bundan murād dëmek olur ki ṭabī‘ atı gökçek ve ḥüsn-i ḥulḳ olup sa‘ ādet issi olan şol kimesnedür ki raḥm-ı dil olup ḥalḳı esirgeyici ola. Zīrā dëmişler ehl-i sa‘ ādetün ‘alāmeti oldur ki ḳalbi şefḳatlü olup raḥmet edici ola. Ve Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁷⁸ مانز عته الرحمة الا من شغى Ya‘nī dëmekdür ki ḥalḳa merḥamet eylemek bir gönülde gitmedi illā şāḳī olanların gönülinden gitdi. Ammā kişi ruḥamādan şol vaḳt olur ki güci yetdükce rızā-yı Ḥaḳ için ḳavliyle ve fi‘liyle ḥalḳa eylük yetiştürmekde ola. Ba‘zıları dëmişlerdür gönülde merḥamet olmaḳ Ḥaḳ Te‘ālā’nuḅ raḥmetine delīldür.

[222-] ⁸⁷⁹ مجلس العلم روضته الجنة

Ya‘nī ‘ilm meclisi cennet bostānidur. Zīrā meyve-i tevḥīd ḥāşıl olup ḡidā-i rūḥ peydā olıcaḳ yerdür. Meşelā ‘ilm meclisinde ḥāşıl olmaz illā esrār-ı şerī‘at ve sırr-ı ṭarīḳat ve şıdḳ-ı imān ve ḥulūş-ı İslām ḥāşıl olur. Ve ‘ilm meclisinde kişi ‘amālīḳdan ḳurtulup ehl-i başıret olur. [vr. 68a] Ve ṭarīḳ-ı rüşde ve hidāyete yetiştir. Bu nesnelere degüldür illā rūḥuḅ ḡidāsıdır. Ammā ‘ilmden murād şol ‘ilmdür ki kişinün ma‘āşīden ḥalāş olmasına ve taḳvāsına sebep olup Ḥaḳḳ’a vāşıl eyleye. Anuḅ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁸⁸⁰ رأس الحكمة مخافته الله

Ya‘nī ‘ilmün ve ḥikmetün başı Allāḥ Te‘ālā’dan ḳorḳmaḳdır. Zīrā şol gönülde Allāḥ Te‘ālā ḳorḳusu olmaya, ol gönül ḥarābdur. Anuḅ gibi gönül olmaz. İllā cehennem direklerinden yerdür ki olur.

[223-] ⁸⁸¹ مهلكته المرء طبعه

Ya‘nī merdi helāk edici ṭabī‘atün tizligidür. Zīrā kişi ḡazüb olıcaḳ ḡazab maḥallinde ṭabī‘atün ḥiddetinden ef‘ālünün zararın mülāḥaza edemez. Dīnine ve dūnyāsına zarar yetiştirür. Bil kim bir iş eder kim helāk olmak lāzım gelür. Eyle olsa kişinün tizligi helāk edici olur. Böyle dëmek kişi[y]i hayrundan baḡlandırup rıfḳatine ḳandırmıḳdır. Ve kişi ziyāde ḥiddetde olmaḳ cehlinden ve sefāhatdendür. Zīrā

⁸⁷⁷ Merhametten su tatlanır.

⁸⁷⁸ Merhamet gönülde gitmez ancak günahkarların gönülünden gider.

⁸⁷⁹ İlim meclisi cennet bahçesidir.

⁸⁸⁰ Hikmetin başı Allah korkusudur. (Tirmizî; Feyzu'l-Kadir, 3/ 574; Beyhakî; Deylemî; Keşfu'l Hafâ, 1/421; Ibn Merduyeh; İbn Kesir, 1/242).

⁸⁸¹ Kişi için tehlike tabiatıdır.

cemî'ci-i 'ilmüñ başı rıfkat ve hilmle olmağdur. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁸⁸² الرفق رأس الحكمة Ya' nî kişi rıfka olmağ cemî'ci-i hikmetüñ başıdır.

[224-] ⁸⁸³ مصاحبت الاشرار كوكب البحر

Şerîr ile muşâhabet etmek denize binmek gibidür. Ya' nî deryâda olan zarardan ve vehmden hâlî olmaduğı gibi, eşirrä ile muşâhabet etmek dağı zarardan ve vehmden hâlî degüldür, demekdür. Ammâ denizde [vr. 68b] zarar ve vehm olduğı gibi bir fâ'ide dağı ihtimâli vardur. Lâkin eşirrä muşâhabetinde zarardan ve vehmden gayri fâ'idesi yoğdur.

[225-] ⁸⁸⁴ ما ندم من سكت

Ya' nî pişmân olmadı şol kimesne kim sakit olup söylemedi. Zîrâ bir kimesne sukût edüp söylemese, cemî'ci-i âfetden ve miñnetden halâş olur. Nitekim Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁸⁸⁵ من صمت نجا Ya' nî bir kimesne şâmit olup sözi edebiğ ile söylemeyüp dilini şaklasa, dünyâda ve âhîretde cemî'ci-i âfetden halâş u necât bulur.

[226-] ⁸⁸⁶ مجالس الكرام حصون الكلام

Kerîm olanlaruñ meclislerinde kelâmuñ şakınacağ yeridür. Ya' nî demekdür ki ehl-i kerem olanlar meclislerinde vâki' olan kelimâtı bir âhar yerde dağı eylemez. Zîrâ nağletmek nemmâmlığdur. Ehl-i kerem olan nemmâm olmaz. Belki lebem olan olur. Ve Resül Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁸⁸⁷ المجالس بالا مانت Ya' nî meclisler emânet iledür demekdür. Böyle demek nehy eylemekdür. Meclisde vâki' olan kelimâtı âhir yerde nağl eylemek, emâneti nâ-ehle verüp hıyânet eylemekdür.

[227-] ⁸⁸⁸ منقبة المرء سخت لسانه

Erüñ hüneri dili altındadır. Ya' nî demekdür ki kişi söylemeyince 'ayb ve hüneri âşikâr olmaz. Kaçan söylese 'ilm ve cehli zâhir olur. Bu ma' nîde demişlerdür. Beyt:

[vr. 69a] تا مرد سخن نكفته باشد

عيب و هنرش نهفته باشد ⁸⁸⁹

⁸⁸² Yumuşak davranma (rıfk), hikmetin başıdır. (Süyüti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 13014).

⁸⁸³ Kötülerle sohbet etmek denizde kaybolmak gibidir.

⁸⁸⁴ Susan pişman olmadı.

⁸⁸⁵ Susan (tehlikeden) kurtulmuştur. (*Tirmizi*, Kiyâme,5).

⁸⁸⁶ Şerefilerin, cömertlerin meclislerinde sözüne dikkat et.

⁸⁸⁷ Meclislerde konuşulanlar, emânet hükmündedir." (*Ebû Dâvûd*, Sünen, 4, 369).

⁸⁸⁸ Kişinin marifeti dili altındadır.

⁸⁸⁹ Kişi konuşmadığı sürece.

Aybı da hüneri de gizli kalır.

Ya' nî er söz söylemeyince 'ayb ve hüneri örtülü olup zâhir olmaz, demekdür.

[228-] ⁸⁹⁰ مجالسةً للاحداث مفسدة الدين

Ya' nî oğlanlar ile oturup muşâhabet èylemek dîni fesâd èylemekdür. Zîrâ oğlanda hevâ gâlibdür lu' b u lehvde ziyâde meşgûldür. Anlar ile muşâhabet èylemek anlar gibi gâflet hâşıl édüp ehl-i hevâ olur. Ehl-i hevânuñ dîni işlâhda degüldür, belki gün günden fesâdda olur.

El-hâmisu'l-'aşrun harfu'n-nûn:

[229-] ⁸⁹¹ نور المؤمن من قيام الليل

Ya' nî mü'minüñ nûrı gece durup namâz kılmakdur. Demişler bir mü'min kim dün namâzını kıılur olsa, kıyâmet gününde cemî' cānibini nūr ihāta ètse gerekdür. Bu ma' nîdür ki Allāh Te' ālā *Kur'ân*'da buyurur: يوم ترى المؤمنين والمؤمنات يسعى نورهم بين ⁸⁹² ايديهم و بايمانهم Ya' nî demekdür ki: Yā Muḥammed kıyâmet gününde mü'min erleri ve mü'min 'avratları 'ibâdetlerinüñ nûrı önlerince ve sağ yanlarında sa'y édüp ihāta èder göresin. Ammā Allāh Te' ālā *Kur'ân*'da mü'minlerüñ nûrları önlerince ve sağ yanlarında sa'y èder dedügi işâretdür aña kim ehl-i imān iki bölükdür: Birisi sâbiķündür ki anlara muḥarrebîn dërler. Ḥavāşş u ḥaşşa ḥavāşşı gibi ve birisi aşḥāb-ı yemîndür ki anlar için “فسلام لك من اصحاب اليمين” ⁸⁹³ [vr. 69b] denildi. Ve şol taraflı egmedi. Şol taraflı eşḥāb-ı şimâldür. Aşḥāb-ı şimâlde nūr olmaduğına işâret èyledi. Zîrâ eşḥāb-ı şimâl münâfıķlar ve kâfirlerdür.

[230-] ⁸⁹⁴ نسيان المؤمن شداء الموت

Ya' nî unutmak mü'minüñ şiddetle ve sür' atle erişmesidür. Murād demekdür ki bir kimesne mevti unutsa ya şürî ya ma' nevî helâke yetişür. Ma' nevî helâk budur ki kişi mevti unutmak tamâm-ı gurûrdan gâfletdendür. Ehl-i gâflet maḥşud-ı ma' aneviye erişmez. Èyle olsa hemān ölümdür. Şürî ölümün daḥı gurûr ile gâfletden olur ki maḥall-i tehlikeye düşer. Anuñ için atalar dedü: “Ġafil baş terkîdedür.”

⁸⁹⁰ Gençler ile sohbet etmek dini bozar.

⁸⁹¹ Mü'minin nuru gece namaz kılmaktır.

⁸⁹² “Mü'min erkeklerle mü'min kadınların nurlarının, önlerinde ve sağlarında koştüğunu göreceğün gün..” (*Kur'ân*, Hadîd /12).

⁸⁹³ Eğer âhiret mutluluğuna ermiş kişilerden ise, kendisine, “Selâm sana âhiret mutluluğuna ermişlerden!” denir. (*Kur'ân*, Vâkıa /91).

⁸⁹⁴ Mü'minin ölümü unutmaları maneviyatını yok eder.

[231-] ⁸⁹⁵ نور قبرك بالصلوة في الظلم

Ƙabrüñi nûrlandır Ƙarañuluğda namâz ƙılmağla, demekdür. Zîrâ ƙabrîñ nûri a' māl-i şâliha nûrıdır. Nitekim Resûl Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur:

⁸⁹⁶ ان هذا لقبور مملوءة على اهلها ظلمة وان الله لينورها لهم بصلوتى عليهم Ya' nî bu mağberler ehli üzerine zülümâtla ƙolıdır. Allâh Te'âlâ ol mağberleri nûrlandırur benüm şalavâtımla. Ya' nî benüm şefâ' atımla ve yâhûd benüm sünnetimle iğdâmları berekâtıyla ve yâhûd bana farz olan namâz ve ' ibâdeti anlar dağı müdâvemet etmekle ola.

[232-] ⁸⁹⁷ نمة الى نفسك حين شاب رأسك

Nefsüne 'özr eyle şol vağt kim bağıñ ağara. Ya' nî demekdür ki ölümüne muntazır ol şol vağt ki saña pîrlük yetişüp saç sağal ağara. Egerçi kim yigitlikde dağı ğaflet edüp mevti unutmağlık ƙabîhdür ammâ pîrlükde unutmağ ağbehdür. Zîrâ ğaflete 'özr ƙılınmaz. [vr. 70a] Nitekim Resûl Hâzreti 'aleyhi's-selâm buyurur: ⁸⁹⁸ من عمر الله ستين سنته وقد اعذ هاليه Bir kimesnenüñ 'ömrünü Allâh Te'âlâ altmış yaşa yetişdürmiş olsa, Allâh Te'âlâ ol ƙişiye nihâyet 'özr etmiş olur. Bunun ma'nası demekdür ki bir kimesnenüñ 'ömri altmış yıla erişe, ol ƙişiye vâcib olur ki noğşanı için Hağğ'a 'özre meşğül ola. Ve 'özrine lâzım olup fevt olanı ƙazâ ede. Zîra 'ömri altmışa yetişmek hemân iken subhîn vağtine erişmekdür. Ol vağt zağîre olıcağ vağtdür, ğaflet vağti degüldür. Hağzırlığ demidür. Va' llâhu 'alem.

[233-] ⁸⁹⁹ تمّ امناتكن في امها ليصراني

Ya' nî emrâzdan ve ğamdan ve vehmden emîn ol tâ kim döşeklerüñ yegregünde olasin. Bunun ma'nası demekdür ki eger ƙişinüñ bedeni şihhat üzre olup ve kimseden vehm ve ğamı olmasa ƙuru bir 'arđa dağı yatup uyusa, huğzür eder, ziyâde döşeklerde yatanlar gibi. Ammâ ƙişinüñ mizâcı miğnetle olsa veyâ kimseden vehmi olsa, ƙalın döşeklerde dağı olursa huğzür edemez.

[234-] ⁹⁰⁰ نيل المنى في الغنى

Ya' nî ƙişi istedüğü mağlûb ve mağşûda erişmek ğınâ ile olur. Bilgil kim ğınâ iki nev'i üzerine olur: Birisi mâliyla ğanî olmağdur ve biri ğınâ-i ƙalbdür. Pes mâliyla mağlûba erişmek budur ki ƙişinüñ helâl mâli olup rızâ-yı Hağğ için infâğda

⁸⁹⁵ Gece namaz kılmakla kabirini nurlandır.

⁸⁹⁶ Bu kabirler karanlıkla doludur, Allah Te'ala benim salâvatımla bu kabirleri nurlandırır. (*Beyhâkî, Sünen*, 7261).

⁸⁹⁷ Saçın ağardığı zaman ölümün için hazırlıklı ol.

⁸⁹⁸ Allâh'u Te'âlâ, ecelini te'hir edip altmış yaşına ulaştırdığı bir kimsenin: Müsâade etsen şöyle böyle yapardım, gibi mazeretlerini dinlemez. (*Buhârî, Rikak*, 5, VII, 171).

⁸⁹⁹ Hastalıktan ve kederden emin olan en iyi yerde yatmış gibi olur.

⁹⁰⁰ İsteklere ulaşmak zenginlikle olur.

ola. Eyle olan kişi ni‘ me’r-racül olup mâli dahı [**vr. 70b**] ni‘ me’l-mâl olur. Nitekim Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁹⁰¹نعما بالمال الصالح للرجل الصالح Ya‘ nî gökçek şol mâl şâlih ve helâl mâl ki kişi elinde ola. Pes demek olur ki bir kimesne o emr-i şer‘iyye ri‘âyet edüp elinde olan mâlî rāh-ı Hâk’da taşadduk eyleye, dünyâda ve âhiretde kudret şâhibi olup cem‘î maķāşıda vüşul bulur. Ammâ ğinā-yı kalble ğanî olmak budur ki kişi bi’l-küllî ümîdini Hâk’a edüp nâsuğ elinde olandan ümîdini kese. Tama‘ ve hırş anı kul edinmeye. Nitekim Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁹⁰²الغنى ان لم يكن للطمع اسيرا Ya‘ nî demekdür ki ğanî şol kimesnedür ki tama‘ için esir olmaya. Ve bu ğinā kişiye hâşıl olmaz illâ şevâbı terk edüp devām-ı zikre ve murākabeğe iştigāl göstere. Bir kimesneye sülükünde bu maķām el vërse dünyâda ve âhiretde ol kimesne kudreti issî olup cem‘î -i maṭlûblar aña t̄alib olur.

[235-] ⁹⁰³نار الفرقته احر من نار جهنم

Ya‘ nî ayruluk odunuğ harâreti cehennem odunuğ harâretinden artuķdur. Ya‘ nî demekdür ki kişi murādından ve maṭlûbından müfâraķat eylemek cehennem odundan ve eleminden artuķdur. Zîrâ cehennem odı bedeni yaķar ammâ müfâraķat odı kişinuğ bāṭınunu yaķıcıdur. Pes yürek ateşi eşeddür cism yandıran oddan. Yāḥūd demek ola ki kişi Hâk’dan ırak olmak bir elemdür ki cehennem odından artuķ. Zîrâ t̄alibe maķşūd olan Hâk’dur.

[**vr. 71a**] [236-] ⁹⁰⁴نور شبك لا تظلمته بالمعصية

Aķ şaķaluğ nürünü ma‘şiyetle ķarartma. Ya‘ nî bir kimesne İslâm içinde şaķalını ağartsa kıyâmet gününde İslâm nürıyla aķ şaķal nürü şâhibini münevver kılsa gerekdür. Nitekim Resül Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur:

⁹⁰⁵من شاب سبية في الإسلام كانت له نورا يوم القيمة Ya‘ nî demekdür ki bir kişi İslâm içinde şaķalını ağartsa, anuğ şaķalınığ aķlığı kıyâmet gününde nür olsa gerekdür. Ammâ nür olan şaķal aķlığınığ şevâbıdur, şaķal degüldür. Zîrâ kıyâmet gününde Mūsâ peyğamberden ‘aleyhi’s-selâm [ğayri] hiçbir kişinuğ şaķalı olmasa gerekdür. Pes hâşıl-ı kelâm demek oldı ki aķ şaķaluğ şevâbınığ nürünü ma‘aşiyet işlemekle ķarartma. Ve ḥadîş-i ķudsîde Allāh Te‘ālā buyurur: ⁹⁰⁶الشيب نورى واناالصحتى ان احرق

⁹⁰¹ İyi bir kimsenin elinde iyiye kullanılan mal ne iyidir. (*Müsned*, IV, 197, 202).

⁹⁰² Zengin, aç gözlülüğünün esiri olmayan kişidir. (Hadîs-i Şerîf).

⁹⁰³ Ayrılığın ateşi cehennemden ateşinden fazladır.

⁹⁰⁴ Aksakalın nurunu günahlarla karartma.

⁹⁰⁵ Kişinin İslâm içinde sakalı ağarsa sakalının beyazlığı kıyamet gününde nur olur. (*Beyhaki*, 18979).

⁹⁰⁶ İhtiyarlık, nurumdur. Nuruma narımla (cehennem ateşiyile) azap etmekten haya ederim. O halde siz de benden hayâ edin! (Hadîs-i Kutsî).

نورى ينادى Ya‘nī aḳ şaḳal benüm nūrımdur, ben utanurum nūrımı nārımla yaḳmağa. Allāh Te‘ālā çok kişinüñ aḳ şaḳalundan ötüri ‘azāb étmege utana. Pes aḳ şaḳallu olan kişi ma‘şiyet édüp Haḳ’dan utanmamaḳ ḳatı inşāfsuzluḳdur.

[237-] ⁹⁰⁷ نظرة وحيه المؤمن فى التقى

Mü’minüñ yüzünüñ tazeligi, gökçekligi taḳvādudur. Demişler taḳvā deyü kişi ma‘āşiden ictināb édüp a‘māl-i ḥaseneye müdāvemet éde. Hem şeytāna muḥālefet [vr. 71b] édüp Raḥmāna ‘iṭā’ atde ola ve dilini ḥıfz édüp ‘adl üzre ola ve belālara şabr edici olmağa dërler. Pes bir kişi bu şıfatlarla mevşûf olsa, şekk yoḳdur ki dünyāda ve āḫiretde ‘izzet üzre olup tāze-rū revā ola. Anuñ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹⁰⁸ من احب ان يكون اكرم لناس فليثق الله Ya‘nī demekdür ki “Bir kimesne sevse ki nāsuñ ekremi ola Allāh Te‘ālā’dan ḳorḳup taḳvā ile ‘amel éylesün.” Ve demişler taḳvā ile ‘amel éylemek kişi[y]i cemī‘-i sa‘ādete yetişdircidür.

[238-] ⁹⁰⁹ نظرة الوحيه فى الصدق

Yüzüñ tazeligi ya‘nī mehābeti gerçeklikdedür. Bilgil ki kişi gerçek sözli olsa ‘āfiyet endişesinden emīndür. Kezub olana kezüm zāhir olup fezāḫat ola deyü vehm etdügi gibi. Ve hem demişlerdür, dā’im kişi gerçek sözlü olsa yüzünde beşāset ve mehābet eksük olmaz. Anuñ-çün Ahmedī demişdür:

Beyt:

Rāst güyüñ tazedür dā’im yüzi

Nā-ḳabül olur yalancınüñ sözi⁹¹⁰

Es-sādisü ve’l-‘aşrūn ḥarfı’l-vāv:

[239-] ⁹¹¹ وضع الاحسان فى غير موضعه ظلم

Ya‘nī kişi eylügen yerine éylememek zūlmdür. Murād demek olur ki eger nā ehl kişi ilerü çeküp eylük éylese nādān olan kendü ṭavrını bilmeyüp ḥaddin tecāvüz édüp belāya giriftār olur. Anuñ gibi şaḫşa eylük [vr. 72a] éylemek zūlmdür. Ve yāḫūd demek olur ki nā-ehl kişiye eylük éderse étdügi eylük ‘abeş olur, zāyi‘ olur. Pes anuñ gibi yere eylük éylemek eylügen zūlm étmekdür. Anuñ-çün ḥükemā demişlerdür: “Yaramazlara eylük éylemek eyülere yaramazlık éylemek gibidür.”

⁹⁰⁷ Mü’minin yüzünün güzelliği günahlardan kaçınmasındandır.

⁹⁰⁸ Kim Allah’ı seviyorsa insanlara ikram etsin ve Allah’tan korkarak amel etsin. (Hakim, *Müstedrek*, 7707).

⁹⁰⁹ Yüzdeki güzellik, heybet doğruluktandır.

⁹¹⁰ Yaşar Akdoğan, *Ahmedî-İskendernâme*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 4701. beyit.

⁹¹¹ İyiliği yerine yapmamak zūlmdür.

[240-] ⁹¹² وزرصدقة المنان اكثر من اجره

Ya‘nī demekdür ki minnet edici kişinün etdügi şadağanuñ günāhı şadağa etdügi şevābından artuğdur. Zīrā şadağa etmekden murād bir faķiriñ hātırın ele alup Hāķ’dan şevāb umup ri‘āyet etmek edi. Ammā şadağadan şonra minnet eylemek hātırın yıķup rencide etmekdür. Zīrā minnet ārāzdur. Ve hem kişi şadağayı ki eder rızā-yı Hāķķ’ı taḥşil etmek için eder. Şadağa etdükten şonra eger minnet edicek olursa etdügi şevābı āfet eşişür. Anuñ-çün Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁹¹³ Ya‘nī demekdür ki şehānuñ ve keremüñ āfeti minnet eylemekdür. Demişler minnet odur ki kişi şehā etdügi kişiyeye şehāyı ‘arz eyleye. Ve eger ki kerem vaşfiyla mevşūf olduğıçün fāhirlana, aña riyā dەرler.

[241-] ⁹¹⁴ ولايته الاحمق سريع الزوال

Bī-‘aql olanuñ hākim olmaķluğı tiz zevāldür. Ya‘nī demek olur ki kişinün ‘aqlında hālel olıcaķ re’yi şevāb olmayup hāṭā üzre olur. Hāķ daḥı [vr. 72b] ef ālinde intizām görmedüğinden teneffür eder. ‘İṭā‘āt edici az olur. Zīrā kişinün aḥvāli muntazam olmaķ ‘aқılladur. Ve haberde gelüpdür:

⁹¹⁵ Ya‘nī demekdür ki ‘aql ‘aziz bir nesnedür bu ‘aql verilmeyiz illā bir ‘aziz kula verilir. Hāķ Te‘ālā ‘izzetin diledügi kişiyeye verür. Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹¹⁶ لكل شيء دعامة ودعامته المؤمن Her nesnenüñ bir dibāğı vardur. Mü‘minüñ dibāğı ve kuvveti ‘aқlıdur, demekdür.

[242-] ⁹¹⁷ ويل لمن ساء خلقه و قبح خلقه

Ya‘nī demekdür ki yaramazluķ ve muşibet şol kişiyeye ki ḥulķı yaramaz olup ḥāķla ḥüsn-i mu‘āşeret eylemeye, şüreti daḥı çirkin ola. Zīrā bu iki vaşf bulunan kişiden ḥāķ nefret edüp muşāḥabetinden ictināb ederler. Eyle olan kişi dā‘imā elemde olur. Pes kişi ḥüsn-i mu‘āşeret etmek lāzım imiş. Ve Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹¹⁸ رأس العقل بعد الإيمان التودد الى الناس Ya‘nī demekdür ki kişinün ‘aқlınuñ başı ya‘nī aşlı Allāh Te‘ālā’ya imān getürdüğünden şonra ḥāķla meveddet edüp ḥüsn-i ḥulķla mu‘āşeret etmekdür. Zīrā ḥüsn-i ḥulķ üzre olan ḥāķla ‘adāvetden

⁹¹² Sadaka veren kişinin verdiğı sadakanın günāhı sevabından fazladır.

⁹¹³ Cömertin afeti minnet etmektir. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 24).

⁹¹⁴ Akılsız olanın düşmesi çabuk olur.

⁹¹⁵ Akıl aziz bir nesnedir ancak aziz olana verilir.

⁹¹⁶ Her şeyin bir desteğı vardır, mü‘minin desteğı de akıldır. (Heysemi, *Buğyetü'l-Bājis*, 840).

⁹¹⁷ Ahlāki kötü olan kişi halka da kötü davranır.

⁹¹⁸ Aқlın başı (ilk emri), Allah a iman ettikten sonra halka karşı şefkatli davranmak ve herkese, ister iyi olsun ister kötü-iyilik yapmaktır. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 12701).

kurtulup hıkd u hasedden ve zulmden hālāş olup ma‘āşında rāhat üzre olur. [vr. 73a]
Şekk yokdur ki kişi böyle olmak kemāl-i ‘aqlıdandır.

[243-] ⁹¹⁹ وحدة المرء خير من جليس السوء

Ya‘nī demekdür ki kişinüñ yalnız olması hayrludur yaramazlarla oturup muşāḥabet etmeden. Zīrā yaramazlarıñ muşāḥabeti zārardan ḥālī degüldür. Anuñ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁹²⁰ مثل جليس السوء مثل صاحب الكيران لم يحرك مشرا رناه علقك من رخانه
Ya‘nī demekdür ki yaramazlarla oturanuñ mişāli şol demirci kürsisi katında oturan gibidir. Odunuñ kığlıçları yakmazsa daḥı tütünü gelüp bī-ḥuzūr étse gerekdür. Ammā ba‘zı meşāyih demişdür ki “Vaḥdetden murād ‘ārifin vaḥdetidür. Zīrā ‘ārifin vaḥdeti Ḥaḳla ünsdür. Ammā ‘āmīnün vaḥdeti vaḥşetdür. Anlara şuleḥā ve ‘urefā ile muşāḥabet etmek tenhāsında oturmaqdan evlādur. Anuñ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:
⁹²¹ الجليس الصالح خير من الوحدة
Ya‘nī şālihlerle oturmaq hayrludur yalnız oturmaqdan, demekdür.

[244-] ⁹²² واساك من تغافل عنك

Ya‘nī saña eylük erişdürdi şol kimesne ki senden tegāfül édüp seni bilmezlendi. Egerçi ḥaḳīḳatde eylük èylemek edeydi kim kişinüñ üftādelügi ḥālinde elün dutaydı, mu‘āvin olaydı. Ammā kişi bilmezlenüp ferāgat èylemek o daḥı eylükdür. Anuñ-çün kim nef‘i [vr. 73b] doḳunmazsa zārarı daḥı yetişmez o daḥı nef‘dür, demişler.

[245-] ⁹²³ ولاك من لا يعادللك

Senden ‘arāz èyledi şol kimesne ki senünle ‘adl èdişmedi. Ya‘nī saña zulm èyleyüp isāet èyledi. Zīrā kişiyē zulm èylemek ‘arāz édüp anı kendüden teneffüre ètdürmekdür. Anuñ-çün her gönül kendüye isāet eden kişiyē ‘adāvet èdişse gerekdür. Nitekim Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁹²⁴ جبلت القلوب على حب من احسن اليها وبعض من اساء اليها
Ya‘nī demekdür ki her gönül menfa‘at eylük gördügi kişi[y]i sevüp dōst èdünmek, yaramazluḳ gördügi kişi[y]i sevmeyüp ‘adāvet ètmek üzerine yaradulmuşdur, demekdür. Allāhu ‘alem.

⁹¹⁹ Kişinin kötülerle sohbet etmesinden yalnız olması daha hayırlıdır.

⁹²⁰ Kötülerle oturanın misali demirci gürsesi katında oturanlar gibidir. Odunun kıvılcımları yakmasa bile dumanı gelip rahatsız eder. (*İbn Ebi Şeybe, Musannef, 35965*).

⁹²¹ Salihlerle oturmak yalnız oturmaktan hayırlıdır. (Hakim, *Müstedrek, 5466*).

⁹²² Seni bilmezden gelerek sana iyilik yaptı.

⁹²³ Sana zulm ederek sana adaletli davranmadı.

[246-] ⁹²⁵ ويل للحسود حسده

Ya' nī demekdür ki muşibetler haşud olan kişiye haşed étdüğinden gelür. Zīrā cemī' -i hasenātını bâtıl ve zāyi' éylemekdür. Nitekim Resül Hāzreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁹²⁶ ان لحسد لتأكل الحسنة كما تأكل النار الحطاب Ya' nī be-dürüstī rāstī haşed kişinüñ hasenātını yer ve ibtāl kıılır, şol od odunu yiyüp yalañ étdüğü gibi. Ve demişler bu haşed nefsiñ yaramaz şıfatıdır, elden geldükce kişi bundan ictināb éyleye.

[247-] ⁹²⁷ ولي الطفل مرزوق

Oğlancıkların velileri rızqlanmışdır. Ya' nī demekdür ki [vr. 74a] Allāh Te'ālā tıfl oğlancıkların meşālihiñi görüp me'enetinde olan kimesnelere rızq asānlığa vèrür. Meger cāhiliyyet 'āleminde kişinüñ eţfāli çok olıcak, öldürürler imiş. Gāh kaht vāki' oluna dèyü ve yāhūd faķır olup beslemesinden 'āciz oluruz dèyü. Allāh Te'ālā Kur'an-ı Kerīm'inde nehy édüp buyurur: ولا تقتلوا اولادكم حشيتهم املاق نحن ⁹²⁸ نرزقكم وايهاهم Ya' nī demekdür ki faķırlıķden ķorkup oğlancıklarınızı depelemeñ. Zīrā kim size [ve] oğlancıklarınıza rızq vèrici benüm, demekdür.

Hikāyet meger kim beni İsrāil zamānında bir kişinüñ 'iyāli çok idi. İttifāķ faķıru'l-hāl düşdi. Ğam ve ğuşsa ihāta éyledi. Aķır bunı fikr éyledi ki bir tarafı tutup gide, ehlini ve 'iyālini terk éyleye. Yeri, ehlini ve 'iyālini terk édüp bir tarafa gitdi. Yolda giderken bir kimesneye duş oldu. Buna eyitdi: “Ey kişi, bugün gel hizmet éyle. Kāfes içinde ķuşcağızlar vardır. Pınardan şu çeküp anları tıoyur, saña bir altun vèreyüm.” dèdi. Bu kişi rāzī olup şād oldu. Pes bu şahşa bir kıuyu gösterdi. Ve bir ķoğa buluyordu. Ve eyitdi: “İşbu kıyudan şu çek, bu kıuşcağızları tıoyur.” dèdi. Bu kişi ol ğün şabāhđan aķşām oluncaya ol kıyüdan şu çekdi. Ol kıuşcağızlar şuyu içdiler, tıoymadılar. Bu kişi 'āciz oldu şu çekmekden ve şu çekmeğe kıuvveti kıalmadı. Ve hem münfa' il oldu ki filuriye daķı müsteħāķ olmadı. Zīrā şart, kıuşları tıoyurmaķ idi. Pes [vr. 74b] ol şahs geldi eyitdi: “Ey kişi! Bilgil kim ben degülüm, ferişteyim Allāh Te'ālā beni saña ğönderdi. Tā kim za' fuñı ve 'acziñi saña ğösterdim. Ğünkü sen kıyudan şu çeküp kıuşcağızları tıoyurmaĝa kıādir degülsin. 'Iyālini tıoyurmaĝa

⁹²⁴ İnsan, kendine iyilik edene sevgi, kötülük edene de nefret duyacak şekilde yaratılmıştır. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 357).

⁹²⁵ Belālar haset edene hasetinden dolayı gelir.

⁹²⁶ Hasetten kaçının. Ğünkü o, ateşin odunu yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir. (*Ebu Davut*, Edep, 44).

⁹²⁷ Ğocuĝu olanlar nimetlenmiştir.

⁹²⁸ Yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız. (*Kur'an*, İsrā 17/31).

kaçan kâdir olasin.” dedi. “Dön gerü ehlün ve ‘ıyālün katına var kim saña rızq vèrüp ‘ıyāline dağı vèren Allāh Te‘ālā’dur. Kendü emrüni dağı evlādınun emrini Allāh Te‘ālā’ya vèrdüğü rızqa muntazar ol.” dedi. Pes ma‘lüm oldı, kim kişiye vâcib olan bu imiş ki evlādı ne kadar çok olursa dağı rızq ğamını çekmeye. Eltāf-ı Rabbāniden ümīdin kesmeyüp i‘itimādını kavī eyleye. Va’llāhu a‘lem.

Es-sābi‘u ‘aşarün harfu’l-elīf:

[248-] ⁹²⁹ لا دين لمن لا مروءة له

Dini yoğdur şol kimesnenün ki mürüvveti olmaya. Ya‘nī mürüvveti olmayan kişinün dīninün fazīleti yoğdur, demekdür. Ve mürüvveti tefsīr etmişler ki mürüvvet odur ki ⁹³⁰vechen mine’l-vücūh kendüden ötüri kimesne incindüğün istemeye, kemāl-i mürüvvetden. Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām, kendüye cefā etdikleri vađt kavmine du‘ā edüp, eydirdi: ⁹³¹اللهم اغفر لقومي فإنهم لا يعلمون Ya Rabbī! Benüm kavmümi sen yarlığa, bana ezā etdikleri için anlara ‘azāb eyleme. Zīrā seni anlar bilmezler. Pes hılk üzerenden zağmetini getürse ve kimesne incindüğüne kendü sebeb olduğın istemeye, dīnün kuvvetine ve fazīletine delīldür.

[249-] ⁹³² لا فخر للعاقل

Ya‘nī ‘ākıl olan için fağr yoğdur, demekdür. [vr. 75a] Zīrā ‘ākıl olan kişi ma‘āşında tedbīr üzre olup umürünün ‘ākıbetin te’emmül edüp abeş ile olmağ ğınāya sebebdür. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹³³التدبير نصف العيش

Demek olur ki kişi ‘ākıbet-i umürünü gökçek te’emmül eylemek, ma‘īšetin nişfidur. Ya‘nī demekdür ki kişi ma‘īšetünden hazz-ı vāfir olmağ cemī‘ işinün şonını fikretmekle olur. Demişler ‘ākıl olan çok mālī olandan ğanīrađdır. Zīrā ‘akluğ nef i mālīn nef inden ziyādedür. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁹³⁴ولا مال اعود من العقل Ya‘nī hiçbir māl yoğdur ki kişiye ‘akıldan enfa‘ ola, demekdür. Zīrā māl kişiye ğurür vèrür, belki yaramazluğa meyl etdürür. Ve cehlle olur ki mālīn aldudur. Ammā ‘akıl kişi[y]i cemī‘ kabāyıđdan men‘ edüp mađfūz dutar. Pes eyle olsa şekk yoğdur ki ‘akluğ nef i mālīn nef inden artuğdur.

⁹²⁹ Dini olmayanın mürüvveti (insanlığı) olmaz.

⁹³⁰ Hiçbir yönden.

⁹³¹ Allah’ım kavmimi affet (hidayet ver). Onlar ne yaptıklarını bilmiyorlar. (*Kādī İlyaz, eş-Şifa bi ta’rifı Hukuki’l-Mustafa, Kahire 1977, I/137*).

⁹³² Akıllı olan için fakirlik yoktur.

⁹³³ Tedbirli olmak, geçimin yarısıdır. (Süyüti, *el-Cāmiu’l-Kebir*, 22).

⁹³⁴ Ey Ali! Cehaletten daha çetin bir yoksulluk ve akıldan daha faydalı bir mal yoktur. (Hadis-i Şerif).

[250-] ⁹³⁵ لا كرامته للكاذب

Yalancı olan kimesne için kerâmet yokdur. Ya‘nî demek olur ki bir kimesne yalancı olsa, andan vefâ ve kerem gelmez. Zîrâ vefâ ve kerem ‘alâmet-i şıdğdur. Kizble cem‘ olmaz ve hem kizb a‘zam-ı haţâyâdandır. Nitekim Resûl Hâzreti ‘aleyhi’s-selâm buyurur: ⁹³⁶ اعظم الخطايا اللسان الكذوب Ya‘nî haţâlaruñ ulusu ve büyügi yalancı olup kişi çok yalan söylemekdür. Ve hem demişler bir kimesnenün nâs içinde yalancılığı meşhûr olsa şehâdeti maqbûl olunmaya. Ve ba‘zılar demişler bir kimesne çok yalan söyler olsa söyledügi yalanuñ [vr. 75b] ‘ukûbeti için ölmek vaqtinde şehâdetden mahrûm kalır. ⁹³⁷ اعوذ بالله من ذلك

[251-] ⁹³⁸ لا راحته للحسود

Ya‘nî hasûd için râhat yokdur demekdür. Zîrâ hased hasûduñ kalbini mükedder etmişdür. Dâ‘im hased êtdügi kişinün ni‘metini görüp münfa‘il olup elem çekmekte olur, râhatı olmaz. Âhiretde hasûd êtdügi hasedün neticesin müşâhede êdüp ‘azâb-ı elîme giriftâr olur.

[252-] ⁹³⁹ لا غم للقانع

Ya‘nî demek olur ki kana‘ât êdici kimesnenün gamı yokdur. Ba‘zıları demişlerdür kana‘ât oldur ki kişi kendüye vâsıl olıcağ rızkı Allâh Te‘âlâ’nun kısmetiyle vâsıl olduğun bilüp râzî olup ıztırâbdan kırtula. Pes kişi kaçan kim bu şıfatla mevşûf olsa vüs‘at-i bâtın hâşıl êdüp hemm ü gam aña yol bulmaz, ‘ında’llâh ve ‘inde’n-nâs maqbûb ve maqbûl olur.

[253-] ⁹⁴⁰ لاحرمته للفاسق

Ya‘nî fâsık için hürmet yokdur. Demek ola ki fışk fi‘l-i kabîhdür. Fâ‘iline kabâhat vêrür, hürmet ehli olmaz. Ve yâhûd demek olur ki fâsığa hürmet eylemeñüz. Belki ihânet êdün, tâ kim halkuñ ihânetini görüp ‘âr êde, fışkıyı terk eyleye; şalâha meyli ola.

[254-] ⁹⁴¹ لاوفاء للمرأة

‘Avret için vefâ yokdur. Ya‘nî demekdür ki ‘avretten kimesneye vefâ gelmez. Kişiyeye gerekdür ki anlara i‘timâd êdüp muţî‘ olmaya. Zîrâ Resûl Hâzreti

⁹³⁵ Yalancının kerâmeti yoktur.

⁹³⁶ Hataların en büyüğü yalan söylemektir. (Süyûti, *el-Câmiu'l-Kebir*, 129).

⁹³⁷ Bundan Allah’a sığınırım.

⁹³⁸ Haset eden için rahat yoktur.

⁹³⁹ Kanaat edenin gamı yoktur.

⁹⁴⁰ Fasık (günahkâr) için hürmet (saygı) yoktur.

⁹⁴¹ Kadınların vefası yoktur.

‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹⁴² طعته النساء ندامته Ya‘nī demekdür ki h̄atun kişilere muḥāḥ olup murādlarına tāb‘i olmaḥ nedāmetdür. Zīrā Ḥaḥ Te‘ālā anları ‘aḥlda daḥı dīnde eksük ḥaḥk eylemişdür. Eyle olsa re‘yleri şavāb olmayup ḥaḥā[**vr. 76a**]olur. Anuḥ-çün ⁹⁴³ فشاوروهن فخالفو هن Ya‘nī egerçi umūruñızda h̄atun kişilerle müşāvere edün, ammā anlar her ne dērlerse muḥālefet edün.

[255-] ⁹⁴⁴ لا قذف للفاحش

Ya‘nī demekdür ki ma‘şiyete ḥaddinden geçirüp āşikāra işleyen kişiyē sögmek sögmek degüldür. Zīrā ma‘şiyete āşikāre irtkāb eylemek, İslām’uñ ḥürmetini zāyi‘ edüp Allāh Te‘ālā’nuñ evāmirine istiḥfāfdur. Pes anuḥ gibi kişiyē sögerler, zecr edüp ola kim ‘ār ede, yaramazluḥdan vāzgele. Anuḥ-çün Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹⁴⁵ من القى جلباب الحياء فلا غيبته Ya‘nī bir kimesne ḥayā perdesini biraḥsa nefsiñüñ ma‘şiyeti şurū‘unda āşikāre irtikāb eylese, anı ḡybet eylemek ḡybet deḡildir, demekdür. Zīrā edeb-i şer‘i ol bozdı, anı daḥı ḡybet edüp ‘ārlandırurlar kim yaramaz fi‘linden vāzgele.

[256-] ⁹⁴⁶ لا ايمان لمن لا ايمان له

İmānuñ faẓileti yoḥdur şol kişinüñ ki andı olmaya. Ya‘nī yalan yēre and içe veyā andına vefā edüp şābit olmaya, demekdür. Zīrā İmān kişi Allāh Te‘ālā’nuñ ululuḡını bilüp inanmaḡa dērler. Ve hem kişinüñ Allāh Te‘ālā’dan ḥorḥusı Allāh Te‘ālā’yı bilüp İmān getürdüğine göre olur. Pes kişi Allāh Te‘ālā’ya İmān getirüp İmānı kemāl üzre olıcaḥ, taḥvā üzerine olur. Yalan yēre and içmez ve hem and içdüḡi nesne üzerine şābit olur. Va’llāhu a‘lem.

[257-] ⁹⁴⁷ لا غنى لمن لا فضله

Ya‘nī demekdür ki ḡanī degüldür şol kimesnede ki faẓl ü ‘ilm [**vr. 76b**] olmayup cāhil ola. Zīrā Resül Ḥazreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹⁴⁸ لا فقاشر من الجهل Ya‘nī ḥiç faḥr yoḥdur ki cehlden eşedd ola. Ya‘nī cemi‘ yoḥsulluḥdan ‘ilm yoḥsulı olmaḥ artuḥdur. Ḥāşıl-ı ma‘nā demek oldı ki ancaḥ faḥīr o degüldür ki kişinüñ māli olmaya, belki eşedd-i fuḥāra odur ki kişi vācibāt-ı şer‘iyye ve aḥkām-ı şer‘iyye ile cāhil ola. Bundan daḥı münfehım oldı ki eger kişi şāḥib-i māl daḥı olursa ‘ilmi

⁹⁴² Kadınlara itaat eden pişman olur. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 4).

⁹⁴³ Kadınlarla müşāvere edin (danışın) ama onlara muhalefet edin.

⁹⁴⁴ Aşikāre günah işleyene sövmek sövmek olmaz.

⁹⁴⁵ Hayā (utanma) örtüsünü yüzünden sıyırıp atan kimsenin ardından konuşmak ḡybet deḡildir.

(*Suyuti, el-Camiu's-Sağır*, II/285).

⁹⁴⁶ İmanı olmayanın andı yoktur.

⁹⁴⁷ Fazileti (ilmi) olmayan zengin deḡildir.

⁹⁴⁸ Cahillikten daha şiddetli bir fakirlik olamaz. (Süyüti, *el-Cāmiu'l-Kebir*, 1298).

olmayacak fakir imiş. Ve eger ehl-i 'ilm olsa ve eger mâli olmasa dağı ğanî imiş. Va'llāhu a'lem.

Eş-şāminü ve'l-'aşrūn harfu'l-yā:

[258-] ⁹⁴⁹ يأتيك ماقدر لك

Ya' nî saña gelüp yetişür şol nesne ki ezelde saña kısmet ve taqdir olup durur demekdür. Ve rivāyetdür İbn 'Abbās ğazretlerinden (rağiya'llāhu 'anhu) eyitdi: Evvel ol nesne ki Allāh Te'ālā ğalk' eyledi, qalem-i 'alā idi. Ve emr eyledi, ol günden tā kıyāmet gününe varınca olacağı yazdı. Nitekim Resül Ğazreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁹⁵⁰ اعلم ان القلم قد جرى بما هو كائين Ya' nî demekdür ki bilgil kim cārî olup yazdı şol nesneyi kim olucudur. Pes bu ğadīs-i şerīf қаzā ve қaderüñ şübütına ve ef'āl-i 'ibādüñ 'ilmu'llāhda vücūdına delīldür, ve hem ğāşıl-ı kelām demekdür ki şol nesne ki 'ilmu'llāhda ola ol nesne gelüp yetişür. Kişi ziyāde ğariş olup zağmet çekmek ğācet degül.

[259-] ⁹⁵¹ يعمل النمام في ساعته فتنته شهر

Ya' nî demekdür ki қovuculuk eden kişi [vr. 77a] bir sā'at içinde bir ayda bitmeyecek işi işler. Zīrā ğalkı birbirine қaralamağla bir sā'at içinde bir fitne eder ki bir ay degül vaqt olur ki nice yıllar bitmez. Ve Resül Ğazreti 'aleyhi's-selām buyurur: ⁹⁵² ان ابغضكم الى الله المشاؤون بالنميمة المقرقون بين الاخوان لا اهل البر العشرات Ya' nî demekdür ki sizüñ Allāh Te'ālā қatında ğāyet mağzūb olanuñuz oldur ki yürüp қovuculuğla ehl-i berā olan қardaşlaruñ arasında şiddet ve fitne bırağa.

[260-] ⁹⁵³ يزيد الصدقته في العمر

Şadaқа 'ömrde olanı ziyāde eyler. Ya' nî demek olur şadaқа kişinüñ şihğatini dağı ni' metini ziyāde eder. Ve Resül Ğazreti 'aleyhi's-selām buyurur:

⁹⁵⁴ الصدقته تطفء الخطيئة كما تطفئ المال النار Ya' nî demekdür ki kişi şadaқа eylemek ma' şiyeti söndürür şu odı söndürdüğü gibi. Ve hem kişinüñ ni' meti zevāline sebep ma' şiyet idi. Pes ni' met ziyāde olmaқ ma' şiyetüñ az olmasıyla olur.

⁹⁴⁹ Kaderde sana takdir olan sana gelir.

⁹⁵⁰ Bil ki kalem olacak olan her şeyi yazdı.. (Hadīs-i Şerīf).

⁹⁵¹ Kovuculuk eden bir saatte bir aylık fitne çıkarır.

⁹⁵² Şüphesiz ki bazıñız günahsız kardeşlerinin arasına kovuculuk yaparak fitne sokar, o kul Allah'ın rahmetinden mahrum kalmıştır. (Taberāni, *el-Mucemu'l-Evsat*, 7697).

⁹⁵³ Sadaka ömrü uzatır.

⁹⁵⁴ Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadaka da günah(ın azâbını) söndürür. (*Tirmizî*, İmân, 8/2616).

[261-] ⁹⁵⁵ يطلبك رزقك كما يطلبه

Ya‘nī demekdür ki senün rızķun seni aleb tmekdedür, sen rızķunı aleb yledüğiği gibi. Zīrā kişinün rızķı ezelde tağdır olmuşdur. Dükenmez ‘ömri dükenmeyince. Anuğ-çün Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur: ⁹⁵⁶ الرزق اشد طلبا للعبد Ya‘nī demekdür ki ķuluđ rızķı aleb yönünden ecelinden artuğdur. Böyle demek kişi[y]i ķandurmađdur rızķ teşvīşinden ķalbi hālī ķılmak üzerine. Ve hem kişiyē vācib olan budur ki kendüye emr [vr. 77b] olunan nesneye meşđül olmağdur, ezelde ķısmet olan nesne için teşvīş çekmeye.

[262-] ⁹⁵⁷ يأمن الخائف اذا وصل الى ماخاقه

Ya‘nī demekdür ki bir nesneden ķorkan kişi ķaçan ķorkduđı nesneye yetişse ķorkudan emīn olur. Zīrā ķorkduđı ol emrün vuķū‘ı idi. Çünkim vāķi‘ ola ķorkduđı tamām olur, hemān emīn olmağdur.

[263-] ⁹⁵⁸ يصير الامور للصبور الى مراده

Ya‘nī demekdür ki cemī‘ işler şabr dici kişinün murādı üzre döner. Nitekim Resül Hāzreti ‘aleyhi’s-selām buyurur:

⁹⁵⁹ Ya‘nī demekdür ki bilgil kim kişiyē nuşret şabr tmekle olur. Ve hem ‘ilm münkeşif olup ref‘ olmağ belāya ve hemme taħammül tmekle olur. Ve hem bedürüsti her şiddetle bir rāħatlık vardur, ya dünyāda ya āhiretde. Anuğ-çün İbn ‘Abbās (rağıya’llāhu Te‘ālā anhu) demişdür ki: “Eger ‘usr bir delüğe gireydi yüsra dağı bile girüp ayrılmayaydı.” va’llāhu a‘lem.

[264-] ⁹⁶⁰ يبلغ المرء بالصدق الى منازل الكبار

Ya‘nī demekdür ki kişi şıdķla ve gerçeklikle ulu menzile yetişür. Zīrā kişi dā‘im şıdķ üzre olup ķızbden ictināb ylese, ħalkuđ aña i‘timādı ve i‘tikādı olup i‘tibār derler. Beyne’n-nās mu‘azzez ve mükerrem olur. Ve hem bir kimesne kezūb olsa ħalk ķatında çok yalanı zāhir olsa, ħalkuđ aña i‘timādı ķalmaz. Eger fazlı dağı olursa i‘tibārı az olur.

⁹⁵⁵ Senin rızķın seni ister.

⁹⁵⁶ Kulun rızķı, kendisini ecelinin aradığından daha fazla arar. (*Cāmiü's-Sağır*, 1150).

⁹⁵⁷ Korkan kişi korktuğu şeye ulaşsa emin olur.

⁹⁵⁸ Bütün işler sabredenin isteğine göre olur.

⁹⁵⁹ Şunu da bil ki Nusret İlahi sabırla birlikte gelir, kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe alamayacaktır." (*Tirmizi*, Sıfatu'l-Kıyamet, 60/ 3518).

⁹⁶⁰ Kişi doğrulukla ulu menzile yetişir.

[265-] ⁹⁶¹ يعسد المرء قومه بالإحسان اليهم

Ya‘nī demekdür ki kişi kavmine ulu olur anlara ihsān eylemekle. Zīrā alb eylük gördügi kişi[y]i sevmek [vr.78a] üzerine mecbüldür. Anu-ün Resül Hāzreti Aleyhi’s-selām buyurur: ⁹⁶² تهادؤا تحابؤا Hediyeleşüz tā kim sevişesüz. Zīrā hediye muhabbetüñ ziyāde olmasına sebebdür. Pes kişi kavmine ihsān eylese, kavmüñ gönjinden küdüretleri ref‘ olup aña muhabbet edüp anı ‘azīz, ulu dutarlar.

[266-] ⁹⁶³ يأس القلب راحته النفس

Ya‘nī kiřinüñ bir nesneden albinüñ ümīzi kesilmek nefsi rāhat olmadur. Zīrā insān ümīzde olduca huşulün gözleyüp iztırābdan hālāş olmaz. Ammā ümīz kesilse, ārzü ve iztırābı def‘ olup fāriğ olur. Ferāğat hod rāhatlıdur ve āzādlıdur. Zīrā kişi ümīz etdügi nesnenüñ ulıdır.

[267-] ⁹⁶⁴ يسعد الرجل بمصاحبتة السعيد

Ya‘nī kişi eyü olur eyülerle muşāhibet etmek ile, yaramazlarla muşāhib olan yaramazlıa eşişdügi gibi. Zīrā tabī‘at uğrıdır ve şöhet mü’eşşirdür. Elbette kişi muşāhibünüñ şıfatıyla muttasıf olup hāliyle hāllense gerekdür.

⁹⁶⁵ والسلام على من اتبع الهدى, عتبعون اميرتعلى

⁹⁶¹ Kişi kavmine iyilik etmekle ulu olur.

⁹⁶² Hediyeleşin ki birbirinizi sevesiniz. (*Muvatta*, Hüsñül-huluk,16).

⁹⁶³ Kalbin ümidini kesmesi nefsin rahat etmesidir.

⁹⁶⁴ Yaramazlarla sohbet edenin yaramaz olduu gibi iyilerle sohbet eden iyi olur.

⁹⁶⁵ Selam hidayete erenlerin ve Allah Te’ala’nın emirlerine tabi olanların üzerine olsun.

SONUÇ

Giriş kısmında Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali'nin vecizeleri ile ilgili tercüme ve şerhler tanıtılmış ve umumiyetle Hz. Ali'nin iki yüzden fazla vecizesinin tercüme ve şerhini içine alan eserlerin Ebû Alî Tabersî tarafından elifba sırasına göre derlendiği söylenen *Nesrû'l-leâlî* tercüme ve şerhi olduğu görülmüştür.

Nesrû'l-leâlî'yi XV. asır sonlarında tercüme ve şerh eden Mustafa bin Şücâ'nın hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır. Bir incelemeyle metnini verdiğimiz *Nesrû'l-leâlî* şerhinin, İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî, Şer'îye 629 numara ile kayıtlı nüshasında müstensih ve istinsah tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mustafa bin Şücâ, sade ve akıcı bir dille yazdığı *Nesrû'l-leâlî* şerhinde Hz. Ali'ye ait 267 Arapça özlü sözü izah etmiştir. Hz. Ali'nin ahlâkî güzel sözlerinin yer aldığı *Nesrû'l-leâlî* şerhinde Mustafa bin Şücâ 267 Arapça özlü sözde dinî, ahlâkî esaslar ve adab-ı muaşeretle ilgili konulara temas etmiştir. Şerhini yaptığı sözlerin gramer yapısına ve kelime anlamlarına değinmeyen şarih âyet, hadis, kıssa ve kelâm-ı kibârlardan alıntılarla açıklanması yolunu tutmuştur.

Manzumelerin iktibas edildiği vecizelerde, atıf yapılan şairlerden ancak dördünün isimlerini zikretmiş; diğer manzumelerin ise nereden alıntılandığı ve hangi şairlere ait olduğu belirtilmemiştir. Aynı şekilde ayet ve hadislerde kaynak veya ravî belirtilmemiştir.

Vecizelere tarafımızdan sıra sayısı verilerek; müstensihden ileri gelen yanlışlar, noksanlar metin tamiri yoluyla giderilmeye çalışılmıştır.

Mustafa bin Şücâ *Nesrû'l-leâlî* şerhinde eserlerinden iktibas ettiği divân sahibi dört şaire (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hâfız-ı Şirâzî, Ahmedî, Karamanlı Nizâmî); hikâyelerinden bahsettiği halife, sahabe, tabiin ve tebeu't-tabiinden 16 isme (Hz. Ali, Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Hasan-ı Basrî, Ca'fer es-Sâdık, Ebû Hanîfe, İbn Cüreyc, İbrahim b. İsmail el-Mekkî, Feth-i Mevsilî, Süfyân-ı Sevrî, İbrahim Edhem, Bâyezîd-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hallâc-ı Mansur, Hz. Şiblî, Sâ'dî-i Şirâzî) temas etmiştir.

KAYNAKÇA

Akçay, M. (2010). Hz. Ali'nin Hayatı ve Kişiliği, *Anadolu'da Aleviliğin Dünü ve Bugünü, Sakarya Üniversitesi Yayınları* , s. 175-178.

Akdoğan, Y. (2019). *Ahmedi-İskendername*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10667,ahmediskendernameyasarakdoganpdf.pdf?0>, 26.01.2019.

Akpınar, Ö. F. (2015). Süfyân es-Sevrî'nin Hadis Tarihindeki Yeri: Bir Muhaddis Olarak Süfyân es-Sevrî. *Diyanet İlmî Dergisi* , s. 116.

Albayrak Sak, V. (2012). Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-Tayr Tercümelere. *Turkish Studies International Periodical For the Languages* , s. 656.

Albayrak Sak, V. (2012). Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku't-Tayr Tercümelere. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume* , s. 655-669.

Aşık, N. (1987). Ebû Hureyre'nin Hadisçiliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , s. 85.

Ayçiçeği, B. (2013). Ahmedî (815/1412-13) ile Behiştî (917/1511-12?)'nin İskendernâme'lerinin Şekil ve Muhteva Bakımından Karşılaştırılması. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* , s. 133.

Balcı, M. (2016). Bir İslâm Medeniyeti Şairi Olarak Sadî Şîrâzî'nin Poetikası. *EKEV Akademi Dergisi* , s. 435.

Bilge, K. R. (1980). *Şeyh Sâdî Şîrâzî, Bostân ve Gülistân*. İstanbul: Zafer Matbaası.

Birgören, H. (2013). Hâfız-Fuzûlî Karşılaştırması. *Turkish Studies* , 302.

Can, Ş. (1997). *Konularına Göre Açıklamalı Mesnevi Tercümesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Cebecioğlu, E. (1988). Hallâc-ı Mansur. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , s. 333-338.

Mevlana, C. (1988). *Mesnevi* (Cilt 1). (V. Ç. İzbudak, Çev.) İstanbul: MEB Yayınları.

Cerrahoğlu, İ. (1999). İbn Cüreyc. TDV İslâm Ansiklopedisi.

Ceyhan, A. (2012). Bektâşî-meşrep Bir Molla'nın Hz. Ali'den Yüz Söz Açıklaması: İmamzâde Mustafa Vehbî'nin Sad-Kelime-i Alî Şerhi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* , 233-248.

- Ceyhan, A. (2005). Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâ-yî'nin Sad Kelime-i Alî Tercümesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 178.
- Ceyhan, A. (1997). *Bedr-i Dilşad'ın Murâd-nâme'si*, İstanbul , MEB Yayınları, Cilt: I-II, 1068 s.
- Ceyhan, A. (2005). Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâ-yî'nin Sad-Kelime-i Alî Tercümesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 15-46.
- Ceyhan, A. F. (2017). Osman Selahaddin el-Mevleviye Ait Olduğu Sanılan Bir Eser: Nesrû'l-leali Tercümesi. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* , s. 29-84.
- Ceyhan, A. (2011). *Emsâl-i Alî: Hazret-i Ali'nin Hikmetli Sözleri*, Çev. Muallim Nâcî, Buhara yayını, İstanbul 2011, s. 144.
- Ceyhan, A. H. (2018). Lutfî Mahlaşlı Bir Şairimizin Manzum Bir Eseri: Nazm-ı Nesr-i Leâl. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 418-462.
- Ceyhan, A. (2003). Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , s. 45-58.
- Ceyhan, A. (2011). Mehmet Ali Fethî'nin Hz. Ali'den Kırk Söz Tercümesi: Terceme-i Kelâm-ı Erba'în-i Hazret-i 'Alîyyü'l-Murtazâ. *Sûfî Araştırmaları* , s. 11-42.
- Ceyhan, A. (2008). *Reşîdüddin Vatvat: Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü Gül-i Sad Berg*. İstanbul: Buhara yayınları.
- Ceyhan, A. T. (2013). II. Murad için Dizilmiş İnciler: Hâfız'ın Nesrû'l-leâlî. *Turkish Studies* , s. 36.
- Ceyhan, A. (2006). *Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Vecizeleri*. Ankara: Öncü Kitap.
- Ceyhan, A. (2001-2003). Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* , s. 147-188.
- Ceyhan, A. (2004). Vahdetî'nin Sad-Kelime-i Hazret-i Murtaza Tercümesi. *Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi* , s. 21-68.
- Ceyhan, A. (2017). *XVII. Asırda Yaşamış Aksaraylı Bir Âlim, Şair ve Yazar: Dânişî Şâban bin Mustafa'nın Hayatı, Eserleri ve Hz. Ali'den Yüz Söz Tercümesi*. İstanbul: Türkiyat Mecmuası, s. 65-99.
- Ceylan, Ö. (2000). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi.
- Çetin, M. (1983). Abdullah İbn Abbas (r.a.) ve Tefsiri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , s. 227-238.

- Doğan, M. N. (2016). Yolculuk Metaforu Bağlamında Klasik Őiri Anlamak. *Aylık Eğitim Dergisi* , s. 77-78.
- Erdoğan, M. (1997). Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 286-293.
- Gökbulut, S. (2012). Tasavvuf Tarihinde Cüneydî Çizgi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* , s. 172.
- Gölpınarlı, A. (1988). *Hâfız Divanı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- İpekten, H. (1974). *Karamanlı Nizâmî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, s. 15.
- Kanar, M. (2013). *Gülistan*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Kılıç, H. (1992). *Belâgat*. İstanbul: DİA, s. 380-383.
- Korkmaz, Z. (1966). Kâbus-Nâme ve Marzuban-Nâme Çevirileri Kimindir? *TDAY Belleten*, s. 267-275.
- Oral, O. (2014). İmâm-ı Âzâm Ebû Hanife'nin Hayatı, Öğretmenleri, Öğrencileri ve İlmî Kişiliği. *Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi* , s. 1-25.
- Öngören, R. (2000). İbrahim Bin Edhem. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, s. 293.
- Öz, M. (1993). Ca'fer es-Sâdik. *TDV, İslam Ansiklopedisi* , 1.
- Özdirek, R., & Çavuşoğlu, A. H. (2010). Süfyân es-Sevrî. *İslam Ansiklopedisi*. TDV, s. 25.
- Öztürk, İ. (2000). *Tarihsel Süreçte Çeviri*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, s. 1.
- Parmaksızoğlu, İ. (2002). Kemal Paşazâde. Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi, s. 561.
- Rifat, O. (2007). Ebu Bekir Şiblî: Hayatı ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* , s. 211-234.
- Semen, G. (2006). Nesîb Dede, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Rişte-i Cevâhir. Manisa: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Solmaz, G. (2017). Hasan el-Basrî Hayatı, İlmî Kişiliği ve Kelam İlmindeki Yeri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 369-372.
- Sucu, N. (2006). Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği. *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , s. 125-148.

- Kortantamer, T. (1994). Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi. *Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* , s. 1.
- Türk, İ. (2014). Bâyezîd-i Bistâmî'nin Muhabbetullah Anlayışı. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages* , s. 2007-2008.
- Türk, V. (2006). *Ali Şir Nevâyî Nazmü'l-Cevâhir* . İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Uludağ, S. (1984). *Feth-i Mevsilî/ Feridüddin-i Attar-Tezkiret-ül-Evliyâ*. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, s. 375.
- Uludağ, S. (1997). Hasan-ı Basrî. *TDV İslâm Ansiklopedisi* , s. 291.
- Yazar, S. (2011). Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği. İstanbul, İstanbul Üniversitesi: (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Yekbaş, H. (2008). Metin Şerhi Geleneği Çerçevesinde Şârihlerin Divan Şiirine Yaklaşımları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* , 196.
- Yıldız, A. (2009). Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevilerde Tercüme Meselesinin Klasik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages* ,s. 942.
- Yılmaz, H. (2009). Vâhidî'nin Cinânü'l-cenân'ı (İnceleme-Metin). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)

DİZİN
(Şahıs, eser, yer)

‘Alî İbn Ebî Tâlib, 16, 71

A

Abdullah b. Abbas, 53
Abdullah Hasîb, 4
Abdu'llahu'l-Ensârî-i Hirevî, 4
Abdurrahîm, 5
Abdurrahman b. Mülcem, 47
Abdülazîz b. Abdullah b. Hâlid b.
Esîd, 52
Abdülmeccid b. Şeyh Nasuh, 3
Afganistan, 63
Ahmedî, 5, 45, 65, 66, 167, 177
Ahmet Muhtar Giritli, 4
Ahmet Nazmi, 14
Ahmet Râşid, 14
Akîl, 46
Akşehirli Şeyhülislâm Hasan Fehmi
Efendi, 12
Akşehirlizâde Ali Haydar, 12, 13, 15
Alâeddin Keykûbat, 63
Âlî Hüseyin, 10
Ali Şir Nevâî, 8
Amr el-Mekkî, 60
Arafâtü'l-Ârifin, 3
Azîz, 10

B

Bağdat, 2, 52, 53, 58, 63
Bahreyn, 49
Bâkî, 3
Bâyezîd-i Bistâmî, 57, 58
Bedreddin bin Himmet-yârü'l-
Mevlevî, 8
Bedr-i Dilşâd, 3
Bistâm, 57
Bişr-i Hâfî, 54
Büzürcmihr, 4

C

Câ'fer es-Sâdık, 51
Câhız, 7, 9, 47
Câmî, 5, 58
Cemâl-i Halvetî, 8
Cemşîd ü Hurşîd, 5
Cennetü'l- Baki, 51
Cevâhir-i Çihâr-Yâr ve Emsâl-i Kibâr,
12, 14
Cüneyd-i Bâgdâdî, 59, 135
Cüneyd-i Bâgdâdî, 45, 58, 59, 60, 61,
177
Cürcân, 55
Cürcânî, 5

D

Dânişî, 11
Dürretü'l-ma'âlî fi Tercemeti'l- leâlî,
13
Düstûr-ı Ahlâkî, 14

E

Ebû Abdullah, 51, 55
Ebû Ali Sindî, 57
Ebû Alî Tabersî, 8, 47, 177
Ebû Hafis Haddâd, 57
Ebû Hâlid, 52
Ebû Hanife, 45, 52, 177
Ebû Hureyre, 45, 48, 49
Ebû İshâk İbrâhîm b. Edhem b.
Mansûr, 56
Ebû Muhammed, 54
Ebû Mûsâ, 51
Ebu Talib, 46
Ebu'l-Hasan, 46
Ebu'l-Hasaneyn, 46
Ebu'l-mehâsin Muhammed bin Sa'd
bin Muhammed en-Nahcûvânî, 13
Edâyî, 9, 47

Edirne, 8
Emir Süleyman, 66
Emir Unsuru'l-Maâli, 3
Emsâl-i 'Ali, 12, 13
Evrenoszâde Ahmed Bey, 16, 18

F

Fahru'ddin-i Razi, 4
Farukî, 4
Fatih Sultan Mehmed, 8
Fatma Mebrûke, 4
Feridüddin-i Attar, 3, 5, 54
Feth-i Mevsilî, 54
Feyz-i Yezdân, 4
Fihi Ma Fih, 63
Filibeli Ali Çelebi, 4
Firdevsî, 5, 64, 65
Futî, 60

G

Gazâlî, 4
Gencelli Nizamî, 5
Germiyan, 65
Gevher Hatun, 63
Gurerü'l-hikem, 14
Gülîstan, 3, 46
Gülşehri, 3

H

Hacı Zihnî, 4
Hâfız, 7, 8, 15, 45, 64, 65, 110, 118,
177
Hâfız-ı Şirâzî, 45, 65, 177
Halife Mansûr, 53
Hallâc-ı Mansur, 45, 60, 61, 62, 177
Hâllâc-ı Manşûr, 61, 62, 133
Hamdun Kassâr, 57
Harezm, 3
Harîmî, 10
Hasan-ı Basrî, 50, 51
Hâsan-ı Başrî, 51, 89

Hayru'n-Nessâc Ebu'l-Hasen
Muhammed b. İsmâil, 62
Hişâm b. Urve, 53
Hoca Şerâfeddin Lala, 63
Hocazâde Ahmet Cevdet, 13
Horasan, 55, 56
Humâyûn-nâme, 4
Hüseyin Hatibî, 63
Hüseyin Tevfik, 4
Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî, 4
Hüsrev Perviz, 5
Hz. Ali, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16,
18, 19, 28, 47, 51, 55, 82, 177
Hz. Ebû Bekir, 51
Hz. Muhammed, 6, 9
Hz. Ömer, 49
Hz. Ali, 46
Hz. Muhammed, 49

İ

İbn Abbas, 49, 50
İbn Atâ, 60, 61
İbn Cüreyc, 52, 53, 54, 79
İbn Ebû Müleyke, 53
İbn Muhaysın, 53
İbn Mücahid, 60
İbn-i Cerîh, 28, 53, 54, 79
İbnu'l-Verdî, 4
İbrâhim Edhem, 56
İbrahim Bey, 66
İbrâhim bin İsmail el-Mekkî, 53
İbrâhim Edhem, 57, 133
İbrâhim Fahreddin Çelebi, 12
İbrâhim-i Mekkî, 46, 54
İhyâu Ulûmi'd-Dîn, 4
İmâm-ı Âzam, 52
İskendernâme, 45, 66, 167
İsmail b. Mehmet b. Yavuz, 4
İsmâil bin İbrâhim, 11
İzzet, 4

K

Kabus-nâme, 4
Kâbus-Name, 3
Karaman, 63, 66
Karamanlı Nizâmî, 45, 66
Kâsım, 8
Kasım b. Muhammed, 51
Kasîde-i, 4, 6
Kazvîn, 55
Kelile ve Dimne, 2, 4
Kemâl Paşa-zâde, 16
Kemâl Ümmî, 3
Kerderli Mahmut b. Ali, 3
Keykâvus, 3
Kırk Armağan, 3
Konya, 8, 9, 63, 66
Kûfe, 46, 52, 55
Kur'ân-ı Kerîm, 2, 6
Kütüb-i Sitte, 55

L

Lâlî Hasan Efendi, 10
Latîfî, 9, 10
Leylâ vü Mecnûn, 5
Lutfî, 10
Lü'lü-i Mendûd, 8

M

Ma'n b. Zâide, 53
Mahâsin-i Ahlâk, 4
Mahmut Nedim, 13
Manastırlı Mehmet Rif'at, 14
Mansûr, 53
Manzûme-i Hadîs-i Erbaîn, 3
Mâtemî, 9, 10
Mebâligü'l-Hikem, 4
Mecalis-i Seb'a, 63
Medine, 49, 51
Mehmet Ali Fethî, 12
Mehmet Gubârî, 11
Mekke, 46, 49, 56, 63
Merâsîdü'l-hikem, 12, 13

Mercimek Ahmet, 4
Merv, 55
Mesruk, 55
Mesut, 4
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, 46, 63
Meymûn b. Mihrân, 53
Mısbâhu'n-Neccâh, 4
Mısır, 3, 8, 10, 65
Mi'yar-ı Hüsn-i Ahlâk, 4
Mie Kelime, 7, 47
Mihr ü Mah, 5
Mihr ü Müşteri, 5
Millet Kütüphanesi, 68, 177
Mir Süleyman, 65
Mizân-ı Ulfet, 4
Molla Lütî, 16
Molla Velîyüddin, 66
Muallim Sadî, 14
Muâviye, 46, 49
Muhammed el-Bâkır b. Alî
    Zeynil'âbidîn, 51
Muhyi'd-din-i Arâbî, 4
Mukâlemât-ı Edebiyye, 4
Murâd-Nâme, 3
Mustafa bin Mehmet, 10
Mustafa bin Şücâ, 8, 14, 15, 16, 17,
    18, 19, 21, 22, 25, 68, 177
Mustafa Vehbî, 12
Musul, 54

N

Nâfi, 53
Nasîhatu'l-İhvân, 4
Nazmü'l-cevâhir, 8, 9
Nazmü'l-leâlî, 8
Necef, 47
Nehcü'l Belâga, 14
Nehcü'l-Ferâdîs, 3
Nesîb Yusuf Dede, 11
Nesrü'l-leâlî, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,
    15, 16, 17, 18, 19, 21, 32, 47, 68,
    71, 118, 177
Nevres-i Kadîm, 4

Nişabur, 57
Nizamî, 5
Nurî, 60

O

Osman Rasih, 4
Osman Salâhaddin Dede, 12

R

Reşîdüddîn-i Vatvat, 14
Ruzbehân Baklî, 61

S

Şad Kelime, 28, 48, 82
Sa' deddin, 14
Sâ' dî Şirâzî, 64
Sad-Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn, 8
Sâ' dî Şirâzî, 46, 177
Sehl-i Tüsterî, 60
Selmân-ı Savecî, 5
Semerkand, 63
Senâî, 5
Seyyid Ali Fethi, 4
Seyyid Mehmed Hüsâmeddin, 68
Seyyit Hasan Rızâî, 11
Sipâhizâde Ali Gâlib, 13
Sultan II. Murad, 3
Süfyânı Sevrî, 46, 55, 177
Süfyân-ı Şevrî, 51, 56, 75, 101
Sühreverdi, 4
Sülemî, 58, 61

Ş

Şemseddin Muhammed Asâr, 5
Şemseddin Tebrîzî, 63
Şiblî, 45, 51, 60, 61, 62, 177
Şiblî, 61, 62, 133
Şihâbü'd-dîn Ebû Hafs Ömer, 4
Şiraz, 64

T

Tâcüddin İbrâhim bin Hızır, 65
Talib, 46
Tayyar, 46
Terceme-i Nasâyih-ı Eflâtûn-ı İlâhî, 4
Terceme-i Nasihâtu'l-Hukemâ, 4
Terceme-i Pend-i Attâr, 5
Terceme-i Risale-i Dürcü'd-Dürer, 4
Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn, 3

U

Umur Bey, 4
Unsurî, 5
Usûlî, 3, 9

Ü

Ümeyye b. Hâlid, 52
Ümmü Ferme, 51
Üsküp, 14

V

Vahdefî, 9
Vâhidî, 9
Vâmık u Azrâ, 5
Vardar Yenicesi, 16
Vasâyâ-yı Hikemiyye, 4
Vezir İbrahim Paşa, 16
Vîs ü Râmîn, 5

Y

Yahya b. Muaz Râzî, 57
Yaşar Nuri Öztürk, 61
Yemen, 48, 53
Yıldırım Bâyezid, 66
Yûsuf u Zelîha, 5

Z

Zafer-Nâme, 4
Zihnî Efendi, 12